JOHN KOEHLER

SPIONI LA VATICAN

RĂZBOIUL RECE
PURTAT DE UNIUNEA SOVIETICĂ
ÎMPOTRIVA BISERICII CATOLICE

bestseller

John Koehler

Spioni la Vatican

Războiul Rece purtat de Uniunea Sovietică împotriva Bisericii Catolice

Traducere din limba engleză
Aurelia Ulici

Editura Litera

2010

Dedic această carte celor care au plătit cu viaţa sau au îndurat detenţia întru apărarea credinţelor religioase împotriva tiranilor comunişti.

Capitolul 1

Un război necruţător împotriva religiei

„Împotriva religiei trebuie declarat un război până la moarte… ucideţi religia cu vârful baionetei…“
Nikolai Buharin, editor al ziarului *Pravda*, 1918–1929

Înainte să se crape de ziuă, în duminica Paştelui din anul 1923, monseniorul Constantin Budkiewicz îngenunchea pe treptele care duceau spre şirul de celule ale temutei închisori Lubianka din Moscova. Un singur glonţ, tras dintr-un revolver Nagant al unui asasin comunist, a explodat în ceafa monseniorului în vârstă de şaizeci şi cinci de ani. Biserica Catolică din Rusia îşi avea astfel primul martir al secolului XX. Crima înfăptuită de el? Rezistenţa faţă de persecuţiile religioase ale bolşevicilor şi „săvârşirea de acte contrarevoluţionare“, după cum suna acuzaţia. Monseniorul a fost inculpat în primul proces important înscenat de bolşevici, în încercarea de a distruge Biserica Catolică din Rusia. Ţinta principală, arhiepiscopul Jan Cieplak, născut în Polonia, şi alţi zeci de preoţi, condamnaţi şi ei. Arhiepiscopul a fost condamnat şi la moarte, dar exilat apoi, în secret, la intervenţia Sfântului Scaun şi a unor guverne occidentale, ajungând în Letonia, iar, în cele din urmă, la Roma. Mai târziu, aflat într-o stare precară de sănătate, s-a mutat în Statele Unite ale Americii, unde a şi murit, în comitatul Passaic din New Jersey, în 1926, la vârsta de şaizeci şi opt de ani. Alţii au primit condamnări lungi pe care le-au executat în gulaguri, lagărele de concentrare comuniste, unde mulţi dintre ei au şi murit. Cu patru ani

înainte, când bolşevicii s-au angajat să „elibereze clasa muncitoare de sub jugul prejudecăţilor religioase şi să pună la punct cea mai extinsă propagandă ştiinţifică, educaţională şi antireligioasă“, baronul Edward von der Ropp, arhiepiscopul eparhiei Moghilev, a fost arestat în baza acuzaţiilor false de participare la „speculaţii economice ilegale“[1]. Cu siguranţă, a scăpat de un glonţ în cap atunci când conducerea bolşevică a decis să-l schimbe cu ucraineanul Karl Radek – om de încredere al lui Vladimir Ilici Lenin –, care era închis în Germania. A intrat ilegal în ţară, cu misiunea de a stabili dacă bolşevicii puteau spera la un ajutor din partea politicienilor şi intelectualilor germani. Şi, astfel, Radek a fost trimis la Moscova, iar arhiepiscopul von der Ropp, la Varşovia.

La momentul execuţiei monseniorului Budkiewicz, înalţii prelaţi catolici erau la curent de circa şase ani cu faptul că biserica era sortită decimării, asistând la războiul dur purtat împotriva Bisericii Ortodoxe Ruse, majoritare, care, în 1917, însuma aproximativ 118,24 milioane de adepţi, dintr-o populaţie de 147,8 milioane. În acea perioadă, existau 5 milioane de catolici vorbitori de limbă rusă.[2] Olga Vasilieva, de la periodicul *Halicize* al Bisericii Ortodoxe Ruse, scria că, între 1917 şi 1920, represiunea „a răpit circa nouă mii de vieţi“, adăugând: „Biserica rusă a luat-o pe calea către Golgota.“

Oamenii bisericii au făcut multe pentru a preveni revoltele civile din timpul tumultuoşilor ani care au urmat imediat după venirea la putere a bolşevicilor, în noiembrie 1917. Recompensa lor a constat în executarea sau încarcerarea fără judecată. Protopopul Ivan Kociurov de la catedrala Sfânta Ecaterina din satul Ţarskoie Selo, din apropierea oraşului Sankt Petersburg, a fost prins de un grup de soldaţi ai Armatei Roşii, dus pe un aerodrom şi împuşcat, fără vreun proces în prealabil. Fiul lui, mic la acea vreme, a fost obligat să asiste la execuţie. După multe ore, enoriaşii părintelui Ivan au fost lăsaţi să-i îngroape trupul neînsufleţit într-o criptă de sub catedrală. Vederea trupului său a fost, fără îndoială, un avertisment pentru enoriaşi, dându-le măsura preţului pe care trebuiau să-l plătească dacă voiau să-şi păstreze credinţa.

În spatele acestui regim al terorii se afla nimeni altul decât Vladimir Ilici Lenin, liderul bolşevic care nu numai că a comandat Armata Roşie, dar a condus şi prima organizaţie a poliţiei secrete comuniste, CEKA. În timp ce Armata Roşie se ocupa de executarea adversarilor reali ai comunismului sau a simplilor suspecţi, CEKA, sub conducerea primul ei şef, Felix Dzerjinski, a instituit o vastă reţea de spionaj în toate colţurile Rusiei, pentru a-i descoperi pe „contrarevoluţionari“, în rândul cărora intrau, cu siguranţă, toţi liderii religioşi. Pentru a evita arestarea sau represalii şi mai grave, capii bisericii se întâlneau adesea în secret. Un astfel de grup era format din reprezentanţi ai clerului catolic şi ai celui ortodox, incluzând călugării dominicani. Grupul se întâlnea în casa părintelui Vladimir şi a Annei Ivanovna Abrikosov, din Moscova. În sânul acestui grup, CEKA a plantat un „colaborator voluntar“, descris ca fiind un bărbat tânăr, care „şi-a mărturisit intenţia de a deveni călugăr catolic şi le-a impresionat cu adevărat pe maici ca fiind „deosebit de pios“[3]. E foarte posibil să fi fost primul spion comunist care a acţionat împotriva Bisericii Catolice.

În aprilie 1922, CEKA, numită ulterior GPU, respectiv OGPU, a început să-i aresteze pe membrii grupului. Deşi încă din primii ani ai orânduirii comuniste avuseseră loc nenumărate execuţii şi condamnări fără procese, în 1922, autorităţile de la Moscova mimau corectitudinea sub presiunea opiniei publice internaţionale şi organizau „procese“ fictive. Nu mai trebuie spus că acestea nu erau nimic altceva decât nişte simple spectacole. Unul dintre primele procese a fost deschis grupului Abrikosov, pentru activităţi antiguvernamentale contrarevoluţionare. Părintele Abrikosov a fost norocos. După proces a fost condamnat, primind sentinţa de expulzare din Rusia, şi s-a stabilit la Roma. Alte zeci de persoane, printre care şi soţia lui Abrikosov, au înfundat puşcăriile, cu sentinţe care ajungeau în medie până la zece ani.

Războiul civil violent izbucnit între Albi şi Roşii, între 1918 şi 1920, precum şi un an de Război Polono-Sovietic (1919–1920) au dus la dezastrul economic al Uniunii Sovietice. Seceta, randamentul scăzut al producţiei agricole şi eşecul industriei au declanşat o foamete înspăimântătoare.

Milioane de ruşi s-au confruntat cu lipsa de hrană. Asociaţia Americană de Caritate a venit în ajutorul populaţiei contribuind cu alimente în valoare de 66 de milioane de dolari. Din cauza generoaselor cheltuieli făcute de papa Benedict al XV-lea pentru ajutorarea refugiaţilor şi a populaţiei dislocate în timpul Primului Război Mondial, Vaticanul se confrunta cu falimentul. Cu toate acestea, Sfântul Scaun a trimis un ajutor în valoare de 2 milioane de dolari.[4] Dar prea puţin a ajuns la cei care aveau într-adevăr nevoie, adică la ţărani, în vreme ce majoritatea fondurilor s-au dus către Armata Roşie şi funcţionarii guvernamentali. Generozitatea Vaticanului n-a însemnat însă nimic pentru comunişti, iar campania de sufocare a religiei a continuat. Lenin a returnat Vaticanului banii, poruncind jefuirea bisericilor şi a mănăstirilor de tezaurele sacre şi proprietăţile lor imobiliare.

Pe 19 martie 1922, Lenin a scris o scrisoare ultrasecretă membrilor Biroului Politic al Comitetului Central: „Acum şi numai acum, când oamenii se mănâncă între ei în zonele afectate de foamete, şi sute, dacă nu mii de cadavre zac în mijlocul drumului, putem (şi, prin urmare, trebuie) să urmărim confiscarea proprietăţilor bisericii, cu cea mai dezlănţuită şi nemiloasă energie, şi să nu ezităm să învingem şi cea mai slabă opoziţie.“ Liderul criminal a ordonat „confiscarea bunurilor bisericii prin orice mijloace necesare, cu scopul de a ne asigura un fond de câteva sute de milioane de ruble de aur (nu trebuie uitată imensa avere a unor mănăstiri)“. Mai scria că, fără aceste comori, în general, nici un guvern nu poate funcţiona, şi reconstrucţia economică, în special, va fi imposibilă. Astfel, **„în scopul de a pune mâna pe aceste fonduri de mai multe sute de milioane de ruble în aur (probabil mai multe sute de miliarde), trebuie să facem tot ceea ce este necesar“** (sublinierea ne aparţine). Lenin a urgentat adoptarea unei rezoluţii secrete prin care bunurile de valoare, în special cele ale mănăstirilor mari, numite şi lavre, foarte bogate, trebuiau **„confiscate cu hotărâre, fără milă, în totalitate şi în cel mai scurt timp“** (sublinierea ne aparţine). Cu alte cuvinte, Lenin le-a cerut trupelor sale să jefuiască bisericile cât mai repede posibil, înainte ca lumea să poată reacţiona împotriva minciunilor comuniste – jafurile aveau ca scop

ajutorarea populaţiei înfometate – atunci când acestea aveau să fie date în vileag. Părintele Edmund Walsh, un iezuit american care conducea misiunea papală de ajutorare, a apreciat valoarea minimă a tezaurelor furate de la biserici la 250 de milioane de dolari americani. Nici o rublă nu s-a cheltuit pentru ţăranii înfometaţi, dintre care peste 5 milioane au murit. „Toate caracteristicile tipice sistemului au ieşit la iveală: cruzimea, spiritul răzbunător şi cerbicia. Lenin a fost dispus să sacrifice o parte importantă a ţărănimii, pentru ca centrele industriale să fie aprovizionate cu produse alimentare“, scriau Mihail Heller şi Aleksandr Nekrici în cartea lor *Utopia la putere*.

Campania de eradicare a religiei a început sub regimul lui Lenin, care, în 1922, a ordonat înfiinţarea unui SLON uriaş (un lagăr special, situat în arhipelagul Solovki, cuprinzând cinci insule din Marea Albă). Una dintre cele mai mari mănăstiri, situată pe cea mai întinsă insulă din arhipelag, a fost transformată în închisoare. Până în 1928, lagărele adăposteau aproape 38 000 de reprezentanţi ai clerului şi ai intelectualităţii, transformaţi în sclavi. Odată cu ascensiunea lui Iosif Stalin la tronul roşu, după moartea lui Lenin, în 1924, situaţia a devenit şi mai sângeroasă. În 1930, NKVD-ul, succesor al GPU, a dezvăluit că, din 1917, Biserica Ortodoxă Rusă a pierdut 42 800 de membri ai clerului, călugări şi călugăriţe, care au pierit în lagărele de muncă forţată şi în închisori, uneori ca urmare a condiţiilor grele, alteori fiind executaţi.[5] În timpul Marii Epurări din 1936–1938, o sută de mii de clerici şi laici au fost împuşcaţi.[6] În 1941 mai erau în libertate numai 5 665. Biserica Catolică, cu mai puţini adepţi, a pierdut numai o mie de clerici prin execuţie. Din 1932, autorităţile sovietice au arestat 19 812 de preoţi şi călugăriţe.[7] Însă poliţia secretă a lui Stalin nu s-a preocupat doar de eradicarea religiei. A purtat un război chiar mai înverşunat împotriva chiaburilor, ţărani înstăriţi care s-au opus colectivizării pământurilor de către guvern. S-au înregistrat aproximativ şase milioane de decese, prin executare şi înfometare, patru milioane numai în „grânarul Rusiei“, Ucraina.[8] Odată cu decimarea diocezelor ortodoxe şi catolice ruse şi a altor facţiuni religioase, ca baptiştii, luteranii şi musulmanii, autorităţile

comuniste au distrus mii de biserici, mănăstiri şi moschei. Dar Stalin şi-a exercitat puterea ucigaşă nu numai asupra diferitelor religii, ci i-a târât în procese măsluite şi pe oficialii partidului şi pe ofiţerii de rang înalt. Sute dintre ei au fost acuzaţi de delicte imaginare şi şi-au mărturisit vina sub tortură.

Cei mai mulţi au fost împuşcaţi. Ultimul proces i-a fost înscenat în 1938 lui Nikolai Buharin, un economist strălucit şi prieten al lui Lenin, care, ca redactor-şef al ziarului oficial de partid, *Pravda*, a cerut exterminarea religiei „cu vârful baionetei“. Din 1926 până în 1929 a condus Internaţionala Comunistă. A rupt relaţiile cu Stalin din cauza confruntării pe tema „socialismului de piaţă“, care, în cele din urmă, a fost aplicat de Mihail Gorbaciov, la douăzeci şi şapte de ani după executarea lui Buharin. Şi baia de sânge nu s-a oprit aici.

Până în 1941, când naziştii au invadat Uniunea Sovietică, doar două din circa 1200 de biserici catolice şi-au păstrat porţile deschise credincioşilor catolici rămaşi, care practicau pe ascuns catolicismul, în catacombe, după cum le numeau preoţii supravieţuitori. Cu toate că era copleşit de acţiunile de descoperire a spionilor germani, NKVD-ul avea agenţi secreţi moşteniţi de la GPU, infiltraţi în grupările bisericeşti. În acelaşi timp, Stalin s-a arătat mai îngăduitor cu Biserica Ortodoxă Rusă, de a cărei susţinere patriotică avea nevoie, ţinând cont de războiul cu Germania. Cu toate acestea, să nu fi ştiut ei de infiltrări? Sau poate că ştiau, dar nu reuşeau să-i identifice pe cei infiltraţi? După război şi până la prăbuşirea Uniunii Sovietice, conducerea Bisericii Ortodoxe Ruse s-a aflat sub controlul total al poliţiei secrete. Mulţi membri ai clerului au devenit agenţi, figura cea mai marcantă fiind patriarhul Aleksei al II-lea, al cărui nume de cod a fost Drozdov, sau Blackbird.[9] În timp ce Biserica Catolică a rămas cu doar două lăcaşuri de cult, Biserica Ortodoxă a fost recompensată în mod corespunzător pentru supunerea faţă de stat. Până la data morţii lui Stalin, în 1953, şi înainte de venirea la putere a lui Nikita S. Hruşciov, în 1958, au fost redeschise 22 000 de biserici ortodoxe. În 1954, poliţia secretă a fost reorganizată şi redenumită Comitetul pentru Securitatea Naţională, pe scurt, KGB. Doi ani

mai târziu, vorbind în calitate de conducător al partidului, în timpul celui de al XX-lea Congres al Partidului Comunist, Hruşciov l-a denunţat pe Stalin pentru crime în timpul Marii Epurări şi pentru „cultul personalităţii“ de care a dat dovadă. A grăbit reformele. Dar, în 1958, când l-a înlocuit pe Nikolai Bulganin în funcţia de prim-ministru, Hruşciov a lansat o nouă campanie împotriva religiei. Elita ortodoxă şi-a pierdut membrii marcanţi – cei care încă nu erau ofiţeri secreţi ai KGB-ului –, în închisori sau prin demisii forţate. Membrii clerului supuşi total autorităţilor au preluat administrarea lăcaşurilor de cult rămase. Înăbuşirea diferitelor facţiuni religioase n-a fost decât un element din planul lui Hruşciov. De ce era atât de nerăbdător să pornească din nou războiul împotriva religiei? Pentru că o considera o ameninţare la adresa hegemoniei sovietelor şi, la fel ca şi Lenin, vedea în aceasta un duşman al doctrinei marxiste.

Nemulţumirea crescândă a populaţiei statelor-satelit ale Moscovei faţă de regimul comunist, după război, s-a concretizat, în 1956, prin sângeroasa revoluţie maghiară. Pentru a salva regimul comunist din Germania de Est, liderul sovietic a aprobat, în 1961, construirea Zidului Berlinului, ca să oprească fluxul celor care fugeau în Berlinul de Vest. Mai mult de 5 600 de persoane au fugit cu cinci zile înainte ca frontiera să fie închisă, pe 13 august. Membrii Comitetului Central au început să-şi manifeste îndoiala în privinţa modului în care Hruşciov gestiona politica externă, cu referire directă la criza rachetelor cubaneze din 1962, dar şi în legătură cu deteriorarea situaţiei economice. Aceeaşi consternare exista şi în legătură cu faptul că Hruşciov continua să manevreze disputele religioase, în special pe cele privitoare la Biserica Catolică. Papa Ioan al XXIII-lea l-a primit la Vatican pe ginerele lui Hruşciov, în încercarea de a stabili dacă ar putea exista unele reconcilieri în vederea îmbunătăţirii situaţiei bisericii. În cadrul discuţiilor pe marginea Conciliului Vatican II[10], programat să fie convocat în octombrie 1962, papa Ioan al XXIII-lea a fost de acord să accepte din partea lui Hruşciov oferta de a permite participarea a doi prelaţi ortodocşi, mitropoliţii Borovoi şi Kotlirov, amândoi agenţi KGB, cu condiţia să nu existe în cadrul conclavului atacuri la adresa comunismului.[11] După

sesiunea de deschidere, conclavul a fost amânat în vederea pregătirii adunărilor generale care au fost stabilite la scurt timp după moartea papei Ioan al XXIII-lea, în iunie 1963. Papa Ioan al VI-lea a fost ales două săptămâni mai târziu şi a dispus continuarea conciliului.

În această perioadă, în rândurile conducerii Partidului Comunist Sovietic tot nu era linişte. Starea de nemulţumire faţă de performanţele lui Nikita Hruşciov se agravase în mod constant în ultima vreme. În cele din urmă, în 1964, Comitetul Central a organizat o lovitură de stat fără vărsare de sânge. Vladimir Semiceastni, directorul KGB-ului, care a făcut parte din conspiraţia împotriva lui Hruşciov, a fost însărcinat să se întâlnească cu liderul sovietic, pe 13 octombrie, la Moscova, pe aeroportul Vukovno, când acesta se întorcea dintr-o vacanţă la Marea Neagră, şi să-l anunţe că fusese destituit din fruntea partidului şi a naţiunii. Ca răsplată i s-a oferit statutul de membru cu drepturi depline al Comitetului Central. Tovarăşul Nikita a fost norocos că oponenţii săi au decis să acţioneze „uman“. În loc să fie împuşcat, aşa cum se proceda înainte în astfel de cazuri, i s-a permis să-şi trăiască restul zilelor în locuinţa sa de la ţară – *dacea* –, în Petrovno Dalneie, pe o suprafaţă de trei hectare de pământ, situată lângă râul Moscova, la vreo 30 de kilometri vest de capitala rusă, unde a şi murit, în 1971, din cauze naturale.

După lovitura de stat, în fruntea Partidului Comunist şi a Uniunii Sovietice a fost instalat Leonid Brejnev. Politica sa faţă de religie a fost mai puţin restrictivă. În loc să-i închidă sau să-i trimită în exil pe membrii clerului, a preferat să ducă o campanie de uzură, lăsând religia să se stingă de la sine, câtă vreme nu mai erau aprobate noi numiri. Brejnev, care îşi datora în mare parte poziţia lui Semiceastni, a început să fie deranjat de dorinţa directorului KGB de a creşte popularitatea instituţiei şi a propriei sale persoane, precum şi de neglijenţa cu care îi supraveghea pe cei suspectaţi de acte antiguvernamentale. În 1967 a fost demis şi înlocuit cu Iuri Andropov, fost ambasador în Ungaria în perioada izbucnirii revoltei maghiare anticomuniste, în 1956. Pentru participarea sa la înăbuşirea revoltei, a fost promovat în Comitetul Central. La fel ca predecesorul său,

nu avea nici un fel de experienţă în cadrul poliţiei secrete sau al serviciilor de informaţii. Dar a învăţat repede. Sub conducerea lui, controlul exercitat asupra disidenţilor a fost intensificat prin folosirea unor metode mai subtile, cum ar fi reducerea restricţiilor în privinţa călătoriilor interne, în scopul prevenirii demonstraţiilor, şi acceptarea unor libertăţi care le permiteau disidenţilor mai vehemenţi să părăsească Uniunea Sovietică. Cu alte cuvinte, drum bun şi cale bătută! Mai bine să ţipe afară decât înăuntru.

Conciliul Vatican II s-a încheiat în decembrie 1965. Până în acel moment, Direcţia a V-a a KGB-ului, care, printre alte sarcini, cum ar fi supravegherea actelor de subversiune ideologică, avea şi obligaţia de a monitoriza toate grupurile religioase, a primit din partea SB, serviciului de securitate polonez, primul raport de 27 de pagini, strict secret, cu privire la conciliu.[12] Astfel, concluzia era că trădarea venise din partea unui preot polonez. Spionul care purta însemnele clerului era, cel mai probabil, ultimul episcop de Gniezno, Jerzy Dąbrowski, care a murit în 1991, la vârsta de şaizeci şi unu de ani.

Colaborarea lui cu poliţia secretă nu a fost scoasă la lumină până în ianuarie 2007, când Institutul Memoriei Poloneze, însărcinat cu investigarea trecutului comunist al Poloniei, a deschis dosarul IPNBU 01940 / 74 al poliţiei secrete. În 1963, episcopul, al cărui nume de cod era „Ignacy“, a fost numit la Roma, unde a activat timp de şapte ani. Mai târziu, a candidat la preşedinţia Episcopatului Polonez. O sursă, care a cerut să rămână anonimă, a relatat o conversaţie cu un fost funcţionar al poliţiei secrete, care a afirmat că episcopul a furnizat KGB-ului documentele secrete şi confidenţiale ale Conciliului Vatican II. „A fost o surpriză plăcută pentru noi când Ignacy ne-a adus protocoalele reuniunilor reprezentanţilor Episcopatului Polonez, care au avut valoare operaţională, şi ne-a asigurat de autenticitatea lor.“ Nu au fost găsite amănunte legate de recrutarea episcopului. Există totuşi un document care dovedeşte că, pe 9 noiembrie 1965, cel care răspundea de el în cadrul SB i-a plătit 70 000 de lire italiene, în valoare de aproximativ 112 dolari americani, o sumă modestă, dar suficienţi bani de buzunar pentru o persoană al cărei venit era asigurat de

biserică. După întoarcerea lui în Polonia, episcopul Dąbrowski, colaborator apropiat al arhiepiscopului, cardinalul Jósef Glemp, a negociat cu comuniştii în timpul anilor 1980 pentru a asigura misiunea catolică în Uniunea Sovietică. Un om de bază al KGB-ului! Primul raport al lui Dąbrowski privind Conciliul Vatican II a prezentat aspectele organizaţionale ale conciliului, vorbind inclusiv despre participarea a 2 300 de preoţi din întreaga lume. Una dintre multele recomandări în privinţa schimbărilor în structurile bisericii a fost restabilirea laicităţii diaconilor, fără ca aceştia să mai adere la celibat, încercându-se în acest fel să se rezolve cel puţin parţial grava criză de preoţi, explicată prin dorinţa bărbaţilor de a îmbrăca straiele preoţeşti în Europa şi America Latină. În timp ce majoritatea delegaţilor s-au opus, motivând că acest lucru i-ar demoraliza pe membrii clerului, motivele episcopilor polonezi au fost pur politice. Episcopul Mazur a declarat: „Episcopii polonezi se opun restaurării unei diaconii de laici, deoarece regimul comunist din Polonia va exploata această instituţie pentru a încerca să distrugă unitatea din sânul bisericii. Episcopii polonezi sunt de părere că statului i-ar fi mai uşor să-i influenţeze pe diaconii laici, căsătoriţi, cu familii, decât pe clericii singuri, care, în consecinţă, trăiesc în celibat.“ Abilă observaţia care sugera că membrii familiei sunt mai uşor de şantajat şi mai expuşi pericolului de a fi arestaţi şi reţinuţi. Un aspect trist, într-adevăr, că aceşti oameni trebuiau priviţi ca victime colaterale.

În cele din urmă, Dąbrowski a scris şi ultimul capitol al raportului, pe care l-a intitulat: „Campanii evident anticomuniste în Conciliu.“

Raportul deplângea „expansiunea gravă“ a propagandei anticomuniste în presa catolică, în general, şi în presa Vaticanului, în special, încurajată de declaraţiile oficiale ale reprezentanţilor acestui stat. „Se observă o tendinţă [printre oficiali] de a căuta dovezi teoretice care să fie aplicate în vederea stimulării atitu-dinii anticomuniste.“ Urmând direcţia pontificatului lui Ioan al XXIII-lea, care ordonase o atenuare a atacurilor împotriva comunismului, în speranţa uşurării calvarului pe care îl trăia biserica lui în spatele Cortinei de Fier, Vaticanul, potrivit raportului furnizat de spion, aprecia că o

întoarcere la „propaganda anticomunistă primitivă, care condamna orice idee de progres social sub marxism“, era un lucru dificil de realizat. Cu toate că politicienii sovietici, scoţând în evidenţă dorinţa lor pentru pacea mondială, se străduiau să convingă lumea catolică de faptul că pericolul comunist era acum mai puţin ameninţător, în fapt, comunismul îşi schimbase tactica, nu şi obiectivele, aşa cum scria publicaţia lunară iezuită *La Civiltà Cattolica*. „Pentru biserică, pericolul rămâne acelaşi. Prin urmare, este nevoie să se treacă la un nou mod de luptă activă, nu să se negocieze cu comunismul.“ În cadrul discuţiilor purtate în conclav, în conformitate cu raportul către KGB, se sublinia faptul că „anticomunismul catolic nu trebuie să se manifeste printr-un conservatorism orb, bazat pe frică. Dimpotrivă, lupta trebuie dusă împotriva nedreptă-ţilor sociale“.

Un raport detaliat cu privire la conclav a ajuns la Moscova, la şase luni după încheierea acestuia.[13] În preambul, spionul scria: „Decizia convocării Conciliului Vatican II a fost determinată de existenţa unor aspecte care rezultă din situaţia internă a Bisericii Catolice, precum şi din statutul acesteia în lume. Dar, fără nici o îndoială, motivul esenţial extern a fost necesitatea de a consolida politica Vaticanului, având în vedere faptul că lagărul socialist şi-a consolidat poziţia odată cu răspândirea şi intensificarea propagării ideologiei marxiste. Aceasta din urmă se aplică nu numai în Europa, dar şi în ţări din lumea a treia, pe care Biserica Catolică le-a ales în vederea extinderii ideologiei sale pe viitor.“

Vaticanul şi-a ţinut promisiunea făcută de papa Ioan al XXIII-lea lui Nikita Hruşciov, şi anume că nu vor exista atacuri împotriva comunismului în cadrul conciliului, în schimbul participării oficialilor Bisericii Ortodoxe Ruse la lucrările de la Roma. Cu toate acestea, raportul îl menţiona pe episcopul croat din Split-Markaska, Frane Franic, care folosea „vechea sintagmă „biserică agresivă“, subliniind astfel dorinţa lui de a exista o luptă activă împotriva ateismului. În acest context, a recomandat înfiinţarea unui secretariat special de combatere a necredincioşilor“.

Raportul a subliniat faptul că „un grup de influenţă de la Vatican a cerut să se caute noi metode de luptă împotriva materialis-mului şi, în special,

împotriva ordinii sociale comuniste, de vreme ce vechea politică de ignorare a ţărilor socialiste şi condamnare a tuturor mişcărilor progresiste s-a dovedit în practică prea puţin eficientă“. Vaticanul a acţionat cu promptitudine la această cerere, ordonând înfiinţarea Secretariatului pentru Necredincioşi, cu opt luni înainte de încheierea conciliului. Cardinalul Josef König, din Viena, expert în problemele Europei de Est, a fost numit la conducerea secretariatului, cu sediul în capitala Austriei.[14]

Într-un efort evident de a sublinia importanţa instituţiei, spionul polonez Dąbrowski a pregătit un raport separat, strict secret, intitulat: „Centre anticomuniste ale Vaticanului.“ Iată ce scria:

„Până la sfârşitul Conciliului Vatican II, s-a putut observa o activitate dublă împotriva ţărilor socialiste, precum şi împotriva mişcărilor progresiste şi comuniste din alte ţări. Acest joc dublu a constat în faptul că Vaticanul a folosit toate instituţiile oficiale şi pe cele ale bisericii pentru propagarea politicii sale şi îndeplinirea anumitor obiective în ceea ce priveşte ţările socialiste. Dar, independent de această activitate „oficială“, Vaticanul, cu ajutorul diferitelor ordine şi chiar al guvernelor unor state capitaliste, a creat o vastă reţea de propagandă secretă şi centre subversive în anumite ţări din Europa de Vest. Aceste centre, care operează sub diverse deghizări, cum ar fi instituţii ştiinţifice, culturale şi de asistenţă socială, desfăşoară activităţi „neoficiale“, care vor fi continuate şi pe viitor, îndreptate în special împotriva ţărilor socialiste. Activităţile „oficiale“ sunt îndeplinite de diferiţi reprezentanţi legali. În timpul sesiunilor conciliului şi mai ales după încheierea lor, anumite cercuri de la Vatican s-au ocupat de centralizarea acestor activităţi duble. În prezent, nu avem suficiente informaţii cu privire la intenţiile acestui organism. Totuşi, se poate observa deja o rivalitate între diferite instituţii ale Vaticanului, în privinţa preluării conducerii acestui centru. În acest sens, iezuiţii au manifestat un interes deosebit pentru asumarea rolului de lider în activităţile Secretariatului pentru Necredincioşi, în special în centralizarea activităţilor anticomuniste. Independent de acest secretariat, centrele existente la Vatican îşi continuă activităţile îndreptate în primul rând împotriva ţărilor socialiste. **Din acest motiv, continuarea**

acţiunilor de Bearbeitung [infiltrare] în aceste centre este esenţială“ (sublinierea ne aparţine).[15]

Raportul se încheie cu observaţia legată de participanţii la Conciliul Vatican II, care erau membri ai Ostakademie, o instituţie catolică din Königstein, lângă Frankfurt, în Germania de Vest. (Ostakademie a fost creată în plin Război Rece, în 1958. S-a ocupat de problemele bisericii în ţările comuniste, printre care şi persecuţiile, şi de problemele credincioşilor şi ale refugiaţilor.) „Aceşti participanţi sunt de părere că orice tip de relaţii diplomatice ale Vaticanului cu ţările est-europene duce la apariţia unor complicaţii în sânul Bisericii Catolice. Prin urmare, s-a decis să se combată în mod activ tendinţele progresiste din cadrul mişcărilor catolice. În afară de principala sarcină de a lupta împotriva comunismului şi împotriva aşa-numitului „catolicism de stânga“, decisă la Königstein, este nevoie de un studiu al relaţiilor dintre Uniunea Sovietică şi restul ţărilor din blocul comunist, precum şi al discrepanţei profunde dintre liderii comunişti şi mase.“

Rapoartele de la Conciliul Vatican II au ajuns în Lubianskaia nr. 12, din Moscova, cartierul general al KGB-ului, la doar câteva luni după preluarea conducerii de către Iuri Andropov, în 1967. Andropov a ordonat imediat o reorganizare generală a direcţiilor din cadrul KGB. Răspunderea pentru păstrarea dosarelor legate de activităţile antiguvernamentale şi de cele împotriva Partidului Comunist, precum şi supravegherea şi controlul facţiunilor religioase, a fost retrasă Direcţiei a II-a, responsabilă, în general, cu securitatea internă. Sarcinile cădeau acum în grija unei direcţii nou create, Direcţia a V-a. La conducerea noii operaţiuni, Andropov l-a numit pe V.F. Kadişev, un aparatcic de partid, fără nici un fel de experienţă în materie de securitate. Kadişev fusese secretar cu propaganda în cadrul unui comitet de partid din provincie, în regiunea Stavropol, de unde venea şi Andropov. Organizarea noii direcţii, precum şi problemele cu disidenţii politici, din ce în ce mai pregnante, au întârziat cu câteva luni analizarea rapoartelor de spionaj venite de la Conciliul Vatican II. Când, în cele din urmă, Andropov a fost informat, a început să ia în considerare posibilitatea ca încercările

Vaticanului de îmbunătăţire a relaţiilor cu Uniunea Sovietică şi cu întregul bloc estic să facă parte dintr-o campanie bine gândită de dezinformare. I s-a părut atunci că Uniunea Sovietică putea face acelaşi joc al spionajului şi al subversiunii. Astfel, la începutul anului 1969, Iuri Andropov a ordonat intensificarea operaţiunilor de spionaj îndreptate împotriva Sfântului Scaun.[16]

Pe lângă obiectivul principal, şi anume papa, Andropov era deosebit de interesat de activitatea arhiepiscopului Agostino Casaroli, cunoscut ca „agentul secret“ al Vaticanului, ca urmare a călătoriilor sale în statele europene comuniste, unde ajungea la graniţă în haine civile pentru a se întâlni cu oficialii comunişti. În cele din urmă, fiecare departament al bisericii a fost infiltrat.

1 Christopher L. *Zugger, The Forgotten*, Syracuse University Press, 2001
2 *Ibid.*
3 Irina I. Osipova, *Hide Me Within Thy Wounds*, Germans from Russia Heritage Collection, North Dakota State University Libraries, 2003
4 Zugger, *The Forgotten*, Syracuse University Press, 2001
5 Mihail Polski, *The New Martyrs of Russia*, Monastery Press, Montréal, P.Q., Canada, 1972 (Ediţia română: *Noi martiri ai pământului rus*, Schitul Românesc Prodromu, Sfântul Munte Athos, 2002)
6 Olga Vasilieva, *The Church of New Martyrs*, Pravoslavie.ru, 2003
7 Irina I. Osipova, *Hide Me within Thy Wounds*, Germans from Russia Heritage Collection, North Dakota State University, 2003, citând înregistrările „organelor“, adică ale poliţiei secrete.
8 Courtois, Werth, Panne, Paczkowski, Bartosek, Margolin, *Das Schwarzbuch des Kommunimus*, Piper Verlag München, 1998 (Ediţia română: *Cartea neagră a comunismului*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998)
9 Articolul lui Keith Armes *Chekists in Cassocks: The Orthodox Church and the KGB*, Institute for the Study of Conflict, Ideology and Policy, Boston University
10 Congres ecleziastic, teologic şi ecumenic, având ca scop modernizarea bisericii, în special în ceea ce priveşte liturghia, care îi interesa pe catolicii din întreaga lume. Conciliul a votat permiterea folosirii limbajului vernacular în celebrarea slujbei, în locul latinei tradiţionale.
11 Malachi Martin, *They Keys Of This Blood*, Touchstone, New York, 1991
12 Raportul serviciilor Securităţii poloneze pe marginea celui de-al Doilea Conciliu Ecumenic din 1-21 octombrie 1963, clasificat ca strict secret. Copia raportului furnizată KGB-ului de Ministerul pentru Securitatea Statului din Germania de Est (Stasi). BSTU nr. 000001-27
13 Notă informativă a organelor de Securitate ale Republicii Populare Polone, clasificată ca strict secretă. Traducerea în rusă datează din 23 octombrie 1966. Departamentul X din MfS, document nr. 3088
14 Cardinalul König a fost grav rănit într-un accident de automobil, în timp ce călătorea spre Zagreb, în Iugoslavia, ca să ajungă la funeraliile cardinalului Stepinac. A fost dus la un spital din localitate.

Când s-a refăcut, a observat portretul mareşalului Tito atârnând pe peretele camerei. „Atunci mi-am dat seama că, după vindecare, arhiepiscopul de Viena trebuie să acorde mai mare atenţie ţărilor vecine din Est.“ A făcut-o şi a devenit cunoscut ca „omul Estului“, vizitându-l cu regularitate pe cardinalul Mindszenty, la Ambasada Americii din Budapesta, unde a cerut azil politic, fugind de autorităţile comuniste care voiau să-l închidă.

15 Anexa 1241 / 66 la raportul despre Conciliul Vatican II, traducere strict secretă din rusă. BSTU nr. 000207-000214

16 Christopher Andrew, Vasili Mitrokhin, *The Sword and The Shield*, Basic Books, New York, 1999

Capitolul 2

Vaticanul şi Ostpolitik

La 26 iunie 1963, preşedintele John F. Kennedy s-a adresat populaţiei asediate din Berlinul de Vest, spunând că se consideră unul dintre ei. *Ich bin ein Berliner*, a exclamat el în uralele a sute de mii de cetăţeni, în cadrul unui discurs în faţa primăriei, flancat de cancelarul Konrad Adenauer, de generalul Lucius D. Clay, de la Forţele Aeriene Berlineze, şi de primarul Berlinului, Willy Brandt. A fost un discurs anticomunist dur. Oamenii erau atât de înflăcăraţi, încât autorităţile s-au temut că s-ar putea îndrepta spre zid, care era la mai puţin de doi kilometri spre est, pentru a-l dărâma. S-ar fi putut ajunge la o baie de sânge, pentru că grăni-cerii din Germania de Est trăgeau fără somaţie în toţi cei care încercau să scape sau escaladau zidul spre Vest. Dar după ce preşedintele a semnat în Cartea de Aur, a celor mai distinşi oaspeţi, mulţimea s-a risipit paşnic.

După-amiază, preşedintele Kennedy s-a adresat studenţilor de la Universitatea Liberă din Berlinul de Vest. În timp ce stătea în grădina universităţii, a studiat hârtiile conţinând discursul său, care fusese distribuit din timp presei, apoi le-a pus înapoi în buzunarul hainei şi a vorbit liber. A fost o demonstraţie de fermitate politică, demonstrând dorinţa de a găsi o cale prin care să se pună capăt Războiului Rece, „prin paşi mărunţi“ spre reconciliere.[17] „Scutul angajamentului militar pentru apărarea libertăţii Berlinului de Vest, pe care l-am confirmat în această dimineaţă, nu va fi slăbit sau abandonat, câtă vreme prezenţa lui este necesară“ a declarat preşedintele. „Dar nu este suficient să aşteptăm în spatele acestui scut, să aderăm la un statu-quo, în speranţa unei schimbări în bine.“

La nici o lună mai târziu, Egon Bahr, om de încredere şi consilier al primarului Berlinului de Vest, Brandt, membru de rang înalt al Partidului Social Democrat, a ţinut o prelegere la Academia Evanghelică din Bavaria, în legătură cu viitoarea politică externă a Germaniei de Vest faţă de statele est-europene comuniste. Bahr a preluat teoria „paşilor mărunţi“ expusă de Kennedy, invocând o „Wandel durch Annäherung“, o schimbare prin apropiere. Discursul lui a stat la baza politicii lui Brandt după ce acesta a fost ales primul cancelar socialist al Germaniei de Vest şi şi-a anunţat, în ianuarie 1970, noua politică în Est, Ostpolitik. Era vorba despre o politică de destindere a relaţiilor cu Uniunea Sovietică şi cu sateliţii ei din Europa de Est, care trebuia să se concretizeze în tratate de renunţare la ameninţarea cu forţa, în recunoaşterea guvernului comunist est-german şi în extinderea relaţiilor comerciale. Sarcina imediată a lui Brandt era „să încerce să găsească o metodă de conciliere“ cu Moscova. Dar, înainte de călătoria la Kremlin, programată pentru 12 august, a plecat spre Roma pentru o audienţă, fixată pe 12 iulie, la papa Paul al VI-lea. Astfel, primirea unei copii a transcrierii unei stenograme de zece pagini de la un spion KGB, nimeni altul decât preotul polonez Dąbrowski, a fost o adevărată mană cerească. La discuţia dintre papă şi cancelarul Brandt a participat şi arhiepiscopul Casaroli.[18] Arhiepiscopul, care avea ani buni de experienţă în cadrul departamentului pentru situaţii de urgenţă al Vaticanului, a studiat discursul lui Bahr.

Înainte de a prezenta întrebările şi răspunsurile din timpul întâlnirii dintre papă şi cancelarul Brandt, în introducerea raportului se specifică faptul că informaţiile au fost furnizate de „o sursă verificată în trecut, de la care am mai primit informaţii valoroase“. Raportul afirma că analizarea documentelor obţinute anterior „nu a trezit nici o suspiciune de dezinformare“, dar avertiza că „acest aspect nici nu poate fi cu totul desconsiderat“. Era pentru prima oară când se menţiona o astfel de precauţie, în aproape o mie de documente examinate. Cu alte cuvinte, informaţiile oferite de Dąbrowski în trecut erau considerate „autentice“, dar el nu beneficia de toată încrederea. KGB-ul era informat că tema reuniunii a

fost centrată în jurul unor întrebări legate de acea Ostpolitik promovată de cancelarul Brandt, la situaţia internă a Germaniei de Vest, precum şi la probleme privind relaţiile dintre guvernul de la Bonn şi aliaţii occidentali. După obişnuitul schimb de amabilităţi oficiale, Brandt a afirmat: „Sanctitatea Voastră ştie care sunt intenţiile mele. Guvernul pe care îl conduc şi care reprezintă poporul german este în căutarea unor căi paşnice în relaţiile cu vecinii noştri din Europa de Est.“ Răspunsul papei a fost că orice activitate în vederea „promovării păcii este pe placul Celui de Sus“. Brandt i-a răspuns că „şi-ar dori ca vorbele Sanctităţii Voastre să poată fi auzite de domnii Kiesinger, Barzel şi Strauss“, ceea ce l-a determinat pe papa să afirme: „Toţi sunt buni creştini. Nu vorbesc despre ei ca oameni politici, asta este altă problemă. Sunt pe deplin informat în legătură cu dânşii.“ Cancelarul se referea la trei dintre principalii săi oponenţi politici din Uniunea Creştin Democrată (CDU). Kurt Georg Kiesinger l-a precedat pe Brandt în funcţia de cancelar al Germaniei de Vest, Rainer Barzel a fost liderul grupului parlamentar al CDU, iar Franz Josef Strauss a fost ministru al Apărării, toţi anticomunişti înveteraţi şi oponenţi ai detensionării relaţiilor cu Uniunea Sovietică.

Cancelarul Brandt, care a fugit în Norvegia după ce naziştii au preluat controlul, a subliniat că a vrut să atragă atenţia papei asupra faptului că „nimănui nu-i este suficient de clar cât de mari sunt costurile pe care poporul nostru trebuie să le suporte pentru crimele comise de Hitler şi de susţinătorii lui“. I-a spus Sfântului Părinte că „în ceea ce priveşte Occidentul, am devenit aliaţi, dar cu Estul nu avem relaţii paşnice“. Era evident că pe Brandt îl măcina gândul că relaţia lui unilaterală cu sovieticii, în plin Război Rece, ar putea fi interpretată de către Occident ca un fel de trădare. Papa l-a asigurat pe Brandt că el consideră poporul german ca pe un „popor civilizat şi creştin“. Cancelarul vest-german a replicat: „Trebuie să le arătăm oamenilor din Europa de Est şi întregii lumi noua faţă a Germaniei, cea adevărată.“ Papa a recunoscut că fusese informat cu privire la faptul că negocierile cu Uniunea Sovietică „se apropie de un final pozitiv“. Cancelarul Brandt a răspuns că încă existau „câteva probleme care

trebuie lămurite, nu numai cu ruşii, dar şi cu prietenii noştri englezi şi americani“. A adăugat că ministrul său de Externe, Walter Scheel, se va deplasa în scurt timp la Londra, la Washington şi apoi la Moscova. „Aş dori să-i convingă pe aliaţii noştri că tot ceea ce facem, precum şi abnegaţia de care dăm dovadă, sunt în slujba păcii.“

Conversaţia care a avut loc între papă şi cancelarul Brandt a fost, fără îndoială, de mare importanţă pentru negociatorii Moscovei, ceea ce l-a determinat pe directorul KGB, Andropov, să trimită o scrisoare de mulţumire colegilor polonezi care l-au recrutat pe Dąbrowski. Papa Paul al VI-lea a întrebat dacă acordul care urmează să fie semnat cu sovieticii are o foarte „mare importanţă“, iar Brandt a răspuns: „Da, foarte mare“. El a explicat că a ajunge la un acord ar însemna ca Moscova să nu mai privească Germania de Vest ca pe un stat duşman, şi astfel s-ar stabili „un nou tip de relaţii cu celelalte naţiuni din estul Europei şi un climat nou la Berlin“. Papa a spus că a fost informat cu privire la unele diferenţe de opinie între guvernul Brandt de la Bonn şi aliaţii occidentali, deoarece „unele iniţiative [din partea Germaniei de Vest] nu s-au sincronizat“. Cancelarul a răspuns: „I-am informat personal pe aliaţii noştri, dar cert este că din motive tehnice şi de coordonare nu-i putem informa imediat. Mai devreme am spus că în special noi, germanii, ar trebui să facilităm contactele între marile puteri, adică între Statele Unite şi URSS. Domnul Wilson [Harold Wilson, prim-ministrul britanic] este de acord cu mine. Dar domnul Pompidou [Georges Pompidou, ministrul de Externe francez], mi se pare, nu doreşte ca iniţiativele noastre să domine diplomaţia europeană. I-am spus că noi facem munca de pregătire. Simt că în cazul în care [aliaţii occidentali] nu vor mai fi obligaţi să se concentreze pe problema germană, va fi mai uşor pentru ei să-şi îndrepte atenţia asupra altor aspecte. Domnul Pompidou mi-a răspuns că apreciază favorabil acest mod de gândire. Aştepta de la mine garanţii în privinţa problemei Berlinului şi i le-am oferit.“

Referirea preşedintelui Pompidou la Berlin reitera preocuparea exprimată de aliaţii occidentali ai Germaniei de Vest în legătură cu faptul că Brandt, cancelarul socialist, ar putea ajunge singur la o înţelegere cu Uniunea

Sovietică, în privinţa detensionării relaţiilor cu alte ţări ale blocului comunist, în special cu Germania de Est şi Polonia. Aşa cum am menţionat mai devreme, aceeaşi preocupare a fost exprimată de multe ori, uneori vehement, de către opoziţia conservatoare faţă de Partidul Social Democrat (SPD) al lui Brandt. Având în vedere că unul dintre oamenii de încredere ai lui Brandt şi asistentul său personal, precum şi alţi membri ai SPD, era spion al Stasi, iar poliţia secretă est-germană împărtăşea informaţiile pertinente KGB-ului sovietic, disensiunea nu era o noutate pentru sovietici. Cu toate acestea, oferită la botul calului, ca să spunem aşa, informaţia a fost importantă pentru negociatorii sovietici şi le-a întărit vigilenţa. Una dintre cele mai valoroase surse a fost Günter Guillaume, un fotograf din Berlin, care a fost recrutat de serviciul de informaţii est-german şi antrenat special ca agent de spionaj, pentru a se infiltra în Partidul Social Democrat. A reuşit atât de bine să intre în graţiile înalţilor demnitari ai partidului, încât a devenit funcţionar plătit şi, în scurt timp, i-a atras atenţia lui Brandt. După alegerea sa în funcţia de cancelar, acesta l-a luat pe Guillaume la cancelaria de la Bonn, unde i s-a acordat un permis de acces la informaţii strict confidenţiale. A avansat până a ajuns asistent personal al lui Brandt, cu acces la cele mai importante secrete guvernamentale. În 1973, un investigator al Agenţiei Federale de Contraspionaj a lucrat la un caz din Berlinul de Vest, care implica un fotograf „dezertor“ din Est. Când detectivul a observat că suspectul are legături strânse cu Guillaume, a deschis o a doua anchetă. După ce a fost ţinut aproape un an sub atentă supraveghere, Guillaume a fost arestat, acuzat de înaltă trădare şi condamnat la numai treisprezece ani de închisoare, iar în 1981 a fost eliberat şi extrădat în schimbul spionilor occidentali capturaţi în Europa de Est. Cancelarul Brandt a fost obligat să demisioneze.[19]

După audienţa papală din 12 iulie 1970, cancelarul s-a întâlnit cu Jean Villot, secretar de stat al papei, şi cu arhiepiscopii Giovanni Bennelli şi Agostino Casaroli, ambii membri ai Secretariatului de Stat. Întâlnirea a fost raportată separat KGB-ului, prin intermediul SB, de către un agent bine infiltrat în biroul Secretarului de Stat.[20]

Raportul citează faptul că Brandt şi-a exprimat satisfacţia faţă de afirmaţia papei Paul al VI-lea că îşi va folosi influenţa pentru ca opoziţia Partidului Creştin Democrat să nu împiedice guvernul să-şi aplice politica în Est. Brandt l-a citat pe papă care i-a spus că „domnul Kiesinger este un bun catolic şi, dacă este necesar, sunt gata să port un dialog cu domnia sa“. Totuşi, era cunoscut faptul că între aliaţii occidentali existau diferenţe de opinie în legătură cu relaţiile lui Brandt cu sovieticii, ceea ce reieşea clar dintr-un raport în care cancelarul se plângea Sfântului Părinte că politica în Est practicată de guvernul său „a întâmpinat rezistenţă“ la Washington şi la Paris. El a acuzat Statele Unite şi Franţa că fac un joc dublu. „Deşi, pe de o parte, SUA şi Franţa se arată favorabile politicii noastre, pe de altă parte, susţin opoziţia. Preşedintele Pompidou se teme că BRD [Germania de Vest sau RFG] şi-ar putea îndrepta atenţia spre atenuarea tensiunilor internaţionale ca urmare a realizării unor relaţii mai bune cu Estul.“ Cancelarul Brandt a insistat destul de mult asupra politicii interne a Germaniei de Vest, susţinând că orice acord cu sovieticii privind normalizarea relaţiilor cu ţările est-europene comuniste ar fi considerat ca un mare triumf al Partidului Social Democrat. Nu este nevoie să mai spunem că sovieticii aveau să facă eforturi serioase ca să câştige bunăvoinţa liderului unui partid politic socialist din Occident. Brandt a semnat tratatul de neagresiune cu Uniunea Sovietică pe 12 august, la o lună după vizita sa la Vatican. Acordul solicita normalizarea relaţiilor diplomatice, precum şi confirmarea unui statu-quo teritorial între Germania de Vest şi Uniunea Sovietică. Trei luni mai târziu, pe 7 decembrie, cancelarul Germaniei de Vest a semnat un tratat de neagresiune cu Polonia, în urma căruia se renunţa la toate revendicările teritoriale, iar cele două state se recunoşteau reciproc pe cale diplomatică.

Audienţa cancelarului Brandt la papa Paul al VI-lea l-a determinat pe arhiepiscopul Casaroli, care avea mulţi ani de experienţă în cadrul departamentului pentru situaţii de urgenţă al Vaticanului, să studieze din nou prelegerea din 1963 a consilierului lui Brandt, Egan Bahr, care promova politica de „Wandel Durch Annäherung“, schimbare prin

apropiere, ce a stat la baza politicii în Est a Germaniei de Vest. Cu toate că fusese deja emisarul papei Ioan al XXIII-lea pe lângă regimurile comuniste, a continuat să joace un rol şi mai activ în menţinerea unor contacte strânse cu autorităţile naţionale din estul Europei, în efortul de a slăbi represiunile asupra bisericii pe care o reprezenta, după alegerea papei Paul al VI-lea. După întâlnirea cancelarului Brandt cu papa, cardinalul a fost recunoscut în întreaga lume ca promotor al conceptului Ostpolitik la Vatican. Recunoscând experienţa arhiepiscopului în relaţiile cu comuniştii, pusă în lumină de succesul său în realizarea unui acord parţial între Ungaria şi Sfântul Scaun şi de demersurile lui în timpul tulburărilor din Polonia, care au izbucnit în 1956 prin revolte antiguvernamentale, papa Ioan Paul al II-lea l-a promovat cardinal şi, în iulie 1979, l-a numit secretar de stat, a doua funcţie ca importanţă.

Unii clerici ultraconservatori, lipsiţi de imaginaţie, au considerat activităţile cardinalului Casaroli ca având un caracter procomunist exagerat. Chiar a fost numit „cardinalul roşu“, ceea ce nu a ştiut niciodată. KGB-ul şi „organele înfrăţite“, aşa cum Moscova obişnuia să numească serviciile similare din statele-satelit, nu gândeau la fel. În biroul cardinalului au fost plantaţi spioni, acesta fiind grupul cel mai important din apropierea papei. Serviciile de informaţii din blocul estic nu duceau niciodată lipsă de imaginaţie şi de resurse în eforturile lor de infiltrare. Doi soţi, angajaţi ca personal de serviciu în Secretariatul de Stat, au fost o achiziţie extrem de valoroasă pentru KGB. Este vorba despre Irene Trollerova, originară din Cehoslovacia, născută în 1933, şi de soţul ei italian, Marco Torreta, un nepot al cardinalului. Conform unei declaraţii din 1990 a SISDE, serviciul de securitate italian, amândoi erau „cârtiţe“ ale KGB-ului, Marco Torreta încă din anul 1950. La începutul anilor 1980, Irene s-a întors dintr-o vizită în Cehoslovacia cu o statuetă din ceramică a Fecioarei Maria, înaltă de aproximativ zece centimetri, o lucrare reprezentativă a renumitei arte ceramice cehe. Cuplul a oferit statuia cardinalului Casaroli, care a acceptat-o cu recunoştinţă. Ce trădare din partea propriului său nepot! În interiorul statuii era un microfon, de mici dimensiuni, dar cu un emiţător puternic,

care era monitorizat din afara clădirii de specialişti ai ambasadei sovietice la Roma. Statuia a fost aşezată într-o vitrină din sufragerie, foarte aproape de biroul cardinalului Casaroli. Un alt dispozitiv de ascultare a fost fixat într-o bucată de lemn, ascunsă în aceeeaşi vitrină. Nici unul dintre dispozitive nu a fost descoperit până în 1990, în timpul unei anchete de anvergură, iniţiată de magistratul Rosario Priore, în urma tentativei de asasinat asupra papei Ioan Paul al II-lea. Până în acea clipă, microfoanele au transmis încontinuu.

Interesul poliţiei secrete comuniste faţă de strategia Ostpolitik a Vaticanului în privinţa bisericilor lor din Europa de Est s-a intensificat la începutul anilor 1960, precum şi în momentul când arhiepiscopul Casaroli a început să călătorească frecvent în Europa de Est, în Cehoslovacia, Ungaria şi Polonia, pentru a se întâlni cu capii bisericii şi cu funcţionarii municipali şi de partid. În iulie 1971, poliţia secretă est-germană, cunoscută sub numele de Stasi, a pus în circulaţie o analiză de douăsprezece pagini, strict secretă, legată de politica papală în Est, analiză bazată pe informaţiile furnizate de un spion cu acces în Secretariatul de Stat. Politica Vaticanului este, după cum spune raportul, „să folosească toate mijloacele – inclusiv activităţile bisericilor naţionale – pentru încurajarea „liberalizarii“ în ţările socialiste [a se citi comuniste].“

Aceste „mijloace“ includeau: „1. Colectarea de informaţii cu privire la situaţia catolicilor, precum şi cu privire la situaţia politică din ţările socialiste, prin contacte strânse cu bisericile naţionale. În acelaşi timp, Vaticanul se bazează pe informaţii obţinute prin secretariatele sale speciale, Institutul pentru Sociologia Bisericii, precum şi prin intermediul emigranţilor. 2. Sprijinirea activităţilor de politică externă iniţiate de ţările socialiste în interesul creşterii prestigiului internaţional şi a rolului Vaticanului [de exemplu, Conferinţa pentru Securitate Europeană].“ Prin aceste mijloace, este de părere spionul, urma să se realizeze „subminarea unităţii statelor socialiste prin diferenţierea relaţiilor faţă de ţările socialiste. Aici se înscrie dezvoltarea unor relaţii oficiale, cum ar fi stabilirea legăturilor diplomatice cu Iugoslavia, semnarea unor acorduri cu Cehoslovacia şi Ungaria. Subminarea ideologiei marxiste şi propagarea

ideii că religia este deasupra sistemului social.“ În încheiere, spionul afirmă că efortul Vaticanului include compromiterea Mişcării pentru Pace a Clerului, aşa-zisa mişcare de eliberare a preoţilor care au fost procomunişti fervenţi, un subiect care face obiectul altui capitol.

Această analiză pare a fi prima care s-a ocupat pe larg de activitatea lui Casaroli. Se spunea în analiză că papa era cel mai interesat personal de evoluţia strategiei Ostpolitik a Vaticanului. „Cu toate acestea, vizita lui Casaroli la Moscova, în februarie 1971, a arătat că încă există dificultăţi [în relaţiile cu ţările comuniste] care trebuie să fie depăşite.“ Citând un raport intern al Vaticanului, analiza spunea că „la Moscova a devenit clar că sovieticii erau interesaţi de stabilirea unor contacte, deşi mai puţin în legătură cu încheierea unui acord cu Vaticanul în chestiuni de interes pentru biserică“. La Moscova, Casaroli a transmis declaraţia Vaticanului în privinţa aderării la acordul de nonproliferare a armelor nucleare. Documentul afirmă că rapoarte din interiorul Secretariatului de Stat evidenţiază neînţelegeri considerabile între Casaroli şi arhiepiscopul Giovanni Benelli, care era responsabil cu relaţiile diplomatice cu alte ţări, în privinţa modului în care ar trebuie aplicată Ostpolitik. La vremea aceea, biroul lui Casaroli era însărcinat cu menţinerea unor contacte cu naţiuni cu care Vaticanul nu a avut relaţii diplomatice, inclusiv cu China, Coreea de Nord, Myanmar (Birmania) şi Vietnam. „Casaroli susţine că eforturile de dezvoltare a unei Ostpolitik promovate de Vatican depindeau în principal de normalizarea relaţiilor cu Uniunea Sovietică. În schimb, Benelli susţine că normalizarea relaţiilor cu poporul chinez ar trebui să aibă prioritate, datorită influenţei Chinei în America Latină şi Asia, care este total subestimată de către Casaroli şi alţi oficiali influenţi ai Vaticanului.“ Când se scriau aceste rânduri, Sfântul Scaun încă nu avea relaţii diplomatice cu Pekinul, cu toate că papa Benedict al XVI-lea trimisese oficiali ai Vaticanului în vederea unor negocieri sporadice. Obstacolul major era refuzul Vaticanului de a renunţa la relaţiile cu Taiwanul. Influenţa Chinei în America Latină se limita în principal la comerţ, care, aparent, nu a avut vreun efect asupra statutului Bisericii Catolice.

Analiza poliţiei secrete a Germaniei de Est a tras concluzia că primul pas făcut de Casaroli „pentru activarea relaţiilor oficiale internaţionale cu ţările socialiste a avut succes în Iugoslavia, datorită faptului că ţara este, în sine, foarte interesată de îmbunătăţirea relaţiilor cu Vaticanul, pentru că Tito, după părerea oficialilor Vaticanului, simte că asta va îmbunătăţi legăturile dintre cele 6,5 milioane de croaţi şi ceilalţi slavi. Scopul Vaticanului este să folosească aceste contacte oficiale în ofensiva împotriva altor ţări socialiste. Iugoslavia, în perspectiva Vaticanului, este cât se poate de potrivită pentru atingerea acestor obiective, datorită unei populaţii catolice semnificative şi pentru că guvernul ei practică o politică externă independentă [faţă de Moscova].“ Identitatea sursei din cadrul Vaticanului care a oferit informaţiile folosite în analiză era un subiect extrem de delicat, aşa cum se avertizează în document: „Aceste informaţii sunt destinate numai pentru edificare personală şi, în interesul protejării sursei, nu pot fi utilizate în scopuri publice.“

Era de aşteptat ca oficialii de la Kremlin să fie şocaţi de alegerea ca papă a cardinalului polonez Karol Wojtyła, la 16 octombrie 1978, sub numele de Ioan Paul al II-lea, precum şi de faptul că papa Ioan Paul al II-lea l-a ridicat pe arhiepiscopul Casaroli la rangul de secretar de stat. Un raport strict secret al KGB-ului, din iunie 1979, bazat „pe surse“ din interiorul şi din afara Vaticanului, afirma: „Având în vedere opiniile anticomuniste ale lui Ioan Paul al II-lea, care, în funcţia sa de arhiepiscop de Cracovia, a criticat de multe ori dur societatea socialistă [comunistă], rangurile superioare ale Bisericii Catolice îşi pun mari speranţe în faptul că el va reuşi să restabilească unitatea anticomunistă a Vaticanului şi să organizeze o nouă ofensivă ideologică împotriva mişcării comuniste internaţionale. Cu vederile sale anticomuniste extreme, noul papă va încerca să înăsprească politica în Est a Vaticanului, în special printr-o campanie mai activă pentru „apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor religioase în ţările socialiste“.“ Când raportul a susţinut că papa Ioan Paul al II-lea se va lovi de opoziţia noului său secretar de stat, cardinalul Casaroli, a devenit evident cât de greşit a apreciat Moscova poziţia cardinalului.

Altă „cârtiţă“ neidentificată raporta serviciilor secrete sovietice despre schimbarea personalului de la Vatican: „Secretarul personal al papei, preotul american John Magee, a fost transferat la Secretariatul de Stat. El a fost înlocuit de monseniorul Kabongo, un preot din Zair care, în ciuda faptului că este tânăr, are experienţă diplomatică. Anterior a servit în cadrul Secretariatului pentru Afaceri Publice. Motivul pentru care a fost schimbat este acela că biserica americană a încercat, prin fostul secretar personal al papei, să-l convingă pe papă că ar trebui să urmeze politica americană în problema poloneză şi să acţioneze mai reţinut în criticarea stilului de viaţă occidental. În opinia papei, schimbările în sistemul social ar putea fi realizate sub conducerea bisericii fără vărsare de sânge, pentru că partidul nu se află în poziţia de a conduce procesul de reînnoire şi pentru că Uniunea Sovietică nu este în măsură să intervină dintr-o poziţie de forţă. O astfel de perspectivă radicală impusă Vaticanului ar putea duce la o confruntare între biserică şi stat în Polonia, ceea ce papa vrea să evite cu orice preţ. Transferul lui Magee urmăreşte să slăbească presiunile americane.“ Raportul concluzionează că informaţiile au fost furnizate de „surse competente“ din interiorul Vaticanului.

Sursele competente au fost nu numai incompetente, dar au şi greşit grav. George Weigel, autor al excelentei biografii a papei Ioan Paul al II-lea, *Martor al speranţei*, care îl cunoştea bine pe părintele Magee, mi-a spus că raportul ilustrează incompetenţa KGB-ului şi a surselor acestuia. „Magee este un irlandez pur-sânge. Experienţa diplomatică a lui Kabongo era nesemnificativă. Nici unul dintre ei n-a jucat vreun rol în legătura papei cu mişcarea Solidaritatea sau cu guvernul SUA.“ John Magee a fost promovat episcop în Irlanda. Acestea sunt faptele care au stat apoi la baza raportului spionului. A fost un efort deliberat de a furniza dezinformări care să-i conducă pe analiştii KGB pe cărări greşite sau pur şi simplu o dorinţă a spionului de a le spune şefilor ceea ce voiau să audă?

Acţiunea de spionaj a departamentului cardinalului Casaroli n-a făcut nimic pentru a salva partidele comuniste din Europa de Est, împiedicându-le să devină istorie. Un om care i-a ignorat neabătut pe cei din ierarhia

Vaticanului şi care a simţit că secretarul de stat a fost prea îngăduitor cu Uniunea Sovietică, duşmanul ideologic al bisericii, a fost papa Ioan Paul al II-lea. Nu există nici o îndoială în privinţa uriaşului efort diplomatic desfăşurat de Casaroli, mai ales în timpul tulburărilor din Polonia, în anii 1970 şi la începutul anilor 1980. La vârsta de şaptezeci şi cinci de ani, în 1989, a vrut să se pensioneze, dar suveranul pontif l-a convins să rămână în funcţie încă un an, având în vedere căderea comunismului în Europa de Est şi acţiunile diplomatice pe care Vaticanul urma să le întreprindă.

17 Am participat la eveniment în calitate de corespondent AP. În discuţia pe care am avut-o după discurs, McGeorge Bundy, unul dintre consilierii lui Kennedy, mi-a mărturisit că a simţit o tensionare a atmosferei şi că i-a spus preşedintelui că „a mers prea departe“ şi că trebuia să-şi modereze tonul discursului.

18 Documentul X / 2265 al MfS, traducere strict secretă din rusă, datată 14 septembrie 1970. BSTU nr. 0002217-226

19 John O. Koehler, *Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police*, pp. 151-163. Westview Press, Boulder. CO, 1999 (Ediţia română: *Faţa ascunsă a poliţiei secrete est-germane*, Ed. Omega, Bucureşti, 2001). Guillaume a murit în 1995, la vârsta de şaizeci şi opt de ani.

20 Raportul Serviciului Italian de Securitate Nr. 260, intitulat: Agenţia KGB de la Roma însărcinată să ajute un agent KGB să se infiltreze în obiectivele Vaticanului. Raportul catalogat „Sursă sensibilă“ a fost scos la iveală în timpul investigării tentativei de asasinat. Se poate citi: „De un incalculabil interes au fost interpreţii care au lucrat la biroul Secretariatului de Stat şi la direcţia de probleme publice, unde au avut acces la informaţii esenţiale despre problemele politice şi au putut fi contactaţi prin oferte de serviciu ca traducători – slujbe nu foarte bine plătite.“

Capitolul 3

Spioni infiltraţi în sanctuarul papal

Desigur, era de aşteptat ca guvernele comuniste est-europene şi regimul sovietic să facă eforturi să se infiltreze în structurile interne ale bisericii, la cel mai înalt nivel, câtă vreme considerau loialitatea popoarelor lor faţă de biserică o trădare directă faţă de partid şi, prin urmare, o „activitate subversivă“ care trebuia stopată. Ar fi fost greu de crezut cât de bine au reuşit, dacă prăbuşirea regimurilor nu s-ar fi petrecut atât de rapid încât serviciile de informaţii să nu aibă timp să distrugă toate documentele incendiare. Din păcate, documentele obţinute de mine datează abia de la sfârşitul anilor 1960 şi acoperă doar ceva mai mult de un deceniu. Cu toate acestea, deşi blocul comunist trebuia să facă faţă şi să depăşească dificultăţile interne, adversarii naţiunilor democratice vor avea şi instrumente importante pentru gestionarea politicii lor externe. În secretariatul suveranului pontif au operat cel puţin doi spioni infiltraţi, care au fost în măsură să furnizeze KGB-ului informaţii privind politica şi acţiunile secrete ale Vaticanului.[21]

În plus, aşa cum oficialii de la Vatican colaborau cu guvernele occidentale cărora le dezvăluiau punctele de vedere ale Sfântului Scaun, tot aşa, adeseori, procedau şi diplomaţii occidentali dezvăluind Vaticanului multe aspecte legate de politicile şi de acţiunile lor. Asemenea dezvăluiri venite de la Washington, Londra şi Bonn, destinate numai Vaticanului, erau raportate KGB-uluide către agenţii săi infiltraţi la Sfântul Scaun. Câteva exemple de acest fel sunt descrise mai jos.

În data de 29 mai 1970, ministrul francez de Externe, Maurice Schumann, a avut o lungă întrevedere cu papa Paul al VI-lea. Întâlnirea a avut loc în timpul Războiului din Vietnam, iar preşedintele Richard M. Nixon deja se gândea la o retragere a SUA. Papa i-a spus lui Schumann că i se părea îngrijorat de ceva. Schumann i-a răspuns: „Îngrijorat? Nu, dar nu pot spune nici că sunt mulţumit. Suntem foarte tulburaţi de greşelile făcute de Washington. Cambodgia – o absurditate, pur şi simplu.“[22] A adăugat că preşedintele francez Georges Pompidou s-a întâlnit în februarie cu preşedintele Nixon pentru a discuta situaţia din Vietnam, şi „a fost de acord cu toate aspectele, dar apoi… Sanctitatea Voastră a văzut [ce s-a întâmplat]“. Papa Paul al VI-lea, cunoscut ca apropiat al Casei Albe şi anticomunist fervent, atât de fervent încât autorităţile poloneze nu-i vor permite să intre în ţară în timpul revoltelor, i-a răspuns: „Preşedintele Statelor Unite este convins că acesta este ultimul efort necesar.“[23]

Apoi ministrul francez de Externe i-a criticat pe americani pentru că nu studiază suficient istoria, specificând: „Ar trebui cel puţin să-şi citească propriile ziare de acum câţiva ani, din perioada când noi nutream aceleaşi iluzii în legătură cu Indochina.“ Papa a întrebat dacă asta era o remarcă negativă din partea vizitatorului său. „Da, desigur. Am discutat personal cu domnul Rogers [secretarul de stat al SUA, William P.], care a vorbit despre „necesităţi“, dar n-a vrut să asculte nici un sfat. Nu numai în ceea ce priveşte Asia, ci în general.“ Aparent nedumerit, suveranul pontif l-a întrebat doar ce a vrut să spună. „În ultimul timp am vorbit despre situaţia din Europa. Mi se pare că americanii nu o înţeleg. Au propria lor strategie internaţională. Pentru ei, Europa este doar o parte a lumii, în timp ce, pentru noi, ea este totul. Am înţeles pentru prima dată că America, fără să-şi dea seama, este reticentă în privinţa responsabilităţilor pe care le are.“[24]

Din nou, papa a părut uluit, dacă nu chiar exasperat: „Nu cred că înţeleg.“ Diplomatul francez cu cel mai înalt rang i-a răspuns printr-o lungă şi alambicată explicaţie despre necesitatea unei conferinţe internaţionale, pe care guvernul american o ignoră, purtând, în schimb, tratative secrete la Paris cu comuniştii vietnamezi. „Americanii doresc negocieri între blocuri,

ceea ce va însemna recunoaşterea statelor-satelit şi nu numai din cauza Uniunii Sovietice. În sensul ăsta, este o problemă. Americanii susţin că ei nu doresc să ia în considerare acest aspect, dar într-acolo se îndreaptă diplomaţia de la Washington. Greşeala este că negocierile nu vor avea loc între state, ci între blocuri, şi, în acest fel, totul urmează să fie decis între Washington şi Moscova. Acest lucru înseamnă să răpeşti speranţa tuturor popoarelor, şi nu vorbesc numai despre statele din blocul sovietic.“ Era limpede că guvernul francez se simţea lezat că fusese lăsat pe dinafară, nu numai prin „diplomaţia agresivă unilaterală“ a administraţiei Nixon în ceea ce privea relaţiile cu statele comuniste, dar şi prin faptul că Willy Brandt, cancelarul socialist al Germaniei de Vest, şi-a prezentat, pe 14 ianuarie 1970, conceptul de Ostpolitik. În legătură cu Brandt, ministrul francez de Externe i-a spus papei: „Am rezerve în privinţa metodei pe care a ales-o. În realitate, nu ştim foarte multe despre ceea ce face. Brandt a ajuns la concluzia că va fi dificil să se coordoneze cu noi în privinţa măsurilor pe care consideră că trebuie să le ia imediat. Aşteptăm mai mult de la domnul Brandt. Între statele noastre există înţelegeri bilaterale care, oricum, astăzi par mai proaste decât erau în trecut.“ Cu alte cuvinte, „să nu se întreprindă nimic în politica externă, *Herr* Brandt, înainte să dezbatem împreună problemele“.[25] Papa a intervenit din nou, respingând obiecţiile interlocutorului său: „Dar am fost informat că s-au obţinut anumite rezultate, cel puţin în privinţa atmosferei generale.“ Ministrul francez de Externe nu a fost de acord şi a continuat să se plângă cu privire la felul în care se purtau tratativele între cele patru mari puteri (SUA, Marea Britanie, Franţa şi Uniunea Sovietică), „fără să ştim ce discută între ei germanii la Bonn şi polonezii la Varşovia, germanii şi ruşii la Moscova şi americanii şi ruşii la Viena“.

Documentul continua în acelaşi stil, în peste 1 100 de cuvinte. Cum trebuie să-şi fi frecat mâinile de bucurie ministrul de Externe de la Moscova, Andrei Gromîko, când a citit transcrierea! De fapt, scrisoarea prin care a fost transmisă transcrierea spune că informaţia provenea de la

serviciile secrete din Polonia. „Cârtiţa“ era, fără îndoială, un preot polonez infiltrat în secretariatul papei.

În vreme ce oaspetele său francez mărturisea dilema cu care se confrunta diplomaţia statului său la nivel internaţional şi frustrările legate de administraţia Nixon, papa Paul al VI-lea rămânea reticent. A pus din când în când câte o întrebare pertinentă sau a oferit un comentariu concis, dar n-a dezvăluit niciodată informaţiile importante pe care le avea în legătură cu demersurile făcute de preşedintele Nixon pentru a scoate Statele Unite din conflictul din Vietnam, informaţii primite cu câteva luni înainte.

În 1969, cu puţin timp înainte de Crăciun, papa a primit în audienţă un emisar special al preşedintelui Nixon, pe John A. Volpe, fost guvernator al statului Massachusetts, ulterior secretar de stat pentru Transporturi.[26] Volpe i-a comunicat papei că preşedintele Nixon este copleşit de muncă şi de aceea l-a trimis în locul său la Vatican. „În privinţa asta“, a răspuns suveranul pontif, „sunteţi cât se poate de bine-venit. Preşedintele ştie exact ce cred despre necesitatea unui schimb de opinii între noi. Avem relaţii foarte normale şi foarte apropiate. Ştiţi asta, domnule ministru.“ În acea perioadă, situaţia internă a Italiei era instabilă, din cauza Partidului Comunist şi a sindicatelor care provocau mereu tulburări sociale, prin greve care se transformau adesea în revolte.

Secretarul Volpe i-a mărturisit papei că a avut întrevederi cu o serie de industriaşi şi lideri politici, inclusiv cu preşedintele Giuseppe Saragat, „un prieten adevărat al poporului american, care şi-a exprimat, la rândul său, îngrijorarea“. Papa a fost de părere că toată lumea era îngrijorată, în schimb, oaspetele său s-a declarat destul de liniştit. „Dar încă nu am avut succes în găsirea unei căi spre pace! În Vietnam, războiul continuă. În Orientul Mijlociu, tensiunile sunt în creştere.“

Şi iată răspunsul secretarului de stat: „Sanctitatea Voastră, domnul Nixon m-a însărcinat să vă comunic faptul că are legături directe, secrete cu guvernul de la Hanoi. Este foarte optimist. Presupun că, totuşi, calea spre pace nu va fi nici uşoară, nici scurtă. De asemenea, şi relaţiile cu Moscova s-au îmbunătăţit. Guvernul nostru va discuta cu guvernul sovietic despre

cursa înarmărilor. Aceasta este o certitudine acum.“ Apoi papa a remarcat că în privinţa unei soluţii pentru conflictul din Vietnam, „şi chinezii exercită o influenţă însemnată“. Volpe a fost de acord şi a subliniat faptul că problemele dintre China şi Uniunea Sovietică „au schimbat multe aspecte în favoarea Statelor Unite… Domnul Nixon mi-a spus că, probabil, într-un an sau cel mult doi, va găsi o soluţie [pentru îmbunătăţirea relaţiilor SUA-China]. De asemenea, avem contacte cu Pekinul“. De fapt, „soluţia problemei chineze“ a fost găsită mai repede. Henry Kissinger, consilier pe probleme de securitate naţională al preşedintelui, a făcut o călătorie secretă în China, în iunie 1971, pentru a pune la punct lucrurile în vederea vizitei preşedintelui din februarie 1972. Evident, având în vedere caracterul confidenţial al informaţiilor transmise de secretar, între papa Paul al VI-lea şi preşedintele Nixon trebuia să existe o maximă încredere reciprocă. Astfel de informaţii ar fi fost greu de împărtăşit Vaticanului în cazul în care Washingtonul ar fi ştiut de infiltrarea spionilor comunişti în cele mai importante servicii ale Sfântului Scaun. În asta a constat ingeniozitatea serviciilor poloneze de spionaj, care s-au infiltrat acolo unde Occidentul ar fi suspectat cel mai puţin.

Pe 6 iunie 1970, preşedintele Nixon l-a numit pe Henry Cabot Lodge jr., diplomat de carieră şi om de încredere al preşedintelui, ca trimis special pe lângă Sfântul Scaun.[27] Mai târziu, pe 3 iulie, Cabot Lodge a avut o lungă întrevedere cu cardinalul Jean Villot, secretar de stat al Vaticanului, şi cu adjunctul acestuia, arhiepiscopul Giovanni Benelli.[28] Cabot Lodge a adus în discuţie mai multe probleme dintre Est şi Vest, cu potenţial exploziv. I-a informat pe cardinali că „guvernul SUA apreciază situaţia din Orientul Mijlociu ca fiind extrem de îngrijorătoare şi consideră prezenţa URSS în această regiune ca pe un factor de maximă importanţă. Washingtonul crede că există două grupări în cadrul ierarhiei sovietice – moderaţii şi radicalii –, ale căror puncte de vedere diferă în problema Orientului Mijlociu şi care influenţează pe rând Ministerul Afacerilor Externe. În această situaţie, este dificil de prezis care dintre grupări va ajunge la o soluţionare a conflictului“. După părerea lui, ambele grupări erau îngrijorate de

activităţile facţiunilor armatei arabe. „Acest fapt creează un climat politic care poate fi exploatat de Pekin.“ Washingtonul, a explicat el, îşi manifesta îngrijorarea. China, având în vedere tensiunile cu Moscova, care degeneraseră deja în confruntări de-a lungul frontierelor, ar putea să se amestece în problemele Orientului Mijlociu.

Ambasadorul, la fel ca şi secretarul de stat Volpe înaintea lui, a atins problema conflictului din Vietnam şi a reiterat faptul că „preşedintele se aşteaptă să ajungă la un acord cu autorităţile de la Hanoi şi se vor lansa în scurt timp iniţiative diplomatice importante“, adăugând că „totuşi, rezultatele tratativelor sunt greu de prevăzut deoarece Republica Democrată Vietnam se află fie sub influenţa Moscovei, fie sub cea a Pekinului, şi între ele nu există o comuniune de idei în privinţa soluţionării problemei“.

Ambasadorul Lodge a vorbit pe larg despre eforturile de destindere a relaţiilor dintre Est şi Vest, printre care Tratativele asupra Reducerii Armamentului Strategic (SALT), de la Viena. „Preşedintele Nixon consideră că negocierile de la Viena evoluează în direcţia bună, dar că rezultatele vor depinde de relaţiile dintre Moscova şi Washington, în general. Preşedintele a făcut din nou propuneri legate de o conferinţă europeană pe probleme de securitate. Dar şansele de a ţine o astfel de conferinţă „sunt încă foarte îndepărtate“.“ Printre altele, „trebuie ţinut cont şi de faptul că Uniunea Sovietică nu doreşte sau se teme să-şi retragă trupele din ţările semnatare ale Pactului de la Varşovia“.[29] Prezenţa armatei sovietice „este importantă nu numai din punct de vedere militar, ci reprezintă totodată şi un sprijin pentru puterile comuniste care, în cazul retragerii trupelor sovietice, s-ar dezintegra“. Va fi nevoie de încă douăzeci de ani ca această analiză să se adeverească. În discuţia sa cu cardinalul Villot şi cu arhiepiscopul Benelli, ambasadorul Cabot Lodge, aşa cum a făcut şi ministrul francez de Externe, Schumann, în timpul convorbirii cu papa Paul al VI-lea, a menţionat şi aşa-zisa Ostpolitik practicată de Brandt, despre care el spunea că era susţinută de preşedintele Nixon, deşi cu unele rezerve. „O îmbunătăţire a relaţiilor între Republica Federală Germania şi ţările comuniste este în interesul tuturor naţiunilor occidentale. Cu toate

acestea, preşedintele este de părere că iniţiativele Bonnului trebuie să aibă susţinerea tuturor aliaţilor, în special a Statelor Unite, care nu intenţionează să renunţe la responsabilităţile şi drepturile inerente, atunci când vine vorba despre zona naşterii viitoarei Germaniei.“ Ambasadorul Lodge a subliniat că Washingtonul sprijină recunoaşterea frontierei Oder-Neisse [graniţa vestică a Poloniei, cândva disputată, recunoscută de cancelarul Brandt], cu condiţia ca Uniunea Sovietică să recunoască existenţa unor relaţii speciale între Berlinul de Vest [aflat la acea dată sub controlul Uniunii Sovietice şi al aliaţilor occidentali] şi RFG.“ Memorandumul care detalia concluziile ambasadorului Cabot Lodge în probleme atât de delicate ale politicii externe americane şi care ajungea la Kremlin prin spionii infiltraţi în biroul papei a fost cu certitudine o incredibilă violare a securităţii, ca să nu spunem mai mult.

În ziua următoare, pe 4 iulie, papa Paul al VI-lea l-a primit pe ambasadorul Lodge pentru discuţii care s-au axat, în general, pe raportul din ziua precedentă al secretarului de stat.[30] Sfântul Părinte a reiterat îngrijorarea Vaticanului în legătură cu Războiul din Vietnam, răspunsul ambasadorului fiind că preşedintele Nixon face mari eforturi pentru a găsi o soluţie echitabilă.

Răspunsul papei a venit prompt: „Domnule ambasador, aş dori să menţionez în legătură cu acest punct că, fără un studiu realist al problemei chineze, oricine poate căuta în zadar o altă cale spre pace în Asia. Preşedintele Nixon ştie ce gândesc în legătură cu această problemă.“ Şi a avut mare dreptate, dacă analizăm acum trecutul, cu detaşare. Ambasadorul Lodge l-a asigurat pe papă că guvernul SUA era conştient de interesul suveranului pontif în această chestiune. „Problema este stabilirea unei legături cu Pekinul. Vă rog, credeţi-mă, Sanctitatea Voastră, cunosc problemele Asiei, dar nici eu, nici ceilalţi membri ai staffului preşedintelui Nixon nu am reuşit să înţelegem întru totul modul în care ar trebui procedat cu Pekinul. Anglia şi Franţa au ambasadori acolo, dar şi ele sunt în aceeaşi situaţie.“ Cu toate acestea, a replicat papa, „ceva trebuie făcut. Să-l lăsăm

pe Dumnezeu să ne lumineze… poate că împreună vom găsi drumul cel bun“.

Ambasadorul Lodge i-a spus papei că Washingtonul crede că este necesar să se aştepte rezultatele negocierilor dintre Moscova şi Pekin.[31] Când s-a ajuns la aspecte care priveau relaţiile dintre Pekin şi Moscova, papa şi-a exprimat scepticismul. „Mulţi sunt de această părere, dar eu consider că ar fi o greşeală să vedem în Pekin alternativa la un acord cu Moscova. Eu chiar cred că Moscova nu are în vedere un acord cu Pekinul, care, în orice caz, ar fi destul de dificil de realizat, ca singură modalitate pentru viitor. Înţelegeţi, noi, cei de la Vatican, suntem convinşi că Moscova doreşte un acord cu statele vest-europene şi, într-un sens mai larg, cu voi, americanii. Oricum, ruşii sunt neîncrezători. Este poate cel mai mare defect al lor. Cu toate acestea, cu cât problemele lor cu China vor fi mai mari, cu atât se vor orienta mai mult spre Occident. Permiteţi-mi să o spun răspicat, chiar şi spre Vatican, printr-o mulţime de mijloace.“ Ultima declaraţie părea să implice suspiciunea că biroul său fusese infiltrat. Ambasadorul Lodge l-a asigurat că îl va informa pe preşedintele Nixon în legătură cu opiniile Sfântului Părinte.

Când audienţa se apropia de sfârşit, papa Paul al VI-lea a făcut unele observaţii care probabil că l-au nedumerit pe ambasador. „Domnule ambasador, grijile mele nu au luat sfârşit. Ştiu că Dumnezeu nu-mi va îngădui să fiu martor la instaurarea păcii pe pământ. Simt că sfârşitul misiunii cu care am fost însărcinat se apropie. Dar doresc ca dumneavoastră, domnule ambasador, să ştiţi că şi în ceasul morţii mă voi sacrifica în numele păcii. Vă rog să-i transmiteţi acest lucru preşedintelui.“ Declaraţia a fost, într-adevăr, una emfatică. Pontiful avea şaptezeci şi trei de ani şi nu exista nici un indiciu că în acel moment ar fi fost grav bolnav sau pe moarte. De fapt, a mai trăit încă opt ani, cu toate că, spre sfârşit, starea sa de sănătate a fost destul de şubredă. Să fi fost vorba despre o premoniţie? Doar patru luni mai târziu, pe 27 noiembrie, papa Paul al VI-lea a plecat în pelerinaj în Asia de Sud-Est. Pe aeroportul din Manila, s-a confruntat cu o tentativă de asasinat. Un artist bolivian, comunist şi adept al mişcării

suprarealiste, Benjamin Mendoza y Amor Flores, l-a atacat pe papă cu un cuţit. A fost repede anihilat. Deşi, iniţial, Vaticanul a negat informaţiile, s-a aflat mai târziu că papa a fost înjunghiat şi a avut o rană superficială, dar a putut să-şi continue călătoria. Nu a existat nici o dovadă că atacul ar fi fost altceva decât un „incident pur întâmplător“, cu toate că gruparea din care făcea parte pictorul a fost asociată cu aşa-numita „eliberare teologică“.

În absenţa papei, spionii comunişti, infiltraţi în birourile elegante ale Sfântului Scaun şi săvârşind acte de trădare între pereţii aceia împânziţi de crucifixe, funcţionau ca nişte aspiratoare, absorbind secretele pe care guvernele occidentale, în special cel de la Washington, le împărtăşeau papei. „Intermediarii“ lor, cel mai probabil folosind cablograme cifrate, transmiteau de la ambasadele lor din Roma materiale care ajungeau la serviciile de informaţii într-un timp mai scurt decât ar fi durat expedierea prin poştă sau prin curier. Într-un moment tulbure al Războiului Rece – conflictul din Vietnam se apropia de o soluţionare şi Orientul Mijlociu era încă un butoi cu pulbere – timpul era esenţial. De exemplu, un rezumat strict secret al unei întâlniri dintre papa Paul al VI-lea şi preşedintele american Richard M. Nixon, la Vatican, pe 28 septembrie 1970, a ajuns la KGB, prin intermediul serviciilor de informaţii poloneze, şi, în termen de câteva zile, până pe 19 octombrie, a fost distribuit est-germanilor şi tradus.[32] Incredibil!

Spre deosebire de stenogramele obişnuite ale discuţiilor dintre Sfântul Părinte şi oaspeţii politici importanţi, vizita preşedintelui Nixon a fost notată într-un raport de o singură pagină, care preciza că informaţiile sunt furnizate de „o sursă credibilă“. În raport se spunea că „papa i-a cerut lui Nixon asigurări că SUA nu va declanşa un nou conflict în Orientul Apropiat“. Asta însemna că cei doi bărbaţi discutaseră despre accentuarea tensiunilor dintre Israel şi ţările arabe. Raportul mai spunea că papa „l-a informat pe preşedinte cu privire la viitoarele lui călătorii în Australia, Filipine şi Noua Zeelandă, unde **va critica şi mai aspru continuarea Războiului din Vietnam, ceea ce, în schimb, va contribui la consolidarea şi extinderea influenţei bisericii**.“ (sublinierea ne aparţine).

Apoi domnul Nixon l-a informat pe papă că va anunţa în curând o reducere semnificativă a trupelor SUA în Vietnam. Într-adevăr, două săptămâni mai târziu, pe 12 octombrie, preşedintele Nixon a anunţat retragerea a patruzeci de mii de militari americani. Conform raportului spionului, preşedintele a subliniat că este interesat de demersurile Vaticanului în vederea schimbului de prizonieri. „De asemenea, papa l-a încurajat pe Nixon să reducă armamentul, subliniind că banii astfel obţinuţi ar putea fi folosiţi în eradicarea analfabetismului în America de Sud“, conchidea raportul.

Preşedintele egiptean Gamal Abdel Nasser, care prin blocarea navelor israeliene în golful Aqabar a declanşat Războiul de Şase Zile ce a dus la dezastruoasa înfrângere a Egiptului, în 1967, şi la o alianţă militară cu sovieticii a murit în septembrie 1970, fiind urmat la putere de Anwar Sadat.[33] Într-un efort reînnoit de stabilizare a situaţiei din Orientul Mijlociu, secretarul de stat american, William P. Rogers, a făcut o lungă călătorie în care a vizitat mai multe state, printre care Arabia Saudită, Iordania, Libanul, Egiptul şi Israelul, înainte de a se întâlni cu papa Paul al VI-lea, pe 8 mai 1971.[34] Rogers l-a informat pe suveranul pontif în legătură cu călătoria lui, explicând că a asigurat guvernele respective că Statele Unite le vor sprijini cu credite de „mai multe miliarde de dolari“ în vederea dezvoltării economice, fapt care va contribui, de asemenea, la rezolvarea problemei refugiaţilor palestinieni pentru „a preveni necesitatea ca aceştia să se întoarcă pe teritoriul israelian“. Ca schimb echitabil, a spus el, Washingtonul doreşte recunoaşterea Israelului. „Israelul afirmă că doreşte garantarea siguranţei graniţelor sale, dar în realitate vrea să anexeze o parte din teritoriile ocupate, lucru cu care nu suntem de acord.“ În încheiere, secretarul de stat i-a spus papei că Israelul s-a opus ajutorului financiar masiv, deoarece considera că, astfel, pur şi simplu s-ar accentua „tendinţa de lichidare a Israelului“.[35]

Deoarece sovieticii au continuat să-şi menţină efectivele militare şi agenţii secreţi, probabil că astfel de informaţii au fost împărtăşite guvernului egiptean, care a reacţionat în termen de patru luni. Preşedintele Sadat şi-a expediat la Roma trimisul special, pe Antoine Canaan, pentru

patru zile de întâlniri cu înalţi prelaţi de la Vatican, printre care cardinalii Johannes Willebrands, Fürstenberg şi Gaspariego. Ambasadorul Canaan i-a informat cu privire la situaţia politică din Orientul Mijlociu. Memorandumul strict secret, pe care KGB-ul sovietic l-a obţinut de la un spion polonez prin intermediul serviciului de informaţii de la Varşovia, spunea că discuţiile s-au axat pe ajutorul dat Egiptului „de către Vatican, precum şi de diferite naţiuni catolice, în special din America de Sud“. Oficialii de la Vatican promiteau Egiptului sprijin politic. „**Mai presus de orice**, Vaticanul încurajează o apropiere între Egipt şi SUA, cu scopul de a accelera orientarea politicii interne [a Egiptului] **spre dreapta** [de la socialism]“ (sublinierea ne aparţine). Oricum, ca „schimb echitabil, Vaticanul cere intervenţia Egiptului în Libia, unde guvernul actual duce o luptă deschisă împotriva catolicismului, şi reducerea influenţei „fraţilor musulmani“ în această bătălie. Canaan a răspuns că, după părerea lui, nu va fi posibil.

Această informaţie, precum şi demersurile făcute de secretarul de stat american, Rogers, au agitat, cu siguranţă, spiritele la Kremlin. Oricum, temerile care au urmat nu au fost nejustificate. După nici un an, în iulie 1972, în scopul diminuării intenţiilor sovieticilor de a controla problemele politice din Orientul Mijlociu, s-a pus la cale o lovitură majoră. Preşedintele Sadat, deranjat de amestecul excesiv, a ordonat retragerea imediată a circa cinci mii de consilieri militari sovietici, precum şi a întregului personal al forţelor aeriene de luptă, însumând peste zece mii de oameni.

În timp ce preşedintele Nixon se pregătea pentru călătoria de la Moscova din iunie 1972, papa a avut o scurtă întâlnire cu ambasadorul Lodge, căruia i-a spus că era foarte mulţumit de faptul că preşedintele se va întâlni cu conducerea sovietică. „După părerea mea, conducerea sovietică doreşte **sincer** să ajungă la unele înţelegeri avantajoase cu Occidentul, în general, şi cu SUA, în special“ (sublinierea ne aparţine). E posibil ca ambasadorul să fi fost uimit de faptul că papa a folosit cuvântul „sincer“, deoarece, judecând după acţiunile din trecut ale sovieticilor, cuvântul nu se prea regăsea în vocabularul Kremlinului. Astfel, Lodge a răspuns că guvernul american nu

era „pe deplin convins… Preşedintele Nixon doreşte să profite de această vizită ca să se convingă de bunele intenţii ale conducerii sovietice şi, din punctul nostru de vedere, contactele pe care le avem cu Pekinul vor fi utile în negocierile cu Uniunea Sovietică“. Răspunsul papei nu a fost înregistrat de spionul care a raportat această întâlnire serviciului de informaţii al Germaniei de Est.[36] Fie nu a auzit el însuşi cuvintele papei ca să le poată consemna exact, fie a considerat că nu merită să fie raportate. Întrucât raportul nu s-a bazat pe o stenogramă, ca de obicei, şi pentru că a fost transmis Berlinului de Est, şi nu Moscovei, este foarte posibil ca spionul să fi fost un călugăr benedictin de pe statele de plată ale Stasi, cu numele de cod „Lichtblick“, ale cărui activităţi vor fi discutate într-un capitol ulterior. Desigur, raportul etichetat „Strict secret – returnarea tuturor copiilor“, ceea ce indica o clasificare minuţioasă a unor astfel de comunicări, a fost în mod corespunzător predat unui ofiţer de legătură Stasi pentru KGB.

Pe 27 ianuarie 1973, la o săptămână după ce Richard Nixon şi-a început cel de-al doilea mandat prezidenţial, a fost semnat la Paris, după îndelungi negocieri, armistiţiul care punea capăt Războiului din Vietnam. În timp ce tratativele pentru stingerea conflictului progresau rapid, de ambele părţi continuau să se înregistreze mii de pierderi de vieţi omeneşti.[37] Acordul prevedea ca toate trupele străine, cu excepţia a circa zece mii de consilieri militari şi civili, să părăsească ţara într-un interval de şaizeci de zile, în schimb forţele nord-vietnameze aveau să rămână în sud, însă fără posibilitatea de a primi întăriri.

Vietnamul de Sud avea să-şi păstreze independenţa. În această atmosferă încărcată de emoţie, intens resimţită de oficialii din sud şi de majoritatea populaţiei, ministrul de Externe al Vietnamului de Sud, Tran Van Lam, a făcut o vizită la Vatican, pentru o audienţă la papa Paul al VI-lea. Emoţia intensă a conversaţiei cu suveranul pontif şi tonul celor doi interlocutori sunt uneori de-a dreptul sfâşietoare. Pentru a înţelege mai bine sentimentele celor doi, dar şi pentru a arăta cum textul conversaţiei îi încuraja pe oficialii de Hanoi să violeze tratatul înainte ca cerneala să se fi uscat, am transcris

integral documentul pe care spionul l-a transmis şefilor săi comunişti. Documentul este tradus textual, aşa cum se regăseşte în arhivele Stasi:

Departamentul X

Berlin 29 martie 1973
Nr. X / 980 / 73
Traducere din limba rusă

STRICT SECRET!

INFORMAŢII PRIMITE DE LA ORGANELE DE SECURITATE ALE REPUBLICII POPULARE POLONE

Transcriere a stenogramei negocierilor dintre Paul al VI-lea şi ministrul de Externe al Vietnamului de Sud, Tran Van Lam

Vatican, 22 februarie 1973

PAPA: Bine aţi venit, domnule ministru. Fie ca Dumnezeu să vă binecuvânteze.

T.V. LAM: Mulţumesc, Sanctitatea Voastră. Am onoarea de a vă înmâna o scrisoare din partea preşedintelui nostru, domnul Van Thieu.

PAPA: Foarte amabil din partea domniei sale. Suntem recunoscători preşedintelui Thieu că s-a gândit la noi. Trebuie să mulţumim bunului Dumnezeu care ne-a redat speranţa în aceste momente.

L.: Sanctitatea Voastră, suntem foarte îngrijoraţi. Ne simţim trădaţi şi abandonaţi. Atât de mulţi dintre tinerii noştri au pierit în zadar.

P.: Numai Dumnezeu cunoaşte valoarea sacrificiului de sine, şi nici o jertfă oferită Lui nu va fi fost în zadar.

L.: Poporul nostru trece acum prin clipe de suferinţă. Am devenit un obiect de troc în mâinile marilor puteri şi am crezut că Statele Unite ale Americii ne sunt prietene.

P.: Aşa şi este, domnule ministru. Câtă vreme pot menţine pacea, sacrificiile poporului nu vor fi fost în zadar. Vă rugăm, credeţi-ne…

L.: Pentru noi, acest război încă nu s-a încheiat.

P.: Domnule ministru, cu siguranţă vă referiţi la lupta pentru libertate şi dezvoltare paşnică a poporului dumneavoastră minunat. În acest caz, împărtăşim temerile dumneavoastră şi ale preşedintelui Van Thieu. Cel mai important lucru este să se pună capăt războiului fratricid, un război nu numai între copiii unuia şi aceluiaşi Dumnezeu, dar şi al uneia şi aceleiaşi patrii.

L.: Dar suntem încă în luptă.

P.: Ştim asta. Adesea ne rugăm la Dumnezeu să cruţe poporul atât de drag inimilor noastre de alte sacrificii şi suferinţe.

L.: Domnul Nguyen Van Thieu mi-a cerut să-i mulţumesc Sanctităţii Vostre pentru ajutorul pe care, pe parcursul tuturor acestor ani, ni l-aţi oferit fie direct, prin Sfântul Scaun, fie prin intermediul diferitelor organizaţii catolice.

P.: Vă mulţumim. Am fi vrut să facem mult mai mult, dar, din păcate, şi noi depindem de generozitatea altora.

L.: Guvernul nostru nutreşte speranţa că, nici în aceste clipe grele, nu va fi abandonat de Biserica Catolică.

P.: Suntem cu sufletul alături de voi. Niciodată n-o să vă abandonăm, dar, după cum ştiţi, domnule ministru, vocile noastre nu sunt întotdeauna auzite.

L.: Oricum, în ciuda acestui fapt, diplomaţia Sfântului Scaun este în favoarea acordului încheiat între Statele Unite şi guvernul de la Hanoi.

P.: Da, este adevărat. În diferite împrejurări v-am dat de înţeles că, mai presus de orice, trebuie să înceteze schimbul de focuri. Ceilalţi au fost inamicii, dar şi fraţii voştri. I-am spus acelaşi lucru şi domnului Xuan Thuy.[38]

L.: Am fost foarte dezamagiţi când am aflat cu surprindere că Sanctitatea Voastră doreşte să-l primească pe acest comunist.

P.: Întotdeauna primim pe toată lumea. Casa aceasta este Casa Domnului.

L.: Dar ei sunt duşmani ai bisericii şi duşmani ai tuturor religiilor. Ei sunt duşmanii omenirii.

P.: Nu avem nimic în comun cu ideologia lor, dar ne îngrijorează problema păcii şi încetarea focului.

L.: Avem în ţară aproape un milion de refugiaţi din Vietnamul de Nord. Mulţi dintre ei sunt catolici şi preoţi care au fugit ca să scape de persecuţiile comuniste.

P.: Ştim foarte bine acest lucru. Dumnezeu preţuieşte binele pe care l-aţi făcut. Cine ştie, poate că evenimentele de astăzi reprezintă binecuvântarea Celui de Sus. Vă rog, credeţi-ne că cel mai important lucru este încetarea focului.

L.: Dar deja nu mai suntem în siguranţă din cauza noilor atacuri ale comuniştilor.

P.: Domnule ministru, mila lui Dumnezeu este nesfârşită. Vă implor să nu uitaţi că vremurile s-au schimbat.

L.: Şi episcopii noştri catolici sunt înfricoşaţi şi îngrijoraţi.

P.: Înţelegem asta, domnule ministru. Dar, ştiţi, cel care crede în Dumnezeu trebuie să se lase de bunăvoie în mâinile Lui.

L.: Dar eu vorbesc despre politică, nu despre teologie.

P.: Da, într-adevăr. Voinţa lui Dumnezeu se manifestă în toate aspectele.

L.: Dar nu ne putem preda pur şi simplu în faţa comuniştilor, care pun stăpânire pe pământul nostru catolic.

P.: V-am oferit ajutor în fel şi chip. Şi, în ciuda acestui fapt, trebuie să ne gândim cu toţii la voinţa Domnului şi să se înclinăm în faţa ei, chiar şi atunci când ni se pare că lucrurile nu merg foarte bine pentru noi.

L.: Asta înseamnă că şi Sfântul Scaun ne va abandona?

P.: Cum spuneţi asta, domnule ministru! Deja ne-am concentrat toate resursele pentru a participa la reconstrucţia minunatei voastre ţări.

L.: Totuşi, ajutorul este pentru cei din nord.

P.: În ceea ce vă priveşte, Sfântul Scaun nu împarte oamenii în funcţie de frontiere. Pentru noi, sunteţi cu toţii copiii Celui de Sus.

L.: Noi suntem un popor care luptă pentru libertate.

P.: Ceea ce ne bucură nespus, domnule ministru. Dorim să credem că asta va ajuta la eliberarea deţinuţilor politici care sunt în mâinile dumneavoastră.

L.: În privinţa acestei chestiuni, avem cele mai bune intenţii. Totuşi, adversarii noştri nu au deţinuţi politici, pentru că aproape toţi au fost ucişi.

P.: Războiul fratricid este cel mai îngrozitor dintre toate războaiele. De data aceasta, v-aţi făcut datoria. Cineva trebuia să facă primul pas.

L.: În câteva zile, la Paris, voi vedea care este bunăvoinţa duşmanilor noştri.

P.: Domnule ministru, dacă veţi face tot ceea ce ţine de dumneavoastră, veţi încheia pacea şi veţi primi binecuvântarea lui Dumnezeu.

L.: Dar suntem ameninţaţi de comunism.

P.: După părerea noastră, exact acum aveţi posibilitatea să faceţi progrese în soluţionarea problemei Vietnamului, mai întâi într-o ţară divizată, apoi într-un Vietnam unit.

L.: De comunişti? Nu!

P.: Credem că acest proces va fi înfăptuit de fiii poporului vietnamez.

L.: Totuşi, Sanctitatea Voastră, suntem de părere că luarea unei decizii cu privire la această problemă, în momentul de faţă, nu este foarte aproape.

P.: Evoluţia evenimentelor o va demonstra. Dumnezeu va hotărî.

L.: Înainte de a pleca la Paris, aş dori s-o implor pe Sanctitatea Voastră să-şi exercite autoritatea vizavi de Washington pentru a nu permite nici o agresiune comunistă împotriva ţării mele şi a statelor vecine.

P.: Personalul nostru menţine un contact permanent cu personalul domnului Nixon. Credem că am folosit deja toate mijloacele pe care le-am avut la dispoziţie.

L.: Permiteţi-mi să remarc că aţi folosit deja aceste mijloace în favoarea adversarilor noştri.

P.: Pentru pace, domnule ministru. Fiţi amabil şi transmiteţi-i preşedintelui Van Thieu cele mai bune urări din partea noastră şi asiguraţi-l de înţelegerea noastră părintească pentru întreg poporul vietnamez şi pentru statul dumneavoastră.

L.: Vă mulţumesc, Sanctitatea Voastră.

P.: Mai dorim să transmitem binecuvântarea noastră apostolică tuturor vietnamezilor care aşteaptă dreptatea, libertatea şi răspândirea liberă a adevărului.

L.: Vă mulţumesc, Sanctitatea Voastră.

Cu siguranţă, cititorul a simţit frustrarea ministrului de Externe, nerăbdarea şi, uneori, disperarea faţă de soarta ţării sale. Cu certitudine, a fost corect în exprimarea îndoielilor sale cu privire la onestitatea oricărui acord cu Vietnamul de Nord. În timp ce Statele Unite au respectat fiecare punct, Vietnamul de Nord a încălcat flagrant acordul, practic, din prima zi. Din faptul că papa avea mâinile „legate“ şi nu putea fi de ajutor reieşea limpede că era părtinitor politic. Şi axioma că TOŢI cei în nevoie trebuie ajutaţi a fost cu siguranţă o altă sursă de indignare pentru ministrul de Externe. Sudul era istovit de război, şi conducătorii lui erau prea slabi pentru a rezista în faţa invadatorilor comunişti, care au continuat să se bucure de sprijin din partea Uniunii Sovietice şi a Chinei. Şi, desigur, când această înregistrare a ajuns la Hanoi, liderii comunişti au primit certitudinea că reluarea atacurilor armate nu se va lovi de opoziţia nici unui guvern occidental.[39]

La mai puţin de un an după întâlnirea fatidică dintre papă şi ministrul de Externe sud-vietnamez, Sfântul Părinte s-a întâlnit cu secretarul de stat american Henry Kissinger, care i-a urmat în funcţie lui William Rogers, în

1973. Aparent, „cârtiţa“ comunistă din secretariatul papei n-a avut posibilitatea să copieze obişnuita transcriere a stenogramei.

Cu toate acestea, a furnizat KGB-ului un raport de două pagini despre cel mai important subiect abordat în timpul discuţiilor la care a participat şi cardinalul Casaroli, expertul Vaticanului în probleme de politică externă.[40] Discuţia s-a axat pe întâlnirea de la Moscova a preşedintelui Richard Nixon cu liderul sovietic, Leonid Brejnev, între 27 iunie şi 3 iulie 1974, la care au fost semnate o serie de acorduri şi protocoale, inclusiv un acord secret între SUA şi Uniunea Sovietică pentru limitarea experimentelor nucleare subterane.[41] Statele Unite au acordat importanţă atât de mare acordurilor de la Moscova, încât papa a fost informat cu privire la aspectele discutate, trei zile mai târziu de către Kissinger, care îl însoţise pe preşedinte în clădirea guvernului sovietic. „În conformitate cu hotărârea lui Nixon“, a relatat Kissinger, „conducerea URSS depune eforturi pentru continuarea unei cooperări paşnice cu Vestul, în special cu SUA, şi, astfel, ultima reuniune a reprezentat un pas semnificativ spre încheierea unor acorduri importante“, a raportat spionul. Conform cardinalului Casaroli, Kissinger ar fi menţionat că tratativele de la Moscova nu au reuşit să ajungă la un acord în ceea ce priveşte planul de securitate militară. „Kissinger a subliniat că au existat tratative cu privire la această chestiune şi, deşi nu s-a ajuns la un rezultat final, discuţiile au fost considerate ca fiind pozitive.“ KGB-ul a afirmat că Henry Kissinger i-a spus papei că Uniunea Sovietică „s-a arătat foarte interesată“ de cooperarea economică cu Statele Unite, precum şi de o încheiere „rapidă şi pozitivă“ a Conferinţei Europene pentru Securitate.[42] „În schimb, în problema Orientului Apropiat [Mijlociu], Kissinger a afirmat că URSS ar putea să reia foarte repede relaţiile diplomatice cu Israelul. Dar a declarat că problema Orientului Apropiat este în continuare extrem de spinoasă şi, până în prezent, nu s-a găsit o formulă concretă care să poată fi acceptată de Conferinţa pentru Securitate.“ Calculul doctorului Kissinger a fost eronat. Sovieticii rupseseră relaţiile cu statul evreu în 1967, la izbucnirea Războiului de Şase Zile, iar acestea nu au fost reluate până în 1991. Iar problema Orientului Mijlociu, în loc să fie rezolvată, sau cel puţin

atenuată, şi-a urmat cursul sângeros. Dacă raportul n-a avut o importanţă semnificativă pentru Kremlin, aşa cum au avut informaţiile anterioare culese de la întâlnirile papei cu oficialităţi străine, cel puţin a oferit câteva elemente utile în stabilirea poziţiei sovieticilor în relaţiile ulterioare cu Statele Unite.

În septembrie 1999 l-am vizitat pe arhiepiscopul John P. Foley[43], un om minunat, pe care l-am întâlnit pentru prima oară pe la mijlocul anilor 1980. Arhiepiscopul a fost preşedintele Consiliului Pontifical pentru Comunicaţii Sociale. Am discutat proiectul meu de expunere a spionajului comunist împotriva Vaticanului şi i-am înmânat copii ale unor documente importante ale Vaticanului, pe care spioni din interior le transmiseseră duşmanilor bisericii. Când i-am tradus transcrierea audienţei papei Paul al VI-lea cu ministrul Lam, arhiepiscopul a rămas uimit. „Dar astea sunt copii ale unei conversaţii reale!“ a exclamat el. A fost vizibil consternat de trădare. Era evident că nu avea nici cea mai vagă idee despre problema spionajului. Arhiepiscopul a transmis documentele secretarului de stat, cardinalul Sodano, împreună cu cererea mea în care solicitam o întâlnire cu cardinalul sau cu adjunctul său. Într-o scrisoare către arhiepiscopul Foley, cardinalul Sodano a confirmat primirea documentelor şi a adăugat: „Aş fi recunoscător dacă i-aţi transmite mulţumirile mele domnului Koehler. În momentul de faţă, de fapt, nu este necesar să-l mai deranjăm.“[44] Oare cardinalul avea cunoştinţă deja despre amploarea incredibilă a infiltrării spionilor la Vatican, în perioada când comunismul făcea eforturi neostenite de a oprima, cu alte cuvinte – de a distruge – catolicismul? Cred că da. Pe de altă parte, poate că era pur şi simplu îndurerat şi refuza să se confrunte cu un aspect atât de supărător.

Pe când mă aflam la Roma, o sursă mi-a dezvăluit, sub anonimat, că un avocat laic, Gianluigi Marrone, care la data aceea îşi avea biroul în Cetatea Vaticanului, s-a ocupat de problemele care implicau spionajul străin împotriva Vaticanului. Am solicitat o întâlnire cu doctorul Marrone, atât telefonic, cât şi printr-o scrisoare. N-am primit nici un răspuns, ceea ce nu

m-a surprins. Era de aşteptat ca Vaticanul să păstreze tăcerea în privinţa unor chestiuni atât de delicate pentru biserică.

Conversaţia papei Paul al VI-lea cu doctorul Kissinger este ultimul raport al spionului pe care l-am găsit în fişierele Stasi. Este posibil ca alte documente, inclusiv cele ale înregistrării audienţelor acordate mai târziu de către papa Ioan Paul al II-lea preşedinţilor Jimmy Carter, Ronald Reagan şi altor înalţi oficiali americani, să fi fost distruse la momentul prăbuşirii Germaniei de Est. Dar este la fel de posibil ca secretariatul papei să fi fost „curăţat“ din când în când de serviciile de contraspionaj. Cu toate acestea, rapoarte concise care parafrazează conversaţii secrete ale papei cu oficialii americani au continuat să fie furnizate KGB-ului prin intermediul serviciilor de informaţii din Ungaria şi Polonia, probabil de agenţi din alte birouri ale Vaticanului.

21 Menţionez că posed copii după transcrierea stenogramei unei discuţii private.
22 Preşedintele Nixon, ca să evite totala cucerire a Cambodgiei de către comunişti, a ordonat forţelor armate americane să intre în această ţară la 30 aprilie 1970. *Vezi şi:* Henry Kissinger, *White House Years*, Little, Brown & Co., 1979.
23 Raport strict secret către KGB de la serviciile de securitate poloneze, datat13 august 1970, incluzînd o copie a stenogramei raportului întâlnirii. KGB a trimis o copie a raportului poliţiei secrete est-germane registrul nr. 2039 / 70–XX / 4 / 1363 / 70. BSTU nr. 000443
24 *Ibid*.
25 Pe 22 ianuarie 1963, preşedintele Franţei, Charles De Gaulle, şi cancelarul german (al Germaniei de Vest), Konrad Adenauer, au semnat tratatul istoric franco-german de la Paris. Articolul II, paragraful 1, spune: „Cele două guverne se vor consulta înainte de orice decizie în probleme importante de politică externă şi, în primul rând, în probleme de interes comun, pentru a se ajunge, pe cât posibil, la o poziţie analogă.“ Eram corespondent-şef al Associated Press la Bonn în acea perioadă şi pot atesta consternarea şi dezamăgirea pe care a stârnit-o acest paragraf ambasadorului SUA la Bonn, Walter C. Dowling, care mi-a spus furios că ministrul de Externe de la Bonn nu l-a informat din timp. La scurt timp, Dowling s-a retras din funcţie.
26 Copia transcrierii stenogramei, etichetată „Strict secret – traducere din po-loneză“, datată 12 decembrie 1969, transmisă la Departamentul X de Relaţii Internaţionale al MfS. BSTU nr. 000247
27 Relaţii diplomatice formale între Vatican şi Statele Unite nu s-au stabilit până în 1984, când preşedintele Ronald Reagan l-a numit pe William A. Wilson, un cunoscut om de afaceri din California, ca prim ambasador extraordinar şi plenipotenţiar al SUA la Sfântul Scaun.
28 Raport KGB strict secret, bazat pe informaţii primite de la serviciile de informaţii poloneze, datat 2 septembrie şi transmis serviciului de informaţii est-german. Nr. 2170 / 70, BSTU nr. 000240.
29 Uniunea Sovietică a propus pentru prima oară o astfel de conferinţă în 1954, dar iniţiativa a fost respinsă de puterile occidentale ca un simplu efort de stabilizare a unui statu-quo, cum ar fi faptul că Moscova continua să ţină în frâu statele-satelit, menţinând diviziunea Germaniei. În 1969,

preşedintele finlandez Urho Kekkonen, despre care unii diplomaţi ai SUA considerau că era manipulat de sovietici, a relansat propunerea şi a trimis-o altor guverne. După multe consultări multinaţionale plictisitoare şi întâlniri preliminare, Conferinţa pe Probleme de Securitate şi Cooperare în Europa s-a ţinut la Helsinki, în Finlanda, şi s-a finalizat cu Acordul de la Helsinki, privitor la probleme de securitate şi graniţe, libera circulaţie a oamenilor şi a informaţiilor, şi viitoarea CSCE. (Anumite informaţii din această notă apar în articolul din 31 iulie 2005, publicat în ziarul *Helsinki Sanomat*.)

30 Copie a transcrierii stenogramei strict secrete, etichetată „traducere din limba rusă – informaţie obţinută de organele de securitate ale Republicii Populare Polone“ şi transmisă serviciilor de informaţii est-germane, nr. X / 2172 / 70, datat 2 septembrie 1970. BSTU nr. 000233

31 Tensiunile dintre Uniunea Sovietică şi China au ieşit la suprafaţă la începutul anului 1969, de-a lungul râului Ussuri, care curge între cele două naţiuni, în nord-estul Asiei. Conflictul a început cu o ambuscadă a chinezilor asupra unei patrule sovietice de graniţă, în care cel puţin treizeci de ruşi au fost omorâţi. Au existat şi alte confruntări pe o insulă, între râurile Argun şi Amur. Totuşi, acţiunile sovieticilor au demarat la începutul anilor 1960. La o recepţie în Berlinul de Vest, în toamna lui 1963, am avut o discuţie cu Andrei Smirnov, ambasadorul sovietic în Germania de Vest, care era într-o vizită în oraşul divizat. Smirnov şi-a exprimat preocuparea în privinţa agresivităţii Pekinului faţă de URSS şi a menţionat, în treacăt, că nişte trupe sovietice vor fi transferate din Germania de Est la graniţa cu China. Nu a fost o scăpare. Ambasadorul ştia foarte bine că va fi o ştire pentru Associated Press. În câteva zile am aflat că sovieticii deja eliberaseră un centru nuclear tactic de lângă oraşul german Halle, pe drumul 6, care era la graniţa dintre misiunile militare ale Statelor Unite, Angliei şi Franţei, autorizate de comandantul Uniunii Sovietice în Germania de Est. A scăpa fragmente de informaţii, aşa cum a făcut Smirnov, era ceva caracteristic pentru diplomaţii sovietici, fiind un mod de a urmări reacţiile altor guverne. Un alt exemplu ar fi acela când William L. Stearman, consilier pe probleme sovietice în Departamentul de Stat, care se ocupa pe atunci de problemele Vietnamului de Nord, a fost întrebat, într-un mod cât de poate de degajat, la prânz, de un oficial al ambasadei sovietice, cum ar reacţiona SUA dacă URSS ar ataca baza chineză nucleară de la Lap Nor. Stearman a răspuns că acest lucru ar fi dus la elaborarea planurilor de politică externă în eventualitatea unui război chino-sovietic.

32 Ministerul pentru Securitatea Statului (MfS), document nr. X / 2597 etichetat „Cu privire la audienţa lui Nixon la papa Paul al VI-lea“. BSTU nr. 000216

33 După discuţiile purtate la Camp David cu prim-ministrul israelian Menachem Begin, Sadat a semnat un tratat de pace cu Israelul în 1979, pentru care amândoi au primit Premiul Nobel pentru Pace. Sadat a fost asasinat de fundamentaliştii musulmani în 1973.

34 Cu un an înainte, Rogers a susţinut încetarea focului în Orientul Mijlociu, armistiţiul durând până la războiul din 1973. El a semnat Acordul de Pace cu Vietnamul.

35 Memorandum strict secret al KGB-ului, bazat pe informaţii primite de la serviciile de informaţii poloneze, trimise la Stasi. Nr. X / 1539 / 71. BSTU nr. 000201

36 Raport Stasi Nr. XX / 4 / 669 / 72, datat 4 mai 1972. BSTU nr. 000293

37 Semnatari din partea SUA: Henry Cabot Lodge jr., şeful delegaţiei; William P. Rodgers, secretar de stat. Din partea Republicii Vietnam (Vietnamul de Sud): Tran Van Lam, ministru de Externe. Din partea Republicii Democrate Vietnam (Vietnamul de Nord). Din partea Guvernului Provizoriu al Vietnamului de Sud: Nguyen Thi Binh. Până la semnarea armistiţiului, şi-au pierdut viaţa peste 58 000 de americani şi peste trei milioane de vietnamezi, militari şi civili, din ambele tabere.

38 Le Doc Tho şi Xuan Thuy, membri de rang înalt ai Biroului Politic al Vietnamului de Nord, au fost, pe rând, primii negociatori începând din 1970, alături de Xuan Thuy, negociator-şef, în cadrul tratativelor purtate la Paris cu Henry Kissinger.
39 Lupte intermitente au devastat sudul până la o invadare totală, ordonată de Biroul Politic de la Hanoi, care a început în martie 1975 şi a culminat cu căderea Saigonului, la 30 aprilie, când Stuart A. Herrington, căpitan al armatei americane, a fost ultima persoană care s-a urcat la bordul ultimului elicopter ce s-a ridicat de pe acoperişul Ambasadei SUA. Preşedintele Thieu a acuzat SUA de trădare şi a fugit din ţară în Taiwan, iar mai târziu s-a stabilit în Anglia.
40 Traducere făcută de MfS a documentului KGB bazat pe o informaţie obţinută de la serviciile de informaţii poloneze. Document nr. X / 2700, datat 20 august 1974. BSTU nr. 000110-111
41 Alte înţelegeri şi protocoale: Cooperare economică, industrială şi tehnică pe termen lung; Tratatul privind sistemele de apărare antirachetă (ABM); Acordul de cooperare în domeniul energiei; Acordul pentru locuinţe şi construcţii şi Acordul de cooperare pentru cercetare ştiinţifică şi dezvoltare a inimii artificiale.
42 Discuţiile despre fondarea Organizaţiei pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) au început în 1972, la sugestia Uniunii Sovietice, cu scopul de a folosi tratativele pentru a-şi menţine influenţa asupra naţiunilor comuniste est-europene. Oricum, statele occidentale au văzut discuţiile ca pe un demers menit să reducă tensiunile, în vederea cooperării economice şi a ameliorării situaţiei popoarelor din blocul comunist.
43 Ridicat la rangul de cardinal, la 27 noiembrie 2007. A decedat în 2011.
44 Menţionez că posed o copie a scrisorii cardinalului Sodano, datată 20 septembrie 1999.

Capitolul 4

Preludiul răului suprem

„Vizita papei a fost un vârf de lance, care s-a înfipt drept în măruntaiele Imperiului Sovietic şi i-a dat o lovitură din care nu şi-a mai revenit nicicând.“

Istoricul britanic Neal Ascherson, despre vizita în Polonia a papei Ioan Paul al II-lea, în 1979

În primăvara anului 1979, maiorul Victor Şeimov, şeful Direcţiei a VIII-a din cadrul KGB, a fost trimis de la Moscova la Varşovia, cu un proiect ultrasecret.

Echipat cu cele mai performante dispozitive de securitate, Şeimov era expert în tehnologia codurilor şi a fost însărcinat cu instalarea unui nou sistem computerizat de securitate, ca un plus de siguranţă pentru codificarea comunicaţiilor ambasadei sovietice cu cartierul general al KGB-ului, cunoscut de iniţiaţi sub numele de „Centrul“. Proiectul a fost comandat de atotputernicul birou politic al regimului sovietic, ca un efort general de a actualiza toate mijloacele de comunicare în vederea consolidării securităţii, ca urmare a tulburărilor tot mai grave din Polonia.

Era prima vizită a lui Şeimov în Polonia, la nouă ani după ce regimul comunist polonez fusese zguduit de puternicele revolte ale muncitorilor de pe şantierul naval Lenin, din Gdansk, de la Marea Baltică, atunci când, înainte de a se restabili ordinea, au fost ucişi 44 de muncitori. Muncitorii au fost atât de revoltaţi de creşterea preţurilor la produsele alimentare, încât au mărşăluit până la sediul local al Partidului Comunist, pe care l-au incendiat.

Revolta s-a răspândit şi în alte porturi, cu lupte între muncitori şi miliţieni, în urma cărora mulţi şi-au pierdut viaţa. Preţul alimentelor a continuat să crească fără nici o compensaţie salarială. În 1976, muncitorii disidenţi şi intelectualii s-au unit în Comitetul de Apărare a Muncitorilor (KOR) şi au organizat periodic numeroase greve. Ciocnirile frecvente cu forţele de ordine au obligat autorităţile comuniste să accepte, în cele din urmă, negocierile. Tensiunile au fost, aparent, aplanate. Dar sub această aparenţă, populaţia a rămas nemulţumită, în vreme ce guvernul continua să se confrunte cu probleme economice care duseseră la acumularea unei datorii externe de 16 miliarde de dolari, adică aproape 50 de miliarde de dolari în 2008.

Dar un eveniment extraordinar a ridicat moralul poporului polonez, cel puţin pentru o vreme. Pe 16 octombrie 1978, cardinalul Karol Wojtyła de Cracovia a fost ales papă, urmându-i lui Ioan Paul I. Şi-a luat numele de papa Ioan Paul al II-lea. Conform unui raport al unui agent al Ministerului pentru Securitatea Statului est-german, Stasi, aşa cum era numit peiorativ de către poporul german, întreaga ţară a jubilat. „Pe străzile din Cracovia, oamenii se îmbrăţişau şi îngenuncheau. Sărbătoarea a durat toată noaptea şi în întreg oraşul s-au ţinut spontan mici slujbe. A doua zi, o slujbă solemnă s-a ţinut în piaţa din faţa catedralei din Cracovia. O fotografie uriaşă a noului papă împodobea faţada Palatului Episcopal.

Imediat ce s-a stabilit la ambasada sovietică, lui Şeimov i s-a alăturat, la un pahar de coniac, tovarăşul lui, Valeri Titov, ofiţerul responsabil cu problemele de securitate[45]. După câteva discuţii banale, Titov l-a întrebat pe Şeimov ce aflase până atunci despre Polonia. Maiorul i-a răspuns că l-a mirat cât de săraci erau polo-nezii, impresia lui fiind că întreaga ţară se află pe marginea prăpastiei. Ofiţerul de securitate i-a dat dreptate lui Şeimov, recunoscând că lucrurile mergeau din ce în ce mai prost, că oamenii abia dacă mai puteau supravieţui. Dacă situaţia nu se schimba, ar fi urmat cu siguranţă haosul. Ca răspuns, Şeimov a remarcat că era la fel de surprins de „ura evidentă a oamenilor faţă de noi“.

Pe 19 octombrie 1978, la doar trei zile după alegerea istorică a lui Karol Wojtyła, primul papă de origine poloneză, la Centrul Naţional de Evaluare Externă din cadrul CIA a început să circule o analiză strict secretă, pe patru pagini, despre impactul pe care îl poate avea asupra Uniunii Sovietice alegerea unui papă polonez. În document se spunea că acest pontificat se va dovedi „fără îndoială extrem de îngrijorător pentru Moscova, fie şi numai pentru că reacţia la alegerea lui Karol Wojtyła ca papă ar putea trezi conştiinţa societăţilor comuniste est-europene. Alegerea unui papă polonez, ce reflectă vitalitatea unică a bisericii poloneze, va face şi mai dificile încercările tradiţionale ale Moscovei de a apropia de Est Polonia, ataşată din punct de vedere cultural Vestului, de a-i integra pe polonezi mai bine într-un sistem de alianţe bilateral şi multilateral dominat de sovietici, şi de a întări disciplina socială şi politică din Polonia, consolidând puterea Partidului Comunist Polonez“.

Evaluarea continua afirmându-se că „impactul alegerii papei Ioan Paul al II-lea va face şi mai dificilă sarcina regimului sovietic de a controla şi de a contracara orientarea culturală şi politică instinctivă a Poloniei spre Vest. Sovieticii n-au fost niciodată în stare să facă faţă cu succes naţionalismului moştenit al polonezilor, în special opoziţiei polonezilor faţă de ocupanţii străini şi sistemele politice străine“. CIA era de părere că „potenţialele efecte secundare ale naţionalismului est-european faţă de URSS sunt, de asemenea, considerabile, mai ales în Ucraina, unde Biserica Unită, aşa cum îşi spun catolicii de rit bizantin, are mulţi adepţi, în Belarus, care include fostele teritorii poloneze ce au avut cândva o puternică orientare catolică, şi în Ţările Baltice, unde trăiesc milioane de catolici. Conducerea sovietică este, probabil, deja îngrijorată cu privire la modul în care va face faţă impactului decisiv al unui pontificat polonez asupra naţionalismului est-european, precum şi a unor aspecte care decurg de aici, cum ar fi eurocomunismul şi disidenţa sovietică.“ Astfel, istoria ostilităţii Uniunii Sovietice faţă de biserică avea acum şi mai multe motive să se îmbogăţească.

Evaluarea făcută de CIA a coincis cu emiterea unui raport strict secret, elaborat de Ministerul pentru Securitatea Statului din Germania de Est (MfS), în privinţa acţiunilor de contraspionaj şi oprimarea disidenţilor, precum şi a spionajului străin. Raportul din 4 aprilie 1979 a fost intitulat „Informare cu privire la problemele legate de poziţia politică a Vaticanului, în urma alegerii papei Ioan Paul al II-lea“. Era un document atât de important, încât au fost distribuite numai opt exemplare, celor mai înalţi funcţionari, şi toate trebuiau înapoiate iniţiatorului, şeful Direcţiei XX, responsabil, printre altele, cu problemele şi activităţile subversive ale bisericii.[46] Cum legătura dintre MfS şi KGB-ul sovietic era simbiotică, raportul a circulat cu siguranţă şi la Moscova.

„Papa, care s-a confruntat direct cu practicile marxiste, faţă de care şi-a menţinut o poziţie de nezdruncinat, va reprezenta interesele Bisericii Catolice în faţa guvernelor statelor socialiste cu mult mai multă hotărâre decât predecesorul său“, se arăta în raport.

„În cadrul eforturilor Vaticanului de a încerca să ajungă la soluţii legale, pe cale juridică, cu statele socialiste, papa nu-şi va sacrifica misiunea de apărare a Bisericii Catolice şi principiile moralei creştine în faţa expansiunii ateismului statului. În acest sens, papa va lua atitudine şi în privinţa drepturilor omului, a drepturilor individuale, a demnităţii umane, a libertăţii religioase, precum şi împotriva discriminării.

În concordanţă cu obiectivul papei de a asigura libertatea religioasă în toate ţările, inclusiv în statele socialiste [a se citi comuniste], de a extinde eficacitatea Bisericii Catolice, Vaticanul va proceda cu atenţie pentru a stabili ce etape concrete trebuie parcurse în diferitele state socialiste, în funcţie de politica lor faţă de biserică. Acest aspect va determina celelalte măsuri pe care le va lua Vaticanul faţă de statele socialiste. Vaticanul are numeroase alte posibilităţi în politicile sale faţă de alte state.“

Raportul făcut de Ministerul pentru Securitatea Statului din Germania de Est, Stasi, precizează că papa Ioan Paul al II-lea consideră Episcopatul Polonez ca fiind „mai agresiv“ decât cel maghiar şi îl caracterizează ca „anticomunist, dar, mai presus de orice, polonez“. Polonia, în special, se

baza pe naţionalismul său istoric, aproape la fel de periculos pentru sovietici ca sentimentul anticomunist în sine. Un agent MfS, fost seminarist şi membru al Conferinţei Episcopale de la Berlin, cu numele de cod „Clemens“, s-a aflat la Cracovia în ziua alegerii lui Karol Wojtyła. Descriind entuziasmul populaţiei, agentul a adăugat: „Naţionalismul a fost sărbătorit cu înflăcărare şi s-au auzit unele păreri că Polonia, prin Zbigniew Breziński, consilierul pe probleme de securitate al preşedintelui SUA [Carter], va deţine puterea în lume, şi, prin noul papă, puterea spirituală.“

Atât evaluarea CIA cu privire la frământările regimului sovietic, cât şi raportul est-german au fost atât de precise încât s-ar fi putut crede că CIA plantase un microfon în ambasada sovietică pentru a asculta conversaţia maiorului Şeimov de la KGB cu ofiţerul de securitate Titov, în timpul vizitei sale la Varşovia, precum şi toate informaţiile date de spionul est-german din interiorul Vaticanului.[47] Când s-a discutat despre diferitele situaţii politice din interiorul blocului estic, maiorul a menţionat şi Cehoslovacia. „Nici ei nu sunt foarte prietenoşi cu străinii, dar cehii, ca indivizi, nu au aceeaşi ostilitate făţişă pe care am remarcat-o la polonezi. Am simţit-o pe pielea mea. Peste tot unde am fost până acum, când şi-au dat seama că sunt rus, oamenii au devenit ursuzi. Ne privesc aşa cum probabil că i-au privit şi pe nazişti.“ Titov a fost de acord că oamenii îi urăsc şi a remarcat că, dacă polonezii ar avea „cea mai mică ocazie de a ne face praf, poţi fi sigur că n-ar ezita“, adăugând că nu sunt laşi şi reamintind cum cavaleria lor a atacat tancurile naziste când a izbucnit al Doilea Război Mondial, în 1939. Şeimov a răspuns că şi-a imaginat că moralul polonezilor a căpătat un „real impuls“ când cardinalul lor a fost ales papă, deoarece catolicismul a jucat întotdeauna un rol central în identitatea naţională a Poloniei.

Titov era de părere că, dacă papa ar da semnalul, „toţi polonezii vor ieşi în stradă, luptând împotriva tancurilor noastre, cu orice ar avea la îndemână. Apoi n-am avea de ales decât să-i ucidem pe toţi sau să o luăm la goană cât putem de repede. De fapt, el este cea mai mare bătaie de cap pentru noi“. Pentru că istoria dovedise că puterea sovietică n-avea nici o remuşcare să

acţioneze oricât de violent şi de agresiv, doar ca să-şi păstreze imperiul, se temeau că papa va proceda la fel.

Cei doi ofiţeri KGB şi-au dat seama că sovieticii nu aveau decât două opţiuni. Una ar fi fost să-l omoare pe papă, ceea ce, au convenit ei, ar fi reprezentat o „imensă greşeală“. Alta ar fi fost să-l sprijine pe ministrul polonez al Apărării, generalul Wojciech Jaruzelski, care va şti cum să procedeze cu conaţionalii săi rebeli. „În afară de asta, îşi cunoaşte prea bine interesul. Dacă noi plecăm, el nu va rezista.“ Maiorul se întreba dacă oficialii de la Moscova înţeleseseră situaţia. „Nu chiar“, i-a răspuns ofiţerul de securitate. „Cu siguranţă nu au habar cât de adânci sunt rădăcinile problemei [ostilitatea polonează].“

A doua zi, maiorul Şeimov a fost convocat în biroul generalului Nikolai Pavlovici Kuriţîn, reprezentantul KGB-ului pe lângă serviciul de securitate polonez (SB), pentru o discuţie detaliată privind modul în care progresa misiunea lui de actualizare a echipamentelor de comunicaţii ultrasecrete.

În timp ce discutau despre o recentă mişcare greşită a departamentului tehnic al KGB-ului, au fost întrerupţi de un consultant al ambasadei, pe nume Soloviev, care era de fapt „rezident“, aşa cum erau numiţi şefii unităţilor clandestine ale KGB-ului. Intervenţia l-a enervat pe general, care a vrut să afle ce era atât de important. „Este vorba despre papă“, a răspuns rezidentul. S-a uitat la Şeimov ca şi cum s-ar fi întrebat ce căuta acolo. Observând ezitarea lui Soloviev, generalul Kuriţîn l-a asigurat pe rezident că maiorul ştia mai multe secrete despre Polonia şi despre papă decât ei doi la un loc.

„Centrul solicită orice informaţie aveţi despre papă“, a spus Soloviev, adăugând că era urgent. Generalul Kuriţîn şi-a manifestat iritarea, pentru că informaţiile respective fuseseră deja trimise la Moscova de două ori până atunci.

„Nu, se referă la absolut tot. Cunoştinţele personale şi tot ce poate fi denigrator la adresa lor… orice ne poate face să ne apropiem mai mult de el. Fizic! De asemenea, Moscova ne interzice anchetele la vedere. Fără urme. Ce facem?“

Maiorul Şeimov şi-a amintit că dezvăluirile lui Soloviev au fost urmate brusc de o tăcere grea. S-au uitat unul la altul, ştiind că „apropierea fizică“ nu putea însemna decât un singur lucru: asasinarea. Maiorul Şeimov a povestit că a încremenit privindu-i cu atenţie pe cei doi ofiţeri KGB care, evident, calculau consecinţele politice ale unei crime ce ar fi îngrozit lumea civilizată. Şeimov a observat că telegraful care era plasat pe biroul generalului, în loc de numele de cod Svirido, ţăcănea numele lui Andropov, şeful KGB-ului. Generalul Kuriţîn a explodat: „Idioţii! Asta este sinucidere politică. Şi nu numai politică. Dacă îl lichidăm pe papă, zilele noastre în Polonia sunt numărate. Chiar dacă am încerca să rezistăm, ar trebui să-i lichidăm pe polonezi – şi-ar da viaţa pentru el, toţi până la ultimul. S-ar putea ajunge la ceva ce nici nu vreau să-mi imaginez. Da, cu ceva timp în urmă am fi reuşit să lichidăm în linişte un cardinal şi aşa am fi rezolvat multe, dar acum nu. E, pur şi simplu, prea târziu.“ Kuriţîn cunoştea situaţia instabilă din Polonia şi era conştient că lucrurile puteau scăpa oricând de sub control.

Cei doi bărbaţi ştiau, desigur, că pierderea Poloniei va fi o încercare grea pentru menţinerea Pactului de la Varşovia, alianţa care apăra blocul comunist. Fără îndoială, avea să reprezinte un grav impediment în menţinerea celor 380 000 de soldaţi sovietici în Germania de Est, câtă vreme rutele de aprovizionare treceau prin Polonia. Pentru a preveni o astfel de situaţie, Doctrina Brejnev, care cerea intervenţia armată dacă regimul comunist din orice ţară membră a Pactului de la Varşovia era ameninţat, avea să fie cu siguranţă aplicată, aşa cum se întâmplase cu câţiva ani înainte, pentru a înăbuşi revolta din Cehoslovacia, în timpul „Primăverii de la Praga“, în 1968.

Şeful filialei KGB-ului din Polonia i-a cerut rezidentului să se conformeze şi să caute informaţii. „Ocupă-te personal; nu implica pe nimeni altcineva. Fă cum cum ţi spus, fără urme, mai ales ale tale sau ale mele.“ Şeimov, care avea treizeci şi trei de ani la acea dată, a povestit în cartea Turnul secretelor cum i-a schimbat viaţa acest incident. Absolvent al Universităţii Tehnice din Moscova, a lucrat pentru programul Iniţiativa

Sovietică Spaţială până în 1971, când s-a alăturat KGB-ului. Deja îngrozit de lipsa de etică a regimului sovietic şi de încălcările grave ale libertăţilor individuale, a decis să întoarcă spatele tiraniei şi să dezerteze, după ce a aflat despre o posibilă tentativă de asasinat asupra papei Ioan Paul al II-lea. A aranjat o întâlnire cu un ofiţer de la CIA şi, în 1980, el, soţia sa şi fiica lor în vârstă de opt ani au fugit în Occident.

Problemele Moscovei se acutizează

La începutul lunii aprilie 1979, Vaticanul a anunţat că papa Ioan Paul al II-lea va face un pelerinaj de opt zile în Polonia, începând din 2 iunie. Judecând după reacţia Moscovei, oricine ar fi crezut că Leonid Brejnev, puternicul conducător al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, îşi imagina că venise Apocalipsa. Deja confruntat cu tulburări antiguvernamentale, acesta a avut o reacţie de furie oarbă. Dar ceea ce a exacerbat îngrijorarea liderilor comunişti din Europa de Est a fost enciclica *Redemptor hominis* („Mântuitorul omului“), pe care papa Ioan Paul al II-lea o emisese cu o lună înainte. O analiză strict secretă pregătită pentru liderii Germaniei de Est sublinia faptul că, deşi papa lansa un apel pentru pace, dezarmare, eradicarea foametei şi oprirea distrugerii mediului, „enciclica aceasta conţine şi comentarii care vizează comunitatea ţărilor socialiste, vizând în principal aşa-numita campanie pentru drepturile omului, prin care imperialismul încearcă să pună fascismul şi comunismul pe aceeaşi treaptă, atunci când se vorbeşte despre sistemele de stat totalitare.“[48] Şi, totuşi, Brejnev nu avea puterea să-l împiedice pe papă să facă această vizită. De ce, oare? Se temea de o reacţie internaţională? Realiza că poporul polonez ar protesta mai violent ca niciodată dacă mult iubitul şi veneratul papă ar fi împiedicat să-şi viziteze confraţii în patria sa?

În biografia lui Edward Gierek, prim-secretar al Partidului Comunist Polonez, Janusz Rolicki scrie că Brejnev i-a telefonat lui Gierek spunându-i că a fost informat cu privire la faptul că papa Ioan Paul al II-lea fusese invitat de dioceza bisericii poloneze să viziteze Polonia şi l-a întrebat care era reacţia lui. Gierek a răspuns că papa va avea parte de primirea pe care

„o merită“. Brejnev a replicat: „Ţine cont de sfatul meu, nu-l primi deloc, o să agite spiritele.“

Gierek s-a ţinut tare. „Cum pot să nu primesc un papă polonez când majoritatea concetăţenilor mei sunt catolici? Toţi consideră alegerea lui ca pe o mare realizare. În plus, cum aş putea explica motivul pentru care frontierele noastre sunt închise pentru papă?“ Brejnev, care deja avea o sănătate şubredă şi era irascibil, a insistat. „Spune-i papei, care este un om înţelept, să declare public că este bolnav şi că nu poate face călătoria.“

Când Gierek a susţinut că argumente de ordin politic dictează primirea papei, Brejnev s-a enervat şi mai tare, spunându-i: „Ai fost un comunist mai bun când ai refuzat să-l primeşti pe papa Paul al VI-lea şi nu s-a întâmplat nimic îngrozitor“, adăugând: „Polonezii au supravieţuit şi atunci şi o să mai supravieţuiască o dată.“

Oricine se poate întreba dacă Brejnev mai era în deplinătatea facultăţilor mintale, având în vedere că Władisław Gomułka fusese concediat din fruntea partidului şi înlocuit cu Gierek în momentul în care au izbucnit tulburările din 1970. Cu toate că, datorită lui Gierek, a înţeles în cele din urmă că papa Ioan Paul al II-lea era polonez şi avea un număr imens de adepţi, în timp ce Paul al VI-lea era „doar“ un papă.

Fără îndoială, Gierek a fost probabil mult mai versat şi mai experimentat decât oricare alt lider din cadrul blocului comunist. A fost crescut şi educat în Franţa, unde părinţii lui, polonezi de origine, emigraseră, pentru ca mai târziu să revină în patria-mamă. Văzând că pledează în zadar, Brejnev a început să ameninţe: „Atunci, fă cum vrei, dar ai grijă să nu regreţi mai târziu.“ Fără îndoială, panica lui Brejnev s-a agravat din cauza agitaţiei crescânde în rândul muncitorilor, dar şi ca urmare a raportului ministrului de Externe, Andrei Gromîko, pe marginea vizitei sale la Roma, în audienţă la papa Ioan Paul al II-lea, cu unsprezece săptămâni înainte. În biografia sa, Gromîko a scris că i-a prezentat papei „iniţiativele sovietice importante“ pentru asigurarea păcii în lume şi „după câte îmi dau eu seama, Biserica Catolică acordă o mare importanţă păcii, dezarmării, precum şi eliminării armelor de distrugere în masă. Conducerea sovietică apreciază această

poziţie ca fiind cât se poate de potrivită. În ceea ce priveşte diferenţele ideologice sau religioase, acestea nu trebuie să stea în calea colaborării în vederea atingerii acestui ţel nobil.“ Răspunsul papei a fost: „Este posibil ca obstacolele care stau în calea libertăţii sau a religiei să nu fi fost înlăturate peste tot.“ Gromîko i-ar fi răspuns papei că asemenea acuzaţii „nu sunt o noutate pentru noi“, susţinând că astfel de dezinformări sunt răspândite de Occident şi adăugând că, „din primele zile de existenţă a statului sovietic, s-a garantat libertatea religioasă.“[49] Desigur, suveranul pontif ştia că aceasta era o minciună sfruntată. Fiind polonez, asistase zeci de ani la ostilităţile sovietice faţă de religie – ortodoxă, catolică, iudaică şi musulmană deopotrivă.

În timp ce contingentul KGB din Polonia a demarat o activitate intensă, deoarece Securitatea poloneză se dovedea deja practic neputincioasă în contracararea tulburărilor sociale din rândul muncitorilor şi al intelectualilor, panica s-a acutizat şi în cadrul regimului comunist vecin, din Germania de Est. Conducătorul partidului, Erich Honecker, era la fel de alarmat ca Moscova de faptul că vizita papală putea fi foarte bine scânteia care să aprindă tensiunile în creştere în rândul populaţiei poloneze, iar acestea se puteau răspândi şi în Republica Democrată Germană (RDG). Honecker şi-a adus aminte de revolta neînarmată din 1953, care a fost zdrobită în forţă de armata sovietică şi de miliţie: 21 de civili au murit, 343 de persoane au fost rănite, inclusiv 191 de miliţieni, şi aproape 2 000 de oameni au ajuns în închisori. Printre cei care au dezertat în Germania de Vest în urma revoltei au fost şi aproximativ 8 000 de ofiţeri de miliţie şi 2 718 membri şi candidaţi ai partidului comunist de guvernământ, Partidul Unităţii Sociale (SED).[50]

Honecker l-a chemat pe Erich Mielke, un criminal condamnat pentru uciderea la Berlin a doi ofiţeri de poliţie, în 1931[51], şi i-a ordonat ca poliţia lui secretă, Stasi, să fie în alertă maximă în timpul vizitei papale. Pe 17 aprilie 1979, Mielke a emis un ordin secret, de două pagini, către toate unităţile subordonate, prin care le cerea să-şi mobilizeze spionii, adică informatorii secreţi (colaboratori neoficiali), „ca să cerceteze şi să

împiedice desfăşurarea activităţilor periculoase ale inamicului“. Colaboratorii neoficiali au fost „plantaţi“ în aproape toate instituţiile publice, în şcoli, în universităţi, biserici şi fabrici. Şi-au spionat prietenii, mulţi dintre ei înfundând puşcăria numai dacă făceau aluzie la faptul că preferau Occidentul Estului. Acum, sarcina lor era să-i însoţească şi să-i spioneze pe toţi pelerinii catolici veniţi în Polonia pentru vizita papei.

„Şeful Departamentului XX are obligaţia operaţională de a raporta orice acţiuni ostile planificate, în legătură cu ceremoniile organizate cu ocazia vizitei papale, şefului Departamentului X, care, în schimb, va coopera cu organele de securitate ale Republicii Populare Polone. Informaţiile despre operaţiunile deosebit de importante, care vor necesita decizii de la centru, trebuie să-mi fie raportate imediat mie sau adjunctului meu, generalul-maior Mittig [Rudi].“[52] Departamentul XX a fost însărcinat să observe tot mai atent instituţiile religioase şi activităţile subversive. Departamentul X a fost însărcinat cu gestionarea conexiunilor internaţionale, vizând mai ales schimbul de informaţii cu KGB-ul.

Ordinul lui Mielke a fost însoţit de o listă de două pagini de cerinţe informaţionale, care includeau: indicaţii despre acţiuni provocatoare sau ostile în RPP; problemele şi comportamentul cetăţenilor din RDG (Germania de Est) şi alte acţiuni politice / operaţionale din timpul vizitei papale; întâlniri dintre cetăţeni ai RDG şi polonezi; comportamentul preoţilor şi al conducătorilor laici catolici; indicaţii despre cadouri semnificative şi stabiliri de contacte oficiale între comunităţi; orice informaţie politică / operaţională care trebuie raportată imediat, şi anume terorism, catastrofe etc.; ce influenţă are vizita papală asupra vieţii religioase; orice indicaţii despre parteneriate între comunităţi din RPP şi RDG; tot ce se ştie despre contactele inamicului cu reprezentanţi ai RFG (Germania de Vest) sau cu persoane izolate din Biserica Catolică a RFG.“

Analiza iniţială trimisă lui Mielke, şeful Stasi, descria situaţia generală a bisericii în legătură cu vizita papei. „Întrucât Wojtyła a devenit papă, situaţia politică s-a agravat. El cunoaşte ţările socialiste şi este un duşman ideologic mai puternic decât Paul al VI-lea. Tovarăşii din Polonia nu sunt

încântaţi de această evoluţie. Se aşteaptă la mişcări anticomuniste, dar papa este destul de inteligent pentru a le evita.“ Părea că suspiciunile lor în legătură cu ostilitatea faţă de biserică au dat roade.

Pregătirile poliţiei secrete est-germane în Polonia reflectau *Deutsche Gründlichkeit* (minuţiozitatea germană), de multe ori considerată de-a dreptul maniacală. Raportul final al Stasi avea peste trei centimetri grosime, conţinând 214 pagini. Enumera sediile centrale regionale aflate în fiecare dintre cele 15 landuri est-germane cărora li se comandase să-şi desemneze informatori secreţi, unii dintre ei clasificaţi ca IMV, sau colaboratori neoficiali, desemnaţi special ca să descopere „persoane suspectate de activităţi subversive“ din zone prestabilite ale Poloniei. De exemplu, sediul regional din oraşul Rostock, de la Marea Baltică, a trimis şase dintre membrii săi IMV în oraşul Gdansk, ca să prezinte un raport privitor la orice „activităţi ale inamicului. Chiar dacă papa nu urma să viziteze oraşul, muncitorii de la şantierele navale importante din oraş deveneau prea zgomotoşi în exprimarea sentimentelor antiguvernamentale“. Raportul final prezenta sarcinile şi numele de cod a peste o sută, poate chiar două sute de spioni, cu programul lor detaliat. Rapoartele acestora erau fie scrise, fie înregistrate şi trimise prin curieri speciali oamenilor de legătură din Germania de Est. Şi-au croit drum printre grupuri de sute de pelerini catolici est-germani, în care se aflau şi preoţi şi călugări, au făcut sute de fotografii vizitatorilor şi plăcuţelor de înmatriculare cu numerele tuturor vehiculelor din afara Poloniei. Cel puţin 25 de spioni erau femei şi vreo şase erau jurnalişti din ambele părţi ale Cortinei de Fier. Şase erau locuitori ai Berlinului de Vest. Dar mai important era faptul că în hoarda de spioni exista şi un număr de preoţi şi mireni, având în vedere că poliţia secretă est-germană avea pe statul de plată mai mult de 54 de preoţi şi 64 de mireni, fapt care va fi analizat într-un capitol ulterior.

Cu o lună înainte de vizita programată a papei, spionii Stasi au fost trimişi în Polonia într-o misiune de recunoaştere, cu precădere în oraşele de pe traseul pe care avea să-l urmeze Sfântul Părinte. Aceştia au prezentat rapoarte privind pregătirile pentru vizita istorică, de care se temea atât de

mult miliţia Partidului Comunist. Desigur, îngrijorarea creştea. Spionii au raportat că guvernul a încercat să atenueze problemele în oraşele mari, cum ar fi Varşovia şi Cracovia, suplimentând proviziile de alimente şi, în acelaşi timp, a pus unităţile de poliţie şi de miliţie în alertă maximă. La începutul lunii mai, un agent şi-a petrecut trei zile în Cracovia şi în Nowa Huta din apropiere, „primul oraş socialist“ din Polonia în care se afla uriaşa oţelărie V.I. Lenin, unde muncitorii îşi manifestau nemulţumirile de ani de zile. Acelaşi agent a raportat că, în urmă cu aproximativ trei săptămâni, existase o încercare de a arunca în aer statuia lui Lenin în mărime naturală. „Explozivul a fost fixat de un picior al statuii şi a fost detonat. Călcâiul a fost rupt. Vinovaţii au scăpat fără urmă.“ Spionul a adăugat: „Starea de spirit a oamenilor nu este dintre cele mai bune. Există mari nemulţumiri în legătură cu faptul că nu se suplimentează carnea, şi, dacă li se oferă alimente, acestea sunt de proastă calitate. Pe de altă parte, se poate cumpăra aproape orice de pe piaţa neagră, dar preţurile sunt duble [faţă de cele din magazine].[53] Situaţia era sumbră.

Aşa cum se obişnuia, un raport a fost trimis la sediul KGB din Moscova. Este uşor de imaginat cât de tulburat a fost Kremlinul. La urma urmei, Nowa Huta revenise la viaţă graţie masivului ajutor sovietic pentru construirea oţelăriei gigantice V.I. Lenin, în 1949, şi prin trimiterea a peste cinci sute de ingineri şi tehnicieni care să-i instruiască pe polonezi, precum şi a echipamentului necesar fabricării oţelului. Fără îndoială, ruşii au considerat că „polonezii muşcă mâna care i-a hrănit“.

Cu o zi înainte de sosirea papei Ioan Paul al II-lea, mii de steaguri alb cu galben ale Vaticanului fluturau alături de steagurile poloneze roşu cu alb, arborate pe blocuri şi fabrici. Cei care locuiau în apartamente le-au arborat la ferestre. Unii polonezi şi-au demonstrat naţionalismul arborând steagul interzis roşu cu alb, purtând vulturul şi coroana fostului regat polonez. Autorităţile au estimat că peste zece milioane de pelerini erau în drum spre Varşovia şi spre celelalte patru oraşe care urmau să fie vizitate – Gniezno, Częstochowa, Cracovia şi oraşul unde s-a născut Karol Wojtyła, Wadowice. Temându-se de posibile demonstraţii violente, guvernul a planificat ca

unităţile de miliţie să staţioneze în oraş. Totuşi, venerabilul cardinal Stefan Wyszyński a reuşit să convingă autorităţile să le menţină în afara oraşului. Astfel, potrivit unui spion est-german, „unităţi impresionante de miliţie, dotate cu tunuri cu apă şi alte echipamente, au campat în corturi, la periferie. Şi-au făcut apariţia foarte rar în oraş“. Suveranul pontif a dorit să viziteze şi oraşul Gdansk de la Marea Baltică, unde au izbucnit, în 1970, uriaşele proteste antiguvernamentale ale muncitorilor de la şantierul naval. Guvernul comunist, temându-se de amplificarea tulburărilor, a interzis această vizită, precum şi pe cele de la Katowice şi Wrocław. Buletinul disident lunar, *Glos*, tipărit de intelectuali catolici, era de părere că guvernul comunist a preferat să limiteze vizita papei ca să-l „împiedice să fie văzut de credincioşii din clasa muncitoare“.

La ora 10:05, într-o dimineaţă însorită, pe aeroportul Okęcie din Varşovia, Karol Wojtyła a coborât din avionul companiei Alitalia, a îngenuncheat şi a sărutat mult iubitul pământ strămoşesc, în timp ce clopotele răsunau în semn de bun venit. Apoi s-a ridicat şi a făcut cu mâna mulţimii de 20 000 de conaţionali, care înfruntau cu stoicism temperatura de 32 de grade pentru a-l saluta pe cel care era acum papa Ioan Paul al II-lea. Un zid de oameni, care fluturau steagurile Vaticanului şi steagurile roşu cu alb ale Poloniei, bucurându-se şi scandând *Sto Lat* („Să trăiţi o sută de ani“), se înşira pe un traseu lung de 11 kilometri spre centrul capitalei poloneze. A fost un moment de mare impact în istoria socială şi politică, reprezentând semnalul eliberării Europei de Est de sub tirania comunistă, un deceniu mai târziu.

Catedrala Sfântul Ioan din piaţa oraşului Varşovia a fost prima oprire a Sfântului Părinte, pentru o scurtă ceremonie de bun venit, la care au participat episcopi din întreaga ţară şi credincioşi de rând, apoi a urmat popasul la reşedinţa cardinalului Stefan Wyszyński, primatul polonez pe care autorităţile comuniste l-au persecutat pentru lupta lui neclintită împotriva opresiunii religioase şi care a făcut trei ani de închisoare fără să fie judecat.

Palatul Belvedere, reşedinţa preşedintelui Henryk Jabłoński, a marcat ultima oprire a papei Ioan al II-lea înainte de a fi condus în Piaţa Victoriei pentru slujba oficială. La ceremonia de bun venit a participat şi liderul Partidului Comunist, Edward Gierek. A fost o întâlnire cordială, dar nu una călduroasă. Gierek şi-a exprimat reţinerea faţă de vizita unui om care, pe vremea când era cardinal, fusese un anticomunist declarat şi intrase adesea în conflict cu autorităţile. Şi acum făcea acelaşi lucru. „Biserica doreşte să slujească oamenii şi în dimensiunea laică a vieţii şi a existenţei lor. Prin stabilirea unei relaţii de ordin religios cu oamenii, biserica îi întăreşte pe aceştia şi în îndatoririle sociale fireşti.“[54] De notat că papa a spus îndatoriri „sociale“, nu „socialiste“. Ostentativă a fost absenţa prim-ministrului Piotr Jaroszewicz, stalinist virulent. Un agent Stasi[55] a raportat că „se vehicula şi zvonul conform căruia autorităţile se aşteptau la haos şi sute de morţi, aşa că membrii unor unităţi de miliţie au fost deghizaţi în preoţi, purtând sutane negre“. În privinţa absenţei prim-ministrului, agentul a scris că, încălcând protocolul, cardinalul Wyszyński a urcat la bordul avionului papal la sosire, iar toată lumea a presupus că Jaroszewicz murise cu puţin timp înainte şi cardinalul se dusese să-l înştiinţeze pe papă şi să-i spună că informaţia trebuia să rămână secretă până după plecarea papei. Oricum, trebuie menţionat că, înainte de sosirea papei, în societate se răspândiseră tot felul de zvonuri. Unul dintre ele susţinea că, în timpul vizitei papei, un politician de frunte va muri. Jaroszewicz era unul dintre ultimii comunişti din garda veche, fiind considerat un „vajnic susţinător al lui Leonid Brejnev“. Având în vedere ura făţişă a unei părţi a inteligheţiei şi a agricultorilor faţă de Uniunea Sovietică, a face public un raport care să confirme zvonul ar fi provocat un adevărat extaz. În realitate, Jaroszewicz a murit abia în 1992, când el şi soţia lui au fost ucişi. Patru suspecţi au fost cercetaţi, şi ulterior achitaţi. S-a mers pe varianta unui jaf.

La ora 16, papa Ioan Paul al II-lea a sosit în Piaţa Victoriei, unde a fost ridicată o cruce mare din lemn, înaltă de aproape 12 metri. Uralele şi ropotele de aplauze ale celor aproape trei sute de mii de polonezi l-au întâmpinat pe cel considerat aliatul lor fidel în încercarea de eliberare de

sub jugul comunismului, care nu le adusese nimic altceva decât dezastru economic şi sărăcie. Autorităţile au estimat că un milion de persoane au venit în oraş şi au blocat străzile din apropierea pieţei. Autovehiculele au avut interdicţie de intrare în oraş, şi din rapoarte reieşea că unităţile de poliţie şi de miliţie au blocat drumurile care duceau spre Varşovia, întorcând din drum mai multe milioane de maşini. Corespondentul special al Associated Press, Hugh Mulligan, mi-a spus că, la acea dată, lumea strânsă acolo a reprezentat cea mai mare adunare religioasă care a avut loc vreodată în spatele Cortinei de Fier. În timp ce papa vorbea, mii de pelerini au ridicat mâinile în care ţineau cruci, unele mai mici, altele mai mari. Papa a încetat să vorbească, şi-a privit cu drag poporul, apoi a spus: „Sper că veţi fi mereu credincioşi acestui semn, mereu.“

În predica din timpul liturghiei, papa Ioan Paul al II-lea a spus cât se poate de clar că biserica nu se va lăsa intimidată de doctrina comunistă. „… omul nu poate fi pe deplin înţeles fără Hristos sau, mai degrabă, omul este incapabil să se înţeleagă pe deplin pe el însuşi fără Hristos“, a declarat el. „Prin urmare, Hristos nu poate fi înlăturat din istoria omenirii, în orice parte a globului, indiferent de longitudine sau latitudine. Excluderea lui Hristos din istoria omenirii este un act împotriva omului… Astăzi, aici, în Piaţa Victoriei, în capitala Poloniei, vă cer tuturor, prin sfânta rugăciune euharistică, să nu încetăm să-l lăsăm pe Hristos să ne călăuzească viaţa ca o carte deschisă în viitor, viitorul poporului nostru polonez.“ Ne putem imagina cu uşurinţă felul în care Leonid Brejnev şi acoliţii săi au interpretat aceste cuvinte de încurajare ale papei pentru conaţionalii săi, abia voalate, care au amintit de vorbele rostite după alegerea sa în 1978, în piaţa San Pietro, când a spus: „Nu vă temeţi.“ În încheiere, suveranul pontif s-a rugat:

„Fie să se pogoare Sfântul Duh
Fie să se pogoare Sfântul Duh
Şi să schimbe faţa lumii,
Faţa acestei ţări.“

Cu siguranţă, rugăciunea a stârnit nelinişte în rândurile elitei sovietice. Fără îndoială i-a dat de gândit lui Lech Wałęsa, care a interpretat-o ca pe un îndemn pentru poporul polonez de a „schimba faţa lumii“. Laureat al Premiului Nobel pentru Pace şi fondator al sindicatului antiguvernamental Solidaritatea, Lech Wałęsa a declarat în 1980: „Noi nu am avut nici forţă, nici o voinţă de fier, am avut numai zece oameni care au fost dispuşi să lucreze alături de mine şi să lupte pentru libertate, într-o naţiune de 40 de milioane.“[56] Domnul Wałęsa a continuat: „Sfântul Părinte ne-a îndemnat: „Nu vă temeţi, schimbaţi faţa lumii, credeţi cu tărie.“ Apoi, dintr-odată, oamenii s-au gândit la cuvintele lui şi s-au trezit. Şi-au recâştigat voinţa de acţiune. Dacă acest lucru nu s-ar fi întâmplat, comunismul ar fi căzut în cincizeci sau în şaizeci de ani. Comunismul nu a căzut din cauza cuvintelor, dar cuvintele au ajutat. Aşa cum se spune în Biblie, „la început era Cuvântul şi Cuvântul s-a făcut trup“.“

În cele din urmă, Solidaritatea a fost recunoscută oficial de guvernarea comunistă, ca o uniune sindicală cu drepturi depline.

De la Varşovia, papa a călătorit cu elicopterul până în oraşul Gniezno, prima aşezare creştină din Polonia, fondată în anul 966. Oraşul, aflat la circa 250 de kilometri vest de Varşovia, a găzduit mai mult de trei sute de mii de oameni, care au înfruntat din nou canicula ca să-l vadă şi să-l audă pe omul pe care mai târziu aveau să-l considere salvatorul lor de sub regimul despotic. Nu numai că vizita a făcut din acea zi una specială pentru polonezi, dar era şi sărbătoarea de Rusalii, a cincizecea zi după Paşti, când Sfântul Duh a pogorât asupra ucenicilor lui Hristos. Înainte de a se întâlni cu pelerinii adunaţi pe pajiştea înverzită, chiar la marginea acestui oraş de provincie, papa Ioan al II-lea le-a vorbit credincioşilor, la Catedrala din Gniezno. Şi-a manifestat regretul că mulţi fraţi nu-i puteau auzi vocea, trimitere evidentă la controlul strict exercitat de regimurile comuniste din Europa de Est asupra mass-mediei. Un spion al poliţiei secrete est-germane i-a raportat pe data de 5 mai ofiţerului de legătură din Dresda, maiorul Schurz, că, în ciuda căldurii care i-a făcut pe mulţi să leşine, nimeni „nu s-a gândit să plece mai repede, şi entuziasmul nu a cunoscut margini. Papa a

vorbit în limba poloneză, iar discursul a conţinut câteva atacuri voalate împotriva guvernului polonez. La un moment dat, a spus: „Lăsaţi copiii să vină la Mine.“ Evident, citatul biblic se referea la guvernul polonez care susţinea că educaţia religioasă a copiilor trebuie întreruptă. Citatul a făcut masele să izbucnească în aplauze furtunoase.“[57] Un alt spion, al cărui nume de cod era „Karaat“, a remarcat în raportul lui că pelerinii din Cehoslovacia purtau o pancartă. Evident, aceşti pelerini nu uitaseră de invadarea în forţă a ţării lor, în 1968. În limba cehă se putea citi: „Sfinte Părinte, nu uita de copiii tăi din Cehoslovacia!“ Pe o altă pancartă scria: „De trei ori URA pentru El – El este regele nostru.“ Ziua s-a încheiat cu o rugăciune la mormântul Sfântului Adalbert. Moaştele acestui sfânt, patronul Poloniei, martirizat de prusaci în secolul al X-lea, au fost adăpostite în secolul al XIV-lea în catedrala gotică a oraşului.

Un elicopter alb l-a adus pe papa Ioan Paul al II-lea în oraşul Częstochowa, aflat la 222 de kilometri sud-vest de Varşovia. Încă din Evul Mediu, oraşul a fost considerat sfânt de poporul polonez, fiind vizitat de milioane de pelerini în fiecare an. Însuşi papa Ioan Paul al II-lea numea Częstochowa „capitala spirituală a Poloniei“. Circa cinci sute de mii de polonezi fericiţi, de două ori mai mult decât locuitorii oraşului, l-au întâmpinat cu urale, scandând *Sto Lat*, cântând cântece populare şi fluturând steaguri ale Vaticanului şi Poloniei. Pontiful era aşezat sub un baldachin de culoare roşie cu auriu, strălucind în bătaia soarelui. Obrajii multor pelerini erau brăzdaţi de lacrimi, în timp ce papa le vorbea, în faţa Bazilicii Sanctuarului Madonei Negre[58] de la mănăstirea Jasna Góra („Muntele Luminat“), datând din secolul al XIV-lea. În 1655, în ciuda unui lung şi sângeros asediu, mănăstirea a devenit singura cetate ai cărei apărători i-au învins pe invadatorii suedezi mergând de-a lungul zidurilor şi purtând icoana Madonei Negre. Astfel, Madona Neagră a devenit pentru polonezi simbolul libertăţii, iar papa, pe vremea când era episcop, apoi cardinal, a vizitat de multe ori lăcaşul sfânt ca să-şi exprime intoleranţa faţă de comunism. În timpul acestei vizite, Sfântul Părinte a făcut un apel la unitate religioasă şi la „dreptatea care să răspundă nevoilor popoarelor şi să

garanteze drepturile şi îndatoririle fiecărui cetăţean al ţării, pentru a preveni discordia şi opoziţia care decurg din privilegiile unora şi discriminarea altora“. Dovedind că înţe-leg sensul cuvintelor papei, pelerinii au răspuns prin ropote de aplauze.

În discursul său adresat celor 78 de episcopi adunaţi pentru Conferinţa Episcopală Poloneză de la bazilica Jasna Góra, suveranul pontif a făcut apel la regimul polonez, cerând să recunoască „drepturile fundamentale ale omului, inclusiv libertatea religioasă“, garantată de Constituţie, dar care, în realitate, fusese grav încălcată de guvern. Când s-a adresat oamenilor bisericii, nu a mai fost la fel de reţinut ca în discursul public. În legătură cu opoziţia dintre creştinism şi ideologia marxistă, suveranul pontif, care devenise expert în relaţiile cu activiştii comunişti în perioada când fusese unul dintre înalţii prelaţi ai Poloniei, a declarat că orice dialog autentic „trebuie să respecte convingerile credincioşilor, să asigure toate drepturile cetăţeneşti, precum şi ale comunităţii religioase căreia îi aparţine cea mai mare parte a poporului polonez. Nu va fi un lucru uşor, pentru că dialogul se poartă între două concepte diametral opuse“. Părea că era de-a dreptul imposibil la acel moment, având în vedere că biserica fusese infiltrată zeci de ani şi folosită ca o poarta de acces a spionajului către Occident.

La plecarea papei de la Muntele Luminat, United Press International raporta că miliţienii au atacat câţiva oameni din asistenţă şi doi fotografi. Serviciul de ştiri a remarcat faptul că reporterii prezenţi n-au observat nimic care să provoace intervenţia în forţă.

Oricum, UPI a subliniat că atmosfera din jurul oraşului Częstochowa a fost tensionată, pentru că mii de mineri şi muncitori din Silezia veniseră să-l întâmpine pe papă, furioşi că nu i se permisese să le viziteze regiunea, iar tensiunile erau pe punctul de a izbucni.

Următoarea oprire a Sfântului Părinte a fost la Cracovia, al treilea oraş ca mărime al Poloniei, cu o populaţie de aproximativ 1,5 milioane de locuitori, care trăiesc în zona metropolitană. Râul Vistula trece prin oraşul medieval, încununat de minunata catedrală Wawel – clopotul Zygmunt, turnat în 1520, este unul dintre cele mai mari din lume –, de magnifica structură gotică a

Bazilicii Fecioarei Maria, de Bazilica Sfintei Treimi şi de alte 19 biserici catolice, dintre care cea mai veche datează din secolul al XI-lea. Aici a rămas papa până la plecarea sa din Polonia, făcând doar scurte călătorii prin împrejurimi.

Mai bine de opt sute de mii de polonezi i-au făcut suveranului pontif o primire călduroasă în Cracovia, aşa cum fusese întâmpinat peste tot de când pusese piciorul pe pământul patriei, cu patru zile în urmă. O slujbă în aer liber pe pajiştea de la Błonie a atras aproape un milion de credincioşi. Unităţile de miliţie au blocat toate vehiculele care încercau să intre în oraş şi au fost huiduite de sute de studenţi de la Universitatea din Cracovia, cea mai veche din Polonia, unde a studiat cândva şi marele astronom Nicolaus Copernic. Studenţii erau furioşi pentru că doar localnicii aveau voie să se închine în faţa Sfântului Părinte. Pentru Karol Wojtyła, revenirea la Cracovia în calitate de papă a fost o experienţă plină de emoţie, sentiment care i s-a citit de multe ori pe chip şi a reieşit din uralele şi aplauzele oamenilor. După studii făcute în secret în timpul ocupaţiei naziste, a fost hirotonisit în 1946 şi a slujit ca preot al unei parohii din Cracovia, iar în cele din urmă a fost numit arhiepiscop de Cracovia de către papa Paul al VI-lea.

Pe 7 iunie, Ioan Paul al II-lea a zburat cu elicopterul la Wadowice, localitatea sa natală, un oraş cu aproape douăzeci de mii de locuitori, fondat la începutul secolului al XI-lea, unde a ţinut o scurtă predică la bazilică şi a vizitat casa în care s-a născut. Din nou a fost aplaudat nu numai de către locuitorii oraşului, dar şi de miile de oameni care au venit din satele învecinate ca să-i aducă un omagiu. Apoi a avut loc un alt moment istoric al vizitei papei: pelerinajul la fostul lagăr de concentrare nazist de la Auschwitz şi la anexele de la Birkenau. Înconjurat de sârmă ghimpată şi turnuri de supraveghere, complexul alcătuit din barăci de lemn a fost conservat ca un teribil memento al incredibilei lipse de umanitate a actelor săvârşite de hoardele naziste ale lui Adolf Hitler.

După ce a pătruns pe poarta lagărului de la Auschwitz, pe sub arcada din fier forjat pe care stă gravat sloganul *Arbeit macht frei* – „Munca te

eliberează“ – lucrat de deţinuţi, a vorbit din nou în faţa altor şase sute de mii de oameni. Şi-a început discursul emoţionant comparând lagărul în care au fost sacrificaţi patru milioane de oameni cu dealul de lângă Ierusalim, unde a fost crucificat Iisus. „Aceasta este Golgota lumii moderne“, a spus el mulţimii tăcute, solemne. Din numărul total al celor ucişi acolo, aproximativ 2,5 milioane au fost evrei, deopotrivă bărbaţi, femei şi copii. Printre victime s-au numărat şi creştini, inclusiv sute de preoţi, călugări şi mireni de diverse naţionalităţi, din centrul şi estul Europei. Aşa cum a făcut în multe alte discursuri şi predici, suveranul pontif şi-a implorat din nou conaţionalii polonezi să reziste oricăror afirmaţii făcute despre ei, „nu sunteţi cine spun ei că sunteţi, aşa că lăsaţi-mă să vă reamintesc cine sunteţi“. Ca un omagiu adus evreilor ucişi, papa a spus: „Special am făcut aici un popas alături de voi, dragi pelerini de la această adunare, în faţa inscripţiei în ebraică.“ Arătând spre stela inscripţionată în douăzeci de limbi, care îi comemora pe cei care pieriseră în camerele morţii, a rostit cu glas tare că inscripţia în ebraică „trezeşte amintirea poporului ale cărui fii şi fiice au fost aleşi spre exterminare.“ Înainte de a părăsi lagărul morţii, papa Ioan Paul al II-lea s-a întâlnit cu mai mulţi supravieţuitori, printre care aproximativ două sute de preoţi, purtând pe antebraţ numărul tatuat de naziști. Se pare că Ioan Paul al II-lea a acordat o atenţie deosebită comemorării Holocaustului, în toată perioada cât a fost papă. Poate că şi această vizită la Auschwitz a fost tot un astfel de moment de cumpănă.

Seara, la întoarcerea în Cracovia, papa era vizibil obosit când a ajuns în apartamentele sale din impunătoarea reşedinţă episcopală din strada Franciszkańska, nr. 3, unde locuise din 1963 până în 1978. Dar, afară, mulţimea continua să scandeze *Sto Lat,* obligându-l să iasă în balcon, în cămaşă. După ce a dat obişnuita binecuvântare, papa a întrebat: „Chiar vreţi să trăiesc o sută de ani?“ Şi pelerinii au strigat la unison „da“. Afişând zâmbetul său de-acum celebru, papa le-a răspuns: „*Dobrze*, bine, atunci lăsaţi-mă să dorm.“

În zorii zilei, un elicopter l-a dus pe suveranul pontif la Nowy Targ, un oraş de treizeci şi patru de mii de locuitori, situat la poalele munţilor Tatra,

atât de dragi papei, unde îşi petrecuse de multe ori vacanţele, schiind iarna şi făcând drumeţii pe pajiştile pitoreşti şi dealurile stâncoase, pe timpul verii. În perioada ocupaţiei naziste din al Doilea Război Mondial, munţii aceştia au oferit un refugiu partizanilor care au luptat împotriva trupelor germane. Zeci de mii de oameni s-au adunat din nou pe mica pistă de aterizare ca să-l întâmpine pe papă. Mulţi au îmbrăcat costumul popular, femeile în fuste lungi şi ilice cu modele florale, bărbaţii în pantaloni până la genunchi, coloraţi, brodaţi, cu ciorapi lungi, tricotaţi şi purtând pălării negre, cu boruri largi. Înainte să înceapă slujba, ceremonia a fost deschisă de cardinalul John Krol din Philadelphia, ai cărui părinţi emigraseră în Statele Unite din Tarnów, un oraş aflat la 64 de kilometri est de Cracovia. Cardinalul a spus mulţimii că papa a venit în Polonia să aducă un omagiu Sfântului Stanislaus, misionarul care fusese martirizat de regele Boleslav cu nouă sute de ani înainte, şi că Sfântul Părinte era dornic să urmeze exemplul acestuia, „spunând fără teamă adevărul“. Papa Ioan Paul al II-lea a reluat ceea ce a spus în toate discursurile sale, şi anume că dorinţa sa fusese ca acea vizită „să slujească măreţei cauze a păcii şi a prieteniei în relaţiile dintre dreptatea naţională şi socială“. Cuvintele papei au fost înregistrate de către spionul poliţiei secrete est-germane, cu numele de cod „Stephan“ pentru agentul de legătură, locotenentul Mischel de la sediul MfS al districtului din Cottbus, un oraş situat aproape de graniţa poloneză.[59] Aparent, acest spion a fost cel mai activ pe toată perioada vizitei papei, călătorind la Varşovia, Cracovia şi Częstochowa, în timp ce majorităţii cârtiţelor Stasi li se atribuise o singură destinaţie. Pe 15 iunie 1979, „Stephan“ şi-a transcris observaţiile înregistrate pe bandă, umplând şapte pagini, la un rând.[60] Darea de seamă era scrisă extrem de îngrijit, ceea ce dovedea că era un om cu o educaţie superioară.

Ziua s-a încheiat cu o vizită a papei la maiestuoasa catedrală Wawel, de pe colina cu acelaşi nume, care domină Cracovia. Catedrala este de fapt unul dintre cele trei lăcaşuri de cult ridicate acolo, primul în secolul al XI-lea, în timp ce construcţia actuală a fost finalizată la mijlocul secolului al XIV-lea, înălţându-se lângă castelul regal Wawel. Cum proaspătul preot

Karol Wojtyła a fost hirotonisit aici, în 1946, papa a anunţat că prima sa liturghie la catedrală va fi un omagiu adus părinţilor săi. Papa Ioan Paul al II-lea a cuvântat în faţa criptei Sfântului Stanislaus, care a fost înmormântat într-o capelă laterală a catedralei, de asemenea loc de veci al multor regi polonezi, oameni ai bisericii şi intelectuali de vază.

La întoarcerea la reşedinţa episcopală, spionul est-german „Stephan“ l-a văzut pe papă vorbind cu nişte polonezi adunaţi afară. A apucat un bărbat de guler şi l-a luat la întrebări în legătură cu discuţia lui cu Sfântul Părinte. „Mi s-a comunicat că papa ar fi afirmat că omenirea ar trebui să se unească într-o familie paşnică, dar că frontiera dintre RFG şi RDG joacă un rol negativ. Cineva trebuie să distrugă barierele. Asta mi s-a comunicat că a spus cuvânt cu cuvânt papa.“[61]. Aceste cuvinte, precum şi cele rostite de cardinalului Krol mai devreme, au stârnit fără îndoială panică nu numai în rândul conducătorilor regimului tiranic est-german, dar şi la Kremlin, unde au ajuns prin intermediul KGB-ului.

Cu o zi înainte de plecare, suveranul pontif a călătorit la Mogila, un orăşel de la periferia de nord a Cracoviei, cu o populaţie de treizeci şi opt de mii de locuitori. Exact la sud-vest se află un oraş cu o dezvoltată industrie a oţelului, Nowa Huta, un loc unde guvernul, speriat de tulburările cu caracter anticomunist, nu a autorizat vizita papei. Însă manevrele comuniste brutale au dat greş. Pur şi simplu nu au reuşit să înţeleagă fervoarea religioasă a muncitorilor şi a familiilor lor. Evident, au uitat că, în calitate de arhiepiscop de Cracovia, Karol Wojtyła şi-a ascultat turma şi i-a sfidat pe conducătorii atei, afirmându-şi voinţa şi construind prima biserică – Ark – într-un oraş care se presupunea a fi cea dintâi aşezare cu adevărat comunistă, neavând nevoie de un lăcaş de închinăciune. A durat aproape douăzeci de ani ca să se obţină autorizaţia de construcţie. Acum, în această sâmbătă caldă de iunie, doi ani mai târziu, zeci de mii de muncitori şi-au părăsit oraşul, mulţi îmbrăcaţi în hainele de lucru specifice oţelarilor, cu şorţuri de piele, ca să-l întâmpine pe papa Ioan Paul al II-lea în afara localităţii lor. Dacă nu s-a putut duce papa la ei, atunci au venit ei la papă.

Pelerinii din Nowa Huta s-au alăturat fraţilor lor din Mogila pentru a-şi ovaţiona pontiful şi a-i asculta cuvintele, în pitorescul parc al abaţiei cisterciene din secolul al XIII-lea.

Înconjurat de opt cardinali şi 18 arhiepiscopi şi episcopi, în faţa unui uriaş altar ridicat în aer liber, suveranul pontif a binecuvântat mulţimea şi le-a reamintit tuturor că sanctuarul pe care l-a construit în „primul oraş socialist“ a fost insuflat de „o conştiinţă vie, o conştiinţă şi o credinţă responsabile şi trebuie să continue să servească această credinţă“. Faptul că oamenii au înţeles sensul vorbelor sale a fost dovedit de aplauzele răsunătoare. Spionii poliţiei secrete amestecaţi în mulţime au avut de făcut un alt raport de rău-augur pentru şefii lor, raport care, odată ajuns la Moscova, probabil că i-a provocat palpitaţii mari lui Leonid Brejnev. Deosebit de alarmantă trebuie să fi fost şi altă trimitere voalată pe care papa a făcut-o cu privire la ideologia comunistă. „Cer ca acest sistem bazat pe muncă să dea voie bisericii să-l iubească pe om, în măsura demnităţii sale şi a demnităţii muncii pe care i-a dat-o Hristos prin prezenţa lui etern revelată.“ După ce a glumit cu câţiva pelerini, a plecat spre Cracovia, oprindu-se la cimitirul Rakowicki, unde a îngenuncheat la mormântul familiei sale şi s-a rugat.

Papa s-a întors la vechea lui reşedinţă, unde a oferit o recepţie în onoarea demnitarilor şi episcopilor veniţi în vizită. Şi-a încheiat ziua participând la un concert istoric organizat la biserica în stil baroc din secolul al XVII-lea, Sfântul Cazimir, de lângă Mănăstirea Franciscană, marcând premiera coralei *Beatus Vir* a compozitorului polonez Henrik Górecki, operă al cărei mesaj a fost interpretat de regim ca având accente anticomuniste. Concertul a avut loc imediat după ce Górecki a demisionat din funcţia de director al Şcolii Superioare de Muzică, în semn de protest faţă de faptul că guvernul i-a interzis papei să viziteze oraşul minier Katowice.[62] Corala conţinea texte din Psalmi, pe care le-a găsit în liturghierul ritului roman, carte de rugăciuni pe care i-a împrumutat-o Piotr Malecki, primul băiat de altar al lui Karol Wojtyła la biserica Sfântul Florian şi care îi fusese dată de părintele Wojtyła în 1950. Când s-a terminat concertul, compozitorul, care avea un defect

locomotor, s-a îndreptat şchiopătând spre suveranul pontif, pe care l-a îmbrăţişat, în timp ce lacrimile îi şiroiau pe obraji.[63] Ca şi cum într-adevăr l-ar fi considerat salvatorul lor de sub regimul sovietic, atât din punct de vedere spiritual, cât şi social şi politic.

În dimineaţa zilei de duminică, 10 iunie, s-au adunat două milioane de oameni, (după unele surse aproape trei milioane), pe cele 50 de hectare ale pajiştii din Błonia şi parcul Jordana alăturat, amândouă locuri favorite de recreere ale locuitorilor Cracoviei. De pe pajişte se vede maiestuosul turn al catedralei Wawel şi turnurile castelului. Din nou, aceeaşi mare de steaguri ale Poloniei şi ale Vaticanului, unele mai mari, altele mai mici, fluturate de nenumăraţi copii, şi, ca de obicei, aceleaşi urale de întâmpinare pentru Ioan Paul al II-lea venit pentru slujba de încheiere a istoricului pelerinaj, care a îndemnat poporul oprimat să-şi caute şi mai intens libertatea. Obişnuitul contingent de spioni est-germani cu nume de cod ca „Frühling“, „Fritz Schulz“, „Lehman“, ziaristul acreditat de la serviciul de ştiri Interpress, „Georg“, şi, desigur, prolificul „Stephan“ erau numai ochi şi urechi.[64] N-a existat nici o demonstraţie turbulentă care să ceară intervenţia în forţă a Securităţii.

Sosirea papei şi a însoţitorilor săi a fost anunţată de un cântec interpretat la trompetă ce semăna cu un imn de bun-venit pentru regi şi regine din secolele apuse. Spre deosebire de apariţiile anterioare, de data aceasta, papa a fost întâmpinat într-o tăcere solemnă, în semn de respect pentru liturghia ţinută în cinstea Sfântului Stanislaus, martirizat prin decapitare cu sabia, în 1079, de către regele Boleslav al II-lea, sub acuzaţia de trădare. Potrivit uneia dintre versiuni, episcopul l-a criticat dur pe rege pentru cruzimea cu care le trata pe soţiile soldaţilor acuzaţi de necredinţă, o altă versiune susţinea că regele însuşi, care se făcea vinovat de comportament sexual neadecvat, ar fi fost excomunicat de episcop. Stanislaus a fost canonizat în 1253. Sarcofagul Sfântului Stanislaus se află în catedrala Wawel, acesta fiind motivul pentru care papa a ales să ţină liturghia papală acolo. Un cor de peste trei sute de voci a oferit o minunată interpretare muzicală a unui imn, în timp ce papa urca spre altar. Aşa cum s-a întâmplat adesea în timpul

acestei vizite, papa a fost însoţit de înalţi prelaţi, sosiţi din ţări vecine precum Germania şi Letonia, dar şi din state foarte îndepărtate, ca Brazilia.

Înainte să se îndrepte spre aeroport, papa a avut o scurtă întâlnire cu sute de jurnalişti din întreaga lume. Corespondentul special de la AP, Hugh Mulligan, a precizat că Sfântul Părinte a vorbit în polonă, engleză, italiană şi franceză. Stând în picioare în balconul reşedinţei arhiepiscopale, a declarat Mulligan, papa a răspuns la o întrebare despre vizita lui spunând că revederea patriei i-a dat putere. „Îi mulţumesc lui Dumnezeu pentru bunăvoinţa de a mi-o îngădui“, a spus el.

În timp ce coloana de maşini se îndrepta spre aeroportul din Cracovia, croindu-şi drum prin centrul oraşului, din nou mii de oameni l-au ovaţionat şi au scandat *Sto Lat.* Mai multe mii de persoane s-au adunat la aeroport. Hugh Mulligan de la AP a afirmat că a fost uimit atunci când preşedintele polonez Henryk Jabłoński, care a venit să-şi ia la revedere, l-a îmbrăţişat şi i-a sărutat mâna papei, fapt înregistrat întocmai de spionul est-german „Stephan“, care a numit gestul *Bruderschaftsdkuss*[65] sau „sărutul frăţesc“. Evident, un act subversiv în concepţia Stasi. Înainte să îngenuncheze şi să sărute de adio pământul patriei, i-a spus preşedintelui că „această călătorie îi mobilizează pe oameni, dar îi secătuieşte de energie“. Cardinalul Stefan Wyzszyński, primatul Poloniei, a zâmbit şi a răspuns că „dragostea de patrie îţi insuflă o nouă energie“.

Peste cincizeci de mii de credincioşi au salutat întoarcerea papei la Vatican. Suveranul pontif le-a spus oamenilor: „Credinţa Poloniei este o realitate, vie şi emoţionantă. Conţine, ca orice manifestare autentică de credinţă, un mesaj de optimism.“[66]

Nedumerirea Moscovei

Între timp, întorşi la Moscova, specialiştii KGB-ului s-au apucat să studieze şi să analizeze rapoartele agenţilor privind vizita papală, bazându-se mai mult pe est-germani decât pe agenţii Securităţii poloneze, pe care nu-i considerau demni de încredere[67], din cauza „sentimentului naţionalist“ pe care, cu siguranţă, un papă polonez l-ar fi putut trezi în ei. Au răscolit presa

occidentală în căutarea comentariilor polonezilor de vază. Revista *Time* din 11 iunie 1979 îl cita pe editorul publicaţiei *Wiez*, revistă catolică poloneză cu apariţie lunară, care afirmase: „Vizita papei va aduce un nou suflu de energie societăţii. Masele se vor simţi mai puternice, vor înţelege că trebuie să ceară mai mult. Aceste nouă zile vor constitui un eveniment religios, desigur, dar, de asemenea, vor modela conştiinţa poporului.“

Pe 18 iunie, *US News and World Report* a comentat că „papa Ioan Paul al II-lea a căutat în timpul şederii lui de nouă zile în ţară să stabilească o zonă mai largă de responsabilitate a bisericii decât este acum acceptată de către liderii comunişti din Europa de Est“. În revistă se sublinia faptul că regimul polonez „a considerat mult timp că biserica şi statul pot coexista numai în cazul în care biserica se limitează la probleme morale şi spirituale“.

Kenneth A. Briggs scria în numărul din 11 iunie 1979 al *New York Times*: „Cu o încredere atât de mare în biserică şi cu o presiune mai mare din partea papei decât era de aşteptat în privinţa concesiilor făcute de guvern asupra drepturilor religioase, la ce se pot aştepta catolicii polonezi? În primul rând, există toate indiciile că biserica, mai nou conştientă de puterea ei, îşi va încorda muşchii în încercarea de a obţine unele drepturi din partea statului. Papa a modificat termenii discuţiei. Până în prezent, statul a acţionat ca şi cum ar face cărţile. Dar, în discursul adresat episcopilor polonezi, papa a declarat cu fermitate că recunoaşterea reciprocă ar fi condiţionată de insistenţele bisericii ca statul să acorde drepturi depline sociale şi religioase. Se aşteaptă de la episcopi să ducă acum o luptă mai îndrăzneaţă, dar prudentă, în chestiuni cum ar fi un acces mai mare în mass-media, precum şi dreptul de a avea şcoli catolice.“ Având în vedere reacţiile din trecut ale comuniştilor faţă de catolicism, faptul părea puţin probabil, cu excepţia cazului în care comuniştii aveau să estimeze că serveşte propriilor scopuri, aşa cum se întâmplase în trecut cu infiltrarea Vaticanului.

Cântărind interpretările occidentale ale semnificaţiei vizitei papei în Polonia, KGB-ul trebuie să fi analizat din nou şi protestele anterioare importante, cum au fost conflictele de stradă din 1956, grevele de la şantierul naval din Gdansk din 1970 şi altele. În plus, desigur, revoltele

anterioare din Cehoslovacia, Ungaria şi Germania de Est, toate înăbuşite în forţă de armata sovietică, soldate cu pierderi de vieţi omeneşti şi mulţi răniţi, au fost discutate şi evaluate în lumina situaţiei actuale şi a impactului vizitei papale.

Când analizele au ajuns la Kremlin, s-au adăugat, în mod periculos, altor probleme care îi loviseră pe liderii paradisului muncitoresc în ultimul deceniu. O nouă furtună se iscase în Afghanistan, stat care, de ani de zile, primea un important sprijin economic şi în infrastructură din partea Uniunii Sovietice. Pusă la cale de către fostul prim-ministru Sardar Mohammed Daoud, lovitura de stat din 1973 a înlăturat monarhia. Daoud a proclamat Republica Afghanistan şi s-a instalat în funcţia de preşedinte. Iniţial, a rămas în relaţii bune cu Moscova. Dar, în scurt timp, relaţiile liderului afgan cu Kremlinul s-au răcit şi, în aprilie 1978, a fost răsturnat de la putere de către comunişti din Partidul Popular Democrat din Afghanistan (PPDA), susţinuţi de sovietici. Daoud şi familia sa au fost ucişi. Nur M. Taraki a preluat funcţia de preşedinte, dar regimul lui s-a confruntat imediat cu luptătorii din rezistenţă.

Când cardinalul Karol Wojtyła a fost ales papă, cinci luni mai târziu, lucrurile mergeau tot mai rău. Un papă polonez! *Şto delati*? Ce ne facem? Probabil asta era întrebarea pe care şi-au pus-o prim-secretarul, Brejnev, şi acoliţii lui. Mai întâi problemele din îndepărtatul Afghanistan, un pământ pe care sperau să-l dăruiască în cele din urmă Uniunii Sovietice, cu un traseu prin disputatul Balucistan, spre strategica mare a Arabiei.[68] Şi, acum, un papă polonez, într-un moment când ţara lui era în pragul haosului din cauza intensificării sentimentelor antisovietice în rândul populaţiei, în special al clasei muncitoare. Dacă stăpânii de la Kremlin nu s-ar fi pretins atei, ar fi putut exclama în cor: *Boje moi!* („Dumnezeul meu!“) Şi pe bună dreptate, judecând după reacţia polonezilor când a început vizita.

Conducerea sovietică a decis să abordeze ambele probleme aproape simultan şi agresiv. Când a fost anunţată vizita papei Ioan Paul al II-lea, în aprilie 1979, generalul Aleksei Episev, şef al principalei direcţii politice a armatei sovietice, a fost trimis la Kabul pentru a evalua situaţia, aşa cum

făcuse în 1968, când vizitase Cehoslovacia, înainte de invazie[69], ca urmare a Primăverii de la Praga.

Şi, după vizita triumfătoare a papei din iunie, momentul decisiv se apropia.

Pe 13 noiembrie 1979, vremea la Moscova era probabil la fel de sumbră ca şi dispoziţia liderilor sovietici: o temperatură de circa 0º C, cu lapoviţă amestecată cu ninsoare. Nouă membri ai Secretariatului Comitetului Central al Partidului Comunist s-au întâlnit la sediul lor din Staraia Ploşciad nr. 4, o construcţie cenuşie din beton, situată în centrul Moscovei. Al zecelea membru, Leonid Brejnev, nu a participat pentru că era bolnav. Cel mai probabil, pe lista discuţiilor s-a aflat problema Afghanistanului, pentru că invazia sovietică a început pe 24 decembrie, în ajunul Crăciunului[70], dar, mai mult ca sigur, discuţiile s-au axat pe modul în care trebuia contracarat impactul pe care îl avusese vizita papei Ioan Paul al II-lea asupra tulburărilor din Polonia. Când întâlnirea s-a încheiat, Secretariatul Comitetului Central a emis următorul ordin al KGB-ului:

„Folosiţi toate posibilităţile de care dispune Uniunea Sovietică pentru a preveni noul curs al politicilor iniţiate de papa polonez; dacă este necesar, luaţi măsuri suplimentare, în afară de dezinformare şi discreditare.“

Ordinul a fost semnat de Mihail A. Suslov; Andrei P. Kirilenko; Konstantin U. Cernenko, Konstantin V. Rusakov, V.N. Ponomarev, Ivan V. Kapitonov, Mihail V. Zimianim, Vladimir I. Dolgih şi Mihail S. Gorbaciov.

Pentru iniţiaţi, acesta era un ordin de asasinat la comandă, prevestind „apropierea fizică“ de papă, care dusese la dezertarea maiorului Şeimov.

Am obţinut ceea ce mi s-a părut a fi textul parţial al acestui ordin în timpul unui interviu luat la Roma unui demnitar de rang înalt, apropiat al serviciilor de securitate ale ţării sale. În timp ce discutam despre tentativa de asasinat asupra papei Ioan Paul al II-lea, a scos o hârtie dintr-un dosar, i-a înmânat-o secretarei sale şi i-a cerut să traducă anumite pasaje din text. Apoi mi-a înmânat hârtia. Sub textul tradus, era adăugat: „SISDE spune că documentul găsit la Moscova demonstrează planul de „eliminare fizică a lui IP II“.“ SISDE este acronimul pentru Servicio per le Informazioni a la

Sicurezza Democratica, serviciul de securitate italian. Am rămas siderat, fireşte. Oficialul, care mi-a cerut să nu-i dezvălui numele sau poziţia, nu mi-a spus exact cum a fost obţinut acest ordin. Eu am bănuit însă că a făcut parte din tezaurul de documente KGB predate serviciului de informaţii britanic, SIS, de către colonelul KGB Vasili Mitrohin, când acesta a dezertat, în 1992. Mă voi ocupa de acest document şi de felul în care au reacţionat ruşii la el într-un alt capitol.

Şeful KGB-ului, Iuri V. Andropov, avea acum multe de făcut. Nu numai că trebuia să-şi pună spionii din Polonia să lucreze mult peste program, dar trebuia şi să elaboreze un plan menit să asigure că, „dacă este necesar“, papa putea fi eliminat.

45 Întregul episod al misiunii maiorului Şeimov la Varşovia şi întîlnirile lui cu ofiţerii KGB numiţi la ambasadă se bazează pe amintirile maiorului, repovestite în fascinanta lui carte *Turnul secretelor*. Maiorul Şeimov a scris că numele membrilor personalului sovietic au fost schimbate. După ce s-a retras, şi-a continuat studiile la o universitate din SUA şi a obţinut un master. A fost premiat de CIA cu Medalia pentru Servicii Deosebite, pentru contribuţia lui la securitatea naţională a SUA.
46 Raportul nr. 228 / 79, păstrat în arhiva de la Berlin a dosarelor MfS (BSTU) şi numerotat BSTU 000340.
47 Acest aspect va fi tratat într-un capitol ulterior.
48 Analiză făcută de şeful Direcţiei XX a Ministerului pentru Securitatea Statului nr. 243 / 79, datată 27 martie 1979. Caracterul acestui document a fost atât de confidenţial, încât s-au distribuit numai cinci copii. BSTU nr. 000151
49 *Gromîko Memoirs* (London, Hutchinson, 1989), pp. 212–213, citat de George Weigel în biografia papei Ioan Paul al II-lea, *Witness to Hope* (New York, Harper Collins, 1999), p. 298 (Ediţia română: *Martor al speranţei*, Ed. Galaxia Gutenberg, Bucureşti, 2007)
50 John O. Koehler, *Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police* (WestView Press, Boulder, CO, 1999), pp. 59–60.
51 *Ibid.*, capitolul 2
52 *MfS* nr. 102554 / 338. Copie BSTU AR 8
53 Arhiva Stasi Nr. BSTU 000299
54 Declaraţie de presă a Vaticanului
55 Raport al agentului, din 4 iunie 1979. BSTU nr. 000246
56 Interviu pentru Associated Press, 3 aprilie 2005
57 Districtul Administraţiei pentru Securitatea Statului, Dresda, Departament XX, raport 4 / 1755, 5 iunie 1979. BSTU nr. 000065. Numele de cod al agentului era Werner Albrecht.
58 Conform istoricilor, icoana, cunoscută şi sub numele de „Doamna noastră de la Częstochowa“, a fost dată unui grup de călugări paulini din Ungaria ca s-o aibă în pază, de către prinţul Vladislav de Opole, care a construit mănăstirea pentru ordinul paulin. Istoricul Jan Długosz, specialist în secolul al XV-lea, a scris că icoana a fost pictată pe lemn de Sfântul Luca. Lumânările care au ars secole întregi în faţa picturii au produs funinginea care a pătat-o şi care i-a dat numele. În secolul al XVI-lea a fost

devastată de jefuitori. În timpul războiului dintre suedezi şi polonezi, din secolul al XVII-lea, trei mii de soldaţi au asediat mănăstirea mai mult de o lună. Dar călugării conduşi de stareţul Augustyn Kordecki au fortificat Jasna Góra şi, alături de ţărani, au refuzat să cedeze şi i-au obligat pe atacatori să se retragă. Victoria de la Jasna Góra şi protejarea icoanei au fost considerate de polonezi un adevărat miracol.

59 Raport datat 15 iunie 1979. BSTU nr. 000204-210

60 Transcrierea înregistrării făcute de IMV „Stephan“ către lt. Michler, Biroul Regional Cotbus. BSTU nr. 000204-000210

61 *Ibid*.

62 John Litweiler în *Encyclopedia Britannica*. După demisia lui Górecki, paşaportul i-a fost confiscat, şi el a spus: „Am fost tratat ca şi cum aş fi murit.“ După căderea comunismului, a devenit o celebritate internaţională, călătorind în Europa şi la New York şi câştigând aprecierea unanimă pentru Simfonia Nr. 3, *Simfonia cântecelor triste* (compusă în 1976), din care, în 1993, a vândut 150 000 de discuri numai în Statele Unite. Opera timpurie a lui Górecki s-a bazat pe scene tragice în care voia „să exprime o mare durere – războiul, vremurile de restrişte sub comunism, foametea, Bosnia… aceste suferinţe care mocnesc în mine.“

63 George Weigel, *Witness to Hope* (New York, Harper Collins, 1999), p. 318.

64 Registrul MfS nr. XX / 4 / 781 / 79. BSTU nr. 000321

65 Raport scris de „Stephan“, în data de 15 iunie. BSTU nr. 000204-210

66 Biroul de presă al Vaticanului

67 În timpul unei serii de interviuri ce mi-au fost acordate în 1990 şi 1991, la München, fostul colonel Rainer Wiegand de la Departamentul de Contraspionaj din cadrul Stasi, care a dezertat în Vest înainte de prăbuşirea Germaniei de Est, a vorbit despre vizitele lui la ofiţeri de rang înalt din KGB, la Moscova, pentru a discuta despre situaţia din Polonia. „Mi-au spus aşa: „Voi, germanii, şi bulgarii sunteţi în regulă, dar de ceilalţi putem să uităm, iar de polonezi putem să uităm de tot“.“ Şi când s-a văzut cu oficiali ai Securităţii poloneze, i s-a spus: „KGB nu obţine nimic de la noi.“

68 Din discuţiile cu Mohammad Gailani din Mahaz-e-Milli Islami (grupare a mujahedinilor), inginerul Ishaq, membru al comitetului politic al Jamiat-e-Islamia (mujahedin) şi profesorul S.B. Majrooh, director al Centrului Afgan de Informaţii, la Islamabad, Pakistan, în septembrie 1985, în timpul unei misiuni de investigaţii pentru CIA. Toţi au subliniat faptul că zona prin care sovieticii ar trebui să ajungă la Marea Arabiei a fost ruptă din Afghanistan şi preluată de Pakistan, în 1893, din Linia Durand, care n-a fost niciodată recunoscută de vreun guvern afgan.

69 *Military Review*, septembrie / octombrie 1995: „Istoria războiului sovietic în Afghanistan: Istorie şi semnele prevestitoare ale viitorului război?“ de generalul în rezervă Mohammad Yahya Nwroz, din Armata Aghanistanului, şi Lester W. Grau, de la Biroul de Studii Militare Străine, Colegiul Armatei SUA şi Comandamentul General Major, Fort Leavenworth, Kansas.

70 *Ibid.* Trupele aeropurtate sovietice au ajuns încă din octombrie pe aeroportul din Bagram ca să securizeze trecerea forţelor terestre prin Salang Pass, tunelul lung de aproape trei kilometri, care asigura şoseaua Kabul-Taşkent peste munţii Hindu Kush, la trei mii de metri altitudine.

Capitolul 5

Opoziţia Kremlinului

După mai bine de un deceniu de grave turbulenţe sporadice în Polonia, intrarea în noul an 1981 nu prevestea o aplanare a conflictelor. Şi de parcă n-ar fi fost de-ajuns – luptele pentru libertate din Polonia, războiul din Afghanistan şi nervozitatea liderilor din statele-satelit est-europene –, Kremlinul se confrunta acum şi cu mişcarea anticomunistă numită Solidarność (Solidaritatea), care ajunsese la zece milioane de membri, dintre care şapte sute de mii făcuseră parte din Partidul Comunist. Apoi, ceea ce trebuie să le fi lăsat tiranilor sovietici impresia că se adună din nou nori de furtună a fost faptul că sindicatele afiliate Partidului Socialist Italian au invitat o delegaţie a Solidarităţii pentru o vizită de cinci zile la Roma, începând din data de 14 ianuarie. Reacţionând extrem de repede, Secretariatul Comitetului Central s-a întâlnit într-o şedinţă strict secretă pentru a pune la punct planul de bătaie. Fără îndoială, agenţi ai KGB-ului informaseră deja sediul central că delegaţia de 18 membri avea să fie condusă de liderul sindicatului Solidaritatea, electricianul Lech Wałęsa, agitatorul de la Şantierul Naval Lenin, însoţit de fondatoarea Uniunii Libere a Muncitorilor, Anna Walentynowicz, de aprigul sudor din Gdansk, Andrzej Gwiazda, şi de Krzystof Wyszkowski, amândoi activişti de seamă ai KOR, Comitetul de Apărare a Muncitorilor. Cum a reuşit poliţia secretă sovietică să capete informaţii la un nivel atât de înalt? Cu ajutorul unei „cârtiţe“, Luigi Scricciolo, care lucrase încă din 1976 ca agent pentru Ivan Tomov Dontcev, şeful serviciului de informaţii bulgar din Italia. Şi, desigur, bulgarii erau sub controlul efectiv al KGB-ului. Scricciolo, şeful

departamentului pentru străinătate al Confederaţiei Italiene a Muncii, a călătorit de mai multe ori în Polonia la sfârşitul anului 1970, consiliindu-l pe Wałęsa şi furnizând echipamente radio şi tipografice pentru sindicatul Solidaritatea. Astfel, el a reuşit să ţină la curent serviciile secrete comuniste cu privire la activităţile subversive din Polonia. Aşa că era perfect logic ca Scricciolo să fi fost desemnat sau să se fi desemnat singur ghid al delegaţiei poloneze.[71] A fost un agent desăvârşit.

Deliberările Comitetului Central cu privire la pericolul pe care îl reprezenta pentru „socialism“ delegaţia condusă de Wałęsa au dus la decizia de a transmite prin cablu instrucţiunile ultrasecrete din 14 ianuarie lui Nikolai Lunkov, ambasadorul lor în Italia. Cablograma sublinia preocuparea Kremlinului cu privire la vizită şi cerea ambasadorului să se întâlnească cu liderul Partidului Comunist Italian, Enrico Berlinguer, sau cu adjunctul lui. Insistând asupra îngrijorării conducerii sovietice în legătură cu influenţa antisovietică a delegaţiei lui Wałęsa asupra sindicatelor occidentale, misiva se încheia astfel: „Evident, din faptele menţionate mai sus, având în vedere interesele poporului polonez şi interesele PLP [Partidul Muncitoresc Polonez], ar fi înţelept din partea ta dacă i-ai **neutraliza** pe domnul Wałęsa şi pe complicii săi pentru a nu-şi folosi călătoria în Italia în scopul promovării vederilor anticomuniste, antisocialiste şi antisovietice“ (sublinierea ne aparţine).

Cum să-i neutralizeze? Să-i omoare? Acesta fusese planul iniţial, dar un fost ofiţer CIA, care a cerut să nu i se menţioneze numele, mi-a spus că autorităţile au considerat că asasinarea popularului lider al muncitorilor polonezi va stârni indignarea lumii libere şi ar consolida şi mai mult mişcarea anticomunistă. Dar, mai important, autorităţile italiene ar fi întărit atât de mult măsurile de securitate, încât asta ar fi făcut imposibile operaţiunile procomuniste. Cu toate că lichidări ale disidenţilor mai existaseră, aşa cum se explică într-un capitol ulterior, eliminarea cuiva de talia şi influenţa lui Wałęsa cu siguranţă ar fi dus la izbucnirea unui război civil, soldat cu mari pierderi de vieţi omeneşti. Numai o invazie sovietică l-

ar fi putut înăbuşi, dar nu fără a provoca indignare în lumea occidentală, cu consecinţe în viitor care ar fi scăpat de sub controlul Moscovei.

Lech Wałęsa a fost primit împreună cu delegaţia sa, pe 15 ia-nuarie, de către papa Ioan Paul al II-lea pentru „o învestitură solemnă a primului sindicat liber instituţionalizat în lumea regimului comunist, ceremonia fiind desfăşurată cu un fast rezervat de obicei vizitei unui şef de stat“.[72] Sfântul Părinte s-a întâlnit singur cu fraţii săi polonezi, fără să mai fie nimeni de faţă. Nu există dovezi care să indice că întâlnirea ar fi fost înregistrată de microfoane.

Consfinţirea sindicatului a fost încheiată în partea publică a audienţei: un schimb de daruri şi discursuri ţinute de suveranul pontif şi de Wałęsa. Wałęsa a depus eforturi evidente pentru a sublinia natura apolitică a sindicatului nou creat. „Noi nu suntem interesaţi de problemele politice“, a spus el. „Pe noi ne interesează drepturile omului, ale societăţii, ale credinţei… Dacă aceste drepturi ale omului vor fi respectate, atunci omul se va simţi el însuşi om şi îi va ajuta pe alţii. Sunt adevăruri pe care le-am învăţat de la Sanctitatea Voastră şi de la biserică. Ele ne vor călăuzi paşii.“[73].

Papa Ioan Paul al II-lea a răspuns: „Nu există, pentru că nu trebuie să existe o contradicţie între iniţiativele sociale ale muncitorilor independenţi şi structura unui sistem care consideră capitalul uman ca valoare fundamentală a vieţii sociale şi civice. A întreprinde un astfel de efort este un drept confirmat de către întregul cod de viaţă internaţional. Ştim că, nu o dată, polonezii au fost decăzuţi din acest drept în decursul istoriei lor, fapt care nu ne-a făcut să ne pierdem credinţa în Divinitate şi într-un nou început.“[74]

Înainte ca delegaţia să părăsească Roma, suveranul pontif a ţinut o liturghie pentru membrii ei, în capela personală. „Vreau să-i adun în jurul acestui altar pe toţi oamenii muncii şi tot ceea ce înseamnă vieţile lor. Dacă putem strânge în jurul acestui altar toată forţa de muncă poloneză, puterea care se va naşte de aici ne va fi reîncredinţată, iar omul va deveni fiul lui

Dumnezeu şi va conferi demnitate muncii sale. Vă rog să transmiteţi cuvintele mele tuturor celor care muncesc în Polonia.“[75]

Delegaţia Solidarităţii s-a întors în Polonia fără incidente, dar cu aceeaşi nelinişte, dat fiind faptul că o delegaţie a guvernului sovietic „pentru constatarea faptelor“ străbătea ţara în lung şi-n lat, luând cu asalt şi forţându-i pe funcţionarii naţionali şi locali ai Partidului Comunist să ia măsuri radicale împotriva muncitorilor recalcitranţi şi a proprietarilor agricoli susţinători ai Solidarităţii Rurale. Ţăranii au avut sprijinul ferm al lui Wałęsa şi al Bisericii Catolice. În ciuda acestei alianţe făţişe cu anticomuniştii, autorităţile nu au luat nici o măsură punitivă împotriva ţăranilor, pe deplin conştienţi de posibilitatea agravării crizei alimentare.

După patru zile de la întorcerea lui Wałęsa acasă, Biroul Politic Sovietic s-a adunat la Moscova ca să discute despre rezultatele delegaţiei. Raportor a fost Leonid Zamiatin, şeful Departamentului Internaţional pentru Informaţii al Comitetului Central, cândva purtătorul de cuvânt al lui Nikita Hruşciov. El a deplâns faptul că grupul „din jurul lui Wałęsa susţinut de biserică exercită o mare influenţă, căreia conducerea Partidului Comunist Polonez „trebuie să-i facă faţă“.[76] „O influenţă deosebit de periculoasă o au şi „forţele contrarevoluţionare“ ale KOR, Comitetul pentru Apărarea Muncitorilor“, a spus Zamiatin. „Din el fac parte Jacek Kuroń, Adam Michnik, Andrzej Gwiazda, Bogdan Lis şi Anna Walentynowicz“, numind cel mai vocal grup de activişti antiguvernamentali, care din când în când erau închişi. „Acum, Solidaritatea este în primul rând un partid politic, care îşi arată făţiş ostilitatea vizavi de PZPR [Partidul Comunist polonez] şi stat“, s-a văitat Zamiatin. El a adăugat că Partidul Comunist Polonez a făcut încercarea de a organiza un al treilea sindicat, loial statului. „Ceea ce am intenţionat a fost să rupem KOR de Solidaritatea.“ Încercarea a eşuat. Evident, comuniştii polonezi erau sătui de presiunile constante ale Moscovei şi erau conştienţi de faptul că întreaga comunitate noncomunistă internaţională îşi întărise susţinerea acordată disidenţilor din lumea comunistă. În plus, poporul polonez ştia că sovieticii puseseră la punct un

„întreg plan“ pentru a-şi menţine autoritatea asupra altor ţări din Europa de Est, cum ar fi Germania de Est, Cehoslovacia şi Statele Baltice.

Nervozitatea extremă a Kremlinului, determinată de faptul că exista o posibilitate din ce în ce mai mare să izbucnească un război civil dacă regimul polonez nu reacţiona în forţă, era evidentă în fiecare şedinţă a Biroului Politic. În timpul şedinţei ultrasecrete din 8 aprilie 1981, Leonid Brejnev a exclamat: „Noi, toţi cei de faţă, suntem profund îngrijoraţi de cursul evenimentelor din Polonia. Cel mai rău este că prietenii [un termen frecvent folosit cu referire la conducerea poloneză] noştri ne ascultă şi sunt de acord cu recomandările noastre, dar, în practică, nu fac nimic. În acelaşi timp, peste tot se pregăteşte o contrarevoluţie.“[77] Ministrul de Externe, Andrei Gromîko, cu o expresie de dezgust întipărită pe faţă, a declarat adunării că ministerul său primise o „uriaşă“ cantitate de informaţii referitoare la situaţia din Polonia. El a acuzat Statele Unite şi Germania de Vest de „o gravă distorsionare a adevăratei stări de fapt“. Această declaraţie se făcea chiar în timp ce muncitorii care protestau în oraşul Bydgoszez erau bătuţi cu bestialitate, trei fiind grav răniţi, doar pentru că doriseră să vorbească cu oficialii Partidului despre criza alimentelor. Incidentul a degenerat într-o grevă de patru ore la nivel naţional. „În plus, discută foarte mult despre Uniunea Sovietică, ca şi cum ne-ar avertiza că n-ar trebui să ne folosim forţele armate ca să intervenim în problemele din Polonia.“[78]

Punctul central al reuniunii, în special prin remarcile lui Gromîko, a fost îngrijorarea cu privire la criza din Polonia şi reacţia faţă de aceasta a naţiunilor din Vest, în special a Statelor Unite, probleme care făcuseră obiectul şedinţelor Biroului Politic şi ale Comitetului Central timp de cel puţin un deceniu. Să ne întoarcem în 1977, când preşedintele Carter a fost convins de către consilierul său pe probleme de securitate naţională, Zbigniew Brzeziński, să facă o vizită demonstrativă în Polonia. Secretarul de stat, Cyrus Vance, alături de consilierul pe probleme sovietice, Marshall Shulman, au considerat călătoria ca fiind un gest prea provocator şi s-au opus.[79] Brzeziński, originar din Polonia, era deosebit de dur în privinţa aderării sovieticilor la Actul Final al Conferinţei pentru Securitate şi

Cooperare în Europa (CSCE), de la Helsinki. Moscova, alături de alte 35 de naţiuni, a semnat şi a promis să respecte drepturile omului, să extindă contactele din-tre Europa de Est şi Europa de Vest, să respecte dreptul la libertatea de mişcare şi libera circulaţie a fluxului de informaţii dincolo de frontiere. Prin ignorarea cererilor muncitorilor polonezi, regimul sovietic a încălcat sistematic acordul, la fel cum au făcut şi alte regimuri comuniste din Europa, în special cel din Germania de Est. O vizită a lui Carter la primatul polonez, cardinalul Stefan Wyszyński, care a îndurat trei ani de închisoare pentru curajul şi ardoarea cu care a apărat libertăţile civile şi toleranţa religioasă, a fost anulată la îndemnul Departamentului de Stat. Aşa că Brzeziński a decis să-l viziteze singur pe neobositul cardinal, însoţit de Rosalynn, soţia preşedintelui. Trebuie remarcat că Brzeziński era detestat de sovietici, nu numai pentru atitudinea faţă de Polonia, dar şi pentru că îşi convinsese preşedintele să susţină rezistenţa antisovietică a mujahedinilor afgani cu rachete Stinger antiaeriene, care au făcut, practic, ineficient sprijinul aerian sovietic.[80] Trebuie subliniat faptul că preşedinţii americani Richard Nixon şi Gerald Ford au vizitat Polonia cu ani înainte, ca să găsească soluţii paşnice pentru crizele incipiente.

Acum, trei ani mai târziu, Biroul Politic avea de-a face cu cel mai puternic exponent al anticomunismului, preşedintele nou ales, Ronald Reagan, care se redresase foarte bine după tentativa de asasinat din urmă cu câteva luni. Unii dintre consilierii săi cei mai apropiaţi erau catolici practicanţi, la fel ca şi secretarul de stat, Alexander Haig, adjunctul său, William Clark, directorul CIA, William Casey şi adjunctul acestuia, generalul Vernon Walters, precum şi consilierul pe probleme de siguranţă naţională, Richard V. Allen. Iar KGB-ul avea deja un dosar consistent despre preşedinte, în care acesta era caracterizat ca un „anticomunist convins, care a fost implicat într-o campanie de conducere a progresiştilor din industria cinematografică şi din sindicate. În calitate de candidat la preşedinţie a promis să restabilească poziţia de lider internaţional a Statelor Unite, poziţie consolidată sub mandatul preşedintelui Carter.“[81] KGB-ul spunea că preşedintele Reagan va redresa „poziţia slăbită a Statelor Unite la

nivel mondial“ şi i-au citat afirmaţia din timpul campaniei: „Nimeni nu vrea să folosească armele atomice, dar inamicul ar trebui să meargă la culcare în fiecare noapte cu teama că le-am putea folosi.“ Tonul multora dintre rapoartele KGB-ului exprima un respect reticent: „Reagan este un politician ferm şi hotărât, pentru care vorbele şi faptele sunt unul şi acelaşi lucru.“ Un raport din dosar sublinia „atacurile neîncetate ale preşedintelui vizavi de lipsa de libertate politică, interzicerea dreptului de liberă exprimare, încălcarea libertăţii de credinţă şi a dreptului de liberă circulaţie şi eşecurile economice ale ţărilor socialiste“. Şi, desigur, sovieticii erau cât se poate de conştienţi de relaţiile strânse dintre Casa Albă, reprezentată de Reagan, şi elita catolică, în special de legătura cu cardinalul John Krol, din Philadelphia, principalul susţinător al papei Ioan Paul al II-lea şi al polonezilor, precum şi cu cardinalul John O’Connor, din New York.

În timp ce se confruntau cu extraordinarul sprijin occidental acordat turbulenţilor muncitori polonezi, inclusiv de către Partidul Comunist Italian şi imensa confederaţie American AFL-CIO, care era condusă de un anticomunist fervent, Lane Kirkland, agenţii KGB-ului aveau treabă în Germania de Vest, încercând să iden-tifice ajutorul financiar care se scurgea spre sindicatul Solidaritatea. Un raport strict secret al KGB-ului, din 8 aprilie 1981, care a coincis cu cel al poliţiei secrete din Germania de Est, afirma că ambasada vest-germană din Viena a organizat o campanie în timpul căreia au fost strânşi 200 000 de şilingi austrieci (aproximativ 13 440 de dolari), trimişi la Ambasada Germaniei de Vest la Varşovia, pentru a fi livraţi Solidarităţii.[82] Raportul mai spunea că la Conferinţa Episcopală din Germania de Vest s-a făcut un apel pentru o campanie de colectare de fonduri şi că Fundaţia Uniunii Creştin Democrate Hans-Seidel a trimis 60 000 de mărci germane (24 429 de dolari), direct lui Lech Wałęsa, în cursul vizitei sale la Roma, în luna ianuarie. Asta dovedea că, potrivit unor surse din cadrul Bisericii Catolice, sistemul de colectare „funcţionează bine şi activităţile Solidarităţii sunt asigurate în special datorită contribuţiilor“. Raportul se datora „cârtiţei“ infiltrate în Ministerul de Externe al Germaniei de Vest, de la Bonn.

Cu toate aceste informaţii care se scurgeau spre Kremlin, funcţionarii sovietici de rang înalt au continuat să colinde Polonia, pentru a-i convinge pe oficialii partidului să ia măsuri mai dure împotriva greviştilor şi a liderilor lor. Toate apelurile şi ameninţările au fost ignorate. Naţionalismul renăscut a fost mai puternic decât loialitatea faţă de „tovarăşii“ sovietici. În timpul şedinţei din 2 aprilie 1981 a Biroului Politic, s-au auzit multe plângeri în legătură cu promisiunile deşarte făcute de liderul Partidului Comunist, Stanisław Kańia. Brejnev a decis ca ministrul Apărării, Dimitri Ustinov, şi şeful KGB-ului, Iuri Andropov, să facă o călătorie în oraşul Brest, la graniţa sovietică, pentru o întâlnire cu Kańia şi Wojciech Jaruzelski, în vederea unei alte convorbiri dificile care includea proclamarea legii marţiale pentru a rezolva problema sindicatului Solidaritatea şi, aşa cum a spus Brejnev, „haosul economic şi confuzia“, adăugând: „S-a născut o situaţie absurdă.“[83] Andropov a remarcat că „Jaruzelski şi-a pierdut din autoritate şi, recent, Kańia a început să bea din ce în ce mai mult. Situaţia este lamentabilă“. Şeful KGB-ului s-a arătat şi el alarmat de faptul că evenimentele din Polonia au „influenţat situaţia din provinciile vestice ale ţării noastre, în special în Belarus. În multe sate se ascultă emisiunile de radio şi televiziune în limba poloneză. Aş putea adăuga că, în Georgia, am avut demonstraţii violente. La fel ca la Tbilisi, nu cu mult timp în urmă, grupuri de agitatori au ieşit în stradă scandând lozinci antisovietice etc. Şi acolo trebuie să adoptăm măsuri interne drastice.“

Reuniunea de la Brest s-a ţinut, dar nu s-a ajuns la nici un rezultat în favoarea temperării climatului social polonez. Sub continua presiune sovietică, Jaruzelski a devenit premier, păstrându-şi portofoliul de ministru al Apărării. În martie, în zonele din jurul Poloniei au avut loc alte manevre sovietice de intimidare. Asta n-a schimbat cu nimic situaţia în interiorul Poloniei şi, dându-şi seama că o invazie a forţelor armate sovietice va duce la o periculoasă confruntare cu puterile occidentale, Brejnev şi cabinetul său au continuat să ceară impunerea legii marţiale de către forţele poloneze.

71 Claire Sterling, *The Times of the Assassins, Holt, Rinehardt and Winston,* New York, 1983, şi Paul Henze, *The Plot to Kill the Pope,* Charles Scribner’s and Sons, New York, 1983
72 *Ibid.*, Claire Sterling

73 *Il Messagero*, Roma, 16 ianuarie 1981, aşa cum citează Claire Sterling
74 *Ibid.*
75 *Ibid.*
76 Şedinţa Biroului Politic al CC PCUS, 22 ianuarie 1981, note de lucru strict secrete. Traducere din *Cold War International History Project* (CWIHP), George Washington University (GWU)
77 Şedinţa Biroului Politic din 8 aprilie 1981, note de lucru. Traducere din CWIHP, GWU
78 Ibid.
79 Zbigniew Brzeziński, *Power and Principle*, Collins Publisher, New York, 1985
80 Discuţie cu Richard V. Allen, fost consilier al preşedintelui Reagan pe probleme de securitate naţională, care a spus că îl aprecia foarte mult pe Brzeziński pentru devoţiunea lui faţă de securitatea naţională şi faţă de dorinţa de libertate a popoarelor de dincolo de Cortina de Fier.
81 John O. Koehler, *Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police*, Westview Press, Boulder, CO, 1999
82 Raportul nr. 2282.81, etichetat „traducere din rusă – strict secret“, către MfS. BSTU nr. 000157
83 Întâlnire strict secretă a Biroului Politic, din 3 aprilie 1981. Arhivă virtuală, CWIHP, GWU, documentul nr. 11

Capitolul 6

Disperarea Moscovei creşte

„Am fost deosebit de interesat să citesc comentariile dumneavoastră despre renaşterea religiei. Am avut sentimentul, în special ţinând cont de vizita papei în Polonia, că religia s-ar putea dovedi un călcâi al lui Ahile pentru sovietici.“

Răspunsul preşedintelui Ronald Reagan la raportul pe care l-am întocmit cu privire la o vizită în Ungaria şi Cehoslovacia, 6 iulie 1981

Erich Honecker, liderul Partidului Comunist din Germania de Est, şi Biroul Politic priveau cu consternare revoltele antiguvernamentale în curs de desfăşurare. Toţi îşi aminteau că, fără intervenţia armată a sovieticilor în 1953, când muncitorii s-au revoltat, „paradisul lor muncitoresc“ ar fi dispărut. Acum exista teama că o posibilă indecizie a Moscovei, precum şi disponibilitatea Partidului Comunist Polonez în vederea unui compromis cu mişcarea Solidaritatea vor face ca următoarea pe listă să fie Republica Democrată Germană. La urma urmei, ţara era ţinută pe linia de plutire numai de Ministerul pentru Securitatea Statului, sau Stasi. Sute de mii de disidenţi sufereau în penitenciare, şi execuţiile continuau încă pentru crime capitale, cum ar fi „opoziţia faţă de puterea statală“ şi aşa-zisele infracţiuni economice, care vizau piaţa neagră.

Aşa că Honecker i-a ordonat şefului Stasi, Erich Mielke, să-şi instruiască oamenii, care căpătaseră experienţă în Polonia, în timpul vizitei papei Ioan

Paul al II-lea, pentru a acţiona în continuare în scopul aplanării revoltelor din vecinătatea estică. În timp ce Honecker era în mod evident preocupat, şeful poliţiei lui secrete manifesta dispreţ faţă de „obiceiurile poloneze“, aşa cum el şi alţi oficiali le percepeau, punând evenimentele respective pe seama aşa-zisei *Polnische Schlamperei*, adică, o anumită superficialitate caracteristică polonezilor, de care dădeau dovadă tovarăşii lor comunişti de la Varşovia.[84] O unitate specială de contrainformaţii s-a stabilit la sediul central al Stasi din Berlinul de Est. Mielke s-a deplasat personal la Varşovia ca să supravegheze instalarea unei celule de război a Stasi la Ambasada Germaniei de Est. Ofiţerilor Stasi li s-au atribuit diferite consulate în întreaga Polonie, unde să acţioneze ca îndrumători ai spionilor de pe teren. În plus, ofiţerii KGB şi Stasi au colaborat în privinţa recrutării informatorilor din rândurile ofiţerilor şi funcţionarilor din Służba Bezpieczeństwa, SB, poliţia secretă poloneză. Unul dintre aceşti „IMF“ est-germani, aşa cum erau numiţi spionii civili cu contacte în rândul „inamicilor“, a fost un jurnalist independent din Berlinul de Est, identificat numai după numele de cod „Joseph“, care, după o serie de articole despre organizaţie, şi-a croit cu abilitate drum spre cercurile interne ale Solidarităţii. A încercat să-şi vândă articolele unei reviste vest-germane, dar scrisoarea lui a fost interceptată de Stasi. Când s-a confruntat cu ofiţerii poliţiei secrete, şi-a dat seama că libertatea îi este ameninţată şi s-a „oferit“ să devină informator. De-a lungul timpului, în conformitate cu documentele Stasi, „a acţionat cu entuziasm“.

Practic, nu se întâmpla nimic în cadrul Solidarităţii, care să nu fie raportat la Stasi şi, ca atare, sovieticilor.[85]

Poporul polonez a păşit în anul 1980 într-un climat de nelinişte şi suferinţă ca urmare a creşterii cu 30% a preţurilor la produsele alimentare de bază. Grevele sporadice şi protestele au continuat, în timp ce forţele armate sovietice făceau manevre ameninţătoare de-a lungul graniţei poloneze. În luna mai, Brejnev a plecat în Polonia pentru o reuniune a membrilor Pactului de la Varşovia. Alianţa blocului militar comunist şi-a

încheiat sesiunea criticând Statele Unite pentru că „încearcă să spulbere perioada de acalmie“.

În iulie 1980, datoria externă a Poloniei se situa la aproximativ 20 de miliarde dolari. O altă creştere masivă de circa 60% a preţului la carne a declanşat un val de confruntări dure cu autorităţile, în aproape toate colţurile ţării. Cele mai importante complexuri industriale din regiune şi-au încetat producţia. Printre ele se numărau şi o fabrică de avioane şi elicoptere, uzine chimice, fabrici de oţel şi mine de cărbune şi minereuri. Ameninţările cu concedierea n-au avut nici un ecou. În toate industriile afectate s-au format comitete muncitoreşti de grevă, care au încercat să negocieze cu oficialii guvernului. Toate comitetele muncitoreşti cereau creşteri salariale, alegeri sindicale libere şi garanţia că protestatarii nu vor avea în nici un fel de suferit. Muncitorii din transporturi şi căile ferate şi-au părăsit locurile de muncă din Lublin, oraş aflat la aproximativ 240 de kilometri sud-vest de Varşovia, şi, în câteva zile, toată industria oraşului a fost paralizată. Buletinele Comitetului de Apărare al Muncitorilor, KOR, care a fost înfiinţat în 1976 ca să lupte pentru eliberarea greviştilor întemniţaţi, au fost distribuite în întreaga ţară, raportând despre revolte. În timp ce revoltele se aflau în plin avânt, conducătorul Partidului Comunist, Edward Gierek, era în vacanţă la Marea Neagră. Aparatcicul care răspundea de problemele de securitate, Stanisław Kańia, a dat ordin ca patru regimente militare să fie trimise spre regiunea Gdansk ca să încerce să restabilească ordinea. În această atmosferă explozivă din august 1980, 130 de membri ai Asociaţiei Pulaski de pe lângă Departamentul de Poliţie din New York au aterizat la Varşovia, după ce au fost la Roma şi s-au întâlnit cu papa Ioan Paul al II-lea. „În timp ce stăteam pe pistă, am fost uimiţi de numărul mare de soldaţi cu mitraliere, care înconjurau zona pentru Sosiri“, şi-a reamintit locotenentul de poliţie Peter Bartoszek din Pelham, NY. „Veneam din Italia, unde toată lumea era fericită şi veselă. Dar aici, în ţara strămoşilor noştri, starea de spirit era deprimantă şi sum-bră – atmosferă solemnă, nici zâmbete, nici cea mai mică discuţie în timp ce ne îndreptam spre vamă. Până şi şoferul autobuzului se comporta la fel. Am observat că cele mai

multe dintre măcelării erau închise, barate cu drugi, şi nu se găsea nicăieri carne. Oamenii păreau foarte trişti şi toţi erau îmbrăcaţi asemănător, în negru sau gri. Singurul moment luminos a fost vizita noastră la o biserică catolică, unde oamenii, unii dintre ei veniţi cu toată familia, aşteptau slujba. A fost ceva ce ne-a încălzit inimile.“ Locotenentul Bartoszek a povestit că personalul hotelului voia să cumpere blugii, curelele vizitatorilor şi alte obiecte de îmbrăcăminte. „Le-am dat tot ce am putut. După experienţa acestei vizite, am plecat cu inima grea şi i-am mulţumit Domnului că mi-a îngăduit să trăiesc în America.“[86]

În cele din urmă, în încercarea de a-i calma pe muncitori, guvernul a acordat creşteri salariale între 10 şi 20%, dar acest lucru nu a reuşit să liniştească apele, o revoltă izbucnind la o mare fabrică de tractoare, cu aproximativ zece mii de muncitori, din Orsos, o suburbie a Varşoviei. Greva era condusă de Zbigniew Bujak care, vânat de poliţia secretă, fusese nevoit să trăiască ascuns mai mult de patru ani. O altă revoltă a izbucnit la şantierul naval Lenin, din oraşul Gdansk, la Marea Baltică, unde munca se întrerupsese pentru prima oară cu zece ani în urmă. De data asta, 17 000 de muncitori s-au revoltat din cauza creşterii preţurilor la produsele alimentare şi a concedierii unui electrician, activist militant al sindicatului liber, pe nume Lech Wałęsa, şi a altor doi activişti, dintre care unul era Anna Walentynowicz, sudor de meserie şi supranumită de colegi „Doamna de Fier“. Wałęsa s-a urcat pe zidul care înconjura curtea şi a ţinut un discurs înflăcărat, convingându-i pe muncitori să intre în grevă. A fost apoi ales liderul lor, prima treaptă în drumul lui spre celebritate. S-a dovedit repede un purtător de cuvânt exigent şi eficient al tovarăşilor de muncă, obţinând de la administraţie creşteri salariale şi anularea unor concedieri. Greviştii din alte zone limitrofe ale oraşului Gdansk au insistat ca muncitorii de pe şantierul naval Lenin să li se alăture şi, solidari, să continue împreună greva. Wałęsa a fost de acord. S-a declarat grevă generală pentru regiunea Gdansk-Gdynia-Sopot, ceea ce a determinat guvernul comunist să acţioneze, acceptând să negocieze la cel mai înalt nivel. La acel moment, cel puţin 350 000 de muncitori îşi încetaseră activitatea. Drept răzbunare,

guvernul a tăiat serviciile de telefonie din Gdansk, dar nu s-a limitat la acest oraş, ci a procedat la fel pe tot cuprinsul ţării.

Pe 24 august, Buletinul nr. 2 al grevei iniţiate de solidaritatea tipărea această scrisoare trimisă de papa Ioan Paul al II-lea cardinalului Stefan Wyszyński:

„Iubite şi venerate cardinal: Vă scriu pentru a o asigura pe Eminenţa Voastră de susţinerea mea în timpul acestor vremuri de restrişte. Sunt alături de ţara şi de concetăţenii mei în calvarul pe care îl îndураţi, din toată inima şi în toate rugăciunile mele. Ştirile cu privire la Polonia ocupă primele pagini ale ziarelor, le vedem încontinuu la televizor şi le auzim la radio. Mă rog ca, încă o dată, episcopatul, condus de primat şi susţinut de încrederea în Ea, care este apărătoarea ţării noastre, să fie capabil să ajute naţiunea în lupta ei pentru pâinea de zi cu zi, pentru dreptate socială şi adevărata lumină călăuzitoare pe drumul vieţii şi al împlinirii. O nevoie adâncă m-a împins să vă trimit aceste câteva rânduri. Sunt alături de voi, la picioarele Fecioarei de la Częstochowa, cu îngrijorare, rugăciuni şi binecuvântări.

Cu cea mai profundă veneraţie,

Papa Ioan Paul al II-lea.“[87]

Nu a existat nici o reacţie publică de la Kremlin faţă de scrisoare. Dar, judecând după izbucnirile anteriore legate de problema poloneză, se poate imagina cu uşurinţă că Brejnev şi tovarăşii lui probabil că erau în culmea furiei. Să fi interpretat ei această scrisoare ca pe un act de-a dreptul „subversiv“, fiind aceasta baza de la care au pornit când au considerat activităţile Vaticanului contrarevoluţionare?

În seara dinaintea publicării scrisorii, comitetul lui Wałęsa s-a întâlnit la şantierul naval Lenin cu o comisie guvernamentală condusă de vicepremierul Mieczyslaw Jagielski. Jurnalistul britanic Neal Ascherson a scris că Jagielski, „cu o expresie de dezgust a trecut cu paşi mari pe lângă un şir de muncitori de la şantierul naval, care strigau şi râdeau şi şi-a împins delegaţia spre clădirea unde se ţinea şedinţa“.[88] Tot el a descris şi locul unde se ţinea întâlnirea, o sală cu un perete de sticlă, în spatele căruia muncitorii mâncau mere verzi, iar fotografii occidentali priveau şi îi trăgeau

în poze pe negociatori. „Şi mai rău“, scria Ascherson, „fiecare cuvânt pe care îl spunea Jagielski răsuna într-o sală imensă, unde întregul Comitet de Grevă din Uzine (MKS) asculta, iar mii de muncitori de la şantierul naval stăteau întinşi pe iarbă sau grupaţi în jurul difuzoarelor de afară.“

Odată instalaţi în sala de negocieri, Wałęsa i-a înmânat lui Jagielski cele 21 de solicitări ale greviştilor din 388 de uzine. Negocierile au fost intense. În cele din urmă, guvernul a cedat şi a fost de acord cu toate cererile. Chiar şi acceptarea primului punct ar fi fost o victorie importantă, câtă vreme regimul a permis înfiinţarea sindicatului liber, „independent de Partidul Comunist şi întreprinderile lui“. Alte prevederi importante au inclus garantarea dreptului la grevă şi siguranţa greviştilor; garantarea libertăţii de expresie, a libertăţii presei, precum şi a editorilor independenţi, disponibilitatea mass-media faţă de reprezentanţii tuturor credinţelor şi eliberarea deţinuţilor politici. Au existat şi clauze privitoare la creşterile salariale, la alegeri pentru posturile de conducere pe baza calificării, nu a carnetului de membru de partid, şi la eliminarea privilegiilor pentru organele Securităţii şi ale poliţiei, precum şi desfiinţarea magazinelor speciale, de unde cei privilegiaţi puteau cumpăra alimente şi alte bunuri indisponibile cetăţenilor de rând.[89]

În timp ce acordurile au pus capăt grevelor din regiunea Gdansk, revoltele din alte regiuni au continuat. Ceea ce a determinat Moscova să-şi intensifice presiunile. A doua zi după ce regimul polonez a semnat acordul cu Solidaritatea, Biroul Politic a constituit o comisie, condusă de virulentul ideolog Mihail A. Suslov, care să rezolve problemele tot mai acute din Polonia. Comisia a fost instruită să „acorde o atenţie deosebită situaţiei în desfăşurare din Republica Populară Polonă şi să ţină la curent în permanenţă Biroul Politic cu privire la starea de fapt de aici şi *posibilele măsuri din partea noastră*“, realmente o frază de rău-augur. În pregătirea punctelor de pe ordinea de zi pentru discuţiile cu conducerea poloneză, Biroul Politic i-a recomandat lui Brejnev, precum şi şefului KGB-ului, Andropov, să le spună polonezilor că „acordul atrage după sine un foarte mare preţ politic şi economic prin „reglementările“ obţinute. Desigur,

înţelegem împrejurările în care aţi luat această decizie oneroasă. În esenţă, acordul în-seamnă legalizarea opoziţiei antisocialiste [a se citi anticomuniste]“. Şi continua: „Deoarece opoziţia intenţionează să lupte mai departe ca să-şi atingă obiectivele, iar forţele vitale ale Partidului şi societatea nu pot fi de acord cu mişcările reacţionare din societatea poloneză, compromisul la care s-a ajuns nu poate avea decât un caracter temporar. Nimeni nu trebuie să uite că opoziţia se aşteaptă, şi pe bună dreptate, să primească ajutor din afară şi pe viitor.“[90] Protocoalele acestei şedinţe au dezvăluit îngrijorarea extremă care a cuprins conducerea sovietică. Discuţiile pe tema principală au atins pragul isteriei. „A apărut o organizaţie care a demonstrat că are drept scop răspândirea influenţei sale politice în întreaga ţară. **Complexitatea luptei împotriva ei decurge din faptul că membrii opoziţiei s-au deghizat în apărători ai clasei muncitoare şi ai muncitorimii**“ (sublinierea ne aparţine). Valorile comuniste erau astfel zdruncinate din temelii.

Unul dintre ordinele date liderilor Partidului Comunist Polonez a fost să „lanseze o necontenită luptă de antipropagandă faţă de eforturile de diminuare a patriotismului bazat pe principiul socialist al lipsei claselor sociale, sub sloganul „toţi polonezii din lume sunt fraţi“, precum şi faţă de eforturile de a idealiza trecutul revoluţionar al Poloniei; iar în lupta politică împotriva elementelor antisocialiste, în loc de o atitudine defensivă, adoptaţi liniile de stat corespunzătoare.“[91]. Aşa că acoliţii Kremlinului care bântuiau Polonia făceau presiuni asupra oficialilor să se alăture sovieticilor în perspectiva unei atitudini dure faţă de noul sindicat independent, care nu se supunea dominaţiei comuniste. Edward Gierek, secretarul general al partidului, a avut aceeaşi soartă ca şi predecesorul său, Władisław Gomułka, cu zece ani înainte. A fost demis şi exclus din partid. Stanisław Kańia, un fidel al Moscovei şi un extremist care a condus Securitatea, adică a supravegheat aparatul poliţiei secrete, a fost ales să-l înlocuiască pe Gierek. Dar aducerea sa la putere nu s-a produs fără un avertisment public din partea Moscovei. Oficiosul Partidului Comunist, ziarul *Pravda,* spunea că statul polonez exista numai datorită dorinţei Kremlinului şi sistemului

său comunist „garantat de unitatea frăţească cu celelalte ţări socialiste“.[92] Cu tot haosul care pusese stăpânire pe comunişti, precum şi pe poporul polonez, care a fost rolul bisericii în iureşul acestor evenimente? Jurnalistul britanic Neal Ascherson este cel care a remarcat cu abilitate: „În acest întuneric, instinctul i-a făcut pe oameni să bâjbâie, în căutarea ultimului element solid pe care îşi puteau aminti că l-au atins. În majoritatea cazurilor, acest element a fost biserica. Aproape de aceasta şi profund liniştitoare, s-au găsit monumentele naţionalismului tradiţional polonez. Polonezii s-au retras aici, ca nişte supravieţuitori ai unui incendiu, aici s-au adunat, devenind conştienţi de puterea lor colectivă şi regrupată.“ A mai adăugat că Biserica Catolică nu a condus întotdeauna naţiunea din rândurile oamenilor muncii. „Cardinalul Wyszyński, înainte de toate, a dat asigurări că biserica nu se va mai identifica cu oligarhia“, a mai scris el.[93]

În timp ce Kremlinul se zbătea să găsească metode prin care să-i ţină în frâu pe muncitorii polonezi rebeli,iar în rândul Partidului Comunist Polonez domnea haosul, CIA a reuşit să ţină Casa Albă la curent cu informaţii exacte privind pregătirile militare, nu numai ale forţelor armate poloneze şi sovietice, ci şi ale celorlalţi sateliţi comunişti – Germania de Est, Cehoslovacia, Ungaria şi România. Pe 14 august 1972, colonelul Ryszard Kukliński, membru de rang înalt al statului-major polonez, şi-a oferit serviciile CIA-ului, îngrozit de calvarul poporului său.[94] Până în noiembrie 1981, când colonelul, soţia lui, Hanka, şi fiii lui, Bogdan şi Waldemar, au fugit în Occident, a furnizat cele mai multe planuri secrete ale unei posibile intervenţii militare. Ca urmare, Guvernul Statelor Unite a fost capabil să-şi adapteze propriile planuri de reacţie. Aceste planuri includeau creşterea forţelor militare americane, atât active, cât şi în rezervă, precum şi implementarea unor noi arme strict secrete în Europa Occidentală. În 1984, regimul comunist polonez l-a judecat în absenţă pe Kukliński pentru trădare şi l-a condamnat la moarte. La şase ani de la prăbuşirea regimurilor comuniste est-europene, sentinţa a fost anulată, în special datorită intervenţiei personale a lui Zbigniew Brzeziński, consilierul preşedintelui Jimmy Carter pe probleme de securitate naţională.

Ca urmare a activităţii colonelul Kukliński, care şi-a riscat viaţa, şi din cauza muncitorilor polonezi care au continuat să se opună regimului comunist, în ciuda acordului din august, Biroul Politic sovietic s-a întrunit din nou în data de 31 octombrie 1980. Leonid Brejnev, care avea perioade de slăbiciune tot mai lungi, era într-o stare mult mai coerentă când s-a adresat celor 18 tovarăşi, după o întâlnire cu liderul partidului polonez, Stanisław Kańia, care l-a asigurat că guvernul său va rezolva conflictele interne „personal şi prin mijloace proprii“.[95] Se pare că Brejnev n-a pus prea multă bază pe asigurările date de Kańia. „Evenimentele din Polonia s-au deteriorat atât de mult până în prezent, încât dacă lăsăm timpul să treacă şi nu îndreptăm poziţia tovarăşilor polonezi, ne vom confrunta – înainte să ne dăm seama – cu o situaţie dificilă, care va necesita decizii **ieşite din comun** şi am putea spune chiar dureroase“ (sublinierea ne aparţine).

Tovarăşilor nu le-a scăpat sensul cuvintelor lui Brejnev. Un plan, care fără îndoială fusese deja furnizat agenţilor de legătură CIA ai lui Kukliński, presupunea invadarea Poloniei din trei direcţii, Uniunea Sovietică, Germania de Est şi Cehoslovacia, pe 8 decembrie 1980.[96] Planul a fost anulat după ce ministrul Apărării, Jaruzelski, a pledat pentru o amânare, acordată în urma promisiunii făcute de secretarul general al Partidului, Kańia, că Polonia va rămâne un stat socialist.[97]

Probabil că această amânare a crescut semnificativ îngrijorarea secretarului general al Partidului Comunist din Germania de Est, Erich Honecker, deoarece cu numai zece zile înainte, pe 28 noiembrie, îi scrisese lui Brejnev implorându-l să nu poarte nici o discuţie cu Kańia „în scopul de a se lua măsuri colective pentru ajutarea prietenilor polonezi în depăşirea crizei care, după cum aţi aflat, se intensifică pe zi ce trece.“ Honecker s-a folosit de informaţiile care îi erau furnizate de posturile de comandă ale poliţiei secrete, pe care le înfiinţase în mai multe oraşe poloneze. Acestea raportau că revoltele şi grevele continuau fără nici o intervenţie din partea autorităţilor. Honecker s-a adresat liderului sovietic pe un ton care friza isteria:

„În conformitate cu informaţiile pe care le-am primit din diferite surse, forţele contrarevoluţionare din Republica Populară Polonă sunt în ofensivă constantă, şi orice întârziere a măsurilor luate împotriva lor ar duce la dispariţia Poloniei socialiste. **Ieri, poate că eforturile noastre colective ar fi fost premature, dar astăzi sunt absolut necesare, iar mâine vor fi deja tardive**“ (sublinierea ne aparţine).

Honecker i-a mai spus liderului sovietic că tovarăşii lui dictatori, conducătorii Cehoslovaciei şi Bulgariei, Gustáv Husák şi Todor Jivkov, care şi ei îşi vedeau curând abandonat paradisul muncitoresc, atâta vreme cât muncitorii erau încurajaţi de lipsa de acţiune a guvernului, au solicitat o întâlnire la Moscova. „Vă rugăm, Leonid Ilici, înţelegeţi **temerile noastre ieşite din comun** în privinţa situaţiei din Polonia. Ştim că şi dumneavoastră împărtăşiţi aceleaşi temeri“[98] (sublinierea ne aparţine). Reuniunea oficialilor de la vârf ai Pactului de la Varşovia a avut loc pe 5 decembrie, iar ulterior a fost emis un comunicat de presă sec, în care se afirma că a fost discutată situaţia din Polonia, că liderii ţării aflate în haos au înţeles gravitatea situaţiei şi că discursul lui Brejnev a fost „o sursă de inspiraţie“ pentru participanţi.[99] Trei zile mai târziu, forţele armate ale Pactului de la Varşovia, conduse de Uniunea Sovietică, au început cele 13 zile de manevre militare intitulate „SOIUZ-80“.

Această nouă demonstraţie de forţă şi ameninţările cu o invazie din partea Uniunii Sovietice şi a unora dintre aliaţii săi, în special Germania de Est şi Cehoslovacia, au determinat reacţia promptă a Washingtonului, datorată amănuntelor furni-zate de valoroasa achiziţie a CIA, colonelul Kukliński. În data de 3 decembrie, urmând sfatul dat de Brzeziński, preşedintele Carter, aflat la încheierea mandatului, i-a trimis lui Brejnev o avertizare lipsită de menajamente pe „telefonul roşu“ Washington-Moscova, în care îl anunţa că relaţiile SUA-URSS vor fi „puternic influenţate negativ“ în cazul în care problemele Poloniei se vor rezolva „în forţă“. Preşedintele ales Ronald Reagan s-a raliat la această poziţie. Washingtonul a transmis Vaticanului informaţiile lui Kukliński, fapt care l-a determinat pe papa Ioan Paul al II-lea să-i scrie lui Brejnev o scrisoare, pe 16 decembrie. În foarte

apreciata biografie a papei Ioan al II-lea Martor al speranţei, eminentul teolog american George Weigel scria că Sfântul Părinte, „în limbajul discret al diplomaţiei“, a făcut implicit o paralelă „între orice invazie sovietică în Polonia anilor 1980 şi invazia nazistă în Polonia, din septembrie 1939“. Brejnev l-a ignorat pe papă. Este puţin probabil ca scrisoarea să fi fost menită să însufleţească Occidentul, dat fiind faptul că fusese ţinută secretă. În plus, un astfel de apel la raliere nu era necesar câtă vreme papa fusese informat cu privire la atitudinea Vestului faţă de planurile lui Brzeziński.

În timp ce chinuitul popor polonez continua să sufere din pricina penuriei alimentelor şi îşi urau unii altora Wesoly Swiat, „Crăciun Fericit“, rugându-se în bisericile pline, conducerea comunistă şi activiştii erau la fel de derutaţi cum fuseseră tot anul. Agitaţia a continuat cu proteste sporadice până la sfârşitul anului.

84 John O. Koehler, *Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police,* Westview Press Boulder, Colorado, 1999
85 *Ibid.*
86 Interviu cu domnul Bartoszek
87 August Polonez: Documente despre începutul revoltei muncitorilor polonezi din Gdansk – august 1980, *Labor Focus on Eastern Europe*, Londra
88 Neal Ascherson, *The Polish August*, Penguin Books Ltd, Harmondsworth, Middlesex, Anglia, 1981
89 *Ibid.*
90 Extras din Protocolul nr. 213, din 3 septembrie 1980, şedinţa Biroului Politic, clasificat ca strict secret, numai pentru uz intern. Tradus de profesorul Mark Kramer de la Proiectul Internaţional Istoria Războiului Rece, GWU
91 Ibid.
92 Arthur Rachwald, *Solidarność: In Search of Poland*, Hoover Institution Press, Stanford University, 1990
93 Neal Ascherson în *The Polish August*
94 *Vezi* Benjamin Weiser, *A Secret Life*, Public Affairs Books, New York, 2004
95 Documentul nr. 3, CWIHP, Woodrow Wilson Historical Center GWU, Washington DC
96 Vojtech Mastny, document de lucru Nr. 23, CWIHP, Woodrow Wilson Historical Center. Comandantul suprem al Pactului de la Varşovia, mareşalul Victor G. Kulikov, i-a cerut lui Jaruzelsksi să-i acorde permisiunea de a acţiona.
97 *Ibid.*
98 Universitatea Liberă din Berlin: *SED – Politburo und Polnische Krise,* 1980 / 1982
99 Rezultatele întâlnirii dintre liderii statelor membre ale Pactului de la Varşovia, la Moscova, pe 5 decembrie 1980. Traducere de CWIH, Woodrow Wilson International Center for Scholars, GWU

Capitolul 7

Infamie!

Miercuri, 13 mai 1981, pelerinii catolici la Vatican au avut parte de o după-amiază frumoasă de primăvară. Printre ei se afla şi un grup de polonezi din parohia din Cracovia, acolo unde cardinalul Karol Wojtyła, acum papa Ioan Paul al II-lea, slujise ca tânăr preot. Fraţii din naţiunea asediată veneau să aducă un omagiu papei, alături de o mulţime de aproximativ cincisprezece mii de oameni de diferite naţionalităţi. În dangătul celor cinci clopote care răsunau de la bisericile din jur, Sfântul Părinte se afla în piaţa San Pietro, stând în picioare într-o maşină albă, decapotabilă, supradimensionată, botezată „papamobilul“. Mulţimea îl ovaţiona şi flutura steagurile, în timp ce papamobilul a înconjurat piaţa o dată, apoi a mai făcut o tură înainte să se oprească în locul unde papa urma să-şi rostească discursul. La ora 5:19, a ridicat în braţe o fetiţă blondă. După ce a lăsat copilul jos, s-a întins să strângă mâna unei alte fete. Un bărbat care stătea în picioare în mulţime, la câţiva metri de papă, a ridicat braţul deasupra capetelor spectatorilor, ţinând în mână un pistol aţintit spre Sfântul Părinte. Pentru că era prins în mulţime, nu a avut cum să-şi fixeze bine ţinta. Bărbatul a tras o serie de focuri dintr-un Browning automat de 9 mm. Un glonţ a pătruns violent în abdomenul papei, altul i-a atins inelul de la mâna stângă, ricoşând şi rănindu-i braţul drept. Papa s-a prăbuşit în braţele secretarului şi confidentului său, monseniorul (acum cardinal) Stanisław Dziwisz. Preţ de câteva momente, mulţimea a rămas împietrită de groază, apoi oamenii au izbucnit în plânsete şi ţipete puternice. Papamobilul a gonit spre ambulanţa care era întotdeauna staţionată în locurile publice unde papa îşi făcea apariţia. Papa a fost dus

imediat la spitalul Gemelli, cunoscut ca fiind cel mai bun din Roma, cu un personal de chirurgi de primă mână. La fel ca în cazul atentatului asupra preşedintelui Reagan, produs cu patruzeci şi două de zile în urmă, glonţul din abdomen a trecut milimetric pe lângă coloana vertebrală, aorta abdominală şi pancreasul Sfântului Părinte. Operaţia a durat cinci ore şi jumătate şi i s-au administrat aproape trei litri de sânge.

Alte două gloanţe l-au ratat pe papă, nimerind, în schimb, două americance, pe Ann C. Odre, o catolică devotată în vârstă de cincizeci şi opt de ani, văduvă, din Buffalo, NY, şi pe Rose Hall, de douăzeci şi unu de ani, din Shirley, Massachussets. Ambele şi-au revenit, deşi medicii au fost nevoiţi să-i scoată doamnei Odre splina.

În confuzia şi haosul care au urmat, atacatorul a încercat să scape prin mulţime. Cu toate acestea, spectatorii l-au urmărit şi a fost prins de agenţii de securitate ai Vaticanului, împins într-o maşină de poliţie şi condus spre cartierul general al poliţiei Vaticanului, unde a fost transferat într-un vehicul blindat şi apoi dus la sediul general al poliţiei centrale. Arma a fost recuperată. După un interogatoriu care a durat toată noaptea, atentatorul a fost identificat în persoana lui Ali Mehmet Ağca, un tânăr de douăzeci şi trei de ani, de naţionalitate turcă. Investigatorii italieni au verificat circularele cerute, care le fuseseră furnizate de Interpol, Organizaţia Internaţională a Poliţiei Criminale cu sediul la Lyon, şi au constatat că Ağca evadase dintr-o închisoare aflată în apropierea oraşului Istanbul, unde avea de executat o sentinţă pe viaţă pentru uciderea lui Abdi Ipekçi, respectatul editor al ziarului *Milliyet*. A doua zi după ce l-a împuşcat pe Ipekçi, a pus o scrisoare într-o cutie poştală care se afla vizavi de sediul publicaţiei. Avertiza că dacă vizita papei în Turcia, programată să aibă loc peste trei zile, nu era anulată, „cu siguranţă îl voi împuşca pe papă“. Motivul? „Imperialiştii occidentali, care se tem că Turcia poate constitui o nouă forţă politică, militară şi economică în Orientul Mijlociu, alături de ţările islamice surori, s-au grăbit, într-un moment delicat, să-l trimită pe comandantul cruciadei, Ioan Paul, în Turcia, sub masca unui lider religios.“[100] Acest lucru a determinat autorităţile turce să întărească

măsurile de securitate în timpul vizitei papei, chiar şi după arestarea lui Ağca. Vizita s-a desfăşurat fără incidente.

Pe 28 mai, în timp ce Sfântul Părinte se afla în convalescenţă, prietenul său, cardinalul Stefan Wyszyński murea din cauze naturale. Avea şaptezeci şi nouă de ani. Papa Ioan Paul al II-lea se afla într-o adâncă suferinţă, iar reacţia la această dublă tragedie a fost de compasiune sinceră în întreaga lume, de la cetăţenii de rând polonezi până la liderii mondiali. „Mă rog pentru el“, a declarat preşedintele Reagan, aflat de asemenea în convalescenţă în urma unei tentative de asasinat. Dar a existat şi un mesaj de o ipocrizie crasă. Venea din partea unui om care îşi exprimase de nenumărate ori dispreţul faţă de orice lider religios şi, în special, faţă de papa Ioan Paul al II-lea. În telegrama secretarului general al Partidului Comunist Sovietic, Leonid Brejnev, se putea citi că acesta era „profund indignat de atentatul criminal“. Câtă ipocrizie, având în vedere că Brejnev încercase personal să organizeze asasinarea papei!

În timp ce sute de milioane de oameni din întreaga lume se rugau pentru însănătoşirea grabnică a papei Ioan Paul al II-lea, poliţia italiană a cercetat minuţios trecutul lui Ağca. La început, povestea neoficială care a făcut rapid înconjurul lumii îl descria pe atacator ca pe un adept al „Lupilor Cenuşii“, mişcare ultranaţionalistă turcă, fondată de colonelul Alparslan Tuerkes, un admirator al lui Adolf Hitler. Faptul a a fost definitiv demontat de Paul Henze, în cartea sa *The Plot to Kill the Pope*, şi de Claire Sterling, în *The Times of the Asassins*. Ambii scriitori au făcut cercetări exhaustive şi profesioniste şi au oferit date despre trecutul lui Ağca şi despre uimitoarele lui călătorii în Orientul Mijlociu şi Europa de Vest. Cu ajutorul serviciului de informaţii vest-german, Bundesnachrichtendienst (BND), şi al Biroului Poliţiei Federale de Criminalistică, Bundeskriminalamt (BKA), autorităţile italiene au stabilit că Ağca a vizitat diferite oraşe din Germania de Vest, Austria şi Elveţia, precum şi capitala Bulgariei, Sofia. Deşi născut într-o familie săracă, Ağca a studiat cu profesori particulari şi apoi a urmat cursurile Universităţilor din Ankara şi Istanbul.

Dar niciodată n-a părut să aibă o slujbă fixă, bine plătită, care să le permită investigatorilor italieni să dezlege misterul prin care reuşea să câştige miile de dolari pe care le depunea în diferite bănci turceşti. Călătorea cu un paşaport eliberat pe numele lui şi cel puţin un alt document de călătorie turcesc, fals. Prima dată a pus piciorul în Italia pe 13 decembrie 1980, în portul Palermo, când a coborât de pe un vapor care venea din Tunisia. Două zile mai târziu se afla la Milano pentru o întâlnire cu Musa Serdar Çelebi, un militant de dreapta care conducea un grup naţionalist din Germania de Vest, aşa cum le-a declarat Ağca anchetatorilor italieni, iar acest Çelebi i-a mărturisit că un traficant notoriu, Bekir Çelenk, care îşi petrecuse mult timp în Bulgaria, îi va plăti trei milioane de mărci vest-germane (pe atunci aproximativ 1 260 000 de dolari) dacă îl omora pe papă, având totodată un refugiu asigurat în Bulgaria.[101] Practic, asta presupunea că guvernul bulgar avea să-l ascundă. Arestat de italieni, Çelebi a negat discuţia. Oricum, autorităţile din Germania de Vest îl ţineau pe Çelebi sub supraveghere de ceva timp, probabil pentru activităţile sale de contrabandă. Germanii chiar au interceptat o conversaţie telefonică între Çelebi şi Ağca, datând de la sfârşitul lui aprilie 1981, doar cu câteva luni înainte de tentativa de asasinat asupra papei Ioan Paul al II-lea. Din conversaţie reieşea că Ağca, aflat în acel moment la Mallorca, în Spania, a confirmat că a primit banii şi „că voi pleca la Roma ca să-mi termin treaba“.[102]

În timp ce Ağca era supus unor interogatorii dure, ziariştii occidentali aveau ocazia să facă speculaţii în legătură cu motivaţia din spatele tentativei de asasinat. Ağca şi-a mărturisit imediat fapta. Justiţia italiană a preferat să ignore nenumăratele speculaţii şi zvonuri, printre care un complot neofascist, terorismul islamic etc., şi a hotărât că Ağca ar fi acţionat din proprie iniţiativă, asigurând astfel un proces rapid. În săptămânile dinainte, precum şi în timpul procesului, Ağca şi-a schimbat povestea şi comportamentul de mai multe ori. În timpul audierilor, care au început pe 20 iulie, s-a comportat uneori atât de bizar, încât a fost evident pentru toţi cei de faţă că încerca să simuleze nebunia.

Cu toate acestea, preşedinta completului de judecată, Severina Santiapichi, şi un juriu format din şase persoane l-au găsit pe Ağca vinovat. A fost condamnat la închisoare pe viaţă. Detalii cu privire la trecutul personal şi politic al turcului şi călătoriile sale, precum şi amănunte legate de compatrioţii lui şi oficialii bulgari au fost publicate în două cărţi excelente, *The Plot to Kill the Pope*, scrisă de Paul Henze, şi *The times of the Asassins* scrisă de Claire Sterling. Aşa că aici vom vorbi despre încercările disperate de a ascunde implicarea serviciilor de securitate bulgare şi de surprinzătoarele legături ale KGB-ului sovietic cu Ağca.

La mai puţin de două luni de la atentat, KGB-ul a raportat că un spion din poliţia secretă maghiară ar fi declarat că „Secretariatul de Stat, care investighează tentativa de asasinat asupra papei Ioan Paul al II-lea, consideră că nu este imposibil ca aceasta să fi fost o acţiune deliberată a cercurilor musulmane, în scopul de a preveni răspândirea catolicismului în „Lumea a Treia“. Prin urmare, raportul presupunea că era de aşteptat o răcire a relaţiilor Vaticanului cu lumea arabă. „Primul indiciu al acestei evoluţii este anularea vizitei unei delegaţii a Vaticanului în Egipt.“ Având în vedere atentatul aproape fatal asupra papei, este greu de imaginat de ce KGB-ul considera important că se făcuseră pregătiri pentru „administrarea bisericii fără papă“. Cum altfel s-ar fi putut proceda în timpul recuperării sale? Nu era însă ceva neobişnuit ca KGB-ul să se amăgească din când în când cu tot felul de iluzii. Prin urmare: „Influenţa oamenilor de încredere ai papei polonez şi a cardinalilor din Germania de Vest este evidentă în această privinţă. Aşa că, după recuperare, papa va intra sub un control intern strict, în scopul de a-şi menţine starea de sănătate.“[103] Au considerat, se pare, că o prezenţă tot mai puţin vizibilă a papei avea să ducă la atenuarea tensiunilor din Polonia şi din alte ţări ale blocului estic. Papa Ioan Paul al II-lea a trăit încă douăzeci şi patru de ani, a călătorit în întreaga lume şi a făcut multe alte vizite în Polonia.

Documentul menţionat mai sus a fost primul din cele 40 de rapoarte sovietice şi bulgare în care am constatat că se discută tentativa de asasinat. Aceste documente vor fi analizate cronologic, aşa cum au fost primite în

Berlinul de Est de la înalţii oficiali ai serviciului bulgar de securitate a statului, Durzhavna Sigurnost (DS). Nu se poate respinge posibilitatea ca rapoartele să facă parte dintr-o campanie de dezinformare, care să-i păcălească şi pe aliaţii est-germani, convingându-i că Moscova şi Sofia nu au fost implicate. Dar dacă asta urmăreau sovieticii şi bulgarii, este puţin probabil ca acţiunile lor să fi funcţionat, având în vedere că tulburările din Polonia şi din alte state est-europene au început să capete amploare în termen de câteva luni, ceea ce nu putea scăpa experţilor în informaţii est-germani, bine antrenaţi.

Cum speculaţiile despre implicarea bulgarilor şi instigarea sovieticilor se regăseau în toate publicaţiile şi emisiunile de ştiri, Stasi şi-a început campania de dezinformare intitulată „Operaţiunea Pabst“ („Operaţiunea Papa“), pentru a înlătura suspiciunile care planau asupra tovarăşilor lor bulgari. Operaţiunea a fost condusă de Markus „Mişa“ Wolf, un general cu patru stele, care a condus Administraţia Centrală a Informaţiilor Externe (HVA). În 31 august 1982, acesta a primit o telegramă codificată de la Departamentul pentru Măsuri Active din cadrul DS: „În ultima perioadă, mass-media din multe state capitaliste a publicat materiale tendenţioase, minţind că atentatul criminal la viaţa papei Ioan Paul al II-lea din 1981 a fost pus la cale de KGB şi de organele de securitate bulgare, care l-ar fi susţinut îndeaproape pe teroristul Mehmet Ali Ağca, furnizându-i bani şi arme. Evident, este vorba despre o campanie condusă de serviciile secrete ale inamicului, cu scopul de a discredita Bulgaria, acuzând-o de legături cu organizaţii teroriste. Organele de securitate bulgare vă imploră, având în vedere evoluţia situaţiei, să urgentaţi pregătirea documentelor pe care să le folosim în acţiunea noastră comună, „Operaţiunea Pabst“. O lună mai târziu, un plic sigilat marcat „Operaţiunea Pabst“ şi trimis de „Departamentul pentru Măsuri Active“ i-a fost livrat lui Wolf. Nu s-a găsit nici un document legat de conţinutul acestuia.

O a doua telegramă în care se cerea ajutor a fost primită, în Berlinul de Est, pe 4 decembrie, de Erich Mielke[104], de la Ministerul pentru Securitatea Statului, care apoi i-a trimis-o generalului Wolf. În telegramă se spunea:

„Arestarea unui membru al biroului liniei aeriene bulgare Balkan de la Roma, Serghei Antonov, este consternantă, iar acuzaţia că acesta ar fi participat la tentativa de asasinat nu are nici o bază reală. Antonov nu are nici o legătură cu serviciile noastre de informaţii, nici cu Ağca sau cu alţi participanţi. Scopul acestei provocări grave este să consolideze campania ostilă a centrelor de propagandă americane cu „elemente concrete“, în scopul de a dovedi că Ağca a fost instruit de serviciile noastre la ordinele KGB-ului din URSS.“ În telegramă se mai spunea că investigatorul judiciar italian Ilario Martella a călătorit în Statele Unite în scopul de a studia sursele folosite într-un articol scris de Claire Sterling şi apărut în *Reader's Digest*. „Această vizită a avut ca scop consolidarea campaniei de propagandă anticomunistă. Evident, aceasta este o măsură extinsă şi activă a CIA şi a serviciilor de securitate italiene în încercarea de a pune la punct propaganda globală anticomunistă.“ Telegrama sublinia contactele doamnei Sterling şi ale domnului Henze cu oficiali ai CIA şi ai ambasadei SUA din Roma. Desigur, o astfel de acţiune ar trebui întreprinsă de orice jurnalist competent care ar urmări mai multe surse, într-un demers jurnalistic legitim. Telegrama se încheia cu un alt apel la ajutor „pentru a contracara campania de propagandă ostilă a centrelor occidentale şi pentru a ne susţine cu orice material aveţi despre Henze şi Sterling“. Chiar înainte ca a doua telegramă să ajungă în Berlinul de Est, în Departamentul X al lui Wolf, răspunzător cu acţiunile de dezinformare, activitatea era deja în plină desfăşurare.

Eforturile depuse de Departamentul X s-au întins pe o perioadă de patru ani, cu poveşti contrafăcute despre activităţile de „dirijare“ de către CIA a mişcării de extremă-dreapta, „Lupii Cenuşii“. A fost chiar concepută o scrisoare „confidenţială“ pe care prim-ministrul conservator al Bavariei predominant catolice, Franz Josef Strauss, ar fi trimis-o liderului mişcării de dreapta din Turcia, în 1980. În scrisoarea contrafăcută, Strauss făcea remarci denigratoare la adresa persoanei şi politicii papei Ioan Paul al II-lea. Falsificarea a avut drept scop crearea impresiei că Strauss, prin prisma „contactelor personale“ fictive cu liderul partidului de dreapta, ştia deja că Ağca plănuise să-l omoare pe papă în timpul vizitei sale în Turcia din 1980

şi nu luase nici o măsură. Copii ale scrisorii au fost trimise anonim agenţiilor de ştiri italiene, britanice şi turce.[105]

Procesul lui Ağca, de la Roma, şi anunţurile periodice despre tentativa de asasinat au continuat să ia cu asalt ziarele şi posturile de radio şi televiziune din întreaga lume occidentală. Puţini îşi exprimau îndoiala că tentativa de asasinat nu fusese pusă la cale de serviciile secrete bulgare, mai ales după asasinarea lui Gheorghi Markov, dramaturg şi romancier respectat de colegii de breaslă bulgari. Markov s-a declarat împotriva regimului comunist când acesta a susţinut Moscova în timpul invadării Cehoslovaciei, în 1968. Un an mai târziu, Markov a primit permisiunea oficială să plece în Occident, sub pretextul de a-şi vizita un frate care locuia în Italia. Doi ani mai târziu, s-a mutat în Marea Britanie şi a lucrat ca reporter şi comentator pentru Radio Europa Liberă, pentru British Broadcasting Corporation, precum şi în Germania de Vest, la Deutsche Welle. Markov s-a bucurat de o audienţă tot mai mare în Bulgaria, deoarece critica necruţător guvernul şi Partidul Comunist, şi în special pe dictatorul Todor Jivkov. În acea perioadă au mai existat şi alţi disidenţi în Bulgaria care se opuneau puterii, dar Markov a fost considerat cel mai mare duşman al lui Jivkov, iar complotul asasinării sale a fost pus la cale din ordinul dictatorului. În data de 7 septembrie 1978, Markov se afla la Londra şi aştepta autobuzul, în drum spre locul de muncă, atunci când a fost înţepat în coapsa dreaptă. A observat un individ solid, de aproximativ patruzeci de ani, care a ridicat apoi o umbrelă şi a oprit un taxi. Spre seară, Markov a făcut febră, a fost internat de urgenţă şi, patru zile mai târziu, a murit. La autopsie s-a extras din rană o capsulă minusculă de care era ataşat un ac. O echipă de experţi în medicină legală a examinat capsula în care fusese scobită o gaură minusculă, folosindu-se tehnologia cu laser. În cele din urmă, verdictul a fost că Markov a murit otrăvit cu ricină, o otravă pentru care nu există antidot. După prăbuşirea comunismului, doi foşti ofiţeri ai KGB-ului de la vârful ierarhiei au recunoscut colaborarea cu Securitatea bulgară, precum şi faptul că umbrela folosită ca armă letală fusese achiziţionată în Statele Unite de un

agent al KGB-ului şi trimisă în Uniunea Sovietică, unde un laborator operase transformarea.[106]

De ce stăruim asupra cazului Markov? Pentru că toţi oficialii bulgari de rang înalt din serviciile secrete şi de securitate au făcut presiuni asupra Ministerului pentru Securitatea Statului din Germania de Est, la fel ca şi membrii Biroului Politic, ca să fabrice dezinformări şi materiale de propagandă în efortul de a scăpa Sofia şi, desigur şi Moscova, de suspiciunile legate de implicarea lor în tentativa de asasinat asupra papei Ioan Paul al II-lea. Din păcate, nu s-a putut găsi nici un document care să dovedească această legătură. Cel mai probabil este că au fost distruse, pentru că se pare că s-au aflat în posesia generalului Wolf de la HVA, unde tocătorul de hârtii a funcţionat zi şi noapte în 1990, când Stasi s-a dezintegrat. Totuşi, în cele din urmă, am aflat de la colonelul Rainer Wiegand, care a deţinut o poziţie înaltă în cadrul direcţiei de contraspionaj, că, adesea, problemele cele mai delicate erau rezolvate în cadrul unor întruniri între ofiţerii de legătură ai KGB-ului cu omologii lor din Stasi, astfel încât să nu existe dovezi scrise.[107] Dar există suficiente materiale disponibile în ceea ce priveşte atentatul, dovezi care indică o puternică legătură cu Bulgaria şi cu Uniunea Sovietică.

Autorităţile judiciare din Bulgaria au anunţat în martie 1991 că fostul şef al serviciului de informaţii, generalul Vladimir Todorov, a distrus dosarul Markov. Ca să scape de arest, a fugit împreună cu familia la Moscova, dar s-a întors în capitala bulgară când guvernul a protestat, cerând extrădarea sa. A fost judecat în iunie 1992 şi condamnat la şaisprezece luni de închisoare.

Generalul Stoian Savov, adjunctul lui Todorov la comanda armatei, a fost şi el inculpat, dar a preferat să-şi tragă un glonţ în cap decât să apară în faţa justiţiei. Un ziarist bulgar, Hristo Hristov, a scris o serie de articole legate de cazul Markov, publicate de ziarul *Dnevnik* din Sofia, în iunie 2005. El a dezvăluit faptul că un alt membru al DS, Vasil Koţev, care se presupune că ar fi ordonat operaţiunea Markov, a murit în mod „misterios“ într-un accident de automobil în 1991. Atât Savov, cât şi Koţev apar ca semnatari ai

scrisorilor de la Sofia şi ai telegramelor, care îi implorau pe est-germani să-i ajute în anularea suspiciunii de complicitate la tentativa de omor asupra papei Ioan Paul al II-lea. Ceea ce aminteşte de o zicală cât se poate de adevărată: „Nu iese fum fără foc.“ Ei au fost cei care au făcut prima mişcare în departamentul de „lichidări“ sau *mokrij delja*, aşa cum numeau KGB-ul şi predecesorii săi echipele care se ocupau cu crimele? Atât Savov, cât şi Koţev aveau gradul de general-locotenent, primul fiind adjunct în Ministerul de Interne, cel de-a doilea, şef al serviciului de informaţii extern.

Asemănările dintre uciderea lui Markov şi atentatul la viaţa papei există şi în ceea ce priveşte tipul de personalitate al celor care şi-au îndeplinit „misiunea“. Amândoi comiseseră crime. Ağca fusese condamnat pentru crimă în Turcia. A reuşit să scape din închisoare şi a fugit în Bulgaria unde a fost recrutat şi instruit de DS. Ucigaşul lui Markov a fost identificat în persoana lui Francesco Guillino, un italian născut la Bari, în 1946. Poliţia de frontieră bulgară l-a prins făcând contrabandă cu stupefiante şi cu valută. Evident, pus în faţa unei alegeri de tipul „lucrezi pentru noi sau înfunzi puşcăria“, a fost recrutat de DS ca agent, în 1970. Conform dosarelor descoperite de reporterul de investigaţii Hristo Hristov, Guillino a hoinărit prin Europa într-o camionetă. A făcut negoţ cu antichităţi şi, în cele din urmă, s-a stabilit la Copenhaga, unde a cumpărat o casă şi şi-a deschis o afacere cu rame de tablouri. Când numele lui Guillino a apărut în dosarul asasinării lui Markov, poliţia daneză şi detectivii de la Scotland Yard, care au acţionat la pont, l-au localizat în februarie 1993.[108] Obţinuse cetăţenia daneză. Negând orice implicare în uciderea scriitorului bulgar, şi-a recunoscut activităţile de spionaj. I-au fost luate amprentele digitale şi mostre de scris, dar pentru că danezii nu au avut nici o dovadă împotriva lui, a fost eliberat. Cu toate acestea, Ministerul de Justiţie al Danemarcei a contactat noul guvern bulgar pentru informaţii suplimentare legate de Guillino, dar nu a primit nici un răspuns. Încercările ulterioare făcute de guvernul britanic, care solicita cooperarea, au fost şi ele ignorate, şi cazul a fost închis.[109] La urma urmei, guvernul încerca un nou început democratic, iar membrii bulgari ai echipei însărcinate cu „lichidările“, la fel ca cel care

dăduse ordinul asasinării lui Markov, Todor Jivkov, erau morţi de mult. Guillino a vândut casa din Copenhaga la o lună după ce a fost interogat de poliţie şi a plecat din ţară cu destinaţie necunoscută. Încercările de a-l localiza au fost sortite eşecului, ceea ce nu este deloc neobişnuit în astfel de cazuri.

În ceea ce-l priveşte pe Mehmet Ali Ağca, pe 27 decembrie 1983, papa Ioan Paul al II-lea s-a dus la închisoarea Rebibbia din Roma ca să-l întâlnească pe atacatorul său. Cei doi au petrecut douăzeci şi unu de minute singuri, într-o carceră. Papa s-a rugat pentru el, l-a numit „fratele meu“ şi i-a dat un rozariu din argint.[110]

Vaticanul nu a dat niciodată amănunte cu privire la discuţia dintre suveranul pontif şi Ağca. Nu au existat speculaţii că turcul s-ar fi confesat şi ar fi dezvăluit detalii pe care le-a ascuns în timpul procesului. Evident, de asta se temeau bulgarii. Pe 10 februarie 1984, Erich Mielke, şeful Stasi, a primit o scrisoare de la ministrul bulgar de Interne, Dimitri Stoianov. „Vizita papei la Ağca este în detrimentul nostru, putând fi exploatată de inamic în scopuri propagandistice“, scria ministrul. „Acesta este unul dintre motivele pentru care trebuie să ne continuăm eforturile comune în combaterea campaniei occidentale, până când o să le demascăm complet minciunile şi vor renunţa.“ De asemenea, el şi-a exprimat şi profunda îngrijorare cu privire la arestarea şi procesul lui Serghei Antonov de la linia aeriană Balkan din Roma. Stoianov susţinea că Martella, judecătorul italian de investigaţie, „recurge la metode care urmăresc să-l supună pe Antonov unui nou şoc psihic, cu intenţia de a-l distruge total“. Întâlnirea papei cu Ağca şi iertarea „păcatelor“ acestuia, a mai spus ministrul bulgar, au fost şi ele folosite tot în influenţarea cazului Antonov. „Deci, trebuie să luăm măsuri care să distragă atenţia inamicului de la „cazul Antonov“. Stoianov şi-a încheiat pledoaria exprimându-şi „profunda apreciere pentru ajutorul frăţesc pe care ni l-aţi dat până în prezent şi pentru contribuţia dumneavoastră esenţială în lupta pentru demascarea şi prevenirea campaniei occidentale, ostile comunităţii noastre socialiste“. Era evident că Stoianov şi confraţii săi din poliţia secretă îl considerau pe Antonov

jucătorul-cheie în tentativa de asasinat asupra papei, iar acţiunile de dezinformare, transmise lui prin intermediul avocaţilor, păreau să funcţioneze. Antonov şi-a susţinut ferm nevinovăţia şi, după trei ani de detenţie în vederea investigaţiilor, a fost eliberat şi a părăsit imediat Italia, plecând în ţara sa natală. În iunie 1997, reporterii de la ziarul german *Bild* l-au depistat pe Antonov, care locuia la Sofia, într-un apartament dintr-un bloc dărăpănat, împreună cu mama lui. „Omul este o ruină, are un aer absent, iar ochii i se zbat în spatele sticlelor groase ale ochelarilor“, scriau ei. A fost citată mama lui, care afirmase: „Nu spune nici un cuvânt, nici măcar mie, iar noaptea vorbeşte în somn. În primii doi, trei ani după eliberarea din închisoare s-a purtat normal. Apoi boala s-a agravat şi acum nu mai vrea să vadă pe nimeni şi să vorbească cu nimeni.“[111] Antonov a murit în februarie 2007. Avea cincizeci şi nouă de ani. Cât despre Ağca, guvernul italian l-a graţiat pe 13 iunie 2000, din ordinul Vaticanului, şi a fost deportat în Turcia, să execute cei zece ani de închisoare pentru uciderea ziaristului, în 1979.

După prăbuşirea regimului comunist est-german, magistratul Rosario Priore, care a condus încă de la început ancheta vastă legată de tentativa de asasinat asupra papei, a primit de la Stasi documentele menţionate în acest capitol. În cursul anchetei sale, Alexandre de Maranches, fostul şef al Serviciului de Informaţii Externe al Franţei şi al Serviciului de Contraspionaj (SDECE), a fost interogat şi a confirmat că el l-a informat pe papă, în 1980, că serviciul lui aflase de decizia sovieticilor, luată la „cel mai înalt nivel“, de a-l elimina pe papă. Deşi nu cunoştea detaliile, de Maranches a declarat că informaţia i s-a părut credibilă. Priore a cerut amănunte de la Vatican cu privire la vizită, dar nu a primit nici un răspuns.[112] El a mai afirmat că Vaticanul a respins multe dintre cererile lui, motivând că acestea erau probleme interne.[113]

În mai 1991, la cererea magistratului, premierul italian Giulio Andreotti i-a cerut lui Mihail Gorbaciov toate informaţiile care ar putea exista în arhivele KGB-ului şi care ar putea face lumină în privinţa atacului.

Ambasadorul sovietic la Roma a răspuns că în arhive nu a existat nimic care să dovedească faptul că sovieticii s-au aflat în spatele atentatului.

Urmărind fără încetare cazul, Priore a cerut autorităţilor germane să-i interogheze pe Erich Mielke, şeful Stasi, pe Markus Wolf, şeful Serviciului de Informaţii Externe şi pe Günther Bohnsack, care au colaborat cu bulgarii în demersurile lor de dezinformare şi propagandă. Nici Mielke, nici Wolf nu au cooperat. Bohnsack a fost interogat şi iată ce spune raportul magistratului:

„Bohnsack a spus că a fost surprins de faptul că cererea de ajutor a bulgarilor a fost luată în seamă „la un nivel atât de înalt“, până la Biroul Politic, ceea ce era neobişnuit. El a mai spus că misiunea departamentului său era să pună la punct un indiciu care să ajungă la CIA, împreună cu alte „dovezi“ şi zvonuri. Zvonurile au fost răspândite prin intermediul agenţilor, prin contacte şi prin persoane de încredere. Chiar şi Ambasada Germaniei de Est la Roma a contribuit la răspândirea acestora.

Bohnsack a dezvăluit că un alt punct-cheie a fost cazul Antonov, reprezentantul liniei aeriene Balkan şi, evident, om al serviciilor secrete bulgare. Bulgarii se temeau că în închisoare ar putea vorbi despre lucruri care nu fuseseră dezvăluite. Descriind HVA, a afirmat că serviciul era similar instituţiei sovietice şi al doilea ca importanţă printre organizaţiile de acelaşi tip din ţările est-europene, după KGB.

În ceea ce priveşte alegerea papei, Bohnsack a spus că, încă din 1970, se stabilise deja că Polonia era o problemă, veriga politică slabă în blocul estic, situaţie care fusese adesea discutată. „Noi consideram Polonia o ţară inamică. Ne temeam că ea ar putea întrerupe fluxul strategic între Germania de Est şi Uniunea Sovietică. Alegerea papei a fost, din punctul nostru de vedere, deosebit de îngrijorătoare. Ne temeam că papa de la Roma ar putea să ducă o politică îndreptată împotriva ţărilor socialiste. Dar părerile erau împărţite. Unii chiar credeau că e un fapt pozitiv, dar cei care considerau că era un dezastru n-ar fi avut nimic împotriva dispariţiei papei.“

Bohnsack a spus că bulgarii au recunoscut că Antonov a fost unul dintre oamenii lor, dar ei nu au confirmat că ar fi avut de-a face cu atentatul.

„Oricum, Antonov ştia foarte multe lucruri şi, dacă ar fi cedat şi ar fi început să vorbească, ar fi putut provoca daune semnificative Bulgariei.“

În cele din urmă, a fost citată afirmaţia lui Bohnsack că relaţiile cu KGB-ul sovietic au fost „intense“ şi că „este de neconceput ca, în cazul în care atacul asupra papei ar fi fost pus la cale de o ţară din blocul estic, KGB-ul să nu fi fost informat şi să nu-şi fi dat aprobarea“. Remarca amintea de o populară zicală a bulgarilor: „Când plouă la Moscova, deschizi umbrela.“ El a subliniat faptul că „noi n-am crezut niciodată că CIA a fost răspunzătoare de complotul pentru uciderea papei. A fost o pură invenţie… o încercare de distragere a atenţiei“.[114]

Priore a susţinut că tentativa de asasinat nu a fost opera unei singure persoane şi că oricine susţine acest lucru „ridiculizează publicul italian şi sistemul judiciar“, adăugând că „Ağca a fost executantul, dar în spatele lui s-a aflat o organizaţie complexă, pe mai multe niveluri“. A subliniat faptul că în zilele cât a fost arestat, în 1981, Ağca i-a implicat pe oficialii bulgari, vorbind despre oferta lor de a-i acorda un refugiu sigur după reuşita asasinatului, dar ulterior şi-a retras afirmaţia, în primele zile ale procesului.[115]

Cel puţin o parte a ordinului din 13 noiembrie 1979 (menţionat în capitolul I), provenind de la Secretariatul Comitetului Central al Partidului Comunist, care cerea KGB-lui să folosească toate metodele ca să „prevină noul curs al politicii iniţiate de papa polonez; **dacă este necesar, să se ia măsuri suplimentare în afară de dezinformare şi discreditare** [sublinierea ne aparţine], a parvenit printr-o scurgere de informaţii unui ziar italian. Pe 20 ianuarie 2000, *Il Tempo* publica un interviu cu fostul preşedinte sovietic, Mihail Gorbaciov, unul dintre semnatarii ordinului. Scriitorul Stefano Mannucci i-a cerut lui Gorbaciov să comenteze ordinul. Răspunsul acestuia a fost: „Ne aflam în timpul Războiului Rece… trebuia să discreditäm acţiunile papei. Nu uitaţi că, în 1979, Războiul Rece se afla la apogeu, ceea ce determina logica acţiunilor noastre. Şi, în lumina acestui fapt, activitatea papei, orientată spre combaterea regimurilor totalitare, nu putea fi percepută decât ca fiind ostilă faţă de guvernul sovietic.

Documentul pe care îl menţionaţi reflectă întocmai acest lucru. Se vorbea despre acţiuni politice şi propagandă. În ceea ce priveşte „acţiunile ulterioare“, în aceste documente nu există amănunte despre ele. Vorbeau despre acţiuni similare măsurilor politice şi de propagandă. Nu s-a ordonat nimic împotriva persoanei papei şi nici nu putea fi altfel. La acel moment, asemenea acţiuni fuseseră eliminate şi interzise KGB-ului.“

Urmărind în timp şirul evenimentelor de după atentat, se obţine un traseu convingător al vinovăţiei. Deşi viitorul papă Ioan Paul al II-lea era recunoscut ca anticomunist, bătălia decisivă a început în 1979, odată cu vizita sa în Polonia, la mai puţin de un an după ce a fost ales papă. Brejnev s-a opus vehement vizitei şi a pierdut. Reacţia poporului polonez, mişcarea tot mai activă a opoziţiei faţă de comunism şi audienţa lui Wałęsa la papă i-a făcut pe liderii de la Kremlin să reacţioneze cu o consternare pe care occidentalii n-o mai văzuseră de la revoltele care duseseră la invadarea Ungariei şi a Cehoslovaciei. Atentatul şi reacţia lumii occidentale, legăturile cu membrii poliţiei secrete bulgare şi încercările lor disperate de a le cere est-germanilor să creeze o uriaşă acoperire au consolidat premisa unui complot comunist. Şi declaraţiile fostului colonel est-german de la Stasi, Günter Bohnsack, întăresc această convingere: Kremlinul a pus la cale complotul pentru uciderea papei. Desigur, există încă cei care spun că totul se bazează *numai* pe dovezi circumstanţiale, pe care *Black’s Law Dictionary* le defineşte după cum urmează: „Dovezile circumstanţiale sunt mărturii sau dovezi care nu se bazează pe cunoaşterea obiectivă sau personală ori pe observarea faptelor într-o controversă, ci pe alte aspecte din care se conturează deducţiile, dovedind indirect faptele care trebuie atestate.“

În martie 2006, o comisie parlamentară condusă de Paolo Guzzanti îşi face cunoscut raportul cu privire la atentatul de asasinat. Comisia a ajuns la „concluzia definitivă“ că mai degrabă serviciul de informaţii al armatei sovietice, Glavnoie Razvedivatelnoie Upravlenie (GRU), a pus la cale complotul, şi nu KGB. Un expert american în GRU, care a dorit să-şi păstreze anonimatul, a declarat că GRU era mai bine specializat în operaţiuni de teren. De exemplu, şeful liniei aeriene Balkan de la Roma,

Serghei Antonov, a avut neîndoielnic contacte cu GRU, câtă vreme liniile aeriene erau sub jurisdicţia serviciilor de informaţii militare. Expertul american a subliniat, totuşi, faptul că şeful KGB-ului, Andropov, a răspuns de operaţiune în ansamblul ei. Comisia italiană a afirmat că are probe incontestabile că Antonov se afla în apropierea lui Ağca la momentul atentatului. Senatorul Guzzanti a spus că probele se bazează pe două analize computerizate ale unei fotografii care l-ar înfăţişa pe bulgar purtând o mustaţă groasă şi ochelari mari. Fără aceste elemente, se vedea clar că este figura lui Antonov, dar, din lipsă de probe, acesta a fost achitat. Cum se explică suspiciunea iniţială că KGB-ul a fost răspunzător şi referirile la acest fapt existente în documentele Stasi? KGB-ul era mai bine echipat pentru operaţiuni de dezinformare şi avea legături strânse cu experţii Stasi, în timp ce GRU se ocupa aproape exclusiv de spionajul militar.

Anexă

Interviul care urmează, din septembrie 2005, luat lui Paul B. Henze, a fost adăugat aici pentru a evidenţia eforturile făcute de domnul Henze în scopul de a elucida poziţia Vaticanului cu privire la tentativa de asasinat şi în special poziţia papei cu privire la duşmanii săi.

Întrebare: Aţi contactat sau aţi vizitat Vaticanul în timpul cercetărilor dumneavoastră asupra acestui subiect?

Răspuns: Am fost sfătuit de bunul meu prieten Jan Nowak-Jeziorański să nu contactez direct Vaticanul, ci să mă bazez pe contactele lui, pe care le păstrase de-a lungul anilor. Îl cunoştea personal pe Karol Wojtyła, pe care îl întâlnise pe vremea când activa în Polonia. Cardinalul Wojtyła îl cunoştea şi el pe Jan Nowak de pe vremea când acesta din urmă era director al departamentului polonez al postului de radio Europa Liberă, pe care Wojtyła îl asculta frecvent. După alegerea lui Wojtyła ca papă, contactele cu Nowak au devenit mai strânse şi mai frecvente. În timpul vizitei mele la Roma, în septembrie 1981, am vizitat Vaticanul, am străbătut piaţa San Pietro şi am refăcut itinerarul pe care se crede că l-a parcurs Ağca şi am trecut prin toate locurile unde acesta s-a oprit şi unde a fost văzut. De asemenea, ca un turist obişnuit, am vizitat toate zonele accesibile

publicului, inclusiv biblioteca, dar nu am avut nici un contact oficial cu funcţionari ai Vaticanului.

Î: Papa a ştiut de cercetările pe care le-aţi întreprins la cererea revistei *Reader's Digest*?

R: Jan Nowak m-a asigurat că l-a informat pe secretarul personal al papei, monseniorul Stanisław Dziwisz[116], despre planurile mele de cercetare şi despre faptul că şi Claire Sterling a fost solicitată de revistă să analizeze această situaţie. M-am întâlnit cu Claire Sterling la Roma, în septembrie 1981. Am căzut de acord privind coordonarea şi împărţirea eforturile noastre, ale ei concentrându-se pe Italia, iar ale mele pe Turcia, informându-ne reciproc în legătură cu informaţiile pe care le găsea fiecare dintre noi. În toamna anului 1981 am făcut pentru *Digest* un raport preliminar în legătură cu ceea ce am aflat şi i-am dat o copie şi lui Jan Nowak. Mi-a spus că a trimis-o la Vatican, având motive să creadă că papa l-a citit.

Î: Ce ne puteţi spune despre munca ulterioară care a dus la publicarea cărţii în 1983, cum ar fi cercetările şi interviurile luate în Turcia?

R: Am continuat să-l informez pe Jan Nowak despre fiecare etapă a acestei cercetări şi i-am pus la dispoziţie primul manuscris al cărţii şi toate cele care au urmat. Am discutat de multe ori despre atitudinea papei faţă de complot. Nowak mi-a dat asigurări că papa nu avea nici o îndoială asupra faptului că atentatul fusese pus la cale de KGB. Nu a crezut că a fost o manifestare a sentimentelor anticreştine ale turcilor. Nici n-a considerat că exista un motiv pentru care bulgarii să-l urască. L-a privit pe Ali Ağca şi pe acoliţii lui ca pe nişte asasini plătiţi, în slujba unor forţe pe care nu le înţelegeau. Când s-a dus să-l viziteze pe Ağca în închisoare i-a dat de înţeles acest lucru şi a constatat că nici Ağca nu îl duşmănea.

Î: De ce nu a formulat papa nici o acuzaţie directă la adresa KGB-ului? De ce nu a dat măcar indicaţii purtătorului de cuvânt al Vaticanului să exprime această suspiciune?

R: Am discutat despre această chestiune de multe ori cu Jan Nowak. Explicaţia lui a fost că Sfântul Părinte a tras concluzia că, dacă i-ar fi acuzat

direct pe sovietici că au încercat să-l elimine, ei ar fi negat pur şi simplu şi ar fi creat o barieră de pseudoprobe ale nevinovăţiei lor – aruncând, poate, în cele din urmă, complotul pe seama bulgarilor sau a presupuşilor fanatici turci, elementele cele mai expuse în cadrul complex pe care îl creaseră ca să-şi pună în aplicare planul.

Papa a considerat că, indiferent cât de puternice ar fi acuzaţiile pe care le-ar aduce, acestea nu vor fi neapărat acceptate pe scară largă în Occident (nu avea îndoieli nici în privinţa atitudinii Poloniei), iar acuzaţiile lui vor rupe contactele importante dintre biserică şi autorităţile comuniste sovietice şi est-europene. Pe de altă parte, a tras concluzia că se va afla într-o poziţie mai autoritară faţă de vechea gardă de la Kremlin dacă se va feri să facă acuzaţii pe faţă – sau să le îngăduie celor mai apropiaţi asociaţi să lanseze astfel de acuzaţii – lăsând să se acumuleze suspiciunile şi dovezile complicităţii sovieticilor. Ar avea astfel, peste capetele ierarhiei sovietice, posibilitatea de a-i acuza în cele din urmă cu probe solide. Într-o astfel de împrejurare nu vor mai avea nici o scuză pentru a-i refuza contactul cu credincioşii aflaţi sub dominaţie comunistă şi vor fi constrânşi să se comporte mai prudent faţă de biserică şi faţă de mişcările tot mai intense din Polonia, care voia să se elibereze de sub dominaţia sovietică. Papa a vrut să aibă tot mai mult acces nu numai la autorităţile bisericii poloneze, dar şi la toate autorităţile ecleziastice din Europa de Est, inclusiv la persoane din Biserica Ortodoxă din Uniunea Sovietică. Era convins că reacţia lui la tentativa de asasinat – din care scăpase în mod miraculos – putea fi folosită împotriva celor care o instigaseră.

Î: Nowak a trimis cartea pe care aţi scris-o la Vatican? Papa a citit-o?

R: Jan Nowak mi-a spus că a fost trimisă secretariatului Vaticanului. Credea că papa o citise. Era sigur că cel mai apropiat confident al papei, monseniorul Dziwisz, o citise.

Î: V-aţi pus vreodată întrebări sau aţi dezaprobat atitudinea papei de a se abţine de la orice fel de acuzaţii la adresa KGB-ului?

R: Nu, niciodată. I-am înţeles poziţia şi am considerat-o ca pe o măsură a guvernării sale înţelepte. Raţionamentul lui a fost logic şi s-a dovedit corect.

Sovieticii nu au reuşit niciodată să spulbere suspiciunile şi au recurs la tot felul de scenarii care de care mai nebuneşti ca să distragă atenţia de la rolul lor – aşa cum am demonstrat în cartea mea. Papa Ioan Paul al II-lea şi-a slujit bine scopul esenţial. Sovieticii au fost incapabili să-i minimalizeze influenţa, care a crescut constant de-a lungul anilor.

100 Paul Henze, *The Plot to Kill the Pope*, Charles Scribner's Sons, New York, 1983
101 *Ibid.*
102 *Ibid.*
103 Ministerul pentru Securitatea Statului (Stasi), document strict secret, nr. 8857 / 81, datat 7 iulie 1981, cu traducere din rusă. BSTU nr. 000198
104 Telegrama nr. 1304 / 82. BSTU nr. 000007
105 *Auftrag Irreführung*, Carlsen Verlag, Hamburg, 1992. Autorii sunt Günter Bohnsack, de la HVA, Departamentul pentru Măsuri Active, şi Herbert Brehmer de la HVA, Departamentul Serviciilor de Informaţii din Vest.
106 Faptul a fost confirmat de colonelul KGB Oleg Gordievski în cartea lui *KGB, The Inside Story*, Harper Collins Publishers, New York, 1990, şi mult mai extins şi amănunţit de către fostul general-maior KGB, Oleg Kalugin, în *The First Directorate – My 32 Years in Intelligence and Espionage against the West*, St. Martin's Press, New York, 1994.
107 În 1992 i-am luat un interviu lui Wiegand, care a fugit în Occident înainte de prăbuşirea Germaniei de Est. A fost o sursă importantă pentru cartea mea *Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police.*
108 *Sunday Times*, ediţia online londoneză, 5 iunie 2005
109 *Ibid.*
110 Agenţia de ştairi Zenet, Roma, 14 iunie 2000
111 *Bild Zeitung*, 19 iunie 1997
112 Tribunale di Roma. Ufficio Istruzione – Secione 1a. N. 9031 / 85A P.M. cap. 3.2.1, pp. 211–216
113 Interviu ce mi-a fost acordat în 22 iulie 1999
114 Tribunale di Roma. Ufficio Istruzione – Cap. 1a. Nr. 9031 / 85A P.M. par. 4.6.7 / 8., pp. 356–358
115 Interviu din publicaţia germană *Focus Magazine*, nr. 25, 2000
116 Numit episcop în 1998 şi arhiepiscop în 2003, după moartea papei Ioan Paul al II-lea, pe 2 aprilie 2005, Dziwisz a fost ales de papa Benedict al XVI-lea arhiepiscop de Cracovia, demnitate ocupată de Karol Wojtyła înainte de a fi ales papă.

Capitolul 8

Prelatul spion

Descoperirea dosarelor poliţiei secrete comuniste ar putea fi considerată asemenea unui furtun de apă folosit ca să scoată cârtiţele din muşuroi. În acest caz, furtunul a fost folosit pentru curăţarea Bisericii Catolice, în special a Vaticanului, unde cârtiţele, spionii comunişti, şi-au desfăşurat treburile murdare. Aşa cum am subliniat mai înainte, multe dosare au fost distruse când Uniunea Sovietică s-a prăbuşit. Dar au fost găsite suficiente, încât să dovedească trădarea, mai ales în arhivele Ministerului pentru Securitatea Statului (MfS sau Stasi) din Germania de Est. Mă voi ocupa aici de câteva cazuri. Unul dintre cele mai complete dosare este cel al monseniorului Paul Dissemond. Are o grosime de şapte centimetri şi se referă la colaborarea clericului cu Stasi, colaborare care a început în 1974, când avea cincizeci şi patru de ani. A făcut parte din grupul de conducere al cardinalilor şi a fost secretar al Conferinţei Episcopale de la Berlin, o poziţie care i-a permis să aibă contacte strânse cu oficiali de rang înalt ai bisericii, nu numai din Germania de Est, ci şi de la Vatican.

Când, în luna mai 1987, misiunea sa la Conferinţa Episcopală s-a încheiat, Dissemond a fost înlocuit din postul de contact oficial al bisericii în cadrul Stasi cu un alt prelat. Stasi l-a scos din registre ca IM*, sau „colaborator neoficial“ *(Inoffizieller Mitarbeiter),* aşa cum erau numiţi agenţii, pe 12 decembrie 1989, la o lună după căderea Zidului Berlinului şi la zece zile după ce procurorul general al Germaniei de Est a dispus urmărirea penală împotriva şefului Stasi, Erich Mielke.[117]

Dissemond este un caz fascinant datorită faptului că primul său contact cu poliţia secretă s-a realizat la cererea cardinalului Alfred Bengsch, arhiepiscop de Berlin. Autorităţile Bisericii Catolice desemnau preoţi care să întreţină legături cu oficiali guvernamentali, inclusiv cu ofiţeri Stasi.[118] Misiunea lor era aceea de a obţine permise de construcţie strict controlate, pentru ridicarea sau consolidarea lăcaşurilor de cult şi, mai ales după înălţarea Zidului Berlinului care a transformat ţara în temniţă, de a cere permisiunea pentru est-germani să viziteze zona de vest a ţării, ca să fie prezenţi, în caz de boli grave, alături de rudele de sânge apropiate, sau la înmormântări. Autorizaţiile pentru construirea de biserici erau mai uşor de obţinut, atâta vreme cât cheltuielile necesare construcţiei erau plătite în mărci vest-germane sau în altă monedă „grea“ sau convertibilă, care era necesară propulsării economiei comuniste, bolnave şi prost administrate. Obţinerea permiselor de ieşire însemna cel mai adesea întâlniri dure de negociere, în timpul cărora ofiţerii Stasi ar fi cerut „un anumit profit“. Acest lucru, la începutul contactelor, putea părea inofensiv. O astfel de cerere i s-a făcut monseniorului la scurt timp după ce şi-a asumat rolul de legătură, şi chiar înainte de a fi înregistrat ca agent. Totuşi, i se dăduse deja numele de cod „Peter“. Într-un raport Stasi, care se referă la întâlnirea cu Dissemond din noiembrie 1974, a fost încadrat drept „candidat“, deci nu era încă IM.

Lui Dissemond i s-a cerut să comenteze reacţia cardinalului Bengsch la întâlnirea lui cu „câinele de pază“ al regimului, stalinis-tul Hans Seigewasser, în ceea ce priveşte activitatea religioasă. Întâlnirea a fost stabilită după ce poliţia secretă a obţinut „neoficial“ o copie a unei scrisori pastorale interne, *Hirtenbrief*, trimisă de cardinalul Bengsch tuturor episcopilor din Gemania de Est. În scrisoare era vorba despre plângerile şi nemulţumirile exprimate de numeroşi părinţi şi tineri în legătură cu permanenta discriminare a creştinilor de către comunişti, în privinţa educaţiei. Pentru că, la începutul anilor 1960, guvernul şi-a intensificat „măsurile pentru crearea unei personalităţi socialiste“, ceea ce se traducea prin renunţarea la învăţăturile creştine şi adoptarea dogmei comuniste. „După întrevedere, cardinalul s-a întâlnit cu un mic grup în biroul său,

pentru a evalua rezultatele întâlnirii“, se crede că i-ar fi spus Dissemond interlocutorului său, maiorul Helmut Wegener, pe care monseniorul îl cunoştea numai ca *„Herr Lorenz“*, numele de cod din Stasi. El era şeful Departamentului 4, responsabil cu supravegherea Bisericii Catolice.[119] „În general, cardinalul a fost mulţumit de întâlnire, despre care a spus că s-a desfăşurat într-o atmosferă de obiectivitate. În realitate, s-a temut că vor exista dispute grave, şi relaţiile dintre biserică şi stat se vor înrăutăţi“, i-a spus monseniorul maiorului, după care a adăugat: „Secretarul de stat a întrebat imediat dacă asta a fost intenţia lui prin scrisoarea pastorală, dar cardinalul a negat. În schimb, a subliniat faptul că episcopii susţin că educaţia creştină este o responsabilitate inalienabilă a preoţilor catolici şi a bisericii în întregul ei, şi sunt cu toţii de acord cu principiile de bază ale Conciliului Vatican II, care au fost acceptate de toate naţiunile.“[120] Cardinalul Bengsch i-a spus secretarului de stat, conform declaraţiei lui Dissemond, că biserica nu era în nici un fel interesată de o deteriorare a relaţiilor cu statul. „În ceea ce priveşte problemele ridicate la întâlnire, cardinalul a precizat că ar putea să nu existe nici o înţelegere, dar, din moment ce noi toţi trebuie să trăim împreună în acelaşi stat, un *modus vivendi* ar trebui să continue să fie posibil.“

Dissemond nu şi-a limitat raportul la întâlnirea cardinalului cu supraveghetorul guvernamental al bisericii. I-a spus ofiţerului Stasi că, în discuţia lui cu personalul, cardinalul a evidenţiat faptul că „Vaticanul şi episcopii din RDG au căzut de acord că exemplul negocierilor arhiepiscopului Casaroli în Polonia, care au dat naştere la multe neînţelegeri, nu trebuie urmat în RDG. Dacă negocierile vor deveni necesare, acestea vor trebui purtate numai la nivel politic, între o comisie a Vaticanului şi reprezentanţii guvernului RDG, şi nicidecum de către alte organisme.“ Era o informaţie evidentă pentru liniştirea temerilor est-germanilor că biserica va negocia nu numai cu guvernul sau cu Partidul Comunist, ci şi cu organizaţiile muncitoreşti revoltate sau cu disidenţii religioşi, aşa cum s-a întâmplat în Polonia.

Bazându-se pe discuţia lui cu Dissemond, maiorul Wegener a făcut recomandarea ca reacţia cardinalului Bengsch la întâlnirea cu secretarul de stat să fie transmisă confidenţial secretarului de stat pentru Culte. Maiorul Wegener a remarcat că „Treff“, termen din jargonul Stasi pentru o întâlnire clandestină, a avut loc fără nici un „Vorkommnisse“, adică vreun eveniment special. „Candidatul m-a impresionat prin orizonturile sale largi.“ Se pare că aceasta a fost singura „Treff“ a monseniorului. O lună mai târziu, Wegener a murit subit, fapt care i-a fost ascuns lui Dissemond, căruia i s-a spus că lui Herr Lorenz i-au fost atribuite alte sarcini. A fost înlocuit cu căpitanul Hans Baethge, alias *Herr* Ebert. În acest moment, Dissemond, cu numele de cod „Peter“, nu mai era candidat, ci a devenit IMB, adică un colaborator neoficial al contactelor inamice.

Rapoartele privitoare la întâlnirile dintre Dissemond şi Stasi în noiembrie 1974 şi aprilie 1975 au fost distruse, total sau parţial. Unul dintre cele care a supravieţuit aproape integral datează din 1 aprilie 1975 şi priveşte intenţia arhiepiscopului Casaroli de a vizita Berlinul în luna iunie. Monseniorul i-a spus interlocutorului său de la Stasi că arhiepiscopul Casaroli, pe atunci secretar al Consiliului pentru Afaceri Externe, i-a scris cardinalului Bengsch că Vaticanul se afla în punctul în care putea stabili un contact cu guvernul est-german pentru pregătirea negocierilor legate de graniţele diocezei. Aranjamentele în vederea vizitei aveau să fie făcute prin intermediul Ambasadei Germaniei de Est la Roma. „Arhiepiscopul i-a cerut cardinalului să aibă amabilitatea să înţeleagă că el, ca reprezentant al Vaticanului, va fi invitat oficial al guvernului şi se va întâlni cu capii bisericii numai în calitate de vizitator.“ Cu alte cuvinte, vizita nu va trebui interpretată ca un eveniment clerical. Punând aceste informaţii la dispoziţia guvernului, evident că oficialii au fost avantajaţi. Raportul se încheia cu un avertisment: „Intenţiile lui Casaroli sunt cunoscute numai într-un cerc restrâns de apropiaţi ai cardinalului Bengsch. Prin urmare, această informaţie trebuie să fie folosită numai în termeni strict confidenţiali.“[121] Noul ofiţer de legătură al monseniorului Dissemond, Baethge, scria că „Peter“ va călători la Vatican, pentru a oferi transcrierea pastoralei sinodului. „În timpul

discuţiilor noastre cu „Peter“, acesta a fost de acord cu cererea mea de a obţine mai multe detalii despre întâlnirile planificate de Casaroli cu oficialii guvernului est-german.“[122] O astfel de cerere a fost numită de ofiţerii serviciilor secrete americane „EEI“, adică elemente esenţiale de informare, şi era îndeplinită de agenţi sub acoperire.

După întoarcerea sa de la Roma, lui Dissemond i s-a cerut să-şi prezinte raportul în faţa şefului departamentului Cultelor din Stasi, colonelul Hans Ludwig, ceea ce dovedea încă o dată importanţa acestei „Treff“ – şi recenta promovare a maiorului Baethge. Raportul monseniorului acoperea pregătirile pentru întâlnirea lui Casaroli şi temerile exprimate de guvernul şi senatul vest-germane ca Vaticanul să nu capituleze în faţa pretenţiilor comuniştilor de a redesena graniţele episcopatului, precum şi de a crea un episcopat separat pentru Berlinul de Vest. Evident, vest-germanii erau conştienţi de faptul că papa Paul al VI-lea şi-a continuat politica în Est folosindu-l pe Casaroli ca intermediar. „În timpul convorbirilor de la Roma, Casaroli a subliniat faptul că papa [Paul al VI-lea] consideră că sistemul comunist va exista o lungă perioadă de timp şi, prin urmare, este nevoie să se ajungă la o înţelegere cu comuniştii, iar în cadrul negocierilor va trebui să se ţină cont de acest fapt“, a evidenţiat Dissemond. Acest tip de informaţii în legătură cu modul de a gândi al Vaticanului cu siguranţă va încuraja convingerea regimului est-german că, la un moment dat, Vaticanul va ceda în faţa presiunilor acceptând un control total. În acest sens, este demn de remarcat un pasaj referitor la politica în Est, din biografia papei Ioan Paul al II-lea, scrisă de George Weigel. Conversaţia lui Weigel cu arhiepiscopul Casaroli este centrată în mod special pe Polonia. Dar climatul politic din ceilalţi sateliţi est-europeni comunişti nu era deloc diferit. A fost citată afirmaţia arhiepiscopului care a spus că adoptarea unei strategii de „concesii tactice“ va oferi „un moment de respiro“.[123]

Negocierile lui Casaroli cu ministrul de Externe al Germaniei de Est, Oskar Fischer, au fost raportate pe 12 iunie 1975. Din raport au fost scoase pasaje despre negocieri, aşa că a fost imposibil să se descrie amănuntele discuţiilor. Cu toate acestea, în urma examinării anumitor cuvinte şi fraze

care au supravieţuit, s-ar putea deduce că discuţiile s-au axat pe presiunile crescânde ale regimului în vederea schimbării graniţelor Vaticanului în diferite dioceze, districte sub jurisdicţia unui episcop, stabilite în 1933 prin concordatul Vaticanului cu noul regim al lui Hitler.[124] Întrucât o parte a diocezei s-a extins dincolo de Germania de Est comunistă, în partea democratică a ţării, în Germania de Vest, regimul comunist a făcut presiuni pentru schimbare, în aşa fel încât să controleze mai bine activităţile bisericii şi să elimine influenţa unui episcop vest-german asupra unor biserici şi a activităţilor lor în Est. Acesta a fost un subiect care a dat bătăi de cap regimului tiranic până la prăbuşirea lui.

Introducerea acestui raport s-a păstrat intactă şi dovedea că monseniorul nu mai era un simplu „candidat“, ci un IMV cu drepturi depline. Deci, nu mai era „doar“ un Inoffizieller Mitarbeiter, un colaborator neoficial, iar adăugarea acelui „V“, în conformitate cu manualul abrevierilor Stasi, însemna că fusese înregistrat ca un colaborator „neoficial care menţinea relaţii confidenţiale cu persoanele aflate sub anchetă sau sub supraveghere“. Importanţa acestei „Treff“ a fost dovedită clar prin faptul că maiorul Baethge a fost din nou însoţit de colonelul Hans Ludwig.

Cu fiecare raport care a supravieţuit distrugerii, devenea tot mai evident că Dissemond era atras din ce în ce mai mult în reţeaua Stasi, transmiţând tot mai multe informaţii cu caracter confidenţial, deşi nu neapărat vitale pentru supravieţuirea bisericii din Est.

Maiorul Baethge din Stasi a scris un rezumat de cinci pagini despre cele patru „Treffs“ pe care le avusese cu „Peter“, din februarie până în aprilie. Acestea aveau ca subiect în special o serie de conferinţe secrete ale episcopilor, în care, în conformitate cu spusele monseniorului, „s-a discutat despre educaţia creştină şi decizia clericilor de a continua să fie reticenţi faţă de problemele politice sau sociale“. La ultima întâlnire, dădea asigurări că regimul nu trebuia să-şi facă griji în privinţa faptului că preoţii catolici est-germani se vor amesteca în revolte, la fel ca omologii lor din Polonia, care instigau poporul cu aproape un deceniu în urmă.

Într-o întâlnire de trei ore, din noiembrie 1975, Dissemond a oferit Stasi detalii legate de o discuţie privată pe care o avusese cu cardinalul Bengsch despre conversaţia purtată de arhiepiscopul Casaroli la Bonn, în capitala Germaniei de Vest, cu cancelarul Helmut Schmidt şi cu ministrul de Externe, Hans-Dietrich Genscher. Se pare că ambii oficiali au insistat nu numai să fie informaţi în legătură cu toate contactele Vaticanului cu est-germanii în problema graniţelor, dar au cerut şi să fie consultaţi înainte. „De asemenea, Peter a subliniat faptul că a fost informat confidenţial de cardinalul Bengsch că, având acordul Vaticanului, cardinalul Alfred Döpfner a decis să rămână preşedinte al Conferinţei Episcopale de la Berlin, dar şi al Conferinţei Episcopale de la Fulda“, aşa cum specifică raportul Stasi. Amplasarea unei importante instituţii de conducere a Bisericii Catolice în Fulda, un oraş din inima Germaniei de Vest „capitaliste“, a fost multă vreme un ghimpe în coasta est-germanilor, care, ca urmare, nu mai puteau exercita un control total asupra diocezei.

În timpul celui de al IX-lea Congres al Partidului Unităţii Socialiste (Partidul Comunist din Germania de Est), din primăvara anului 1976, un număr de activişti au cerut să se exercite o mai mare influenţă ideologică în şcoli şi în instituţiile de învăţământ superior. Era o altă iniţiativă pentru eliminarea învăţământului creştin / catolic din şcolile Germaniei de Est. La o întrunire a Stasi din iunie, i s-a cerut lui Dissemond să raporteze care a fost reacţia bisericii. „Cardinalul Bengsch a declarat că Biserica Catolică nu vede nici un motiv să comenteze oficial noile presiuni, la care se aştepta. Cu toate acestea, episcopii au fost de acord cu cardinalul că, la nivelul diocezei, trebuie acordată mai multă atenţie instrucţiunilor religioase în probleme de credinţă“, a arătat monseniorul. „Instrucţiunile vor fi furnizate în scris preoţilor şi profesorilor de religie, mai ales în cazurile de discriminare a elevilor în şcolile catolice şi a studenţilor care cer permisiunea să fie admişi în universităţi. Preoţii şi profesorii au fost instruiţi cu privire la modul în care să abordeze aceste probleme cu oficialii guvernamentali.“ Inutil să mai spunem că aceste informaţii furnizate regimului le-au lăsat oficialilor acestuia suficient timp să se pregătească pentru orice confruntări, să evite

ciocnirile care deveniseră aproape nişte evenimente cotidiene în statul învecinat, Polonia. Alte întâlniri pe parcursul anului 1976 au continuat să se ocupe în principal de presiunea exercitată de regim în privinţa frontierelor diocezei.

În aprilie 1977, când Dissemond a făcut o călătorie la Roma în numele bisericii, Stasi l-a însărcinat să prezinte un raport în legătură cu o serie de subiecte, printre care şi poziţia Vaticanului cu privire la sesiunea Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa (CSCE), care urma să se ţină la Belgrad, precum şi cu privire la Conferinţa Mişcărilor Religioase pentru Pace, care era planificată să aibă loc la Moscova.[125] Ca de obicei, monseniorul a cedat. Vaticanul avea să continue colaborarea cu CSCE şi să participe la toate sesiunile viitoare. „Vaticanul consideră conferinţa ca pe o continuare a eforturilor de reconciliere iniţiate la Helsinki şi va evita orice acţiuni care se vor opune acestui fapt“, a raportat agentul în sutană. Apoi a adăugat că Sfântul Scaun a cerut ca toţi participanţii să lucreze cu sârguinţă pentru înlăturarea obstacolelor rămase în calea reconcilierii. Astfel, în ciuda tulburărilor din Polonia, în care biserica a jucat un rol important, membrii CSCE din ţările comuniste erau siguri că nu se vor confrunta cu surprize neplăcute. În legătură cu participarea bisericii la reuniunea de pace de la Moscova, Dissemond a arătat că „un grup din jurul lui Casaroli este în favoarea participării, dar altul este total împotrivă şi, prin urmare, papa a decis să trimită doar o delegaţie de observatori“. A adăugat că Biserica Catolică din Polonia şi Germania de Est „va adera strict la poziţia Vaticanului şi nu va participa“. Vaticanul sublinia ferm că, având în vedere situaţia din Polonia, nu avea să ofere vreun ajutor indirect Kremlinului în încercarea de a-şi cosmetiza imaginea brutală.

La aceeaşi întrunire clandestină a Stasi, monseniorul s-a oferit să dea informaţii despre o întâlnire privată a fostului şef al biroului de legătură pentru relaţii cu guvernul din cadrul Conferinţei Episcopale Germane din Bonn, capitala Germaniei de Vest. Prelatul Wilhelm Wöste fusese transferat în funcţia de episcop sufragant la Münster, unde avusese o întâlnire de rămas-bun cu cancelarul federal Helmut Schmidt, în cadrul căreia, conform

spuselor monseniorului, Schmidt s-a arătat îngrijorat în legătură cu relaţiile Germaniei de Vest cu Statele Unite. Esenţa discuţiei a fost transmisă într-un raport către Conferinţa Episcopală, la care Dissemond a avut acces. „Schmidt a declarat că guvernul său nu poate evalua încă exact modul în care va evolua politica SUA şi care va fi poziţia noului preşedinte american, Carter, şi, în acel moment, nu se puteau trage concluzii cu privire la caracterul relaţiilor în viitor şi al consecinţelor ulterioare“, a declarat monseniorul în faţa Stasi. „Deoarece tot personalul important a fost înlocuit, Guvernul de la Bonn nu mai poate avea consultările atât de necesare, iar refacerea contactelor de încredere va lua ceva timp“, a afirmat Schmidt. Cu siguranţă, informaţia nu a avut o valoare deosebită pentru analiştii serviciului de informaţii est-german, câtă vreme guvernul Germaniei de Vest era dominat de Partidul Social Democrat şi era suprasaturat de propriii spioni.[126] Cu toate acestea, raportul lui Dissemond despre întâlnirea lui Wöste cu şeful guvernului de la Bonn a fost importantă pentru agenţii lui de legătură deoarece le-a permis să evalueze cât de sigure erau alte informaţii pe care le oferea acesta.

Un memorandum datat 15 iulie şi găsit în dosarul monseniorului spunea că IMV „Peter“ fusese spitalizat de urgenţă din cauza unei probleme de sănătate a cărei natură nu era precizată şi că nu va fi „disponibil“ un timp. Cu toate acestea, la trei zile după Crăciunul din 1977, într-o altă notă scurtă se spunea despre colonelul Ludwig şi maiorul Baethge că au avut o „Treff“ cu IMV „Peter“, într-o reşedinţă sigură a Stasi, un loc secret cu numele de cod „Wassermann“. Nu s-au dat alte amănunte, cu excepţia faptului că întâlnirea „a avut ca scop consolidarea încrederii reciproce şi a angajamentului faţă de MfS“.

Pe parcursul anului 1978 au avut loc o serie de „Treff“ şi toate s-au ocupat de conferinţele organizate de cardinalul Bengsch şi un număr de episcopi pentru a rezolva problema presiunii continue a guvernului în vederea realinierii graniţelor diocezei. La discuţii a participat şi Alois Mertes, un membru al delegaţiei Partidului Creştin Democrat (CDU) din parlamentul vest-german, care voia să fie informat în legătură cu acţiunile

pe care biserica intenţiona să le întreprindă. Aşa cum am spus deja, guvernul de la Bonn s-a opus ca biserica est-germană să devină „independentă“ şi astfel să fie supusă unui control mai restrâns al statului. Stasi l-a însărcinat pe monsenior să furnizeze detalii **solide** cu privire la discuţii.[127] Deşi papa Paul al VI-lea era suferind, regimul comunist conta pe aprobarea lui în privinţa configurării frontierelor. Era evident că nu se aşteptau să moară pe 6 august 1978 şi nici nu se aşteptau ca arhiepiscopul polonez de Cracovia, Karol Wojtyła, să fie ales papă, sub numele de Ioan Paul al II-lea, pe 16 octombrie.

În perioada în care cardinalul Bengsch a participat la funeraliile papei Paul al VI-lea şi, ulterior, la conclavul pentru alegerea noului papă, conferinţele s-au împotmolit. În timpul celor câteva zile alocate alegerii noului papă, Bengsch s-a consultat cu cardinalul Giovanni Benelli. Faptul acesta, probabil în baza dezvăluirilor făcute de Dissemond cu privire la respectiva întâlnire, a devenit subiectul principal al analizelor strict secrete pe care Stasi le pregătea pentru Erich Honecker, secretarul general al Partidului Comunist şi şeful statului, precum şi pentru Biroul Politic şi membrii marcanţi ai Securităţii statului. „Cardinalul Benelli este un adversar al încercării de normalizare a relaţiilor dintre RDG şi Biserica Catolică“, se spunea în analiză. Se sublinia faptul că Benelli a fost un „prieten apropiat“ al politicienilor din Partidul Creştin Democrat al Germaniei de Vest, iar aceştia s-au opus vehement.

Deşi, aşa cum s-a menţionat anterior, papa Paul al VI-lea a fost dispus să cedeze în favoarea cererilor comuniste, papa polonez a creat o nouă situaţie. „Conform primelor rapoarte privind poziţia Vaticanului“, spunea analiza, „nu se poate aştepta ca noul papă să-şi dedice timpul acestei probleme complicate“. Dar exista o speranţă pentru viitor. „Papa Ioan Paul al II-lea a declarat în particular, în mai multe rânduri, că se străduieşte, ca prelat, să-i sprijine pe catolicii din ţările socialiste şi că intenţionează să reia negocierile cu statele socialiste cât mai curând, pentru a ajunge la rezultatele care se impun“, potrivit analizei, „şi şi-a exprimat interesul pentru negocierile cu RDG“.[128] Este uimitor cât de greşit l-au citit analiştii

pe acest nou papă care, cu siguranţă, avea multe alte obiective mai importante – situaţia cea mai disperată fiind opresiunea brutală la care erau supuşi fraţii săi polonezi – decât dorinţele politice ale Berlinului de Est.

Indiferent de modul în care membrii guvernului est-german au încercat să facă noua ierarhie catolică să se conformeze cerinţelor lor, nimic n-a funcţionat. Au încercat să-l facă pe papa Ioan Paul al II-lea, recent ales în funcţie, să viziteze Berlinul de Est. Ministrul lor de Externe a vizitat Vaticanul şi s-a întors cu mâinile goale. Secretarul general, nimeni altul decât Honecker, s-a zbătut în zadar să obţină o invitaţie de la papă. Ioan Paul al II-lea a rămas de neclintit şi, până când s-a prăbuşit Zidul Berlinului, frontierele diocezei au rămas aşa cum fuseseră trasate cu mai mult de cincizeci de ani în urmă, incluse în Occident.

În data de 3 august 1999, i-am luat un interviu monseniorului Dissemond în spaţiosul şi elegantul său apartament din Berlinul de Est. I-am cerut să mă însoţească, în calitate de martor, locotenent-colonelului în rezervă al Forţelor Aeriene ale SUA (USAF) A.F. „Fritz“ von Marbod. Vorbitor de limbă germană, a fost superiorul meu în perioada când am servit într-o unitate de contraspionaj a USAF. Când i-am telefonat lui Dissemond şi i-am solicitat o întâlnire, a acceptat imediat. A recunoscut că a avut contacte cu Stasi timp de peste un deceniu, din ordinul superiorilor săi. „Toate contactele şi discuţiile mele au fost în întregime aprobate de cardinalul Bengsch şi întotdeauna au fost axate pe aspecte umanitare, cum ar fi acordarea permiselor de ieşire în situaţii dificile, ca decesele în familie.“ A negat că ar fi dezvăluit vreodată orice informaţie internă şi confidenţială fără aprobarea superiorului său ori că acesta i-ar fi cerut vreodată să furnizeze asemenea informaţii. În pofida rapoartelor agenţilor săi de legătură din Stasi, a susţinut că toate acţiunile lui au avut un caracter benign, insistând asupra faptului că s-au discutat numai aspectele umanitare. De ce a simţit biserica nevoia să trateze cu poliţia secretă aceste probleme, în loc să discute cu departamentul Cultelor din cadrul guvernului? „Nu ştiu, lucrurile au început cu mult înainte ca eu să preiau această sarcină“, a afirmat Dissemond. Când a fost întrebat dacă acest lucru

putea fi comparat cu negocierile cu Gestapoul, din anii nazismului, a ridicat din umeri, fără să spună nimic.

Era evident că monseniorul se simţea pe un teren sigur, câtă vreme, foarte probabil, agentul lui de legătură, Hans Baethge, l-a asigurat că dosarele relevante fuseseră distruse. Cele care s-au păstrat între 1974 şi 1979 nu au oferit indicii cum că ar fi furnizat vreodată informaţii asupra unor persoane care ar fi putut fi urmărite penal pentru activităţi antistatale.

După o oră de întrebări, am căzut de acord cu colonelul von Marbod asupra faptului că interviul era o pierdere de timp. Cât a durat interviul, monseniorul Dissemond a fost prietenos, calm şi stăpân pe sine. Purtarea lui corespundea întru totul termenului german „Scheinheilig“, adică „inocenţă simulată“.

După interviu m-am întors la arhiva Stasi, unde erau depozitate dosarele. Dintr-un noroc, domnul Rödiger Stang, arhivar, a găsit un alt dosar cu materiale referitoare la Dissemond. Dosarul punea capăt minciunii pe care o susţinuse monseniorul cum că nu ar fi făcut nimic pentru a ajuta regimul tiranic să ţină în frâu populaţia care deja începea să scape de sub control. Dosarul se referea în întregime la premiile, medaliile şi cadourile primite de Dissemond.

În noiembrie 1976, i s-a făcut un „dar“ de 500 de mărci (circa 250 de dolari). În recomandarea făcută de maiorul Baethge se putea citi: „Colaborarea cu „IMV Peter“ a produs până în prezent informaţii valoroase pentru conducerea Partidului şi a statului. Pe baza consolidării relaţiei personale de încredere cu MfS, a fost posibil, cu ajutorul lui, să fie influenţaţi pozitiv clerici de frunte din RDG, în probleme importante. Premiul are scopul de a promova încrederea reciprocă şi o colaborare de nădejde cu IM.“ Doi ani mai târziu, cu ocazia „celebrării celei de-a 30-a aniversări de la fondarea RDG“, colaboratorul a primit alte 500 de mărci. Recomandarea aparţine locotenent-colonelului Joachim Wiegand, şef al secţiei Bisericii Catolice XX / 4: „IM şi-a îndeplinit întotdeauna sarcinile în mod eficient şi cu simţul răspunderii. Colaborarea s-a dezvoltat permanent şi a avut ca scop evitarea confruntării dintre stat şi biserică. În acest sens,

IM şi-a îndeplinit bine sarcinile atribuite.“ În „onoarea“ celei de-a 31-a aniversări a statului totalitar, monseniorul a fost recompensat cu un premiu în valoare de 500 de mărci. În menţiunea scrisă de locotenent-colonelul Wiegand, se poate citi: „IMV „Peter“ este o personalitate importantă, cu răspunderi într-un domeniu care i-a permis să obţină informaţii valoroase pentru MfS. În plus, sub directa lui îndrumare se pot lua măsuri pentru prevenirea activităţilor periculoase în legătură cu adunările publice mai mari. IM, în poziţia lui de lider, acţionează mereu în scopul promovării unei relaţii bune cu statul, iar în prezent se intenţionează consolidarea pe mai departe a relaţiilor sale confidenţiale cu MfS.“

Pe 28 octombrie 1983, la cea de-a 34-a aniversare de la fondarea MfS, monseniorului Dissemond i s-au dat alte 500 de mărci, deoarece „colaborarea acestui IM cu MfS s-a concretizat prin obţinerea de informaţii importante cu privire la o problemă operaţională, care au permis HA [principalul departament al Cultelor] să ia măsurile corespunzătoare“. Mai exact, scria locotenent-colonelul Wiegand, ar fi oferit sugestii şi recomandări cu privire la un grup de persoane eminente ale căror „activităţi politice negative au putut fi, prin urmare, prevenite“. Fraza putea avea un singur înţeles. Monseniorul a furnizat informaţii cu privire la adversarii regimului comunist, pentru că 1983 a fost anul în care opoziţia politică, instalată în principal în sânul Bisericii Catolice şi a Bisericii Luterane şi care acţiona subversiv, a început să se facă simţită, fără îndoială încurajată de evenimentele din Polonia şi de atitudinea fermă a papei Ioan Paul al II-lea, anticomunist convins. Exprimându-şi aprecierea faţă de Dissemond, locotenent-colonelul Wiegand scria: „În ultimii ani, IM şi-a dovedit onestitatea şi eficienţa prin furnizarea de materiale scrise şi rapoarte verbale cu caracter strict confidenţial.“ Dar, să nu uităm, monseniorul discuta cu Stasi despre diverse probleme cu caracter umanitar! Din păcate, n-a putut fi găsit nici un document care să dovedească arestările şi întemniţările care au rezultat din „onestitatea şi eficienţa“ monseniorului Dissemond, aşa cum îl lăudau superiorii lui din Stasi.

În cele din urmă, IMB „Peter“, pentu că IMV fusese schimbat în IMB, a primit cea mai înaltă distincţie din partea regimului comunist, „Medalia de Merit a RDG“.

Iată recomandarea în întregime:

„IMB „Peter“ a lucrat cu MfS sub acoperire, timp de zece ani. În ultimii ani, IM „Peter“, care a activat într-un post de răspundere, şi-a dovedit onestitatea, eficienţa şi spiritul de iniţiativă în îndeplinirea sarcinilor încredinţate. Astfel, datorită colaborării cu el, s-au obţinut multe informaţii valoroase pentru conducerea Partidului şi a statului, în realizarea anumitor operaţiuni. Mai presus de toate, datorită consolidării încrederii reciproce cu MfS, ajutorul lui a făcut posibilă prevenirea confruntării dintre stat şi biserică. Acordarea „Medaliei de Merit a RDG“ are ca scop recunoaşterea deosebită a capacităţii unice cu care IMB „Peter“ a sprijinit în mod activ şi prudent politica Partidului în problemele bisericii.“

Între acordarea medaliei şi „recompensele“ de 500 de mărci, Stasi şi-a arătat aprecierea pentru informatorul de încredere prin numeroase alte daruri, evaluate la 4 434 mărci (circa 2 217 dolari), inclusiv cadouri cu ocazia zilelor de naştere, cum ar fi un grătar, un şezlong, porţelanuri chinezeşti, băuturi scumpe, un joc de şah şi, desigur, flori. Poliţia secretă l-a recompensat şi cu o lampă de birou, un ceas, halbe de bere şi cărţi. Evident, vechea zicală germană *Eine Hand Waescht die Andere* („O mână spală pe alta“) se potriveşte perfect în cazul lui Dissemond.

Desigur, un informator atât de valoros ca „secretarul general al Conferinţei Episcopale din Berlin“ trebuia recompensat şi cu mese copioase şi „Kaffee und Kuchen“, echivalentul german al ceaiului de la ora cinci. Dar agenţii lui de legătură din Stasi nu-l puteau duce la orice restaurant pentru a nu încălca normele conspirativităţii. Astfel a fost ales „Objekt Wendenschloss“, socotit ca fiind cel mai potrivit loc pentru un înalt prelat atât de onorat. Era o vilă de la periferia vestică a Berlinului de Est, cu împrejurimi idilice, pe malul râului Spree. Stasi împărţea locul cu KGB-ul sovietic pentru întâlnirile secrete cu agenţi clandestini. Aparent, localul era foarte solicitat, pentru că doritorii trebuiau să facă rezervări folosind

formule tipice Stasi. Mesele cu Dissemond nu durau niciodată mai puţin de şase ore. Câteva exemple: 28 decembrie 1982, 12:30–18. Prânz: friptură de gâscă, vin, şampanie, cafea şi prăjituri la desert. Pentru o masă de prânz fără carne din ziua de vineri 1 martie 1985, se cerea: „Pentru masa de prânz, am dori, dacă este posibil, păstrăv, dar în nici un caz crap.“ La fiecare masă se serveau vin şi şampanie. Întrebarea este dacă ofiţerii poliţiei secrete îi permiteau monseniorului, înainte de masă, să-şi împreuneze mâinile şi să-l roage pe Dumnezeu să binecuvânteze mâncarea pângărită.

Cu toate că sarcina lui oficială de colaborator şi informator Stasi se încheiase în 1987, Dissemond şi-a continuat contactele ca „informator independent“, până la căderea Zidului Berlinului. Iată o notă a maiorului Baethge, din 23 septembrie 1989, în urma unei întâlniri cu Dissemond: „În acelaşi timp, „Treff“ a fost necesară şi ca să-i mulţumesc lui IM pentru colaborarea cu MfS. Chiar şi după schimbarea sa din funcţie, în 1987, IM ne-a asigurat că se va folosi de orice prilej, chiar influenţând capii bisericii, ca să-şi continue activităţile în spiritul colaborării sale de până acum. Din moment ce i s-au oferit deja alte misiuni în cadrul diocezei Berlinului, legăturile lui cu clericii din conducerea Bisericii Catolice continuă să fie asigurate.“ A rămas respectabilul monsenior Dissemond spion până la nefericitul sfârşit al Stasi?

Monseniorul Dissemond a fost prezentat ca informator Stasi în februarie 1992, de ziarul Berliner Zeitung. Ziarul îl considera echivalentul catolic al lui Manfred Stolpe, preşedintele Consistoriului Bisericii Evanghelice, care s-a întâlnit în secret cu Stasi timp de ani de zile. Spre deosebire de Stolpe, se scria în ziar, Dissemond a susţinut că „n-a avut niciodată întâlniri conspirative cu Stasi în locuri dubioase“. Am arătat deja că afirmaţia aceasta era falsă. Într-un interviu acordat ziarului, monseniorul a susţinut că, la toate întâlnirile, se tratau probleme umanitare. „Când erau arestaţi preoţi, negociam cu ei eliberarea acestora“, a declarat Dissemond pentru Berliner Zeitung, iar acelaşi lucru mi l-a repetat şi mie, aproape cuvânt cu cuvânt, în interviul din 1999. Problema pe care o prezintă ultima afirmaţie este că nici un preot nu a fost închis după 1961.[129] În iunie 1993, ziarul

berlinez Tagesspiegel a publicat o lungă dare de seamă despre legăturile lui Dissemond cu Stasi, prezentând afirmaţia cardinalului Georg Sternzinsky, care confirma faptul că biserica le cercetase. Deşi Dissemond a oferit Stasi informaţii din interiorul bisericii, s-a decis că „n-a pus în pericol libertatea nici unei persoane“. Nu s-a dispus nici o măsură împotriva monseniorului şi i s-a permis să se pensioneze. A murit în 2006, după o scurtă suferinţă.

117 Mielke a fost suspectat, printre altele, de înaltă trădare. După prăbuşirea totală a Germaniei de Est şi reunificarea ţării, Mielke a fost judecat şi găsit vinovat de uciderea, în 1931, a doi ofiţeri de poliţie din Berlin, în timpul unor conflicte declanşate de comunişti. La vârsta de optzeci şi şase de ani a fost condamnat la şase ani de închisoare. Întreaga poveste poate fi găsită în cartea mea: *Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police.*
118 Înainte de numirea lui Dissemond, legătura a fost asigurată de monseniorul Otto Gross, din 1967 până la moartea acestuia, în 1974. Numele de cod ca IM era „Otto“.
119 Departamentul 4 făcea parte din Direcţia XX, care controla aparatul guvernamental, activităţile bisericii, artele şi activităţile subversive.
120 Era evident o trimitere la mesajul conciliului, adresat deopotrivă credincioşilor şi necredincioşilor, care exprima respectul acestuia faţă de integritatea şi libertatea omului şi respingea coerciţia ca mijloc de a-i aduce pe oameni pe calea credinţei.
121 Raport al Departamentului Cultelor din cadrul MfS, datat 1 aprilie 1975, BSTU nr. 000012
122 Raport din 25 aprilie 1975. BSTU nr. 000019-21
123 George Weigel, *Witness to Hope*, New York, Harper Collins, 1999, p. 229
124 Graniţele au fost stabilite în iulie 1933, în cadrul acordului numit Reichskonkordat, care cuprindea 32 de articole. Noua guvernare a lui Hitler pleda pentru menţinerea libertăţii religiei, inclusiv predarea religiei catolice în şcolile publice. Cu toate că, mai târziu, naziştii au anulat unele clauze, graniţele au rămas neschimbate. După crearea Republicii Federale a Germaniei (de Vest), în 1975, Curtea Constituţională Federală a menţinut validitatea Reichskonkordat. Este singurul acord politic din era nazistă în vigoare şi astăzi.
125 4 aprilie 1977, MfS HA XX / 4. Raport nr. 1528. BSTU nr. 000091-97
126 John O. Koehler, *Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police*, West View Press, Boulder, CO, 1999
127 Rapoarte ale MfS, unitatea XX / 4 / II. BSTU nr. 000107-000118
128 Raport MfS de Analiză şi Informare nr. 625 / 78, datat 25 octombrie 1978, etichetat strict secret şi intitulat: „Părerea demnitarilor Vaticanului despre relaţiile dintre Vatican şi RDG, precum şi despre unele probleme interne.“ BSTU nr. 000001-6
129 Interviu cu Bernd Schäfer, unul dintre cei mai reputaţi experţi pe tema Bisericii Catolice din Germania de Est, autor al lucrării *Staat und katholische Kirche in der DDR*, Böhlau Verlag Köln, 1998

Capitolul 9

Un amalgam de spioni

Aşa cum s-a explicat în paginile anterioare, monseniorul Dissemond a fost colaborator al Departamentului XX / 4 al Stasi, însărcinat cu monitorizarea Bisericii Catolice din RDG, deoarece clerul vizat de el se afla în Berlinul de Est, şi nu la Vatican. Dar au existat doi agenţi germani chiar mai importanţi, care au activat în departamentul extern de informaţii, Hauptverwaltung Aufklärung (HVA). HVA, condus de generalul-locotenent Markus Wolf[130], era cel mai de temut serviciu de spionaj după KGB-ul sovietic, având operaţiuni în afara Germaniei de Est, inclusiv la Vatican. Spre deosebire de toate celelalte departamente Stasi, ofiţerii lui Wolf au distrus practic toate dosarele când a devenit evident că regimul era pe cale să se prăbuşească. Pe 15 ianuarie 1990, când sediul MfS a fost luat cu asalt de zeci de mii de berlinezi, tocătoarele de hârtie de la HVA lucrau deja de zile întregi, fără oprire. Astfel, se pare că agenţii care au operat în străinătate n-au putut fi niciodată demascaţi. Dar Wolf avea să fie dezamăgit. Ideea lui aproape obsesivă de *Deutsche Gründlichkeit*, „meticulozitate germană“, a fost întrecută de duşmanii lui occidentali.

Greşeala „omului fără chip“, cum îi plăcea lui Wolf să-şi spună, a fost că a subestimat inventivitatea agenţilor operativi ai CIA, şi sute de benzi magnetice cu detalii importante privind sursele au fost depozitate în afara Berlinului. Ofiţerii CIA-ului au fost maeştri în obţinerea microfilmelor dosarelor care conţineau date cu caracter personal pentru aproximativ 280 000 de persoane care colaboraseră cu HVA între anii 1950 şi 1988. Operaţiunea CIA-ului a purtat numele de cod „Rosewood“. Inutil să mai

spunem că agenţia nu va dezvălui niciodată modalitatea prin care a intrat în posesia microfilmelor. O versiune susţinea că un ofiţer Stasi le-a vândut pentru trei milioane de dolari în cadrul unei reuniuni clandestine, care a avut loc într-o insulă din Marea Mediterană, altă versiune spunea că în loc să ducă filmele la Moscova, pentru a le păstra în siguranţă, un colonel din cadrul KGB-ului le-ar fi vândut americanilor. Guvernul german a încercat timp de treisprezece ani să obţină măcar copiile microfilmelor, mergând chiar până într-acolo încât a trimis ofiţeri ai Bundesnachrichtendiest (BND), serviciul de informaţii federal, să se instaleze în faţa cartierului general al CIA-ului din Langley, Virginia, încercând în zadar să primească acces. În cele din urmă, CIA-ul a transferat informaţiile pe 381 de CD-uri şi le-a predat germanilor, în iunie 2003.

Magnetoteca, numită SIRA[131], a fost depozitată într-un buncăr de beton al unei baze militare a Armatei Poporului din Germania de Est. Benzile magnetice au fost descoperite la scurt timp după unificarea Germaniei, în 1990. Dar experţii care au lucrat la nou creata Arhivă Federală pentru Documente din cadrul Ministerului pentru Securitatea Statului (BSTU) nu au avut succes în decodarea materialului. În cele din urmă, un fost expert în securitate al armatei est-germane a spart codul, în 1998. Autorităţile au aflat că Wolf a avut doi dintre cei mai buni spioni infiltraţi la Vatican, deşi vor mai trece încă cinci ani până când aceştia vor putea fi identificaţi cu ajutorul dosarelor deţinute de CIA în urma operaţiunii „Rosewood“. Unul murise deja la vârsta de şaptezeci şi doi de ani, în 1987, după decenii de muncă asiduă în slujba comuniştilor. Era vorba despre fratele Eugen Brammertz, un călugăr benedictin care fusese înregistrat pentru prima dată de HVA ca agent pe 13 noiembrie 1953, în timp ce slujea la abaţia Sfântul Matthias din Trier, un oraş situat în apropiere de graniţa cu Luxemburgul. Numele lui de cod a fost „Lichtblick“ („rază de speranţă“), cu numărul de înregistrare 8560 / 65, amândouă rămânând active până la moartea lui. Celălalt agent a fost Alfons Waschbüsch, recrutat la douăzeci şi unu de ani, pe 8 august 1965, când era student la Universitatea din München. Numele de cod era „Antonius“, iar numărul de înregistrare, XV / 205 / 68.

Cum cele două cazuri sunt înrudite, pentru că au fost instrumentate de-a lungul anilor de aceiaşi ofiţeri, mă voi ocupa mai întâi de fratele Brammertz, care avea un trecut extrem de interesant. S-a născut în 1915 într-o familie de catolici din Aachen, un oraş în apropiere de graniţa cu Olanda şi Belgia. După absolvirea liceului, Brammertz a intrat în abaţia Sfântul Matthias în 1934, devenind călugăr în 1935, pentru ca, un an mai târziu, să-şi înceapă studiile universitare în filosofie şi teologie. A fost hirotonisit preot în 1939. Recrutat în Luftwaffe în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a servit ca medic. La sfârşitul războiului, Brammertz a fost ţinut prizonier într-un spital de campanie sovietic.[132] Una dintre surse a afirmat că, în acest timp, a intrat în contact cu poliţia secretă sovietică, NKVD. Nu există alte amănunte. Cu toate acestea, în timp ce majoritatea prizonierilor germani au fost reţinuţi mulţi ani după război, Brammertz a fost imediat eliberat şi trimis la Berlin, unde se spune că şi-a reînnoit contactele cu sovieticii. Fostul colonel Karl Grossmann, care a servit ca adjunct al serviciului de contrainformaţii externe din cadrul HVA, a declarat într-un interviu că, la începutul anilor 1950, „Residentura [biroul local] MVD [ulterior KGB] din Berlin a avut o problemă serioasă, dar nu-mi amintesc detaliile. Oricum, au transferat o parte din agenţii lor la HVA şi este foarte posibil ca fratele Brammertz să fi fost printre aceştia“. Se pare că memoria lui Grossmann a funcţionat corect. Dosarele personalului HVA returnate Germaniei de CIA arată că un anume Brammertz Karl a fost înregistrat în 1953. Tot în dosare apare şi prenumele Eugen, dar acesta a fost schimbat ulterior cu Karl, numele lui iniţial. Brammertz a adoptat prenumele de Eugen după hirotonisirea ca preot şi acceptarea ca monah la abaţia Sfântul Matthias. Ocupaţia lui a fost înregistrată ca „Pater“ („Părinte“), fiind deţinător al unui doctorat şi membru al ordinului benedictin.

Potrivit unui cercetător german specialist în comunism şi Biserica Catolică, Brammertz a fost trimis *volens nolens* de abaţie la Roma în 1975, unde a lucrat ca redactor şi traducător al variantei germane a ziarului Vaticanului, *L’Osservatore Romano*.[133] Transferul lui este discutabil. Este

mai plauzibil ca fratele Brammertz să fi solicitat transferul, poate la ordinul HVA, fiind aprobat de benedictini datorită studiilor academice şi abilităţilor lui. Într-un interviu dat ziarului *L'Espresso* din Roma, în octombrie 1999, Markus Wolf, şeful HVA, îl descrie pe Brammertz ca fiind „unul dintre cei mai străluciţi călugări, membru al Comisiei Ştiinţifice şi un apropiat al cardinalului Agostino Casaroli". Wolf a declarat că departamentul său ţinea legătura cu monahul prin aşa-numiţii „Instrukteure", care transmiteau cererile pentru informaţiile specifice, precum şi prin „Kuriere", curieri a căror sarcină era să selecteze rapoartele pentru a le trimite apoi la Berlin. Şi unii, şi alţii erau cantonaţi la Ambasada Germaniei de Est din Roma, sub acoperire diplomatică.

Orice expert în contraspionaj care ar cerceta trecutul fratelui Brammertz – contactele NKVS / MVD, transferul la nivel înalt de la sovietici în Germania de Est în 1953, după ce şi-a terminat studiile – ar trage concluzia că ar fi putut foarte bine să fie agent „în adormire". Sovieticii aveau o lungă istorie în pregătirea agenţilor „în adormire" care erau activaţi după ani de hibernare. De asemenea, şi HVA folosea de mulţi ani agenţi „în adormire", sau agenţi „în perspectivă", pe care ofiţerii lui Wolf îi numeau Perspectivagenten.[134] Într-un interviu din aprilie 2005 acordat ziarului italian *La Repubblica*, Wolf atinge problema recrutării agenţilor „în adormire". „Mi-a plăcut să recrutez agenţi tineri şi apoi să aştept până când se maturizau."

Magnetoteca SIRA conţinea 219 pagini care înregistrau rezumatele rapoartelor de spionaj furnizate de Brammertz din 1974 până la începutul anilor 1980, când a devenit din ce în ce mai activ. Fiecare raport se încadra în clasa „A", adică „de încredere", iar valoarea informaţiilor pe care le oferea varia de la III, sau nivel mediu, la I, de maximă importanţă. Rezumatele indică şi faptul că un mare număr de rapoarte au fost, de asemenea, transmise „Serviciului Unităţii 5030", codul pentru KGB. În acest sens, merită menţionat faptul că, de multe ori, informaţiile pentru est-germani au fost evaluate ca fiind de gradul III, dar când au fost predate sovieticilor, au devenit de gradul II, ceea ce însemna că ele valorau mai

mult pentru Moscova. Aproape toate rapoartele înregistrate pe benzile magnetice au fost trimise la KGB.

Cu toate că, după cum s-a subliniat deja, rapoartele complete au fost distruse, benzi întregi SIRA conţin una sau două fraze concise din rezumatele informaţiilor transmise de călugăr. La data de 21 noiembrie 1974, Brammertz raporta despre „evoluţia politicii externe a Vaticanului în legătură cu Ostpolitik. Relaţiile cu ţările socialiste – Ungaria, Polonia şi RDG – călăuzeau paşii spre o clarificare a legăturilor cu RDG şi Polonia“. După aproape un an, părintele Brammertz a înmânat Stasi un document secret al Vaticanului despre diversiunea ideologică în legătură cu Ostpolitik, care a furnizat „informaţii privind componenţa personalului ordinelor şi colegiilor Vaticanului care se ocupau de Ostpolitik“. Cu siguranţă, raportul a fost valoros pentru sovietici, precum şi pentru poliţia secretă poloneză, în lichidarea revoltelor poloneze, dar şi pentru menţinerea controlului asupra autorităţilor Bisericii Catolice din alte „ţări socialiste“. Un raport extrem de important a fost furnizat de călugăr pe 20 aprilie 1976 şi se referea la „activităţile în Est ale abaţiei Sfântul Matthias din Trier şi la legăturile acesteia cu CIA-ul“. Ce păcat că nu avem raportul complet! În acelaşi an, 1976, a furnizat cel puţin încă 12 rapoarte, toate evaluate de HVA ca fiind deosebit de importante. Acestea priveau „tactica, strategia din Est şi colaborarea cu autorităţile catolice vest-europene“.

După alegerea papei Ioan Paul al II-lea şi prima lui vizită în ţara natală în această calitate, în 1979, cel mai probabil acţionând conform instrucţiunilor primite de la un „Instrukteur“ din HVA, Brammertz s-a concentrat din ce în ce mai mult pe activităţile Vaticanului legate de înrăutăţirea situaţiei din Polonia. La jumătatea anului 1980, a furnizat informaţii privitoare la „influenţa clerului polonez asupra Vaticanului“, precum şi o analiză a pelerinajului papei în Germania de Vest, făcută în noiembrie 1980 şi axată pe „evaluarea situaţiei din Polonia“ de către guvernul de la Bonn. Pentru zeci de rapoarte, toate trimise la Moscova, fără îndoială, călugărul a primit sarcină de serviciu să acorde o atenţie specială relaţiilor Vaticanului cu agenţiile occidentale de informaţii, cum ar fi CIA-ul şi serviciul vest-

german federal de informaţii BNF, în probleme referitoare la criza poloneză. De asemenea, a prezentat rapoarte în legătură cu organizaţii ca Opus Dei, Ordinul de Malta şi presupusele lor contacte cu CIA-ul. În septembrie 1984, Brammertz a redactat un lung raport privitor la „noua poziţie a Opus Dei faţă de papa polonez“ care, aparent, a stat la baza rezumatului de nouă pagini despre „societatea secretă cu circa 75 000 de membri, cu sedii în 87 de ţări“. Rezumatul, care descria Opus Dei ca pe un duşman înverşunat al comunismului, spunea: „De la alegerea papei Ioan Paul al II-lea, Societas Sacerdotalis Sancta Crucis et Opus Dei s-a bucurat de o îmbunătăţire a statutului ei, pe care chiar experţii şi „iniţiaţii“ din rândul Bisericii Catolice au găsit-o uimitoare“. Raportul sublinia faptul că predecesorii lui Ioan Paul al II-lea, cum ar fi Ioan al XXIII-lea şi Paul al VI-lea, au privit Opus Dei cu „dezaprobare sau scepticism“. Firesc, est-germanii au fost alarmaţi de faptul că „această societate secretă poate deveni atrăgătoare şi periculoasă pentru tineretul care deja se opune societăţii socialiste“, mai ales în Polonia şi Ungaria. Se poate ca rezumatul să fi fost pregătit pentru măsurile de propagandă anticatolică, atâta vreme cât acuza Opus Dei de încurajare a „infracţionalităţii economice la cel mai înalt nivel şi de amestec în contrabanda cu arme şi narcotice“. Era un atac toxic şi violent la adresa acestei societăţi conservatoare. Nu există nici un document care să dovedească arestarea membrilor Opus Dei ca urmare a informaţiilor furnizate de Brammertz. Nici călugărul nu putea oferi vreo dovadă că organizaţia era implicată în ceea ce laicii ar fi considerat drept activităţi infracţionale.

În ultimul an al vieţii sale, părintele Brammertz a fost mai ocupat ca niciodată cu activităţile sale de spionaj. Rapoartele lui au continuat în legătură cu activităţile antiguvernamentale din Polonia, politica personalului de la Vatican, planurile de călătorie ale papei şi scandalul financiar care implica Banca Vaticanului. Ultimul lui raport, scris înainte să moară în urma unui accident vascular cerebral, în martie 1987, a fost primit în Berlinul de Est pe 18 februarie şi se referea la vizita papei în Germania de Vest şi la planurile suveranului pontif de a face o călătorie în Germania

de Est comunistă. Pe cât de apreciat era de ofiţerii de informaţii ai Stasi, tot atât de mult era stimat şi de fraţii călugări. Necrologul publicat de mănăstire lăuda devotamentul călugărului faţă de biserică şi realizările sale literare, care, de asemenea, au fost citate şi când guvernul Germaniei de Vest i-a acordat Crucea Federală de Merit. Este uimitor cum a reuşit să acţioneze ca spion o perioadă de timp atât de îndelungată fără să stârnească nici cea mai mică suspiciune.[135] Deoarece dosarul lui complet Stasi a fost distrus, nu s-a putut stabili dacă şi cum a fost remunerat Brammertz pentru serviciile sale sau dacă a fost recrutat pe baze ideologice. Deşi Stasi a folosit şantajul pentru a-i constrânge pe preoţii care trăiau în Germania de Est să devină informatori, nu s-a găsit nici o dovadă că în cazul călugărului s-ar fi aplicat această metodă.

Protejatul călugărului spion

Alfons Waschbüsch, alt spion „campion“ trimis la Vatican din Germania de Est comunistă, locuia în oraşul Konz, la aproximativ opt kilometri vest de abaţia părintelui Brammertz de la Trier. Călugărul a predat religia în două licee din Trier, din 1953 până în 1973. Waschbüsch urma cursurile uneia dintre şcoli şi a atras atenţia unui profesor, care i-a trimis numele la Stasi ca potenţial agent. Era candidatul perfect pentru o misiune de agent „în adormire“. După cum singur spunea, generalului Wolf îi plăcea să-şi recruteze oamenii când erau tineri şi uşor impresionabili, îi activa când se maturizau şi îi avansa în domeniile care le corespundeau. După ce a absolvit şcoala, Waschbüsch s-a înscris la Universitatea din München, în 1965, ca să studieze filosofia, filologia clasică şi arheologia. Pe 17 august 1965, la scurt timp după primul an, a fost înregistrat ca agent inactiv, altfel spus, agent „în adormire“. Un extras strict secret din arhiva HVA îl înregistra în 1967 ca fiind recrutat efectiv pe „baze ideologice“ şi i s-a atribuit numele de cod „Antonius“. După obţinerea doctoratului, Waschbüsch a aderat la Katholische Nachrichten Agentur (KNA), care luase fiinţă în 1952. KNA, sau Agenţia Catolică de Ştiri, furniza informaţii cu privire la evenimente din cadrul bisericii, în interiorul şi în afara Germaniei, pentru diferite cotidiene, periodice catolice şi posturi de radio şi de televiziune. Fiind vorbitor fluent

de italiană şi de engleză, în afară de germana maternă, Waschbüsch a fost trimis la Roma unde a devenit un prolific spion pentru Stasi, la fel ca fratele Brammertz. Magnetoteca SIRA a oferit 214 de pagini de rapoarte rezumate, furnizate de agentul „Antonius“. La fel ca Brammertz, *Herr Doktor* Waschbüsch a fost evaluat în categoria „A“, rezervată informatorilor de încredere.

Primul raport care a putut fi găsit a ajuns în Berlinul de Est pe 26 mai 1976, având ca obiect „politica externă a Vaticanului, Ostpolitik şi relaţiile cu ţările socialiste“.[136] Anul următor în decembrie, Waschbüsch a furnizat informaţii complete cu privire la activităţile politice ale Vaticanului în Germania de Est şi lagărul socialist. S-a concentrat pe îndelung discutata Ostpolitik dusă de Vatican în Polonia şi Ungaria. Practic, toate rapoartele lui din anul 1977 vizau politica Vaticanului şi activităţile din Polonia, precum şi planurile de viitor pentru o intensificare a Ostpolitik. Cu fiecare an, Waschbüsch îşi mărea producţia: 13 rapoarte în 1979, 15 în anul următor, cele mai multe ocupându-se de activităţile bisericii în Europa de Est, de problemele personalului de la Vatican şi de planurile de călătorie ale papei. La fel ca rapoartele părintelui Brammertz, şi rapoartele furnizate de Waschbüsch, cu excep’ia celor care se ocupau numai de problemele Bisericii Catolice, au fost transmise KGB-ului.

Spre sfârşitul anului 1981, Waschbüsch a livrat comuniştilor est-germani o analiză aprofundată privind poziţia papei Ioan Paul al II-lea şi a Vaticanului în legătură cu evenimentele tumultoase din Polonia, precum şi cu evaluarea făcută de Vatican cu privire la problemele politice internaţionale. Din păcate, rapoartele complete au fost distruse, dar detaliile oferite de ele cu siguranţă au fost bine-venite la Moscova, având în vedere că puterea sovietică se confrunta acum cu probleme mai mari decât cele create de un papă polonez, ferm în acţiunile sale, şi anume un preşedinte al SUA dur, un anticomunist fervent, Ronald Reagan. Deoarece comunicarea lui Waschbüsch cu Stasi se referea tot mai mult la temerile Vaticanului legate de evenimentele din Polonia şi de tulburările din alte ţări comuniste, printre care şi Germania de Est, este foarte posibil ca ofiţerul de legătură,

sau „Instrukteur“, să-i fi cerut să se concentreze pe acele zone. Waschbüsch a acordat o atenţie specială „motivelor politice“ care au stat la baza planurilor de călătorie ale Sfântului Părinte şi „intenţiilor ideologice“ în selectarea ţărilor în care făcea pelerinaje. Dar „Antonius“ şi-a găsit timp şi să raporteze despre problemele interne ale angajatorului său, KNA, referindu-se la poziţia politică şi la organizarea instituţiei. Ultimul raport al lui Waschbüsch de la Vatican, care se ocupa din nou de politica externă şi de atitudinea papei faţă de aceasta, a fost trimis la Stasi în iulie 1993, înainte de a se întorce în Germania de Vest.

Waschbüsch a fost promovat în funcţia de redactor-şef al filialei KNA din Wiesbaden, care avea în subordine mai multe dioceze. Mutarea nu a pus capăt misiunii sale de spion comunist. În iulie 1985 a prezentat un raport de şase pagini despre „activităţile anticomuniste“ ale KNA.

Ultimele rapoarte ale lui „Antonius“ au fost înregistrate în octombrie 1987. Unul se referea la reacţia capilor Bisericii Catolice faţă de vizita în Germania de Vest a secretarului general al Partidului Comunist şi şef al statului est-german, Erich Honecker, iar celălalt prezenta acţiunile de susţinere ale grupurilor bisericii pentru ajutorarea preoţilor din ţările comuniste. Chiar dacă activitatea de raportare a lui Waschbüsch părea să se fi încheiat, un rezumat strict secret despre datele personalului, din 14 decembrie 1988, a fost găsit printre materialele „Rosewood“ returnate de CIA. Numele lui de cod „Antonius“, precum şi numărul de înmatriculare XV / 205 / 68 din HVA erau încă active, iar despre el se spunea că este căsătorit, că are o locuinţă în oraşul Mainz şi un automobil.

L-am contactat pe Waschbüsch telefonic, la biroul său din Koblenz, dar a refuzat să răspundă oricărei întrebări cu privire la legăturile lui cu HVA. A afirmat că superiorii i-au cerut să nu vorbească despre trecutul său şi că ar trebui, în schimb, să mă adresez acestora. Când i-am cerut un nume, nu mi-a dat nici unul. Mai târziu am aflat că numele era Hans Casel, director pentru relaţii publice în episcopia Trier. I-am trimis un e-mail şi i-am pus, politicos, următoarele întrebări:

1. V-a spus vreodată Waschbüsch de ce şi-a trădat biserica?

2. În fişa lui de înregistrare de la HVA se specifică faptul că a fost recrutat pe „baze ideologice“. Ştiţi ceva despre asta?

3. Şi-a exprimat vreodată deschis regretul, măcar faţă de dumneavoastră, deoarece a fost spion pentru inamicul numărul unu al Bisericii Catolice?

4. Ştiţi cum a fost plătit *Herr* Waschbüsch de Stasi pentru serviciile sale?

5. Când a fost angajat *Herr* Waschbüsch în dioceza de Koblenz?

6. Am înţeles că *Herr* W. este căsătorit. Are copii?

Domnului Casel i-a trebuit mai mult de o lună ca să răspundă, într-un mod câtuşi de puţin deschis. „Când doctorul Waschbüsch a fost angajat, am fost informaţi în legătură cu activităţile în care era implicat. Am avut discuţii detaliate cu domnia sa. Dincolo de asta, ne-am informat personal foarte bine prin intermediul contactelor cu biserica şi cu autorităţile guvernamantale. Faptul că l-am angajat pe doctorul Waschbüsch se bazează pe dogmele Bisericii Catolice, potrivit cărora nu numai că ar trebui să-i iertăm pe ceilalţi, dar chiar suntem obligaţi să facem acest lucru. Pentru a aprecia evenimentele dintr-o perspectivă corectă, ar trebui probabil să ştiţi că i-am informat pe redactorii-şefi din mass-media laică cu care doctorul Waschbüsch, ca ofiţer de presă, este în contact permanent. Toţi au acceptat decizia noastră şi au tratat-o cu discreţia corespunzătoare. În acest moment nu doresc să mai furnizez alte răspunsuri, câtă vreme nu cred că publicarea aspectelor pe care le-am menţionat ne-ar fi de vreun ajutor.“ Evident, pentru trădătorii catolici din fosta Germanie de Est, biserica a avut un tratament mult mai dur – cum ar fi caterisirea sau excomunicarea – decât cel aplicat în partea occidentală a ţării.

Nu am primit un răspuns din partea conducerii KNA la întrebarea mea dacă Waschbüsch a fost concediat după ce s-a descoperit că a acţionat ca spion pentru cei care, timp de aproape un secol, au folosit crima, tortura şi regimul dur de detenţie ca să distrugă religia.

Doctorul Bernd Schäfer, unul dintre experţii de frunte ai Germaniei în campania regimului comunist est-german împotriva Bisericii Catolice, şi-a exprimat consternarea în legătură cu tratamentul diferit aplicat clericilor şi mirenilor din Germania de Est care au fost informatori Stasi faţă de spionii

Germaniei de Vest, aşa cum a fost Waschbüsch. „În Germania de Est s-au depus mari eforturi pentru a-i descoperi pe clerici, laici şi angajaţi ai Bisericii Catolice care au colaborat cu poliţia secretă. În unele cazuri, asta a dus la sancţiuni şi la compromiterea carierei. În vreme ce ordinul benedictin a fost interesat să scoată la lumină activitatea lui „Lichtblick“, în cazul lui Waschbüsch, cele mai înalte autorităţi ale Conferinţei Episcopale Germane au ales pe tăcute o altă cale – schimbarea slujbei, promovarea şi mai ales păstrarea tăcerii. Spre deosebire de interesul oficialilor bisericii est-germane faţă de cei care care au acţionat ca IM, KNA nu a dezvăluit nimic despre agenţii proprii.“ Întrebat despre cazul Waschbüsch, Rüdiger Stang, şef de departament al arhivei din Berlin a fostului Minister pentru Securitatea Statului, a răspuns râzând: „Biserica l-a iertat.“ Cum se explica tăcerea vest-germanilor în comparaţie cu atitudinea Estului? Poate s-au simţit prea jenaţi ca să facă din expunerea spionilor un spectacol.

Iuda

La nici un an de la alegerea cardinalului Karol Wojtyła ca papă, sub numele de Ioan Paul al II-lea, Conferinţa Episcopală Poloneză a avut nevoie de un prelat de la Vatican, cu experienţă jurnalistică, pentru a se ocupa de pregătirea articolelor şi de comunicatele de presă. Cardinalul Stefan Wyszyński l-a ales pe părintele Konrad Stanisław Hejmo, un dominican în vârstă de patruzeci şi trei de ani, înalt şi zvelt, cu o voce sonoră, care se împrietenise cu cardinalul Wojtyła pe când participa la cursurile universitare ale acestuia. După ce a absolvit luându-şi diploma în teologie şi ştiinţe sociale, s-a ocupat de editarea lunarului catolic *W drodze*. La Roma, părintele Hejmo avea grijă de pelerinii polonezi care călătoreau în cetatea eternă. Numărul acestora crescuse semnificativ de când cardinalul Wojtyła îşi pusese pe deget inelul pescarului. În pofida manifestaţiilor anticomuniste, permanente şi adesea violente, guvernul n-a făcut nimic pentru a-i opri pe credincioşi să plece în pelerinaj în afara ţării. Evident, conducerea guvernului se temea că interzicerea călătoriilor ar agrava tulburările. Organizarea ierarhică ecleziastică poloneză a recunoscut sârguinţa şi preocuparea părintelui Hejmo faţă de bunăstarea pelerinilor,

numindu-l, în 1984, director al Centrului Polonez pentru Pelerini, Corda Cordi. N-a cruţat nici un efort ca să facă din vizita fraţilor săi o experienţă de neuitat, aranjând audienţe la suveranul pontif şi organizând tururi ale locurilor sfinte din cetatea eternă. Munca lui a fost recunoscută şi extrem de apreciată de Vatican. În afară de faptul că a fost acceptat confident al papei Ioan Paul al II-lea, a fost şi un apropiat al asistentului papei şi ajutor de încredere al arhiepiscopului Stanisław Dziwisz. Şi, astfel, părintele Hejmo era la curent cu strategiile papei privitoare la patria sa asediată. A mărturisit odată serviciului catolic de ştiri, KAI, că modul lui preferat de a-şi petrece timpul era „să urmărească cu atenţie învăţăturile Sfântului Părinte Ioan Paul al II-lea şi viaţa bisericii“.

În perioada când papa Ioan Paul al II-lea se afla pe patul de moarte, în ultimele zile ale lui martie 2005, părintele Hejmo a avut acces aproape nelimitat la asistentul papei, la medicii care-l slujeau şi la călugăriţele care vegheau la căpătâiul Sfântului Părinte. Adunând informaţii cu privire la starea papei şi la atmosfera din cadrul Vaticanului, părintele Hejmo a transmis în permanenţă poporului polonez ultimele veşti la Radio Vatican, ceea ce i-a adus faimă la nivel naţional. Pe 2 aprilie, când papa a murit, preotul s-a ocupat de organizarea celor aproximativ un milion de pelerini polonezi, care au venit la Roma pentru funeralii. Trei săptămâni mai târziu, duminică, 24 aprilie, părintele Hejmo a condus câteva sute de pelerini în piaţa San Pietro ca să se alăture membrilor familiilor regale şi şefilor de state şi guverne din întreaga lume pentru a sărbători alegerea cardinalului Josef Ratzinger ca papă, sub numele de Benedict al XVI-lea. La trei zile după ceremonia solemnă, părintele Hejmo, atunci în vârstă de şaizeci şi nouă de ani, a părăsit brusc Roma şi a plecat la Varşovia. Universul lui se destrămase. Preotul dominican a aflat că era pe cale să fie deconspirat că făcuse spionaj pentru poliţia secretă comunistă din Polonia.

Oficialii de la Instytut Pamięci Narodowej (IPN), Institutul Memoriei Naţionale din Polonia, care au confiscat şi au cercetat dosarele poliţiei secrete, în mod evident au aşteptat până după moartea papei şi alegerea unui nou pontif ca să facă publice nelegiuirile părintelui Hejmo, realizând că va

fi o mare ruşine pentru ţară. Preşedintele IPN, Leon Kieres, profesor de jurisprudenţă, a anunţat că institutul său a găsit un dosar de aproximativ 700 de pagini, care demonstra colaborarea lui Hejmo cu Służba Bezpieczeństwa (SB), serviciul de securitate al statului.[137] Profesorul Kieres a dezvăluit faptul că SB i-a atribuit părintelui Hejmo numele de cod „Dominik“ şi „Hejnal“. De asemenea, dosarul conţinea şi înregistrările audio ale întâlnirilor lui Hejmo cu ofiţerul său de legătură de la poliţia secretă. Paweł Machcewicz, istoric specializat în IPN, a declarat că, din 1975, părintele Hejmo a avut „întâlniri regulate cu Wacław Głowacki, ofiţerul lui de legătură în SB, căruia i-a trimis rapoarte privind conflictele din interiorul Episcopatului Polonez şi i-a denunţat pe clericii din opoziţie [anticomunişti]“.[138] Contactele iniţiale au fost aprobate de către superiori ai părintelui Hejmo, care a fost însărcinat cu publicarea unui periodic lunar pentru tineretul catolic. Pentru că presa era strict controlată de regimul comunist, care stabilea cantitatea de hârtie alocată fiecărei publicaţii în parte, Ministerul Informaţiilor l-a îndrumat pe părintele Hejmo să se ducă să ceară ajutor ofiţerului poliţiei secrete, Głowacki. Din câte se pare, i-a fost acordată hârtie pentru ziar, în cantităţi mici, şi poliţia secretă a primit informaţia pe care o dorea de la preotul dornic de comunicare. În conformitate cu o notă din dosar, la un an după prima întâlnire, ofiţerul poliţiei secrete a scris o evaluare în care spunea că părintele Hejmo „s-a calificat singur în ipostaza de candidat“. Głowacki scria: „Este la curent cu informaţii interesante, este comunicativ şi, dacă va putea fi trimis la Roma, va fi de ajutor serviciului de informaţii externe.“ În privinţa metodei de recrutare, scria: „Pas cu pas.“ Iar când a fost trimis la Roma de serviciul de securitate internă, SB l-a transferat la departamentul de informaţii externe.

La un an după ce a ajuns la Roma, a fost contactat de un polonez care trăia în Germania de Vest. Omul, care îşi spunea „Lakar“, a cerut să fie consilier al Episcopatului Germaniei de Vest din Köln, unde avea o reşedinţă. Cei doi s-au împrietenit, şi Hejmo avea să viziteze periodic oraşul de pe Rin, unde îl informa pe „Lakar“ cu privire la activităţile din cadrul biroului papal. Jurnalistul polonez Krzysztof Tomaszewski[139], care a avut

acces deplin la dosarele poliţiei secrete, mi-a spus: „A transmis şi informaţii cu privire la modul în care primatul polonez primea informaţii confidenţiale de la Sfântul Părinte şi a numit episcopii care duceau mesaje secrete de la Vatican în Polonia. Odată, a adus şi o scrisoare adresată papei, de la un membru al opoziţiei anticomuniste poloneze.“ În timpul interogatoriului, după ce a fost demascat, Hejmo i-a spus domnului Tomaszewski că „plicul era deschis, aşa că am copiat scrisoarea“. În cele din urmă, Lakar a fost identificat în persoana lui Andrzej Madejczyk, agent operativ al poliţiei secrete poloneze, iar autorităţile cred că acţiona şi ca agent pentru Stasi est-german. Tomaszewski a afirmat că omul îi plătea lui Hejmo suma de 500 de mărci germane (aproximativ 200 de dolari) la fiecare întâlnire, cu un total de 20 000 de mărci vest-germane (circa 7 800 de dolari). Hejmo a recunoscut în faţa reporterilor italieni că a primit bani de la „Lakar“. „Am venit la Roma fără bani. Au existat preoţi cu suflet care mi-au dat bani. Am fost un elev sărac. Şi acest agent mi-a dat bani, dar prin intermediul preoţilor.“ Hejmo a uitat, se pare, că a semnat chitanţe de câte ori a fost plătit, chiar înainte de a veni la Roma. Chitanţele erau dovada clară a faptului că plăţile reprezentau onorarii „pentru informaţii privind Vaticanul“.

În primele zile de după demascare, dominicanul a fost asediat de presă pentru interviuri. Pe 29 aprilie s-a întâlnit cu reporterii de la ziarul *La Repubblica* din Roma. „Nu am fost niciodată spion. Puteţi să spuneţi că sunt prost sau naiv, dar nu spion.“ Pentru *Corriere della Sera*, din Milano, a declarat că rapoartele pe care le-a scris despre papalitate pentru Conferinţa Episcopală Poloneză au fost folosite de poliţia secretă comunistă. „I-am vorbit odată despre asta Sfântului Părinte… Luam masa împreună cu alţi preoţi şi noi toţi ştiam că aveam „îngeri păzitori“, asta însem-nând supervizori care lucrau pentru guvern. Chiar şi papa ştia că era spionat.“

Reacţia înalţilor prelaţi ai Poloniei a fost una de neîncredere, chiar de indignare faţă de faptul că unul dintre slujitorii ei devotaţi era atât de calomniat. Cardinalul Andrzej Maria Deskur a calificat acuzele drept „absurde, inexplicabile“.[140] Cardinalul Deskur, care a fost un apropiat al

papei Ioan Paul al II-lea pe tot timpul pontificatului său, a considerat că acuzaţia adusă părintelui Hejmo era o încercare de a întina memoria defunctului papă. Părintele Maciej Zieba, capul Ordinului Dominicanilor în Polonia, a reacţionat dur faţă de IPN, considerând că acuzaţia a fost „scoasă din context“. Părintele Zieba a zburat la Roma ca să-şi chestioneze subordonatul. Aparent, superiorul dominican n-a fost mulţumit de răspunsurile părintelui Hejmo.

Când s-a întors la Varşovia, părintele Zieba s-a confruntat cu o declaraţie făcută în presă de Machcewicz, istoric al IPN. „Poziţia lui [a lui Hejmo] a fost ideală pentru a observa ce se petrece în jurul papei. A transmis serviciului de securitate informaţii despre pelerinajele papei, dacă papa s-a întâlnit sau nu cu Lech Wałęsa în timpul unei vizite în Polonia, şi amănunte despre întrevederile planificate. Hejmo informa cu privire la pregătirile Vaticanului pentru o vizită a generalului Jaruzelski. Au fost informaţii preţioase nu numai pentru serviciul de securitate a statului, ci şi pentru conducătorii statului şi partidului, care au putut astfel să-şi pună la punct mai bine strategia, în vederea discuţiilor cu reprezentanţii Vaticanului, de pildă.“ Încă sceptic, părintele Zieba a primit acces la dosarul Hejmo, după care a declarat presei că ceea ce a văzut a fost „convingător şi şocant“. Iar părintele Hejmo insista în continuare: „Cu excepţia unei anumite naivităţi şi a tendinţei de a vorbi prea mult, conştiinţa mea este curată.“[141] La această afirmaţie, părintele superior, Zieba, a răspuns: „A acceptat bani pentru serviciile sale, a semnat chitanţe, l-a vizitat pe ofiţerul său de legătură la Köln. Aici nu se mai pune problema că ar fi prea naiv sau prea vorbăreţ. Vorbim deja despre un abuz de încredere.“[142] Părintele Zieba l-a eliberat din funcţia pe care o ocupa la Roma şi l-a trimis la mănăstire „ca să mediteze asupra faptelor săvârşite“. Cu toate acestea, un an mai târziu, ziaristul Tomaszewski mi-a spus că a fost uimit să afle că preotul spion nu numai că „a fost cel puţin caterisit“, dar s-a şi întors să lucreze la centrul pentru pelerini, în ciuda faptului că a încălcat grav regulile stabilite în 1973. Atunci, cardinalul Wojtyła, viitorul papă, şi cardinalul Wyszyński au

decretat că toate contactele cu poliţia secretă trebuiau raportate la curie. Evident, curia a decis să ierte păcatele.

Alţi spioni

După ce, în 1969, Iuri Vladimirovici Andropov, şeful KGB-ului, a ordonat intensificarea operaţiunilor de spionaj de la Vatican, serviciile secrete ale sateliţilor est-europeni au devenit şi mai active decât înainte. Oficialii KGB-ului din Ucraina, o republică sovietică puternic catolică, umblau prin licee şi universităţi, căutând tineri inteligenţi, cu talent la limbi străine. Până la începutul anilor 1980, câţiva tineri absolvenţi de facultate, care fuseseră recrutaţi cu ceva timp înainte, au absolvit cursurile de instruire ale KGB-ului şi au fost numiţi ofiţeri. Apoi li s-a comunicat misiunea strict secretă pe care o aveau de îndeplinit: să se apropie de oficialii Bisericii Catolice şi să încerce să găsească sprijin pentru a se înscrie într-un seminar din Roma, unde să se pregătească să devină preoţi. Potenţialii agenţi „în adormire“ au ajuns în Cetatea Sfântă la mijlocul anilor 1980 – începutul anilor 1990. Dar în câteva luni au făcut cale întoarsă. Ofiţerii operaţionali ai lui Andropov nu l-au avut în vedere pe părintele Robert A. Graham, iezuitul din San Francisco, California, care a devenit vânătorul neoficial de spioni al Vaticanului. ANSCA, o agenţie de ştiri din Roma specializată în probleme ale catolicismului, a declarat într-un articol din 1982 că părintele Graham era „specialistul în spionaj al Vaticanului“.[143] Părintele Graham, care se ocupase de spionii de la Vatican pe vremea naziştilor, a devenit expert în contrainformaţii. El a demascat rapid grupul, iar membrii acestuia au fost trimişi înapoi în Ucraina. Evident, pentru a răspunde întrebărilor repetate din partea presei în legătură cu „zvonurile“ despre infiltrarea ucraineană, în mai 1993 s-a ţinut o conferinţă de presă în care cardinalul Achille Silvestrini a declarat că „afirmaţiile“ vor fi cercetate. Cardinalul, care era prefect al Congregaţiei pentru Bisericile Orientale, a declarat că părintele Graham a fost însărcinat cu supravegherea anchetei. Adjunctul cardinalului a fost părintele Jakov Kulič, secretarul congregaţiei. Părintele Kulič a declarat că un episcop al Bisericii Greco-Catolice din Uraina fusese investigat în legătură cu infiltrarea KGB-ului. Nu a dat numele episcopului,

dar a afirmat că „cel puţin“ trei falşi seminarişti au fost demascaţi „înainte de prăbuşirea comunismului în Europa de Est“. Rezultatele anchetei părintelui Graham nu au fost niciodată dezvăluite oficial.

Interesant este faptul că părintele Graham, co-autor alături de doctorul David Alvarez, al cărţii *Nothing Sacred: Nazi Espionage Against the Vatican*, a scris despre o încercare similară a naziştilor, în 1943, care implica spioni din Georgia sovietică, trimişi la Roma ca să fondeze un seminar fals. Şi aceştia au fost demascaţi şi trimişi înapoi în Georgia. David Alvarez mi-a spus că părintele Graham, care a murit în 1997, la vârsta de optzeci şi patru de ani, nu i-a vorbit niciodată despre operaţiunea ucraineană. Sursa mea din Roma spunea că nu era deloc surprinzător, deoarece părintele Graham a fost obligat să păstreze secretul în privinţa multor astfel de probleme. Acest fapt ar putea explica mai bine de ce secretarul de stat al Vaticanului a ordonat ca arhiva personală a părintelui Graham, conţinând 55 de cutii, care a fost trimisă la arhiva din provincia California, Societatea lui Iisus, să fie returnată la Roma. Oficialii provinciei California au spus că secretarul de stat voia să verifice materialul înainte ca acesta să poată fi accesat public. Documentele Graham au fost depozitate în subsolul biroului secretarului de stat, deşi curia din California le-a spus că, până la urmă, ar trebui returnate. Nu este nimic surprinzător în faptul că Vaticanul era extrem de sensibil la cazurile de spionaj, nu numai între zidurile Cetăţii Sfinte, dar şi în rândul clericilor, în general. De exemplu, în septembrie 1999 m-am întâlnit la Vatican cu arhiepiscopul John P. Foley, şeful Consiliului Pontifical pentru Comunicaţii Sociale, ca să discut despre proiectul cărţii mele. L-am asigurat pe eminentul arhiepiscop, originar din Pennsylvania şi pe care îl cunoşteam încă din 1985, că lucrarea mea nu va denigra sau calomnia în nici un fel biserica. În schimb, va demonstra cât de departe a ajuns comunismul, care n-a cruţat nici un efort în încercarea de a distruge biserica. I-am înmânat arhiepiscopului copiile după documente, provenind din secretariatul papei şi care au ajuns în mâinile serviciilor de informaţii poloneze şi sovietice. Arhiepiscopul Foley a fost şocat. „Sunt reale“, a spus el, cu o voce care îi trăda dezamăgirea. În ziua următoare, un

curier al Vaticanului a venit la hotel cu o scrisoare din partea arhiepiscopului Foley, în care îmi mulţumea pentru „documentaţia oferită despre ceea ce ştiau serviciile secrete est-europene cu privire la Vatican“. Mi-a spus că a „transmis atât documentele, cât şi cererea dumneavoastră de a vă întâlni cu cineva din Secretariatul de Stat“. Două zile mai târziu, un alt curier a adus un bilet din partea arhiepiscopului Foley, însoţit de o scrisoare trimisă lui de secretarul de stat, cardinalul Angelo Sodano. „Vă sunt profund recunoscător pentru amabilitatea de a mă informa în legătură cu această problemă“, scria cardinalul Sodano. „În acelaşi timp, aş aprecia dacă i-aţi transmite mulţumirile mele domnului Koehler. De fapt, în acest moment, nu este nevoie să-l mai deranjăm.“[144]

Într-un articol publicat în 1969 în *Columbia*, revista lunară a Cavalerilor lui Columb, părintele Graham a scris despre aparatura electronică de ascultare a agenţiilor de ştiri şi a serviciilor de informaţii comuniste la Vatican. „„Spionajul“ ziarelor poate fi inofensiv sau cel mult un pericol minor“, scria el. „Nu la fel se întâmplă în cazul spionajului guvernelor ostile bisericii. Problema securităţii este una dintre preocupările permanente pentru asistenţii papei. Unii oficiali ai Vaticanului au încă o amintire vie a intruziunilor străine clandestine.“ Părintele Graham a scris despre ascultarea telefoanelor Vaticanului, despre mesajele transmise prin radio sau telegraf, care erau interceptate şi decodate, despre dosarele furate şi despre reprezentanţii Sfântului Scaun, care erau înconjuraţi de informatori. Oficialii Vaticanului „erau nevoiţi să facă faţă transmiţătoarelor radio, falşilor studenţi plantaţi în seminarele din Roma, angajaţilor trădători din birourile sale şi agenţilor trimişi din capitalele lumii pentru a aduna informaţii confidenţiale. Părintele Graham a recunoscut reticenţa oficialilor de la Vatican de a scoate la lumină spionii dintre zidurile Cetăţii Sfinte. „Spaima de spioni nu este specifică Vaticanului, dar experienţa este un bun învăţător“, scria el. „Personalul Vaticanului nu-şi face iluzii cu privire la voinţa sau capacitatea duşmanilor bisericii de a cerceta în secret viaţa şi mişcările bisericii.“

Regimul comunist din Cehoslovacia a fost la fel de brutal în oprimarea Bisericii Catolice cum au fost toate celelalte guverne din Europa de Est. Ca să ajungă la enoriaşii lor, preoţii trebuiau să fie autorizaţi de guvern. Condiţiile din închisori pentru clericii recalcitranţi erau aşa cum te-ai aştepta să fie. Figura cea mai proeminentă dintre prelaţii persecutaţi a fost cardinalul Josef Beran, închis mai întâi într-un lagăr de concentrare nazist, timp de trei ani. Apoi, ca arhiepiscop de Praga, a fost arestat de comunişti şi întemniţat între 1949 şi 1963, când a fost eliberat, dar i s-a interzis să slujească. În cele din urmă, în 1965 a fost expulzat din ţara natală şi s-a stabilit la Roma, unde papa Paul al VI-lea l-a ridicat la rangul de cardinal. Noul cardinal şi-a dedicat o mare parte din timp pentru a se ocupa de refugiaţii din Cehoslovacia, printre care se aflau şi câţiva preoţi care au fugit în Occident pentru a scăpa de închisoare. Aceşti preoţi au fost găzduiţi în Collegio Pontificio Nepomuceno. Printre ei se afla şi părintele František Kunčik, care a fugit în Germania de Vest la vârsta de şaptesprezece ani, plecând apoi la Roma ca să intre într-un seminar de studii teologice şi de filosofie. Hirotonisit în 1965, a fost repartizat la o parohie din orăşelul Tisoi, la poalele Munţilor Dolomiţi, din nordul Italiei. Acolo a început o relaţie cu o italiancă, iar aceasta l-a urmat ulterior la Roma. Aparent, şi-a ascuns cu succes păcatul de superiorii Bisericii. Dar serviciul ceh de informaţii, care îi ţinea sub atentă supraveghere pe refugiaţi, în special pe clerici, şi-a dat seama şi l-a şantajat ca să facă spionaj pentru serviciul de informaţii şi securitate al statului, StB. Sarcina lui era să-l spioneze pe cardinalul Beran, care locuia tot la Collegio. În cele din urmă, Kunčik a reuşit atât de bine să intre în graţiile cardinalului, încât a devenit şoferul său. Era deseori invitat la mesele la care şeful lui primea înalţi demnitari ai bisericii şi preoţi cehi importanţi, unde se punea la curent cu discuţiile foarte delicate despre activitatea bisericii din Cehoslovacia.[145] Cardinalul Beran a murit în mai 1967. În 1970, părintele Kunčik a părăsit brusc Roma, plecând la Praga, fără să-şi informeze mai întâi superiorii. Oficialii securităţii italiene au crezut că el şi concubina lui i-au contactat pe oficialii ambasadei cehe, cel mai probabil agenţi StB, care i-au aranjat în secret

plecarea.[146] La Praga, a renunţat la straiele preoţeşti, s-a căsătorit şi a lucrat pentru guvern, făcând propagandă împo-triva bisericii.

Jaroslav Fojtl, alt preot ceh care locuia la Collegio Pontificio Nepomuceno, a părăsit şi el brusc Roma, plecând la Praga, în aceleaşi condiţii, fără să-şi anunţe superiorii. Nu s-a ştiut dacă acţiunea a fost coordonată tot de cei care l-au ajutat pe părintele Kunčik. Părintele Fojtl a fost şi el demascat ca spion pentru comunişti. Oficialii securităţii italiene credeau că atât Kunčik, cât şi Fojtl au fost „sfătuiţi“ de reprezentanţii Vaticanului să plece înapoi acasă.[147] La sfârşitul anilor 1950, când a fugit în Austria, Fojtl avea treizeci şi cinci de ani. După ce a trăit doi ani într-un lagăr pentru refugiaţi, a plecat la München, oraş vest-german, unde şi-a început studiile teologice, ca să devină preot. Preoţii exilaţi cehi cu care s-a împrietenit l-au sfătuit să se mute la Roma şi să intre într-un seminar unde să-şi termine studiile. Fojtl a rămas acolo doar un an, apoi s-a întors în Cehoslovacia, unde s-a spus că s-ar fi îndrăgostit de o verişoară. La fel ca în cazul părintelui Kunčik, StB s-a folosit de depravarea morală a părintelui Fojtl şi l-a şantajat ca să devină agent secret. Iar proaspătul spion s-a întors în Cetatea Sfântă. Cu toate că a raportat despre activităţile exilaţilor cehi al căror număr a crescut după 1968, când Cehoslovacia a fost invadată de Uniunea Sovietică şi Germania de Est ca să prevină separarea ţării de Pactul de la Varşovia, nu a fost un spion eficient.[148] Aparent, serviciile italiene de securitate, SISMI, l-au ţinut sub supraveghere după ce au primit de la West German Bundesamt für Verfassungsschutz (BfV), Oficiul Federal pentru Protejarea Constituţiei, informaţia că era acuzat de contraspionaj intern. BfV l-a observat pe Fojtl în timp ce-i fotografia pe participanţii la Ostakademie, o instituţie catolică din Königstein, un oraş de lângă Frankfurt, în Germania de Vest. Ostakademie, fondată în plin Război Rece, în 1958, se ocupa de problemele bisericii în ţările comuniste, inclusiv de problemele credincioşilor persecutaţi şi ale refugiaţilor.

Falsul spion

Una dintre cele mai senzaţionale „penetrări“ a fost cea a colonelului Alois Estermann, comandant al Gărzii Papale Elveţiene, care, împreună cu soţia sa, a fost ucis pe 4 mai 1998. Ucigaşul, vicecaporalul Cedric Tornay, a tras în el cu arma din dotare, apoi s-a sinucis. O călugăriţă care a auzit împuşcăturile s-a dus să vadă ce s-a întâmplat şi a descoperit cadavrele în apartamentul lui Estermann din Cetatea Vaticanului. După trei zile, mass-media, în special ziarele din Germania, speculau că Estermann, în vârstă de patruzeci şi trei de ani, fusese agent pentru departamentul de informaţii externe al Stasi din Germania de Est încă din 1979 şi avea numele de cod „Werder“. *Berliner Zeitung* a scris că a fost un spion care a livrat informaţii importante despre problemele Vaticanului, între 1979 şi 1988. Oficialii de la arhiva fostului Stasi au recunoscut că aveau idee de existenţa unui agent cu acest nume de cod, dar nu puteau confirma că era vorba despre Estermann. Mass-media era atât de obsedată de acest „presupus spion“, încât l-a ignorat total pe ucigaşul de douăzeci şi trei de ani care, după cum s-a dovedit, s-a înfuriat după ce proaspăt numitul şef al Gărzii Elveţiene l-a informat că a fost refuzat pentru acordarea medaliei „Benemerentis“.[149] Când a fost verificată camera lui Tornay, autorităţile au găsit într-un sertar al biroului său mucuri de ţigări pe care şi le rula singur şi care, conform analizei toxicologice, conţineau urme de canabis.[150] Asta explica raporturile lui Tornay cu superiorii şi colegii din Garda Elveţiană, faţă de care afişa periodic un „comportament iresponsabil şi lipsit de respect“.[151]

Cu toate acestea, mass-media a fost înclinată să facă din colonelul Estermann un spion Stasi la Vatican. Ziarul polonez *Super Express* a raportat că Markus Wolf, fost şef al departamentului de informaţii externe din cadrul Stasi, a declarat într-un interviu: „Am fost foarte mândri când l-am recrutat cu succes pe Estermann, în 1979, ca spion. Omul acesta avea acces nelimitat la Vatican şi, prin el, şi noi.“[152] Cu toate acestea, într-un alt interviu acordat televiziunii elveţiene, Wolf a declarat că niciodată nu a menţionat numele lui Estermann, ci a spus doar că a avut „o sursă bună“. Aşa cum s-a dovedit, Wolf vorbea despre călugărul Eugen Brammertz, călugărul trădător german care a purtat o scurtă perioadă numele de cod

„Werder“, după cum am amintit mai înainte în acest capitol. Şi, astfel, s-a pus capăt poveştii „superspionului“ Estermann, şef al Gărzii Papale Elveţiene, care niciodată nu a dat comuniştilor informaţii despre secretele Vaticanului, o poveste stupidă, inventată de nişte amatori din mass-media, aflaţi în căutare de senzaţional.

130 În 1934, la vârsta de unsprezece ani, Wolf a fost dus la Moscova, de către părinţii lui, ambii comunişti. În timp ce urma cursurile gimnaziului german Karl-Liebknecht pentru copiii germanilor comunişti exilaţi, se pare că a devenit informator al poliţiei secrete în timpul epurărilor sângeroase făcute de Stalin între anii 1936–1938 şi şi-a denunţat câţiva profesori, care au dispărut în lagărele de muncă. Wolf şi părinţii lui au fost printre puţinii intelectuali germani comunişti care au supravieţuit epurărilor. A devenit cetăţean sovietic în 1942 şi membru al Partidului Comunist Sovietic şi a urmat în secret o şcoală de spionaj şi activităţi de sabotaj. Când războiul şi-a schimbat cursul în favoarea Armatei Roşii, şcoala s-a închis. Wolf s-a întors la Berlin la două săptămâni după terminarea războiului. A lucrat în cadrul misiunii diplomatice a Moscovei. A devenit unul dintre primii membri ai grupului clandestin de spionaj, care în cele din urmă a făcut parte din Stasi. (*Vezi* John O. Koehler, *Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police*, The Untold Westview Press, Boulder, CO. 1999)
131 Abreviere pentru „System zur Informationsrecherche der Aufklärung (Sistem pentru Informaţii şi Cercetare al Serviciului de Informaţii) pe care departamentul de informaţii externe al Stasi l-a dotat în 1969 cu computere obţinute din Germania de Vest de la compania de înaltă tehnologie Siemens, specializată în comunicaţii.
132 Trecutul personal a fost publicat într-un necrolog al lui Brammertz, din 13 martie 1987, provenit de la secretariatul abaţiei Sf. Matthias, din Trier, Germania.
133 Endgültig Entarnt – „Spione im Katholischen Kirchendienst“, martie 2000, articol scris de doctorul Bernd Schäfer, cercetător asociat la Hannah Arendt (Institutul de Cercetare a Totalitarismului), Universitatea Tehnică, Dresda, Germania
134 John O. Koehler, *Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police*, Westview Press, Boulder, CO, 1999, p. 199
135 Cât a stat la Roma, fratele Brammertz a locuit în frumosul colegiu pontifical benedictin Sfântul Anselmo, care era situat pe o colină cu vedere spre domul bazilicii San Pietro. Acolo a şi murit, fiind înmormântat în cimitirul călugărilor.
136 Toate rapoartele lui Waschbüsch („Antonius“) au fost obţinute de la SIRA Teildatenbank 12, Druckauftrag, nr. 1799 – gedruckt von BstU, 22 noiembrie 1999
137 Conferinţă de presă, Varşovia, 27 aprilie 2005
138 Transmisie televizată 3sat, 8 iunie 2005
139 Pseudonim
140 Interviu din *La Repubblica*, 1 mai 2005
141 Interviu în *Sächsische Zeaitung*, 1 iulie 2005
142 *Ibid*.
143 Asta i-a declarat în iulie 1999 un oficial de rang înalt al serviciului de securitate din Italia, care a dorit să rămână anonim. ASCA, agenţia de ştiri de la Roma care se ocupa de problemele catolicismului, a spus că părintele Graham „a fost, mai bine de treizeci de ani, căutat de spioni care

au operat în cercurile bisericeşti şi la Sfântul Scaun“. Părintele a fost editor asociat al publicaţiei săptămânale a iezuiţilor din America. A scris mult pentru câteva publicaţii catolice şi este autorul, printre altele, al cărţii *The Vatican and Communism during World War II.*

144 Sincer vorbind, nu m-am aşteptat la prea multă cooperare. Am înţeles foarte bine lipsa de încredere faţă de scriitori nu foarte cunoscuţi în cercurile de la Vatican, după publicarea unor lucrări calomniatoare în care papa Pius al XII-lea era acuzat că a fost sluga naziştilor şi că nu a intervenit în nici un fel în persecuţia evreilor. Scriitorii aceştia ştiau foarte bine că adevărul era altul. În 1943, *New York Times* l-a prezentat pe papa Pius al XII-lea ca pe o „voce singulară care a strigat în tăcerea unui continent“. La moartea lui, în 1958, premierul israelian, Golda Meir, a scris în scrisoarea de condoleanţe: „În anii terorii naziste, când poporul evreu a trecut prin ororile martiriului, papa a ridicat glasul pentru a-i condamna pe criminali şi a le compătimi pe victime.“

145 Discuţie din 1999 cu un înalt oficial al guvernului italian, care a dorit să-şi păstreze anonimatul

146 *Ibid.*

147 *Ibid.*

148 *Ibid.*

149 Raport de investigare a asasinării colonelului Estermann, realizat de judecătorul de investigaţii de la Curtea Supremă de Justiţie a Vaticanului, Gianluigi Marrone, 1999

150 *Ibid.*

151 *Ibid.*

152 *Berlin Kurier*, 10 mai 1998

Capitolul 10

Spionajul continuă fără nici un rezultat

Ofiţerii comunişti de legătură şi-au delegat spionii de la Vatican să se concentreze asupra adunării de informaţii privitoare la activităţile Sfântului Scaun, pentru susţinerea opoziţiei poloneze faţă de regimul comunist. În pofida acordului cu guvernul, din august 1980, prin care s-a recunoscut Solidaritatea ca sindicat independent al muncitorilor, grevele au continuat, pe măsură ce problemele economice s-au agravat pe fondul crizei produselor alimentare. Nemulţumirile oamenilor faţă de guvern s-au intensificat constant. Aşa stăteau lucrurile la începutul anului 1981, când KGB-ul sovietic a difuzat pentru „serviciile înfrăţite“ o evaluare de patru pagini, strict secretă, intitulată „Tendinţe în politica Vaticanului faţă de statele socialiste“.[153] Tonul era unul disperat, aşa cum n-am mai constatat în vreun alt raport KGB legat de criza poloneză. „Sarcina principală a politicii externe a Vaticanului constă în prezent în consolidarea rolului Bisericii Catolice în viaţa socială şi politică a statelor socialiste şi în transformarea acesteia într-o adevărată putere, care să influenţeze politica internă şi externă a acestor state“, se spunea în evaluare. „Pentru a duce la bun sfârşit această sarcină, Vaticanul, identificând situaţiile specifice fiecărui stat socialist în parte, trebuie să-şi adapteze metodele folosite de biserică pentru influenţarea publicului în relaţiile lui cu guvernul.“

Deşi documentul nu dezvăluie sursa informaţiilor, este evident că spionul s-a aflat în apropierea biroului Secretariatului de Stat, care, conform evaluării, „pune mare preţ pe activitatea Bisericii Catolice din Polonia, aceasta, odată cu pontificatul lui Wojtyła, consolidându-şi poziţia în mod

considerabil. Acest lucru a devenit evident prin faptul că biserica s-a transformat într-un fel de mediator între organele de stat şi opoziţie“. KGB-ul deplângea faptul că, într-un singur an, numărul de adepţi ai bisericii a crescut şi că influenţa „bisericii asupra mass-media a crescut şi ea“. Acest fapt atribuia „o încredere considerabilă“ papei Ioan Paul al II-lea prin „realizările Episcopatului Polonez, odată cu decizia lui de a consolida pas cu pas influenţa asupra maselor, profitând de nemulţumirile poporului faţă de politica social-economică a guvernului şi, în acelaşi timp, evitând o confruntare deschisă cu organele de stat în vederea unor cereri politice“. Aceste tactici „privează conducerea politică de pârghiile necesare în luarea unor măsuri represive împotriva bisericii“. Conform evaluării, Vaticanul ceruse conducerii Bisericii Catolice din Polonia să continue politica de „diplomaţie calmă“, dar, în acelaşi timp, să consolideze activităţile desemnate să „extindă infiltrarea în presă, deoarece Vaticanul le consideră elemente de bază în creşterea influenţei bisericii asupra populaţiei“. Conform evaluării, papa a trimis o scrisoare conducerii bisericii poloneze, în care se spunea că „munca în această direcţie trebuie să fie făcută pas cu pas, deoarece este de o importanţă majoră să se asigure ceea ce deja s-a obţinut în procesul de liberalizare“. Vaticanul, spunea serviciul sovietic de spionaj, „a cerut episcopatelor sale din ţările comuniste să profite de asta şi să semene discordie între organele statului şi diferitele grupuri sociale şi etnice, pentru ca apoi să încerce să-şi asume rolul de împăciuitor şi mediator“.

În încheiere, evaluarea KGB-ului trăda profunda îngrijorare faţă de influenţa tulburărilor din Polonia asupra altor ţări est-europene comuniste şi cerea serviciilor sale de securitate să răspundă la următoarele întrebări: 1. În ordinea importanţei pentru Vatican, întocmiţi o listă a diferitelor ţări socialiste în care sarcinile stabilite rămân să fie rezolvate. Ce metode trebuie folosite? 2. Care sunt posibilităţile concrete pe care Vaticanul le are în vedere pentru consolidarea poziţiei sale şi a bisericii în statele socialiste? Care sunt cei mai importanţi factori ai politicii interne pe care îi poate exploata Vaticanul? 3. Cum evaluează Vaticanul relaţiile dintre biserică şi

guvern în statele socialiste? 4. Care sunt faptele ce indică succesul Vaticanului în rezolvarea, într-o anumită măsură, a sarcinilor sale? Din păcate, un document care să dea răspuns la aceste întrebări nu a putut fi găsit.

„Rolul sionismului şi al Bisericii Catolice în activitatea Solidarităţii“ a fost titlul unui raport din 12 iunie, aparţinând unui spion din serviciul de informaţii maghiar, care a fost trimis către KGB şi, în acelaşi timp, către Stasi.[154] În raport se afirma că anumite cercuri ale bisericii de la Roma îşi manifestă îngrijorarea vizavi de evoluţia evenimentelor din Polonia. „Biserica Catolică de la Roma a susţinut de la început cererile Solidarităţii, dar a avertizat împotriva acţiunilor politice excesive. Cercurile politice din Occident şi biserica luptă acum pentru a-şi extinde influenţa asupra Solidarităţii“, i-a comunicat spionul ofiţerului de legătură. „Cel mai periculos este KOR [Comitetul de Apărare a Muncitorilor]. Prin intermediul lui, Wałęsa vrea să-şi exprime cererile politice.

KOR, organizaţie în care exista un număr mare de intelectuali, avea legături extinse în Europa de Vest şi în SUA. Cu toate acestea, KOR întreţinea cele mai strânse legături cu organizaţiile internaţionale sioniste. Astfel, reprezentantul KOR la Roma a stabilit contacte foarte strânse cu evreii italieni, se spune în raport, adăugându-se: „Reprezentanţi de seamă ai Vaticanului, inclusiv papa, sunt convinşi că anumite instrucţiuni care ajung în Polonia provin de la sionişti. SUA şi Israelul, precum şi emigranţii polonezi în Europa de Vest, joacă un rol important în livrarea acestora.“ Capii bisericii poloneze, se precizează la sfârşit în raport, şi-au asumat rolul de intermediari (între guvern şi Sindicatul Solidaritatea), „deoarece sunt de părere că greşelile politice ar putea distruge ceea ce s-a realizat până în prezent“. În încheiere, raportul susţine că moartea cardinalului Stefan Wyszyński, survenită cu o lună înainte, „nu poate schimba nimic din ceea ce s-a realizat până în prezent, câtă vreme biserica este şi ea interesată de stabilitate“.

Cu câteva luni în urmă, pe 17 octombrie 1980, Stasi a distribuit o evaluare foarte importantă, strict secretă, bazată pe rapoartele spionilor săi

la Vatican. Aceasta, la fel ca toate celelalte, a fost trimisă la KGB, ca să fie ulterior transmisă conducerii sovietice. „Înalţi demnitari ai Vaticanului susţin că papa, care provine din Republica Populară Polonă şi are o influenţă enormă acolo, este unul dintre principalii responsabili pentru situaţia actuală“, se spune în evaluare. „Evident, ideea lui despre o „Europă creştină comună“ joacă un rol decisiv. Cu toate că ideea rămâne în principal în domeniul moralei şi eticii, este neîndoielnic faptul că are şi efecte practice asupra formelor de guvernământ şi asupra metodelor de guvernare, aşa cum le concepe papa“, şi adaugă faptul că „papa a găsit o confirmare a posibilităţii materializării ideilor sale în Europa Occidentală, cu ocazia vizitelor în Irlanda, Franţa şi Italia. Pentru a pune în practică aceste idei şi în Europa de Est, papa are în vedere Republica Populară Polonă unde, până la urmă, are cele mai bune contacte“. Evaluarea subliniază faptul că papa Ioan Paul al II-lea îşi îmbogăţeşte mereu cunoştinţele despre actuala situaţie din Polonia prin nenumăratele vizite ale cardinalilor, episcopilor şi preoţilor, precum şi ale polonezilor obişnuiţi, în număr de trei sute până la o mie, care aşteaptă în fiecare săptămână în piaţa San Pietro să fie primiţi în audienţă la Sfântul Părinte.

După părerea est-germanilor, de când au început tulburările în Polonia, influenţa papei „poate fi observată nu numai prin afişarea portretelor lui în întreaga ţară, dar şi prin numeroasele cereri ale muncitorilor şi prin metodele folosite în conflicte, care poartă amprenta „principiilor moralizatoare“ ale papei, aşa cum deja le-a răspândit în Republica Populară Polonă, pe când era cardinalul Wojtyła.“ Câţiva membri ai curiei au declarat că nu pot „înţelege“ cum e posibil ca papa să transmită polonezilor un mesaj care să-l contrazică pe cel al primatului ţării, cardinalul Wyszyński. Acesta făcea apel la muncitorii grevişti să se întoarcă la locul de muncă, în timp ce papa „sublinia insistent dreptul oamenilor de a protesta“. Judecând după inteligenţa pe care cei doi au demonstrat-o de-a lungul timpului şi după trecutul lor anticomunist, oricine îşi poate da uşor seama că această contradicţie se baza pe o tactică eficientă care îi permitea cardinalului să apară ca o forţă mediatoare, în scopul de a menţine unele relaţii cu regimul,

în timp ce papa se adresa direct dorinţelor oamenilor. Probabil că a fost o strategie inteligentă prin care să se creeze confuzie şi îngrijorare în rândul liderilor de la Moscova, fapt constatat mai ales citind comentariul KGB-ului despre „atenţia maximă“ care trebuie acordată ziarului Vaticanului, *L'Osservatore Romano*, şi ştirilor transmise de Radio Vatican. În evaluare se spunea:

„Multe discuţii individuale cu oficiali ai Vaticanului tratează de asemenea în amănunt aceste evenimente şi oricine poate înţelege faptul că, în această privinţă, pentru prima dată, papa şi-a exprimat deschis adevărata poziţie faţă de ţările socialiste. În acelaşi timp, demonstrează că papa se află sub influenţa SUA.“

Spionii Berlinului de Est au raportat şi ei faptul că mulţi polonezi exilaţi, „de religie catolică, precum şi iudaică“, având reşedinţa în special în Franţa şi în Statele Unite „au exercitat o influenţă considerabilă“ asupra evenimentelor din Polonia. În ambele ţări există o populaţie de origine poloneză, anticomunistă, numeroasă şi hotărâtă, organizaţii civice influente, precum şi ziare în limba poloneză. „În acelaşi timp, problema furnizării ajutoarelor financiare pentru muncitorii grevişti – inclusiv din Israel – este privită ca o încercare a acestor cercuri de a-şi consolida din nou influenţa la Vatican. Exilaţii polonezi din SUA sprijină puternic politica papei faţă de Republica Populară Polonă, prin ajutoare financiare. De asemenea, oferă sume considerabile pentru activităţile misionare ale preoţilor polonezi. Acest lucru a făcut ca Polonia să fie ţara europeană care trimite cei mai mulţi misionari în Lumea a Treia.“

Pe când evaluarea KGB-ului circula în cadrul serviciilor de informaţii din blocul estic, o serie de reuniuni ale Biroului Politic al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice s-au ocupat în primul rând de situaţia din Polonia, care influenţa şi mişcările anticomuniste, mai întâi în Germania de Est şi Cehoslovacia, iar mai târziu, în Ungaria şi România. Cea mai puternică presiune asupra Moscovei în vederea unei intervenţii militare a venit din partea lui Erich Honecker, secretarul general al Partidului Comunist din Germania de Est, şi din partea omologului său din

Cehoslovacia, Gustáv Husák. Amândoi aveau motive serioase de îngrijorare. Probabil că ar fi petrecut mult timp în închisoare dacă n-ar fi avut loc reprimarea în forţă a revoltei muncitorilor din 1953, în Germania de Est, de către forţele sovietice, şi dacă sovieticii, est-germanii şi polonezii n-ar fi invadat Cehoslovacia, în 1968. Pe 24 aprilie 1981, un „dosar special“, strict secret, pregătit de şapte membri ai Biroului Politic, printre care şeful KGB-ului, Iuri Andropov, ministrul de Externe Andrei Gromîko şi ministrul Apărării Dmitri Ustinov, se ocupa de tulburările din Polonia şi de măsurile pe care Uniunea Sovietică trebuia să le ia pentru a aplana situaţia. În dosar se spunea că PZPR (Partidul Comunist Polonez) „a pierdut controlul asupra evenimentelor care au loc în societate“, adăugând că „Solidaritatea s-a transformat într-o forţă politică organizată, care este capabilă să paralizeze activitatea organelor de partid şi de stat şi să ia puterea *de facto* în propriile mâini. Dacă opoziţia încă n-a făcut-o, acest lucru se datorează în primul rând temerii că vor fi aduse trupele sovietice şi speranţei că-şi poate atinge obiectivele fără vărsare de sânge şi prin mijloacele unei contrarevoluţii.“ Având în vedere comasarea în vederea „manevrelor“ a trei trupe sovietice de infanterie, mecanizate şi de blindate, cu 150 000 de soldaţi, precum şi a diviziilor est-germane şi cehoslovace, în apropiere de graniţa poloneză, reţinerea polonezilor era de înţeles. Documentul de două pagini, scris la un rând, exprima mai degrabă disperarea şi dispreţul faţă de liderii „incapabili“ ai Partidului Comunist, cum ar fi Kańia şi Jaruzelski. Oricum, documentul relua ideea că „un factor care împiedică o contrarevoluţie, exploatând la maximum temerile reacţionarilor din interior şi ale imperialismului internaţional, este acela că Uniunea Sovietică ar putea trimite trupe în Polonia“.

O directivă nedatată a KGB-ului, aparent trimisă servi-ciilor de securitate din blocul estic la apogeul tulburărilor din 1980–1981, dedică cinci pagini instrucţiunilor operaţionale pentru poliţia secretă poloneză.[155] Au fost trimise copii şi serviciilor de securitate din alte ţări membre ale Pactului de la Varşovia, ai căror funcţionari pesemne că au stat ceva timp pe gânduri punându-şi întrebarea de ce erau nevoiţi să indice „câteva probleme ale

activităţii subversive ale Bisericii Romano-Catolice contra socialismului“. La urma urmei, sovieticii rezolvaseră astfel de „probleme“ de mai bine de şaizeci de ani, recurgând la asasinate în masă şi la detenţia în lagărele de concentrare. Oricine se putea întreba ce băuseră autorii documentului înainte să scrie: „În ultimul timp, Vaticanul romano-catolic a devenit din ce în ce mai mult un element al politicii internaţionale, prin aceea că nu poate propune propriile soluţii şi nici nu este capabil să găsească nişte măsuri preventive prin care să neutralizeze entuziasmul pentru marxism. Diplomaţia Vaticanului ştie că Biserica Romano-Catolică va avea de suferit în cazul în care va întreţine relaţii numai cu lumea capitalistă. În ochii catolicilor, prestigiul bisericii şi importanţa ei, în general, au scăzut.“ Şi comentariul a fost scris **după ce o lume întreagă – şi sute de spioni comunişti – a fost martoră la euforia şi jubilarea poporului polonez, în timpul vizitei papei Ioan Paul al II-lea, în 1979. „Episcopatul încearcă să creeze o psihoză în urma persecuţiei şi ameninţărilor proferate de stat la adresa bisericii. Securitatea statului cunoaşte toate prognozele şi planurile elaborate de biserică pentru a acţiona până în 1983.“ Iată mai jos un fragment din directiva KGB-ului, uşor adaptată, în aşa fel încât să-l scutească pe cititor de jargonul birocratic:**

„Serviciul de securitate al statului va lua măsuri operaţionale în conformitate cu politica partidului şi a guvernului pentru a limita activităţile reacţionare ale Bisericii Catolice din Polonia, în efortul de a-i convinge pe unii preoţi să fie loiali faţă de stat. Eforturile operaţionale trebuie să se concentreze în principal asupra infiltrării colaboratorilor neoficiali [informatori] în cadrul bisericii, în scopul de a descoperi direcţia politică a episcopatului. Serviciul de securitate a statului va reacţiona în mod decisiv şi eficient împotriva tuturor semnelor de activitate politică a Bisericii Catolice şi a tuturor încercărilor de a tulbura ordinea şi siguranţa publică, recurgând la măsuri juridice şi administrative“ (sublinierea ne aparţine). Cu alte cuvinte, dacă preoţii sau, de ce nu, călugăriţele, vorbeau împotriva guvernului sau a

Partidului Comunist sau îi ajutau pe muncitorii revoltaţi în vreun fel, aveau să fie aruncaţi în închisoare sau arestaţi la domiciliu.

Tulburările din Polonia datau cel puţin din 1956 şi erau în totalitate provocate de extrema nemulţumire a clasei muncitoare, prea puţin influenţată de biserică până la mijlocul anilor 1970. În realitate, unii oficiali ai bisericii au încercat în mod repetat să medieze disputele. Noua îngrijorare a KGB-ului în privinţa influenţei bisericii asupra activităţilor anticomuniste avea drept cauză, fără îndoială, alegerea unui papă polonez care nu-şi ascunsese niciodată dezgustul faţă de comunism. Dar de ce ar continua oficialii serviciilor de securitate să reflecteze la activităţile bisericii, când Moscova a decis deja că singura modalitate de a înăbuşi revoltele era forţa armată?

În data de 9 februarie 1981, Hauptverwaltung für Aufklärung (HVA) din cadrul Stasi est-german, a emis un raport ultrasecret de şapte pagini din care au fost distribuite numai şase copii şi care trebuia să se întoarcă la HVA în trei zile.[156] Raportul era intitulat: „Punctele de vedere ale demnitarilor Vaticanului cu privire la situaţia din Polonia şi alte probleme interne.“ Fragmente întregi din raport păreau să fi fost scrise de un ziarist de cancanuri. Raportul trata aproape în exclusivitate problema facţiunilor din interiorul curiei, care nu erau de acord cu modul în care papa gestiona criza poloneză. Una dintre facţiuni era condusă de arhiepiscopul Pangrazzio din cadrul curiei şi de arhiepiscopul Silvestrini, secretar al Consiliului pentru Afaceri Publice (Ministerul de Externe), al Secretariatului de Stat. „Aceştia şi alţii sunt de părere că cele mai serioase dificultăţi economice pot fi rezolvate numai printr-o strânsă colaborare între stat şi biserică. În curie prevalează ideea că o cooperare strânsă între statul polonez şi Conferinţa Episcopală Poloneză îi poate aduce pe muncitori din nou la lucru. Împreună se poate acţiona, de asemenea, şi împotriva grupurilor anarhiste din cadrul sindicatelor. **Rezolvarea problemelor de către polonezi va servi, de asemenea, şi cercurilor de la Vatican, care, spre deosebire de papă, nu sunt gata să accepte „anumite tendinţe ale politicii SUA**“ (sublinierea ne aparţine).

Faptul că în cadrul Vaticanului existau disensiuni în privinţa problemelor politice era cunoscut de mult. Cu toate acestea, raportul spionului est-german dezvăluie uimitoarea naivitate a arhiepiscopului Pangrazzio în legătură cu gravele probleme economice ale Poloniei şi modul de rezolvare a acestora. „În primul rând, guvernul trebuie să se asigure că muncitorii lucrează mai mult şi mai bine. În al doilea rând, trebuie să prevină formarea unui sindicat al agricultorilor pentru că orice degradare a situaţiei agriculturii Poloniei ar duce la „catastrofa finală“. Ambele probleme fac absolut necesară colaborarea între stat şi biserică.“ Îşi ţinuse arhiepiscopul capul îngropat în nisip în toţi anii aceia în care gestionarea defectuoasă a statului şi corupţia guvernului au condus în mod constant la criza de alimente şi la cel puţin un deceniu de suferinţă pentru ţară, făcându-i pe oameni să se revolte? Mulţi dintre episcopii curiei şi-au pus întrebarea de ce papa a acceptat să se întâlnească cu Lech Wałęsa, câtă vreme vizita lui la Roma fusese organizată de cele mai importante sindicate italiene, cu care, până atunci, Vaticanul avusese o relaţie „nesatisfăcătoare“, spunea raportul. „De la început se poate observa în rândul demnitarilor de la Vatican un dezacord cu papa în multe privinţe.“ Unii membri ai curiei „au subliniat faptul că mass-media a făcut din Wałęsa o figură publică, dar el, ca persoană, este un nimeni“. Au existat şi alte remarci jignitoare, la limita snobismului, cum ar fi: „Wałęsa nu este o persoană cultivată şi nu are o educaţie.“ Putem doar să ne întrebăm cum ar fi reacţionat faţă de biserică milioanele de adepţi ai lui Wałęsa şi funcţionarii comunişti, a căror viaţă era influenţată de liderul Solidarităţii, dacă ar fi cunoscut aceste aprecieri.

Raportul pune la îndoială faptul că papa Ioan Paul al II-lea a condus cu o mână de fier şi a fost mai implicat în gestionarea problemelor Vaticanului decât predecesorul său, papa Paul al VI-lea, mai ales în privinţa unei Ostpolitik eficiente împotriva comunismului. „Punând prea mult accentul pe problemele poloneze, papa poate crea un impediment în calea realizării Ostpolitik.“ Cu alte cuvinte, unii membri ai curiei preferau să continue să trateze cu guvernul polonez într-un mod ferm, dar amiabil. Însă papa, care se aflase în conflict direct cu opresorii comunişti ai poporului polonez şi ai

bisericii sale, timp de zeci de ani, nu avea să se lase convins de „tradiţionalişti“. Serviciile de informaţii est-germane le-au cerut spionilor lor de la Vatican să raporteze dacă existenţa celor două facţiuni principale devenise evidentă. „În primul rând, există vechii tradiţionalişti care înclină spre stabilizarea actualelor realizări. În al doilea rând, există cei care îl urmează pe papă necondiţionat. În 1980, acesta [papa] şi-a atacat propriii susţinători. În discuţii particulare cu diferiţi episcopi, a spus că s-a ajuns prea departe în privinţa haimanalelor şi a trântorilor care nu sunt în stare să scrie rapoarte şi comentarii limpezi. Papa a fost criticat pentru predilecţia sa faţă de problemele poloneze, care a creat nesiguranţă chiar printre unii oficiali de rang înalt. Numai influenţa cardinalului Casaroli şi a altora a împiedicat degenerarea situaţiei într-o dispută deschisă.“

Se profilează o criză majoră

De-a lungul anilor 1980, spionii din interiorul Vaticanului au fost mai activi ca niciodată, fiind acum preocupaţi în primul rând de situaţia din Polonia. Ceea ce nu-i făcea să piardă din vedere faptul că William Casey, şeful CIA-ului din timpul mandatului prezidenţial al lui Ronald Reagan, a făcut o vizită la Vatican în primăvara lui 1981, cu puţin timp înainte de tentativa de asasinat asupra papei Ioan Paul al II-lea.[157] O sursă din Roma a delarat, sub protecţia anonimatului, că la întâlnirea sa cu Sfântul Părinte, domnul Casey a întrebat dacă biserica va putea ajuta la transportarea în secret a preselor tipografice şi a echipamentelor radio necesare rezistenţei poloneze. Se pare că întâlnirea a fost un succes, de vreme ce Solidaritatea şi alte grupuri de rezistenţă au folosit în cele din urmă echipamentele, cu toate că Securitatea poloneză a reuşit să descopere şi să confişte o parte dintre ele, deşi nu destule pentru a împiedica tipărirea şi difuzarea de pliante şi transmisiunea la radio a emisiunilor clandestine. Pe 26 iunie 1981, KGB-ul a distribuit un raport strict secret, foarte lung, primit de la serviciile de informaţii maghiare, care obţinuseră informaţiile de la agentul lor de la Vatican. Studiind informaţiile, nu este greu de dedus că oficialii Vaticanului îi serviseră cu linguriţa informaţiile, acţionând la indicaţiile domnului Casey, care urmărea să impresioneze Moscova cu ideea că Statele Unite nu

vor sta cu braţele încrucişate în cazul unei invazii sovietice în Polonia. În acest timp, Washingtonul ordonase deja plecarea a patru avioane AWACS de la baza aeriană Ramstein din Germania de Vest. Acestea făceau parte din programul „Exercise Sentry Creek“, însărcinat cu radarul NATO la sol, pentru monitorizarea activităţii aeriene est-europene.[158] Pentru a ilustra importanţa acestuia, mai jos este prezentat integral raportul KGB-ului[159]:

„Guvernul american a elaborat un plan pentru cazul în care Uniunea Sovietică, prin Pactul de la Varşovia, decide să intervină militar în Polonia. Acest plan include o serie de sancţiuni diplomatice, economice etc.

Guvernul SUA consideră o intervenţie militară ca fiind cea mai agresivă mişcare a Uniunii Sovietice de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial. O astfel de mutare va avea consecinţe grave şi neprevăzute asupra relaţiilor internaţionale ale URSS şi ale altor ţări socialiste.

Conform evaluării americane, o intervenţie militară în Polonia va dezlănţui o masivă rezistenţă la care se va putea alătura o mare parte a armatei poloneze. SUA va furniza ajutorul corespunzător rebelilor polonezi, atât pe mare, cât şi pe traseele rutiere din Vest.

Mai departe, în evaluarea americană se spune că factorii de decizie din conducerea Uniunii Sovietice sunt divizaţi în privinţa metodei pe care urmează să o aplice în soluţionarea crizei şi a consecinţelor acesteia. Până în prezent, nici un oficial, indiferent de punctul de vedere pe care îl reprezintă, nu şi-a asumat riscul unei intervenţii armate.

Cercurile guvernamentale americane sunt interesate să afle dacă reprezentanţii altor ţări socialiste au primit directive pentru situaţia unei acţiuni militare în Polonia şi, dacă da, care sunt acestea.

În conformitate cu evaluarea făcută de curia Vaticanului, Uniunea Sovietică va fi obligată să intervină cu forţe armate în evenimentele din Polonia, în scopul de a asigura căile ferate şi şoselele. Din motive ideologice şi politice, URSS îi va înlătura pe membrii Comitetului Central şi pe cei ai Biroului Politic al PVAP, Partidul Comunist Polonez, şi, cu ajutorul unei noi conduceri, va restabili vechile relaţii politice. În cazul în care polonezii opun rezistenţă, aceasta va fi înfrântă prin forţă militară.

Dacă, totuşi, nu se va întâmpina nici o rezistenţă, Uniunea Sovietică va sprijini cu mărinimie noul sistem.

Spre deosebire de evaluarea făcută de curie, papa este de părere că o evoluţie mai lentă în Polonia ar putea preveni intervenţia militară. Pentru a evita o intervenţie, papa, fără să ţină seama de opoziţia din interiorul curiei, se spune că i-ar fi scris o scrisoare şefului statului sovietic, prin care îl informa că, înainte de o a doua intervenţie chirurgicală, va călători din nou în Polonia şi va face apel la polonezi să se comporte cu moderaţie. Papa a făcut cunoscut faptul că în alegerea noului primat al Poloniei [cardinalul Wyszyński a murit pe 28 mai 1981] se va orienta după aceleaşi considerente. (În prezent, candidaţii sunt episcopul de Cracovia, deşi este considerat o personalitate slabă, şi un profesor de etică şi ştiinţe sociale de la o universitate catolică în care cursurile se desfăşoară în limba germană). Dacă, fără să ţină cont [de apelul papei], intervenţia militară va avea loc, papa intenţionează să folosească un paşaport diplomatic polonez pentru a călători în patrie cu scopul de a face apel la oameni să recurgă la rezistenţa civilă (nu militară).“

În încheiere, raportul KGB-ului spune: „Curia Vaticanului este împotriva atenţiei excesive acordate de papă „activităţii poloneze“, dar nu este capabilă să facă nimic în această privinţă.“

Rezistenţa făţişă faţă de regimul comunist polonez a continuat cu aceeaşi intensitate. Criza alimentelor s-a agravat, ceea ce făcea ca munca să se întrerupă mereu. Uniunea Sovietică a ajutat Polonia cu peste 4 miliarde de dolari, dar nu a fost suficient. Ca urmare, viceprim-ministrul Mieczysław Jagielski a făcut o călătorie la Washington, unde s-a întâlnit cu vicepreşedintele George Bush şi cu secretarul de stat Alexander Haig, solicitând ajutor. Statele Unite au fost de acord să trimită produse lactate în valoare de 650 de milioane de dolari. Cu toate că ajutorul a pus capăt foametei, n-a reuşit să calmeze furia poporului. Revoltele au continuat, apropiindu-se vertiginos de ceea ce înseamnă o rezistenţă violentă. Robert Gates, care, înainte de a deveni directorul CIA-ului, a condus departamentul de supraveghere a blocului estic din cadrul agenţiei, scria în cartea lui *From*

the Shadows despre o periculoasă escaladare a mişcărilor de rezistenţă din Polonia. Ofiţerii agenţiei au raportat că, în luna aprilie, „extremiştii“ se pregăteau să folosească cocktailuri Molotov împotriva poliţiei şi a miliţiei poloneze, în încercarea de a obţine controlul asupra clădirilor guvernului şi birourilor Partidului Comunist. Nu mai trebuie spus că domnul Gates a fost pus la curent, primind informaţii extrem de importante furnizate de cel mai bun trimis al agenţiei în Polonia, colonelul Ryszard Kukliński, desemnat la Ministerul Apărării ca ofiţer de legătură cu armata sovietică. În seara zilei de 15 septembrie 1981, colonelul a trimis un mesaj de 500 de cuvinte, pe care l-a numit „telegramă“, ofiţerului operativ al agenţiei.[160] În telegramă se vorbea despre participarea lui cu două zile mai înainte la o întâlnire strict secretă a Comitetului Naţional de Apărare (KOK), la care a fost prezent pentru prima oară Stanisław Kańia, secretar general al Partidului Comunist. „S-a discutat despre instituirea legii marţiale, fără să se ajungă la o decizie“, scrie colonelul. „Aproape toţi participanţii au susţinut-o.“ Deşi Kańia, după părerea lui Kukliński, nu a pus sub semnul întrebării impunerea legii marţiale, a spus reuniunii că o „confruntare cu duşmanul de clasă este inevitabilă“. Asta va implica mai întâi o luptă „prin mijloace politice, dar, în cazul în care aceasta va eşua, se poate trece la represalii“. Unul dintre generalii prezenţi a spus că Solidaritatea cunoştea deja detaliile operaţiunii care primise numele de cod „Wiosna“ („primăvară“). Trimisul CIA-ului a mai scris că un ofiţer de contraspionaj şi-a asumat comanda planului prin care să se „prevină scurgerile“. Iată cum a descris colonelul Kukliński unele detalii operaţionale:

„Legea marţială va fi aplicată pe timp de noapte, fie între vineri şi sâmbăta liberă, fie între sâmbătă şi duminică, atunci când fabricile vor fi închise. Arestările vor începe la miezul nopţii, cu şase ore înainte ca un anunţ despre legea marţială să fie difuzat la radio şi televiziune. Aproximativ şase sute de oameni vor fi arestaţi în Varşovia, ceea ce va necesita folosirea a circa o mie de poliţişti în maşini fără însemne. În aceeaşi noapte, armata va izola cele mai importante zone din Varşovia şi din alte mari oraşe. Iniţial vor fi folosite doar forţele MSW [Ministerul de

Interne]. O decizie politică separată se va lua în legătură cu „o mai bună desfăşurare a efectivelor armatei“, ceea ce înseamnă redistribuirea unor întregi divizii în marile oraşe. Acest lucru se va face numai în cazul în care ne parvin rapoarte despre zone mai extinse unde au loc tulburări. Trebuie să se ţină cont, totuşi, de faptul că redistribuirea diviziilor stabilite departe de zonele viitoarelor operaţiuni va începe odată cu introducerea legii marţiale sau chiar mai devreme. De exemplu, desfăşurarea Diviziei a 4-a Mecanizată în apropierea Varşoviei ar putea dura 54 de ore.

Deoarece ancheta [în privinţa scurgerilor de informaţii] este în curs, va trebui să se renunţe la rapoartele zilnice despre evoluţia curentă. Vă rog să trataţi cu multă grijă informaţia pe care o transmit, câtă vreme se pare că misiunea mea se apropie de sfârşit. Natura informaţiei face cât se poate de simplă detectarea sursei. Nu obiectez, chiar o fac de bunăvoie, având în vedere că informaţiile pe care le transmit servesc celor care luptă cu fruntea sus pentru libertatea Poloniei. Sunt pregătit să fac sacrificiul suprem, dar cea mai bună cale de a îndeplini o sarcină este acţiunea, nu jertfa de sine. Viaţă lungă Poloniei libere! Viaţă lungă Solidarităţii, care aduce libertatea tuturor naţiunilor oprimate!“ Colonelul Kukliński semnează mesajul cu pseudonimul „Jack Strong“.[161]

La o lună după reuniunea KOK, Kańia a fost destituit din funcţie, şi generalul Jaruzelski, care a devenit prim-ministru în februarie, menţinându-şi totodată funcţia de ministru al Apărării, a preluat şi conducerea Partidului Comunist. Dar schimbările de la conducere nu au reuşit să oprească prăbuşirea economiei. Deşi produsele alimentare trimise de Statele Unite au ajutat, n-au fost suficiente pentru a asigura hrana populaţiei. Muncitorii din industria textilelor au continuat grevele de protest din cauza lipsurilor. Practic, investiţiile majore s-au sistat, iar proiectele de construcţie demarate în oraşe au fost abandonate. Polonezii destul de norocoşi ca să primească valută de la rude sau de la prietenii din Occident puteau cumpăra produse alimentare occidentale din anumite magazine speciale („shopuri“), care vindeau pe valută şi existau în toate ţările comuniste.

Cum guvernul polonez se pregătea să impună legea marţială ca un instrument ferm, brutal pentru distrugerea oricărei opoziţii, sindicatul Solidaritatea s-a întrunit între 26 septembrie şi 7 octombrie pentru a doua rundă a Convenţiei, l-a ales pe Lech Wałęsa şi a adoptat un program social. O lună mai târziu, când aproximativ patru sute de mii de muncitori erau în grevă neautorizată, Comisia Naţională a Solidarităţii (KK) a decis că era nevoie de negocieri în vederea unui acord naţional cu guvernul comunist în privirea numirii unui Consiliu Social pentru Economie, ca să stabilească direcţiile orientative ale reformei economice. Într-adevăr, situaţia Solidarităţii era greu de prevăzut, aşa că prezidiul Comisiei Naţionale a aprobat o grevă de protest de 24 de ore dacă parlamentul vota acordarea de puteri speciale guvernului, precum şi o grevă la nivel naţional dacă aceste puteri erau exercitate. În acest timp, la forţele de opoziţie a ajuns vestea că guvernul a decis o masivă acţiune represivă, folosind unităţi militare şi forţe speciale de poliţie. Într-o ultimă încercare de a rezolva paşnic revoltele, pe 3 decembrie, conducerea Solidarităţii a declarat că va fi gata să discute cu guvernul, dar numai cu condiţia ca acesta să renunţe la planurile sale de a aplica forţa împotriva poporului. Încercarea de a găsi o soluţie paşnică a fost în zadar.

Comitetul Central al URSS, prezidat de Brejnev, s-a întrunit din nou, pe 10 decembrie 1981, pentru a discuta situaţia din Polonia, care îi preocupa pe conducători de mai bine de un an, dar acum se acutiza. O mare parte a discuţiilor s-a purtat pe tema gravei crize alimentare din Polonia, dar, aşa cum a pretextat ministrul de Externe Andrei Gromîko, „natura relaţiilor sovieto-poloneze economice, politice şi de alt tip va depinde de cum vor merge lucrurile în Polonia.“[162] Cu alte cuvinte: Jaruzelski, vei primi ajutor, dar nu înainte de a nimici Solidaritatea. Era clar că Moscova nu avea de gând să-şi asume riscul unei invazii unilaterale. Cu toate astea, discuţiile s-au încheiat cu concluzia că, „datorită atenţiei internaţionale“, Uniunea Sovietică va oferi un sprijin militar „numai în cazul în care Polonia nu poate face faţă situaţiei pe cont propriu şi solicită ajutor“.

Legea marţială şi consecinţele ei

Cu zece minute înainte de miezul nopţii, pe data de 12 decembrie 1981, toate legăturile telefonice şi de telegraf au murit. Imediat după miezul nopţii, s-au oprit emisiunile de radio şi de televiziune. Legea marţială a intrat în vigoare în Polonia, declarată de generalul Jaruzelski sub ameninţarea sovietică.

La ora 6, televiziunea a început să emită, iar crainicul în uniformă de colonel l-a prezentat pe Jaruzelski, care a venit să declare public instaurarea legii marţiale. Cu şase ore înainte, Consiliul de Stat hotărâse să autorizeze legea marţială, şi autoritatea formală a fost asumată de către Consiliul Militar pentru Salvare Naţională (WRON).

Anna Niedzialkowska, o fetiţă de zece ani, trăia împreună cu mama ei în Brudnowo, un orăşel situat la vreo 30 de kilometri est de oraşul Bydgoszcz, scena multor greve de proporţii şi în special a incidentului violent din martie 1981. Organizatorii grevei Solidarităţii au fost bătuţi în repetate rânduri de jandarmi. Lech Wałęsa a fost chemat la faţa locului şi a reuşit să restabilească ordinea, deşi tensiunile, care s-au menţinut pe tot parcursul anului, au afectat o zonă largă în jurul oraşului Bydgoszcz. Iată ce şi-a amintit Anna despre dimineaţa de 13 decembrie:

„În zorii zilei de duminică m-au trezit nişte bătăi în uşă. Mama a deschis şi am văzut că era vecinul care locuia la etajul de jos, în acelaşi bloc cu noi. Era foarte supărat, striga „Război, război“ şi alerga de la o uşă la alta. La început, nimeni nu ştia ce se întâmplă. Ca în fiecare duminică, ne-am dus la biserică, unde era foarte multă lume. Îmi mai amintesc că la televizor nu se mai difuza programul normal, era numai Jaruzelski. Nu ne mergea telefonul şi nici vecinilor. A fost o zi pe care n-am s-o uit niciodată.“

Thomasz Pompowski, care locuia împreună cu părinţii lui în oraşul Wrocław, avea la vremea aceea opt ani. Mai târziu, a devenit jurnalist. Iată ce îşi aminteşte:

„Era duminică dimineaţa, a treia zi de Advent. Clopotele bisericii băteau ca de obicei. În acea zi de 13 decembrie 1981, era iarnă grea şi un frig năprasnic. Polonia era acoperită de un strat gros de zăpadă. Mama a îndepărtat zăpada de pe micul nostru Fiat. Tata ne-a dus la biserică, pe

străzile pe care mergeam în fiecare zi, şi care acum erau liniştite şi aproape pustii. Am participat la slujbă ca să ne rugăm pentru fratele meu care cu numai câteva zile înainte suferise o operaţie grea. Tata a plecat apoi la spital ca să stea cu el. Abia după ce am plecat de la biserică, am auzit că Jaruzelski decretase stare de război. Când am ajuns acasă, mama a dat drumul la televizor şi l-am auzit pe Jaruzelski spunând: *„Rada Panstwas wprowadszilla stan wojenny“*. În limba poloneză, însemna „stare de război“. Mi-o aduc aminte pe mama spunând „a declarat război împotriva propriei naţiuni“. Abia după-amiază, când mama ne-a luat la Gorzkie Zale, slujba religioasă tradiţională care comemorează Patimile lui Hristos în Postul Mare, am văzut vehicule militare şi tancuri în faţa gării Wrocław. În drumul spre casă, am trecut pe lângă mai multe vehicule militare şi de poliţie şi pe lângă un tanc. Apoi poliţia ne-a oprit şi a verificat actele mamei. Ca să sperie populaţia şi să facă o demonstraţie de forţă, coloane întregi de vehicule militare şi de poliţie străbăteau oraşul cu alarmele şi girofarurile albastre pornite. Recunosc că mi-a fost teamă când au trecut pe lângă blocul nostru. Apoi au făcut acelaşi lucru la fiecare sfârşit de săptămână. De la Radio Europa Liberă, singurul post de radio pe care tatăl meu îl asculta, am aflat că armata sovietică [existau încă 54 000 de soldaţi încartiruiţi în Polonia] era pe străzi sau în stare de alertă, în cazarme. În oraşul nostru exista un district special unde locuiau. Mai mult, în oraşul Legnica, la aproximativ 96 de kilometri spre vest, staţionau mii de militari sovietici, inclusiv unităţi cu arme nucleare tactice. Am mai auzit şi că America a suspendat ajutoarele economice pentru Polonia.“

Ceea ce nu ştiau nici Anna, nici Thomasz era că, în acea duminică dimineaţa, cel puţin 1 755 de lideri şi de membri marcanţi ai Solidarităţii şi ai altor grupuri de rezistenţă fuseseră deja ridicaţi din casele lor din oraşele Varşovia, Radom şi Gdansk de către agenţii serviciilor de Securitate, ajutaţi de echipe înarmate până în dinţi, aparţinând ZOMO, detaşamentele de paramilitari ai jandarmeriei. A fost o demonstraţie de precizie, bazată pe ordinul semnat de ministrul de Justiţie cu doar câteva ore înainte.[163] Lech Wałęsa, care cu două luni înainte fusese ales preşedinte naţional al

sindicatului Solidaritatea, a fost ridicat din casa lui din Gdansk şi dus cu avionul la Varşovia, într-o reşedinţă păzită a guvernului. Ulterior, a fost transferat la o cabană de vânătoare izolată. În decursul lunilor următoare, 9 736 de cetăţeni polonezi – 8 727 bărbaţi şi 1 008 femei – au fost arestaţi şi trimişi în 36 de „centre de izolare“, răspândite pe tot teritoriul Poloniei şi la graniţa de vest cu Germania comunistă.[164]

Pe când ţările democratice urmăreau cu consternare evoluţia unui alt episod brutal al încălcării dorinţei de libertate şi independenţă a popoarelor de către comunişti, preşedintele Ronald Reagan i-a telefonat papei în data de 14 decembrie, ca să-şi exprime indignarea, în numele său şi al întregului popor american. „Sanctitatea Voastră, vreau să ştiţi că suntem profund îndureraţi de situaţia din Polonia“, a spus preşedintele. „Simpatia noastră se îndreaptă spre popor, nu spre guvern. Am fost impresionaţi de vizita pe care aţi făcut-o în Polonia şi de devotamentul poporului faţă de religie şi de credinţa sa în Dumnezeu. A fost un model pentru întreaga lume care s-a uitat la televizor. Toţi am fost peste măsură de emoţionaţi“, i-a spus preşedintele papei, adăugând că „aştept cu nerăbdare momentul când ne vom putea întâlni personal“.

În termen de 48 de ore de la instaurarea legii marţiale, nume-roase forţe militare, inclusiv tancuri, au înconjurat şantierul naval Lenin din Gdansk, unde a izbucnit prima grevă antiguvernamentală, sub conducerea sudorului Lech Wałęsa. O zi mai târziu, primele focuri de armă au fost trase la mina de cărbuni Manifest Lipcowy din sudul Poloniei, lângă Katowice, unde minerii grevişti au decis să ţină piept unităţilor ZOMO care au deschis focul fără nici un avertisment. Patru mineri au fost răniţi. Ziua care a urmat avea să fie una dintre cele mai sângeroase. Minerii grevişti de la mina Wujek din apropiere s-au baricadat sub pământ. În mulţimea de afară se aflau femei şi copii. Jandarmii i-au împrăştiat cu tunuri de apă şi gaze lacrimogene. Acţiunea i-a înfuriat pe mineri, care au ripostat cu răngi şi praştii. Un tanc a sfărâmat un zid, iar o unitate ZEMO a deschis focul. Rezultatul: şase mineri au murit pe loc, alţi trei au decedat ulterior, 22 au suferit răni grave, iar câţiva zeci de mineri au fost răniţi uşor. În următoarele zile au avut loc

proteste şi lupte de stradă în partea de nord a oraşului Gdansk, unde un om a fost împuşcat mortal şi alţi doi au fost răniţi. În săptămâna următoare, grevele, care au continuat să aibă loc în alte părţi ale ţării, au fost înăbuşite. Pentru poporul polonez, a fost cel mai trist Crăciun de după cel de-al Doilea Război Mondial. Ca să suplinească penuria de alimente, preşedintele Ronald Reagan a ordonat ca produsele alimentare să fie trimise în Austria pentru a fi expediate apoi în Polonia şi să ajungă la refugiaţii polonezi.

La trei zile după Crăciun, KGB-ul a distribuit un raport de spionaj venit de la Vatican, clasificat ca fiind strict secret.[165] În raport se spunea că „instaurarea legii marţiale în Polonia a creat multă nelinişte în rândul oficialilor de la Vatican. Aceştia se tem că poate fi începutul unui război civil care va provoca pierderi enorme de vieţi omeneşti. Această stare de fapt va duce la intervenţia forţelor Pactului de la Varşovia. Cercuri de la Vatican consideră că Uniunea Sovietică va participa şi ea, „indirect“, cu soldaţi sovietici „deghizaţi“. În această conjunctură, papa Ioan Paul al II-lea dă dovadă de maximă prudenţă în evaluarea evenimentelor, deoarece nu vrea să accentueze tensiunile interne“, raportează spionul. În „interesul protejării sursei“, raportul cere maximă precauţie în folosirea informaţiilor. Având în vedere că tulburările din Polonia, în general, şi legea marţială, în special, făceau aproape zilnic subiectul presei din întreaga lume democratică, concluzia este că până şi şefii spionului şi-au dat probabil seama de inutilitatea activităţii lor. Asta ar explica de ce, spre deosebire de anii anteriori, numărul de rapoarte de spionaj de la Vatican s-a redus la câteva. De asemenea, trebuie să fac precizarea că n-am găsit nici un raport cu privire la întâlnirile dintre directorul CIA, Casey, şi emisarul preşedintelui, generalul Walters, cu papa. Se pare că spionul care aduna date de la Vatican făcea parte din corpul de gardă.

Guvernul polonez şi Partidul Comunist, precum şi Moscova, desigur, s-au clătinat sub o altă lovitură serioasă. Doi dintre cei mai experimentaţi şi mai importanţi diplomaţi şi-au părăsit funcţiile şi au cerut azil politic, împreună cu familiile lor. Este vorba despre Romuald Spasowski, ambasador în Statele Unite, şi Zdzisław Rurarz, trimisul în Japonia.

Amândoi s-au stabilit în Statele Unite. Cererea de azil politic a ambasadorului Spasowski a fost o lovitură deosebit de gravă. Acesta se afla la al doilea mandat în SUA şi, înainte, ocupase postul de adjunct în Ministerul de Externe. Fiica şi ginerele lui ceruseră azil politic cu câteva luni înainte. A doua zi după ce a obţinut azil politic, ambasadorul Spasowski a vorbit la Radio Europa Liberă într-o emisiune în care a spus poporului polonez şi restului lumii că a fugit ca să-şi demonstreze sprijinul pentru Lech Wałęsa şi sindicatul Solidaritatea. „Noaptea crudă a beznei şi tăcerii s-au aşternut peste ţara mea“, a spus el. Cu siguranţă, ambii diplomaţi au fost o mană cerească pentru serviciile de informaţii ale SUA în evaluarea situaţiei din cadrul guvernului polonez. Ambasadorul Spasowski şi soţia sa, Wanda, s-au întâlnit cu preşedintele Reagan în Biroul Oval de la Casa Albă, pe 22 decembrie. Despre ambasador, preşedintele a declarat: „Sunt foarte mândru că este aici, în acest birou. Cred că ne aflăm în prezenţa unui bărbat şi a unei femei foarte curajoşi, care au acţionat conform unor principii înalte. Şi cred că şi oamenii din Polonia sunt, probabil, foarte mândri de ei.“ Drept represalii, guvernul comunist a confiscat proprietatea familiei, declarându-l pe Spasowski trădător şi condamnându-l la moarte, în absenţă. Au existat şi alţi dezertori, printre care 16 marinari care au fugit de pe navă în Canada şi alţi şase în Alaska.

A doua zi după întâlnirea cu ambasadorul Spasowski, preşedintele SUA a adresat naţiunii alocuţiunea de Crăciun, dedicată în mare parte Poloniei. „În timp ce vă vorbesc, soarta unei mândre şi vechi naţiuni este în cumpănă“, a spus el. „Timp de o mie de ani, Crăciunul a fost sărbătorit în Polonia, o ţară cu o credinţă profundă, dar acest Crăciun aduce prea puţină bucurie curajosului popor polonez, care a fost trădat de propriul guvern.“ Preşedintele a acuzat guvernul polonez şi pe „aliaţii lui totalitarişti“ de înăbuşirea luptei pentru libertate „prin măsuri în forţă, crime, arestări în masă şi trimiterea în lagărele de concentrare“. Le-a amintit ascultătorilor că evenimentele din Polonia, care se desfăşurau la aproape doi ani de la invazia sovietică din Afghanistan, „au fost grăbite la presiunile publice şi secrete ale Uniunii Sovietice“. A subliniat şi că prezenţa mareşalului

sovietic Victor G. Kulikov, şeful forţelor armate ale Pactului de la Varşovia, şi a altor ofiţeri de rang înalt ai Armatei Roşii în Polonia, în timp ce „au avut loc aceste atrocităţi“, precum şi faptul că anunţurile de instaurare a legii marţiale fuseseră tipărite în Uniunea Sovietică, în toamnă, nu erau o simplă coincidenţă.

A fost discursul cel mai dur al preşedintelui împotriva Uniunii Sovietice de la acea dată. „Vreau să menţionez faptul că, dacă în această seară, crimele din Polonia nu încetează, nu putem continua să întreţinem o „stare de normalitate“ cu autorii lor şi cu aceia care îi ajută şi le sunt complici. Fără doar şi poate, vor plăti scump în viitoarele lor relaţii cu America şi cu popoarele libere de pretutindeni. Nu fac această declaraţie fără să fi reflectat înainte cu seriozitate.“ Preşedintele a reiterat faptul că Moscova, „prin ameninţările şi presiunile sale, poartă o mare parte din vină pentru felul în care au evoluat evenimentele din Polonia“. Reagan a afirmat că i-a trimis o scrisoare lui Brejnev, îndemnându-l să permită restabilirea drepturilor fundamentale ale omului în Polonia, prevăzute în Actul Final de la Helsinki. „L-am informat că, dacă represiunile vor continua, Statele Unite nu vor avea altceva de făcut decât să ia mai departe măsuri concrete, de ordin politic şi economic, care vor afecta relaţia noastră.“ Liderul sovietic nu a răspuns la scrisoarea preşedintelui.

Tensiunile au continuat în toată ţara fără oprire, aşa că cel mai furtunos an din istoria Poloniei de după cel de-al Doilea Război Mondial s-a încheiat cu un anunţ al Solidarităţii, în care se spunea că sindicatul a decis să continue mişcarea de rezistenţă.

La Roma, papa Ioan Paul al II-lea a întâmpinat anul 1982 cu un discurs de la fereastra care dădea spre celebra piaţă San Pietro. După ce şi-a dat binecuvântarea întregii lumi, Sfântul Părinte a spus: „În liturghia de astăzi, doresc în primul rând să-mi îndrept gândul spre ţara mea, al cărei fiu sunt: Fie ca Domnul să vă dăruiască pacea.“ Apoi a vorbit despre „Sfânta Fecioară de la Jasna Góra“, Madona Neagră. „În ultimii şase sute de ani, Maica Domnului s-a aflat pe pământul polonez, prin imaginea ei de la Jasna Góra. În faţa ei, o spun încă o dată: fie ca Cel de Sus să scape ţara de

violenţe, fie ca El să vă dăruiască pacea.“ Papa a mulţumit tuturor celor care s-au rugat pentru Polonia, tuturor celor care purtau însemne şi pancarte pe care scria „Solidarnośćˮ, în semn de sprijin pentru poporul polonez. „Văd o altă inscripţie: „Comitetul Prietenilor Poloniei“, iar aceştia sunt italieni. În aceste vremuri, compatrioţii mei pot veni la Roma cu mare dificultate. Prin urmare, pentru că mă aflu aici, în piaţa San Pietro din Italia, în această ţară care m-a primit ca pe unul dintre fiii săi, aşa cum odată l-a primit pe Sfântul Petru, vreau să mă întorc la subiectul Solidarność, să vorbesc despre solidaritate şi despre patria mea. Cuvântul acesta exprimă un mare efort, efortul pe care concetăţenii mei l-au făcut pentru a asigura muncitorilor adevărata demnitate. De fapt, muncitorii au dreptul să-şi organizeze sindicate independente, al căror rol este să aibă grijă de drepturile lor sociale, individuale şi de drepturile familiilor lor. Vă mulţumesc pentru această bună primire, pentru această solidaritate, care trece dincolo de persoana mea.“ În încheiere, le-a urat tuturor un An Nou Fericit şi „fie ca Domnul să vă binecuvânteze şi să aducă pace şi dreptate întregii lumi“.

Lungul drum spre libertate devine tot mai scurt

Primul raport al serviciilor de informaţii est-germane emis după instaurarea legii marţiale s-a bazat pe datele furnizate de un spion care, aparent, se bucura de încrederea înalţilor oficiali ai Vaticanului, precum şi a cardinalului Franz König, unul dintre experţii de vârf ai bisericii de la Viena, privind activitatea religioasă din spatele Cortinei de Fier.[166] În ceea ce priveşte legea marţială, în conformitate cu spusele spionului, acţiunea era „aşteptată“ în rândurile conducerii, unde „discuţia era centrată pe o aşa-zisă „soluţie argentiniană“ [un guvern militar naţionalist], ca ultimă şansă de a preveni falimentul naţional“.[167] Cu alte cuvinte, din câte se pare, Vaticanul vedea represiunea impusă de Jaruzelski ca pe un rău mai mic, afirmând că „practic, nu era omul Moscovei, un naţionalist moderat, ci numai un comunist cu mari rezerve“. Evaluarea se baza pe „nenumăratele jumătăţi de măsură“ folosite în momentul în care legea marţială fusese instaurată. Exemple care reprezentau astfel de jumătăţi de măsură „nefireşti“ pentru un guvern militar includeau „tratamentul cu mănuşi aplicat agitatorilor şi

comportamentul blând faţă de activiştii închişi ai Solidarităţii, care ar fi trebuit să fie adevăraţii duşmani ai acestui guvern militar“. Având în vedere tratamentele dure, inclusiv bătăile aplicate miilor de arestaţi, oricine se poate întreba dacă spionul n-a căzut pradă unui inteligent joc psihologic. Evaluarea pe care Vaticanul a făcut-o legii marţiale date de Jaruzelski, considerând-o „blândă“, mai mult ca sigur a provocat consternare în rândul liderilor est-germani. Temându-se că tulburările ar putea trece graniţa, secretarul general al Partidului Comunist şi şeful statului, Erich Honecker, a îndemnat în mod constant Moscova să folosească forţele militare ale Pactului de la Varşovia pentru înăbuşirea revoltei poloneze, aşa cum a făcut-o în Germania de Est în 1953, în Ungaria în 1956 şi în Cehoslovacia în 1968.

Mai presus de orice, concluzia raportului Stasi mi-a întărit convingerea că papa Ioan Paul al II-lea, sfătuit de consilieri personali, precum şi de generalul american Walters, a recurs la războiul psihologic pentru a crea incertitudine în cadrul blocului comunist, şi aşa destul de zguduit. „Demnitarii Vaticanului consideră că, în viitor, Polonia va avea în permanenţă nevoie de susţinere economică, atâta vreme cât ţara este o constantă problemă ideologică spinoasă în cadrul Pactului de la Varşovia şi o „sursă de infecţie“ pentru celelalte state socialiste. Nimeni nu vorbeşte serios despre Polonia ca despre un stat care să aibă la un moment dat un sistem de guvernare de tip occidental. Mai degrabă, ca „problemă ideologică spinoasă şi o sursă de infecţie“, Polonia este pentru o lungă perioadă de timp mai importantă pentru Vest, deoarece o astfel de Polonie funcţionează în continuare ca un stat vulnerabil care obligă alte state socialiste să facă mereu sacrificii economice“, a raportat spionul de la Vatican. Identitatea acestui trădător nu a fost niciodată dezvăluită, dar cel mai probabil făcea parte din personalul secretariatului papal.

În timp ce cardinalul Achille Silvestrini îşi pregătea discursul în vederea Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa, cunoscută şi sub numele de Conferinţa de la Helsinki, un agent sub acoperire al serviciilor de informaţii maghiare se străduia să descopere sensul discursului pe care papa

îl aprobase.[168] Cardinalul se afla în fruntea Conciliului Vaticanului pentru Probleme Generale ale Bisericii şi era cunoscut pentru poziţia lui dură faţă de comunism, care o egala pe cea a Sfântului Părinte. Raportul scurt al spionului, scris la începutul anului 1982, a fost clasificat ca fiind strict secret şi, ca de obicei, a fost trimis KGB-ului care, la rândul lui, a trimis o copie la Stasi. „[Silvestrini] îşi va asuma o poziţie dură şi dezaprobatoare faţă de conducerea militară a Poloniei şi faţă de Uniunea Sovietică“, spunea raportul. Nu este greu de imaginat ce hohote de râs i-a stârnit afirmaţia aceasta lui Brejnev, care demonstrase de nenumărate ori că nesocoteşte acordurile internaţionale, exceptându-le pe cele care corespund idealurilor comuniste şi expansioniste. Brejnev a fost unul dintre semnatarii Actului Final de la Helsinki din 1975, prin care se recunoşteau frontierele de după război în Europa Centrală şi în Europa de Est. În fapt, acest lucru legitima hegemonia Moscovei asupra ţărilor comuniste din regiune. În schimb, Uniunea Sovietică se angaja să „respecte drepturile omului şi libertăţile fundamentale de conştiinţă, de religie sau de opinie pentru toţi, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie“.

Câtă vreme conducerea sovietică nu avea oricum intenţia să respecte prevederile tratatului, KGB-ul nici măcar nu trebuia să-i arate raportul lui Brejnev. Cu siguranţă, acest aspect nu s-a aflat pe agenda de zi în şedinţa din 14 ianuarie 1982 a Biroului Politic, unde unicul subiect tratat a fost problema poloneză.[169] Leonid Brejnev a dominat discuţiile, care s-au deschis cu o analiză a vizitei ministrului de Externe polonez, Josef Cyrek, la Moscova pentru tratative cu reprezentantul aripii dure, Mihail Suslov, şi cu ministrul de Externe, Andrei Gromîko. „Discuţiile au fost utile“, a declarat Brejnev. „Oficialii occidentali, în special americanii, exercită o presiune enormă asupra Poloniei. În astfel de împrejurări, este important să oferim sprijin politic constant prietenilor noştri şi să-i încurajăm. Nu putem permite să le scadă entuziasmul sau să renunţe la ceea ce au realizat cu dificultate.“ Comentând faptul că legea marţială funcţionează deja de o lună, liderul sovietic l-a citat pe generalul Jaruzelski care declarase: „Acum, contrarevoluţia a fost zdrobită.“ Brejnev care, aşa cum am menţionat

înainte, era bolnav şi care, două luni mai târziu, avea să sufere un accident vascular cerebral ce îl va lăsa şi mai slăbit, a făcut o evaluare incoerentă a situaţiei poloneze. „Se pare că generalul, ca actor politic, este foarte puternic şi că este capabil, în cele mai multe situaţii, să găsească soluţia potrivită. Uneori pare că este prea prudent şi acţionează, mai des decât ar fi necesar, cu un ochi spre Occident şi spre biserică.“ Apoi Brejnev a adăugat: „Dar în situaţia de faţă, astfel de gesturi nu vor face altceva decât să distrugă lucrurile.“ N-a dat alte explicaţii, apoi a revenit la situaţia economică dezastruoasă şi la insistenţele lui Jaruzelski, care cerea ajutor suplimentar, declarând că este de acord cu livrările. „Stimate şi preaiubite Leonid“, începea Jaruzelski, aşa cum i se adresa întotdeauna în scrisori, apoi adăuga, ca după o lungă gândire: „De fapt, situaţia alimentară a Poloniei nu este aşa de rea. Ţara are multă pâine.“ Liderul sovietic putea la fel de bine să spună: „Ei bine, nu există nici carne, nici unt, aşa că-i lăsăm pe tovarăşii noştri polonezi să trăiască numai cu pâine goală.“ Ceilalţi membri nu au răspuns; cu excepţia unuia, erau toţi trecuţi bine de şaptezeci de ani. Unicul „tinerel“, Mihail Gorbaciov, avea cincizeci şi patru de ani. Nu mai trebuie să spunem că adunarea nu a oferit nici o soluţie care să ajute poporul polonez.

La o lună după această reuniune, KGB-ul a primit un alt mesaj strict secret de la spionul maghiar[170], care putea ridica puţin moralul lui Brejnev, presupunând că acesta era încă în toate minţile. Înregistrările din raportul spionului se ocupau de disensiunile din cadrul conducerii, simţind probabil că asta va fi pe placul şefilor lui şi le va ridica moralul, într-un moment în care cu greu mai veneau veşti bune din interiorul blocului comunist.

Ca să fiu sincer, aşa cum am presupus şi înainte, era probabil o campanie bine organizată de dezinformare, lansată la indicaţiile expertului american, după ce contraspionajul Vaticanului a scos din activitate agenţii ori i-a „avansat“ ca agenţi dubli, ceea ce le oferea o cale spre mântuire sau caterisire. Următorul pasaj ar indica acest lucru. „În conformitate cu cercurile de putere de la Vatican, Episcopatul Italian şi cel al Germaniei de Vest nu agreează poziţia papei Ioan Paul al II-lea faţă de Polonia. Îl acuză

că nu acţionează în funcţie de interesele Vaticanului, ci de pe o poziţie naţionalistă.“ Fraza următoare stârneşte confuzie. „[Episcopatele] cer ca, referindu-se la drepturile omului, să acţioneze mai hotărât împotriva preluării puterii de către armată şi să facă apel la Biserica Catolică din întreaga lume să i se alăture.“ Rapoartele anterioare, chiar dinainte de instaurarea legii marţiale, afirmau despre înalţii funcţionari ai Vaticanului că îi reproşau Sfântului Părinte că este prea dur cu comuniştii. Acum, acest raport îl considera prea blând. Şi probabil că la Kremlin domnea confuzia. În timp ce Moscova digera informaţiile despre „caracterul blând“, pe 10 ianuarie, Sfântul Părinte ţinea o cuvântare la Roma şi condamna legea marţială, denunţând încălcarea drepturilor omului de către regimul militar.

Un alt raport strict secret provenit de la sursa maghiară, din 15 ianuarie, comenta din nou „diferenţele de opinie“ din rândul capilor bisericii din Polonia, pe care papa Ioan Paul al II-lea le atribuia tacticilor guvernului polonez.[171] „În opinia papei, guvernul, în timp ce negociază cu cardinalul Glemp pentru atenuarea problemelor reciproce, face în acelaşi timp tot posibilul să lichideze comisiile laice care lucrează împreună cu episcopii, în scopul de a diminua efectele acţiunilor lor asupra oamenilor. Ori de câte ori capii bisericii din Polonia vizitează Roma, papa le cere celor care se situează pe poziţii diferite de ale lui să se unească şi să întreprindă acţiuni comune pentru a preveni „politica de divizare“ a guvernului.“

Când primatul Poloniei, arhiepiscopul Jósef Glemp, s-a dus la Roma pentru a fi promovat la rangul de cardinal, în iulie 1982, un agent al poliţiei secrete din Ungaria a raportat despre întîlnirea de lungă durată dintre papa Ioan Paul al II-lea şi noul lui cardinal.[172] „În timpul discuţiilor dintre papă şi primatul Glemp, s-a ajuns la un acord deplin în legătură cu faptul că, în Polonia, biserica trebuie să aibă în continuare o poziţie fermă [faţă de guvern]. Un purtător de cuvânt al biroului de presă al Vaticanului, de la publicaţia *La Civiltà Cattolica*, va scrie în curând un articol maliţios împotriva sovieticilor, în legătură cu situaţia din Polonia. Datorită poziţiei moderate a cardinalului Agostino Casaroli [secretar de stat], ziarul, ale cărui articole erau revizuite în mod regulat înainte de publicare de către

Secretariatul de Stat al Vaticanului, nu a publicat nici un articol insultător la adresa sovieticilor. Publicarea articolului în cauză poate conduce la presupunerea că Agostino Casaroli a fost obligat să susţină linia dură urmată de papă.“ Specialiştii Vaticanului în dezinformare păreau să aibă foarte multă treabă.

Deşi activităţile publice ale Solidarităţii au fost efectiv reduse la tăcere de „pistolarii“ care puneau în aplicare legea marţială şi de arestările a mii de membri şi de susţinători, trei lideri importanţi au reuşit să le scape vânătorilor. Ei au fost vicepreşedintele Mirosław Krupinski, liderul de la Varşovia, Zbigniew Bujak, şi Wladysław Frasyniuk, liderul sucursalei din Wrocław. Cei trei au reorganizat sindicatul într-o mişcare de rezistenţă, o întreprindere riscantă, care îi obliga pe oameni să-şi schimbe locul aproape zilnic. Au fost încurajaţi în demersurile lor riscante de dezertarea a opt sute de mii de membri ai Partidului Comunist[173] şi, desigur, de ajutoarele financiare venite din Occident, în special de la sindicatul muncitorilor AFL-CIO din Statele Unite, deşi ajutorul financiar primit de la Vatican nu a fost niciodată dezvăluit public. Cu toate acestea, opresorii comunişti ştiau de el. Serviciul de informaţii maghiar a trimis către KGB un raport al spionului lor la Vatican în care se spunea că „sindicatului muncitoresc „Solidarność“, care este încă o organizaţie legală, i s-a acordat un ajutor financiar în valoare de 25 de milioane de dolari“. Mesajul strict secret declara că informaţiile „provin din cercurile diplomatice de la Vatican“.[174]

Cum oficialii Vaticanului s-au întâlnit în martie 1982 pentru a discuta despre o posibilă vizită a papei în Polonia, în cursul aceluiaşi an, spionul comunist a tras cu urechea.[175] Raportul serviciului de informaţii maghiar pentru KGB spune că au „izbucnit“ discuţii „aprinse“ între diferite grupări de la Vatican. „Casaroli şi o mare parte dintre episcopii italieni ai curiei sunt împotriva vizitei plănuite de papă în Polonia pentru că, după părerea lor, politica Vaticanului de până acum faţă de Europa de Est va fi pusă sub semnul întrebării, ceea ce poate agrava situaţia bisericii, precum şi pe cea a credincioşilor din ţările socialiste“, susţinea raportul. „Numitul grup a oferit şi argumentul pentru care Vaticanul nu poate continua Doppelpolitik

[politica dublă] deoarece papa, cu ocazia vizitei în Africa, a avertizat că biserica este împotriva continuării unei astfel de politici, iar acum nu poate sugera să se procedeze altfel.“ Cu alte cuvinte, i s-a spus papei că nu putea cere bisericii din Africa să nu se amestece în politică şi apoi să procedeze altfel când venea vorba despre Polonia. „Pentru moment, papa îşi menţine intenţia de a vizita Polonia. De asemenea, grupul este de acord cu planul care contravine politicii în Est promovate de Casaroli [care, se spune, ar fi favorizat o atitudine mai conciliantă faţă de regim]. După părerea grupului, vizita putea ajuta poporul polonez şi putea contribui în mod semnificativ la activarea mişcării de rezistenţă.“ În încheiere, spionul raporta că „o mare parte din membrii Episcopatului Polonez ar fi preferat ca deplasarea să fie amânată, iar grupul care îl susţine pe Casaroli speră că Polonia va respinge politicos vizita“.

Şi exact aşa s-a şi întâmplat. Generalul Jaruzelski, într-o scrisoare de cinci pagini care poate constitui un model de ipocrizie, i-a spus cardinalului Glemp că este de acord cu faptul că vizita „trebuie să ducă la rezultate pozitive, care vor încuraja unitatea şi apropierea în favoarea polonezilor şi vor fi benefice pentru stat.“ Jaruzelski, cu referire la legea marţială, mai scria că „deşi numeroasele ei reguli şi manifestări s-au mai atenuat, situaţia nu a revenit încă la normal, iar adunările mari de oameni care îl vor întâmpina pe papă vor încuraja incidentele“. Astfel, vizita va trebui să aibă loc într-un moment când papei „i se pot acorda onorurile cuvenite“. Jaruzelski a sugerat că biserica plănuieşte o vizită papală, cândva, în viitor.[176] O copie a scrisorii a fost anexată la evaluarea săptămânală a Stasi est-german din 12 iulie 1982, care spunea că spionul de la Vatican a raportat că papa intenţiona să dea guvernului polonez un credit de zece milioane de dolari şi că, cel mai probabil, pelerinajul va avea loc în 1983. Ofiţerii de informaţii din cadrul Stasi instalaţi în birourile poliţiei secrete poloneze şi în ambasada şi consulatele est-germane au raportat şi ei că „activiştii Solidarităţii au distribuit o „Strategie a conducerii clandestine a Solidarităţii“, care este strâns legată de vizita planificată a papei“. Intenţia Solidarităţii, în conformitate cu evaluarea, este aceea de a crea o „situaţie de

opoziţie ilegală“ şi o „populaţie de rezistenţă“. Nu se oferea nici un amănunt, afirmându-se doar că o vizită a papei, chiar şi una scurtă, ar putea „inflama din nou starea de spirit a poporului“. Evaluarea adăuga că „este de aşteptat ca autorităţile să nu fie în măsură să controleze masele de pelerini din toate regiunile ţării, care vor „umple străzile până la refuz“. În încheiere, evaluarea Stasi conchidea: „Conducerea clandestină este convinsă că această situaţie ar putea duce la o confruntare decisivă cu autorităţile din Republica Populară Polonă“. Fără îndoială, informaţia provenea de la un ziarist est-german independent, identificat doar prin numele său de cod, „Josef“, care se infiltrase în sindicatul Solidaritatea, în 1980.[177]

O altă evaluare Stasi, făcută cu o săptămână mai târziu, a dezvăluit serioase neînţelegeri politico-ideologice din cadrul Partidului Comunist Polonez. Existau zvonuri pe această temă, dar eu nu am descoperit niciodată informaţii într-un document al poliţiei secrete comuniste.[178] „Din cauza disputei politico-ideo-logice din cadrul PVAP (Partidul Muncitoresc Unit Polonez), conceptul catolic de „acord social“ nu a fost până acum recunoscut în mod public şi a fost respins ca o platformă antisocialistă.“ Sintagma „acord social“ presupunea că biserica lăsase să se înţeleagă că este de acord cu unele dintre ideile partidului referitoare la bunăstarea socială a poporului, dar nu cu ideologia lui de asuprire comunistă a *anders denkende,* adică a celor care gândesc altfel. Evaluarea se ocupa din nou pe larg de vizita propusă de papa Ioan Paul al II-lea şi de faptul că autorităţile poloneze confirmau că nu va avea loc „anul acesta“. Liderii mişcării clandestine priveau vizita papei ca pe un „instrument cu ajutorul căruia să-şi atingă obiectivele duşmănoase“, adică: „Extremiştii plănuiesc acţiuni de protest împotriva intenţiei de a lichida Solidaritatea, precum şi o grevă generală, ca un test decisiv al puterii ei în confruntarea cu guvernul. Acest obiectiv a fost decis pe baza intensificării activităţilor ostile, în special în rândul clasei muncitoare.“ Pe de altă parte, evaluarea susţinea că „reprezentanţii moderaţi ai Solidarităţii văd în vizita papei o posibilitate de a negocia „prin mijloace paşnice“ pentru reactivarea Solidarităţii şi

eliberarea tuturor deţinuţilor“. În încheiere, raportul Stasi spunea că diplomaţii din statele membre NATO „se aşteaptă“ ca vizita papei să întărească „spiritul de rezistenţă, care va face greu de controlat izbucnirile *emoţionale* în rândul oamenilor“.

Nu poate fi contestat nici faptul că sprijinul deschis al Vaticanului şi ajutorul secret acordat de Statele Unite au păstrat viu spiritul Solidarităţii şi dispreţul poporului pentru regimul comunist opresiv. Aproape în fiecare lună, până la sfârşitul anului, au fost raportate greve şi marşuri de protest în întreaga ţară. În luna mai au participat mai mult de şaizeci de mii de oameni la un marş de protest în Gdansk, fără intervenţia miliţiei, probabil din cauza numărului mare de demonstranţi. Armata a dispersat revoltele mai mici din alte oraşe. Tot în luna mai, demonstraţii masive au izbucnit în Gdansk şi Gdynia, unde luptele cu forţele de miliţie au durat până târziu în noapte, soldându-se cu patru morţi şi 11 răniţi. Un om a fost omorât în bătaie la Wrocław.[179]

După luni de discuţii în cadrul partidului şi parlamentului, regimul a adoptat o lege care interzicea toate sindicatele muncitoreşti care au activat până la adoptarea legii marţiale, pe 13 decembrie 1981. Ca sfidare, grevele au continuat, fapt care a determinat regimul lui Jaruzelski să militarizeze marile şantiere navale poloneze şi a ordonat ca muncitorii să fie pedepsiţi cu amenzi usturătoare pentru refuzul de a munci.[180] Cum Solidaritatea era de acum în afara legii, în speranţa evidentă de a ameliora tensiunile, autorităţile l-au eliberat pe Lech Wałęsa după unsprezece luni de detenţie, cu o lună înainte de Crăciun. Anul s-a încheiat cu o acutizare a crizei alimentelor şi cu reducerea libertăţilor individuale.

153 Arhiva fostului Minister pentru Securitatea Statului din Germania de Est (MfS sau Stasi) nr. 1083 / 81. BSTU nr. 000008. Traducere din rusă

154 Document Stasi HA XX / 4-8751, etichetat strict secret. Traducere din rusă. BSTU nr. 000197

155 Document MfS HA XX / 4 – 233 BSTU nr. 000058, catalogat ca strict secret“. Traducere din rusă

156 Document MfS 74 / 81, BSTU nr. 001185. Deoarece „această informaţie este adresată strict uzului personal pentru a nu pune în pericol sursa“, informaţia a fost probabil oferită de călugărul benedictin german Eugen Brammertz (vezi capitolul 8).

157 Interviu cu Richard Allen, prim-consilier al preşedintelui Reagan pe probleme de securitate naţională
158 Generalul Vernon Walters a fost unul dintre nenumăraţii experţi ai administraţiei SUA şi director adjunct al CIA-ului, care s-a văzut de multe ori, între 1981 şi 1986, cu papa Ioan Paul al II-lea ca să prezinte Sfântului Părinte acţiunile întreprinse de SUA pentru a contracara ameninţările sovietice la adresa Poloniei. În timpul vizitei, generalul Walters, catolic fervent, care vorbea 16 limbi, şi-a arătat recunoştinţa faţă de papă, prezentându-i imagini luate din satelit ale activităţilor militare din blocul estic în jurul Poloniei. Generalul a murit în ianuarie 2002.
159 Document MfS 8718 / 81, Departamentul X, 26 iunie 1981. BSTU nr. 000018
160 Arhiva virtuală, Proiectul „Războiul Rece Internaţional“, Woodrow Wilson International Center
161 Colonelul Kukliński şi familia lui au fost scoşi din Polonia prin Germania de Est şi au ajuns în SUA de Ziua Veteranilor, pe 11 noiembrie 1981.
162 Note de lucru strict secrete, din 19 decembrie 1981, şedinţa Biroului Politic al CC PCUS. Arhiva virtuală, Proiectul Internaţional al Istoriei Războiului Rece
163 Ordin nr. 50 / 81 / CZZK, Ministerul Justiţiei, 13 decembrie 1981
164 Forum o Internowanych w czasie Stanu Woynnego. Anexă la „Raport zilnic“, datat 14 12 1981. Rezultatele activităţilor întreprinse de Ministerul Justiţiei în legătură cu legea marţială
165 Document Stasi nr. 9480, datat 28 decembrie 1981, „Informare primită de la organele de securitate ale RPU (Republica Populară Ungară). Traducere din rusă
166 Ministerul pentru Securitatea Statului, document nr. 001326, clasificat ca strict secret – a se returna după citire – numai patru copii, ianuarie 1982. BSTU nr. 000001
167 „Soluţia argentiniană“ se referea la lovitura de stat pe care a dat-o junta militară, în 1976, pentru răsturnarea guvernului condus de Eva Perón. Junta s-a menţinut la putere prin înăbuşirea sistematică, în forţă, a elementelor subversive din interior, incluzându-i aici şi pe comunişti. Democraţia a fost restabilită în 1983, când armata a fost secătuită de vlagă, în urma pierderii războiului cu Marea Britanie, din insulele Falkland.
168 Copie a raportului strict secret de spionaj al agentului dublu maghiaro-sovietic, provenind din Vatican. Arhiva Stasi nr. 8208 / 82, BSTU nr. 000044
169 Transcrierea şedinţei Biroului Politic (extras) din data de 14 ianuarie 1982 (http: / cwihp.org)
170 Raport Stasi / KGB 8182 / 82. BSTU nr. 000041
171 Raport Stasi / KGB 1022 / 82. BSTU nr. 000043
172 Raport Stasi / KGB 1323 / 82. BSTU nr. 000045
173 „La originea transformărilor din Polonia“, discursul profesorului Wojciech Roszkowski, fost director al Institutului de Studii Politice, Academia Poloneză de Ştiinţe, Varşovia, la Universitatea din Virginia, martie 2001
174 Raport Stasi / KGB 9073 / 82. BSTU 000147, datat 9 iulie 1982
175 Raport strict secret Stasi / KGB 1973 / 8404 / 82, datat 25 martie 1982. BSTU nr. 000051
176 Evaluare săptămânală a Stasi din Zentrale Auswertungs-und Informationsgruppe (ZAIG) nr. 13321 din 12 iulie 1982. BSTU nr. 000001
177 John O. Koehler, *Stasi: The Untold Story of the East German Police*, Westview Press, Boulder, CO, 1999
178 Evaluare săptămânală a Stasi din Zentrale Auswertungs-und Informationsgruppe (ZAIG) nr. 13322, din 19 iulie 1982. BSTU nr. 000016
179 Polska Agencia Prascova SA, 2005, a 25-a aniversare a Solidarność
180 *Ibid*.

Capitolul 11

Dorinţa de libertate nu face casă bună cu spionii

Lech Wałęsa, recent eliberat din închisoarea comunistă, s-a întors la lucru, pe şantierul naval Lenin din Gdansk, dar a fost împiedicat să intre de gărzile militare, sub pretextul expirării legitimaţiei. Wałęsa a insistat să i se permită să-şi reia meseria de sudor, altfel va depune o plângere la Tribunalul Muncii. Pentru că autorităţile aveau cunoştinţă de vizita Suveranului Pontif în vară, s-au ferit să mai tulbure apele hărţuind un apropiat al papei. Şi, astfel, liderul Solidarităţii, care a provocat prima mare grevă antiguvernamentală în 1970, şi-a primit slujba înapoi.

Dar Wałęsa părea departe de a-i mai preocupa pe angajaţii poliţiei secrete, în special pe cei din Germania de Est, al cărei guvern era tensionat încă din momentul când izbucniseră tulburările din Polonia, cu mulţi ani înainte, temându-se de „infecţia“ care se putea propaga spre vest. Acum erau preocupaţi de al doilea pelerinaj al papei, pe care memorandumul strict secret al Stasi către conducerea Partidului Comunist îl caracteriza ca fiind „o problemă“[181]. „Planurile bisericii pentru vizita papală din acest an vizează câteva scopuri, cele mai importante dintre ele fiind: 1. Continua consolidare a poziţiei Bisericii Romano-Catolice în cadrul societăţii, în raport cu puterile statului. 2. Extinderea posibilităţilor de a influenţa diferitele pături ale societăţii, în special muncitorii, agricultorii, tinerii şi cercurile artistice. 3. Popularizarea în continuare a personalităţii papei Ioan Paul al II-lea printre catolici şi în întreaga societate. În legătură cu vizita

papei, statul are următoarele obiective: 1. Consolidarea autorităţii Poloniei pe plan internaţional şi schimbarea atitudinii Occidentului faţă de Republica Populară Polonă. 2. O mai mare credibilitate faţă de politica guvernului în relaţia cu credincioşii, având ca scop îmbunătăţirea procesului de stabilizare a situaţiei social-politice din ţară, precum şi a celui de izolare a elementelor extremiste şi a iniţiativelor acestora. 3. Menţinerea pe o direcţie pozitivă a activităţilor Bisericii Catolice, cu scopul de a crea condiţii pentru modificarea în continuare a dogmei religioase şi a politicii faţă de stat.“ Apoi exista preocuparea pentru „măsuri operaţional-politice“ care să fie aplicate în timpul vizitei şi care vizau următoarele obiective: 1. Controlarea importanţei vizitei şi efectele ei asupra societăţii. 2. Susţinerea deciziilor şi a iniţiativelor guvernului, precum şi a restricţiilor politice impuse vizitei. 3. Măsuri împotrivă şi eliminarea activităţilor şi manifestărilor politice nefavorabile în timpul pregătirilor şi pe durata vizitei papale.“ Într-un document ataşat, poliţia secretă est-germană scria: „În privinţa celor care vor veni în Polonia, se vor folosi colaboratori neoficiali [informatori] pentru a se asigura că participanţii est-germani la eveniment vor fi împiedicaţi să comită activităţi ostile sau negative. În urma consultării cu organele de securitate poloneze, s-a apreciat că nu există un interes pentru limitarea intrării străinilor în Polonia, câtă vreme numărul de cereri pentru permise de călătorie rămâne scăzut, iar aceste cereri nu sunt făcute de persoane ostile.“ Cu alte cuvinte, se proceda la fel ca în timpul vizitei papei Ioan Paul al II-lea din 1979, când între 200 şi 300 de agenţi Stasi au fost folosiţi ca să-i supravegheze pe pelerinii străini.

În timp ce în Polonia continuau procesele disidenţilor şi gre-vele sporadice, rapoartele spionilor de la Vatican ajungeau cu regularitate la KGB-ul sovietic, precum şi la aliaţii lui est-europeni. Datat 6 mai 1983, un comunicat strict secret spunea: „Emigranţii polonezi credincioşi stabiliţi la Roma menţin contacte regulate cu membrii mişcării ilegale Solidaritatea. Rezistenţa speră că, de data aceasta, papa va continua pe direcţia începută în 1979.“ Agentul, colaborator al poliţiei secrete maghiare, raportează că opoziţia poloneză nu contează pe o revenire a Solidarităţii şi ca atare se va

mulţimi să folosească ajutoarele venite din Occident constând în mâncare, haine etc., ca să-şi susţină mişcarea împotriva guvernului. Raportul adaugă că ajutorul a fost organizat de Vatican. „Cei mai apropiaţi compatrioţi ai papei insistă pentru vizita acestuia, cu intenţia de a declanşa un război psihologic, în vederea menţinerii tensiunilor din Polonia.“[182]

Cu o săptămână înainte de sosirea papei, poliţia secretă est-germană, îngrijorată, a început să trimită către conducerea de la Moscova rapoarte strict secrete asupra situaţiei. Era crucial pentru regimul polonez să-şi schimbe decizia şi să ridice interdicţia de întâlnire dintre papă şi Lech Wałęsa. „Autorităţile se tem că, dacă vor continua să interzică această întâlnire, papa va susţine public Solidaritatea, ceea ce ar provoca mari daune politice“, spunea raportul.[183] Acesta critica autorităţile poloneze pentru „atitudinea inconsecventă (cedând în faţa cererii pentru o întâlnire dintre papă şi Wałęsa), care nu putea decât să creeze noi dificultăţi, ceea ce s-a şi întâmplat. Clericii au organizat adunări publice extrem de ample. Acestea au depăşit cu mult înţelegerile stabilite anterior şi au fost exploatate de grupuri ostile, care au strigat lozinci antisocialiste şi au distribuit maselor însemne cu simboluri contrarevoluţionare.“ După consultări intense cu omologii polonezi, poliţia secretă est-germană a declarat că s-a săturat de activităţile ostile pe scară largă şi că participarea la eveniment este suficientă pentru „a dovedi că opoziţia continuă să existe în plină forţă“. O parte a raportului reflecta obişnuitul limbaj agitator al poliţiei secrete est-germane – pentru că s-a dovedit că nu au existat adunări publice „extrem de mari“ înainte de sosirea papei.

Comuniştii est-germani erau îndreptăţiţi să se aştepte la o poziţie „dură“ din partea papei. După ce a aterizat pe Aeroportul Okecie din Varşovia, papa a căzut în genunchi şi a sărutat pământul patriei, gest pe care l-a asemănat cu „un sărut pe mâna mamei, pentru că patria este mama noastră“. Un cor de tineri polonezi a intonat un imn vechi, *Bucură-te, mamă a Poloniei*. Papa Ioan Paul al II-lea a fost întâmpinat de preşedintele Henryk Jabłoński, care a vorbit despre „conciliere, normalizarea relaţiilor, despre cooperare în probleme cum ar fi pacea internă“. În timp ce preşedintele

polonez dădea asigurări că regimul lui continuă procesul de democratizare şi de reformă, papa părea cel puţin sceptic. În răspunsul său, Sfântul Părinte a ignorat cuvintele liderului polonez care spera să se creeze o atmosferă prietenească. „Consider că este de datoria mea să fiu solidar cu compatrioţii mei în acest moment extrem de dificil.“ Evident, Sfântul Părinte era conştient de faptul că autorităţile au restricţionat accesul în zona de sosire la un număr de oameni infinit mai mic decât cel care îl întâmpinase la prima sa vizită în calitate de papă, în 1979. Raportul Stasi era atât de exact, încât oricine se putea întreba dacă funcţionarii nu se îndopaseră cu pastile de greaţă când au citit: „Papa a făcut *atacuri* directe şi indirecte la adresa partidului şi a guvernului, condamnând legea marţială, „violarea demnităţii umane“, manifestându-şi solidaritatea cu persoanele reţinute, cu cei care au fost umiliţi şi cu cei care suferă din cauza nedreptăţilor, rămânând de neclintit în numele adevăratei libertăţi.“

Raportul Stasi se plângea că, de-a lungul traseului lung de 12 kilometri prin capitală, trei sute de mii de oameni au răspuns cu ovaţii „sloganurilor instigatoare“. În seara dinaintea sosirii papei, o emisiune radio clandestină a intrat peste postul de radio oficial al guvernului pentru a-i spune papei că „vorbele Sanctităţii Voastre ne vor da puterea să continuăm“.

Seara, la catedrala Sfântul Ioan din centrul vechi al Varşoviei, s-au adunat peste două sute de mii de credincioşi ca să-l salute pe Ioan Paul al II-lea când a venit să ţină slujba pentru odihna sufletului venerabilului cardinal Stefan Wyszyński, primatul polonez care fusese închis şi apoi reţinut în arest la domiciliu de către comunişti, în două mănăstiri, timp de trei ani, şi care a murit în 1981. După ce s-a rugat la cripta cardinalului, şi-a reluat predica de la aeroport, spunând că este alături de „toţi compatrioţii mei, în special de cei care au simţit gustul amar al dezamăgirii, al umilinţei, care suferă din cauză că sunt privaţi de libertate, nedreptăţiţi, din cauză că le-a fost călcată în picioare demnitatea. Port crucea lui Hristos“. Credincioşii din catedrală au răspuns cu ropote de aplauze. „Cei de afară“, aşa cum raportează spionul din Berlinul de Est, „scandau „Solidarność“, ca manifestare de simpatie pentru Wałęsa, agitau pancarte antisocialiste şi

făceau semnul victoriei“. Părăsind catedrala, papa a glumit cu enoriaşii şi, evident, referindu-se la autorităţile care l-au îndemnat să-şi tempereze discursul, a făcut o remarcă usturătoare: „Aceasta este raţiunea lui Dumnezeu: Lasă-i să fie mai miloşi cu mine, ca astfel şi eu să fiu mai milos cu ei.“ Tot în aceeaşi seară, aproximativ cincizeci de mii de persoane, printre care câţiva preoţi, s-au adunat la Varşovia pentru o „demonstraţie antisocialistă“. Pancartele îndemnau la „ură antisocialistă şi ameninţări cu moartea“, scria Stasi. Acesta a făcut observaţia că poliţia nu a intervenit şi a mustrat guvernul că „a minimalizat importanţa protestelor şi a remarcat sarcastic că demonstraţia implica numai un „mic grup“.“ A omis însă să raporteze despre textele a două pancarte pe care se citea: „Bine ai venit, mesager al speranţei“ şi „Am venit, am văzut, Dumnezeu a învins“. Victor Simpson, care l-a însoţit pe papa Ioan Paul al II-lea în toate pelerinajele lui în Polonia din partea Associated Press, a scris că demonstraţiile de susţinere a mişcării muncitoreşti Solidaritatea au fost cele mai mari adunări neautorizate de când a fost impusă legea marţială. „Au fost organizate în semn de sfidare faţă de ameninţările din partea autorităţilor, dar a fost evident că forţele de securitate au făcut puţine eforturi să intervină.“

Datorită relatărilor neobişnuit de exacte şi a accentului pus pe activităţile antistatale, voi cita rapoartele Stasi, pe unele în totalitate, astfel încât cititorii se poată aprecia singuri cât de puternică era frica obsesivă a regimului din Berlinul de Est.

Vizita papei în ţara natală a început la Palatul Belvedere, unde a avut o întâlnire de aproape trei ore cu generalul Jaruzelski, în timpul căreia, potrivit raportului Stasi, papa şi-a continuat intervenţia dură în problemele interne ale Poloniei şi atacurile la adresa Partidului Comunist şi a guvernului. Conform raportului, papa:

1. Şi-a reînnoit criticile legate de instaurarea legii marţiale.

2. A cerut respectarea acordurilor din august 1980 şi intrarea în legalitate a Solidarităţii.

3. A insistat să i se permită o întâlnire cu Wałęsa.

„Remarcile au dezvăluit eforturile sale de a salva existenţa activităţilor şi structurilor opoziţiei, de a stabili condiţiile pentru legalizarea şi reactivarea elementelor antisocialiste, de a crea condiţii pentru stabilirea pluralismului politic, în scopul de a realiza o diviziune a puterii. Aceste poziţii au fost puternic combătute de tovarăşul Jaruzelski, într-o dezbatere dură cu papa.“ În analiza scrisă de est-germani despre „fratele“ comunist, pe care, până în acest moment, autorul nu a văzut-o, Stasi spunea: „Contrar faptelor, versiunea guvernului susţine că discuţiile legate de starea economică a poporului au avut loc într-o atmosferă de înţelegere şi bunăvoinţă.“ Presupun că „raportarea cinstită“ făcută de Stasi a avut rolul de a-şi scoate din sărite conducerea, care să exercite o şi mai mare presiune asupra lui Jaruzelski, obligându-l să intensifice măsurile de suprimare a acţiunilor anticomuniste. Desigur, regimul est-german avea să îndemne Moscova să facă acelaşi lucru.

Slujba de seară, ţinută pe stadionul de fotbal, a fost ascultată de aproape un milion de oameni. A fost „o afişare evidentă a manifestărilor antisocialiste“, a raportat Stasi. „Au existat din nou atacuri din partea papei împotriva „încălcării drepturilor omului“, a „pervertirii justiţiei“, a „opresiunii“. Sfântul Părinte i-a numit pe polonezi un „popor înrobit“ şi i-a comparat, în special pe cei închişi, cu Hristos crucificat. Potrivit observatorului Stasi, papa „a lansat atacuri voalate împotriva Uniunii Sovietice, spunând că poporul polonez are dreptul la o „existenţă suverană“. Vizita de o săptămână a papei Ioan Paul al II-lea, care a vizitat şase oraşe, a fost analizată cu meticulozitate de ofiţerii poliţiei secrete est-germane, concentrându-se aproape exclusiv pe atacurile împotriva guvernului şi comunismului şi pe reacţia autorităţilor.

Apogeul spiritual al vizitei suveranului pontif a fost celebrarea celei de-a şase suta aniversări a uneia dintre cele mai venerate figuri sfinte ale Poloniei, Madona Neagră de la Częstochowa, păstrată cu sfinţenie la mănăstirea Jasna Góra. Celebrarea fusese deja amânată cu un an din cauza tulburărilor politice. Guvernul refuzase intrarea papei în Polonia de teama acutizării sentimentelor antiguvernamentale provocate de instaurarea legii

marţiale şi de suspendarea unor organizaţii independente, ca Solidaritatea, care a fost oficial desfiinţată în august 1980. Iată raportul est-german cu privire la ceremonia de la Jasna Góra:

„Evenimentele din 18 iunie 1983 şi slujba de celebrare din 19 iunie, la care au participat mai mult de două milioane de persoane, au fost folosite iarăşi din plin de papă, în scopul manifestărilor antisocialiste. A continuat să-şi urmeze în mod agresiv acţiunea de mobilizare ideologică şi de activare a contrarevoluţiei prin:

1. Atacuri dure împotriva puterilor statului socialist

2. Chemarea la rezistenţă împotriva ordinii societăţii socialiste, la o luptă activă şi proclamarea rezistenţei pe baza concepţiei catolice de luptă pentru „lege şi libertate, drepturile omului şi libertatea de conştiinţă“

3. Propagarea catolicismului ca singură ideologie adevărată (cererile lui ideologice au fost mult mai cuprinzătoare şi mai provocatoare)

4. Sublinierea „contradicţiei“ dintre stat şi popor, citând „nedreptatea, opresiunea şi suferinţa“

5. Aprobarea evenimentelor din 1980

6. Sprijinirea mişcării de rezistenţă, a inamicilor închişi, a persoanelor date afară de la locurile lor de muncă, inclusiv a sindicatului Solidaritatea al agricultorilor

7. Reînnoirea atacurilor împotriva Uniunii Sovietice.“

În încheierea raportului despre evenimentele papale, cel care a raportat pentru Stasi a oferit o uimitoare critică a Partidului Comunist Polonez şi a guvernului, care, probabil, a zdruncinat nu numai regimul est-german, dar mai ales Moscova, unde ministrul de Externe Andrei Gromîko a declarat că vizita papei a avut un „caracter religios“, şi a ţinut să sublinieze că ţara sa îşi va apăra interesele „legitime“ în regiune. „Polonia a fost şi va rămâne o parte indivizibilă a comunităţii socialiste.“[184] Evident, Gromîko încă nu văzuse ce scrisese tovarăşul său est-german:

„La doar câteva zile după vizita papei în Polonia, a devenit evident că liderii statului au fost înfrânţi de Biserica Catolică şi că au apărut noi dificultăţi în încercarea de a stabiliza situaţia politică şi în activităţile

politico-ideologice, mai ales că acestea sunt menite să influenţeze un cerc larg de muncitori.

Faptul că s-au aflat în imposibilitatea de a împiedica această călătorie a papei a dovedit că sunt inconsecvenţi în probleme importante. Cedarea în faţa cererilor bisericii ar putea duce la o continuă şi semnificativă deteriorare a socialismului în Polonia, ca să nu mai spunem că această călătorie poate fi considerată o încurajare a forţelor contrarevoluţionare în activităţile lor ostile antistatale. Fără îndoială, susţinerea acordată de papă Solidarităţii şi ideologiei sale, precum şi numeroasele apariţii publice ale membrilor şi simpatizanţilor Solidarităţii vor avea efecte negative considerabile. Mai presus de toate, acest fapt poate duce la intensificarea radicalizării activităţilor antisocialiste ale tinerilor, la creşterea disponibilităţii lor de a se implica în confruntări. Poziţia contrarevoluţionarilor a fost consolidată. Extremiştii, cu precădere, se vor simţi motivaţi să se angajeze în noi provocări.

Devine tot mai evident faptul că atitudinea papei concordă cu linia politică a imperialismului SUA faţă de Polonia şi cu atacurile tot mai vehemente ale reacţionarilor împotriva socialismului. Astfel, pare îndoielnic faptul că, în aprecierea situaţiei, s-a realizat că vizita papei va contribui la scoaterea Poloniei din izolare internaţională şi va uşura politica de boicot (economic) a Occidentului“ [sublinierea ne aparţine].[185]

Într-un rezumat de 12 pagini, scris la patru zile după plecarea papei, Grupul Central de Evaluare din cadrul Ministerului pentru Securitatea Statului din Germania de Est şi-a exprimat din nou consternarea faţă de incapacitatea guvernului polonez de a contracara manevrele papei destinate impunerii controlului bisericii în „consolidarea **întregii** [sublinierea ne aparţine] opoziţii politice şi întărirea ideologică şi morală a elementelor antisocialiste“.[186] Încercările tovarăşilor „polonezi de a minimaliza cât mai mult posibil efectele negative au eşuat şi trebuie să ne aşteptăm la eforturi tot mai mari ale contrarevoluţiei de a-şi consolida organizaţiile“. Necesitatea exercitării unei presiuni maxime asupra autorităţilor poloneze pentru a recurge la o şi mai puternică opresiune a populaţiei reiese limpede

din acest document şi din toate celelalte care se ocupă de călătoria papei. În acelaşi timp, este deplânsă în repetate rânduri incapacitatea (sau refuzul) conducerii poloneze de a conduce cu mână forte.

„Călătoria papei a adus mari daune socialismului, iar autoritatea partidului a scăzut foarte mult. Un alt aspect demn de remarcat a ieşit la lumină când un număr de membri ai Partidului Comunist [PVAP] au fost demascaţi ca adepţi fervenţi ai religiei catolice, printre aceştia numărându-se chiar membri ai ZK [Comitetului Central], aşa că este greu pentru conducerea partidului să se bazeze pe o unitate de vederi.“

Conferinţa episcopală de la Częstochowa a fost fie infiltrată de un spion care lucra pentru est-germani, fie monitorizată cu dispozitive electronice de ascultare. Raportul strict secret despre această reuniune umplea 15 pagini scrise la maşină. „Acolo, papa a prezentat obiectivele de luptă pe termen lung ale Vaticanului împotriva ordinii socialiste şi pentru sprijinirea contrarevoluţiei“, spunea raportul. „Papa s-a dovedit cât se poate de clar orientat spre contribuţia activă a bisericii în vederea desfiinţării socialismului, accentuării confruntărilor politice cu puterile statului şi înfrângerii agresiunii politico-ideologice, prin angajarea unui „dialog oficial“, dacă este necesar. A cerut să se intensifice activităţile politice, concentrându-se pe următoarele puncte principale:

1. Libertate în adevăratul sens al cuvântului
2. Respectarea drepturilor omului
3. Supremaţia ideologică a catolicismului

În ceea ce priveşte cererea de intensificare a „ofensivei politice“ din partea bisericii, precum şi a mijloacelor şi metodelor aplicate, papa a subliniat, în stilul caracteristic, faptul că, fără greve, demonstraţii şi confruntări de stradă, acordurile verbale pentru „dialog“ nu asigură neapărat calmul şi ordinea în ţară. În schimb, şi-a exprimat adeziunea demonstrativă faţă de elementele care, ca urmare a confruntărilor provocatoare cu organele de securitate, au fost pedepsite. De asemenea, a subliniat nevoia de asistenţă din partea bisericii pentru persoanele condamnate şi pentru cele aflate în lagăre.“

În cele din urmă, Sfântul Părinte şi-a exprimat îngrijorarea că ajutoarele occidentale constând în alimente şi alte bunuri de larg consum ajung, pe nedrept, la autorităţile guvernamentale, pentru a fi ulterior distribuite, subliniind faptul că biserica va trebui să insiste să fie unicul distribuitor, în scopul de a-şi consolida rolul politic şi economic, şi să includă şi un program pentru agricultorii care lucrează pe cont propriu, pentru muncitorii pricepuţi şi pentru comercianţi. Raportul se încheia pe un ton profetic. „Direcţia enunţată de papă trebuie să fie baza pentru activităţile antisocialiste ale tuturor elementelor opoziţiei şi să creeze un climat care să plaseze biserica într-un rol de frunte în bătălia contrarevoluţionară. În acelaşi timp, biserica trebuie să devină puterea care să fie în „spiritul“ politicii de apropiere pentru a forţa concesiile politice, ceea ce va duce, pas cu pas, la erodarea puterii statului socialist, îndreptându-l în direcţia unui sistem pluralist. **Dar acest lucru va reprezenta un pericol tot mai mare pentru socialism**.“ (sublinierea ne aparţine). Până la acea dată, papa vorbise în 22 de adunări publice şi ţinuse slujbe bisericeşti la care, conform oficialilor polonezi, au participat 6 650 000 de persoane. În plus, sute de mii de oameni au umplut străzile din Varşovia, Pozńan, Wrozław, Cracovia şi Nova Huta, ca să-l salute pe suveranul pontif când a trecut în celebrul „papamobil“. Corespondentul AP, Victor Simpson, a citat un oficial guvernamental, care a cerut să rămână anonim. Acesta a declarat că autorităţile au fost surprinse de sinceritatea comentariilor papei de când a ajuns în Polonia şi că demonstraţiile pe care le-a declanşat au fost neaşteptate. „Suntem speriaţi“, a fost citat oficialul. „Am crezut că va fi linişte. Acum nu ştim ce se va întâmpla.“

În ciuda numeroaselor declaraţii ale autorităţilor despre legea marţială, inclusiv cele ale generalului Jaruzelski, care atestau faptul că papa Ioan Paul al II-lea nu va avea permisiunea să se întâlnească cu Lech Wałęsa, acestea nu aveau cum să împiedice o întâlnire între cei doi. Lech Wałęsa şi suveranul pontif s-au întâlnit într-o cabană de la ţară, în apropierea oraşului Zakopane din munţii Carpaţi, în dimineaţa de 23 iunie, ziua plecării papei din Polonia. Wałęsa era însoţit de soţia sa, Danuta, şi de cei patru copii.

Papa a zburat la Zakopane cu elicopterul, însoţit doar de personalul apropiat. Numai după întâlnire a apărut un anunţ cu privire la faptul că aceasta avusese loc, în particular, şi că aveau să fie furnizate detalii. Chiar şi spionii est-germani au fost prinşi cu garda jos. Nici papa, nici Wałęsa nu vor dezvălui ce s-a discutat. Wałęsa a declarat doar că întâlnirea l-a „tulburat şi entuziasmat“ deopotrivă. Nici acum, după moartea papei, Vaticanul tot nu va comenta, a spus Simpson. Dar întâlnirea în sine, conform raportului Stasi, „trebuie apreciată ca o încercare reuşită de a întări statutul lui Wałęsa, precum şi pe cel al fostei Solidarităţi, odată cu ideologia şi obiectivele ei antisocialiste.

La Cracovia, înainte să urce în avion pentru a reveni la Roma, papa a dat mâna cu membri ai Partidului Comunist şi cu alţi oficiali, care i-au sărutat inelul. În discursul de adio, a spus: „Îmi doresc ca binele, prin grija Sfintei Fecioare de la Jasna Góra, să se arate din nou mai puternic decât răul şi să învingă pe pământul polonez. Şi m-am rugat pentru asta.“[187]

În timp ce papa se urca la bordul avionului, aliatul său de nădejde în lupta împotriva comunismului, preşedintele Ronald Reagan, se afla la Chicago, la 6 800 de kilometri peste Atlantic, ca să se adreseze Alianţei Naţionale Poloneze şi Congresului Americano-Polonez. Lăudând „curajosul popor polonez“ în lupta sa pentru libertate şi independenţă, preşedintele a declarat: „Poate că nimic nu demonstrează mai limpede caracterul represiv şi nesigur al comunismului decât cutremurul simţit în întreaga lume comunistă, ca urmare a exercitării drepturilor inalienabile ale omului de către muncitorii şi cetăţenii polonezi, drepturi fundamentale în societăţile libere occidentale şi pe care noi întotdeauna le-am luat ca atare. În pofida brutalităţii legii marţiale, voinţa poporului nu a fost înfrântă. Şi vizita papei în Polonia, care se încheie astăzi, este o adevărată rază de speranţă pentru polonezi şi un eveniment de o importanţă istorică. În timpul acestor opt zile, mesajul papei, de nădejde şi credinţă, a însufleţit milioane de polonezi să-şi continue lupta pentru recâştigarea drepturilor omului, care le-au fost răpite de autorităţile poloneze în urmă cu 18 luni.“

Preşedintele Reagan, care se întâlnise cu Ioan Paul al II-lea la Vatican cu un an înainte, s-a declarat profund mişcat de „apărarea făţişă“ de către papă a drepturilor omului pentru poporul polonez. „Declaraţiile lui repetate de sprijin pentru cei închişi în lagăre, pentru cei întemniţaţi şi cei care şi-au pierdut locurile de muncă din cauza convingerilor lor politice, i-au amintit în mod dureros lui Jaruzelski şi sovieticilor că nu pot spera să anuleze acordurile din august [înfiinţarea sindicatelor independente]. Adepţi de pretutindeni ai libertăţii sprijină apelul Sanctităţii Sale la reînnoire socială, dreptate socială, precum şi la afirmarea suveranităţii naţionale. Am simţit de mult că majoritatea, dacă nu chiar toate problemele cu care se confruntă poporul polonez vor putea fi rezolvate dacă vecinii Varşoviei vor permite naţiunii asediate să se ocupe de ele fără să fie tulburate. Şi ştiţi foarte bine la ce vecini anume ne referim. Acţiunile milioanelor de polonezi care au participat la slujbe în întreaga ţară, însufleţind spiritul care a dat naştere Solidarităţii, sunt încă vii în inimile polonezilor. Există o singură cale pentru guvernul polonez de a câştiga încrederea propriului popor. Şi aceea este renunţarea la legea marţială, eliberarea deţinuţilor politici, refacerea sindicatelor libere şi angajarea pe drumul unei reconcilieri autentice, la nivel naţional.“ În încheiere, preşedintele a declarat în faţa adunării că „vizita papei în patria sa a fost o sursă de inspiraţie pentru toţi cei care preţuiesc libertatea. A demonstrat cu prisosinţă că nimeni nu poate înăbuşi spiritul poporului polonez. Cuvintele emoţionante ale imnului naţional polonez, „Cât suntem încă în viaţă, Polonia nu va pieri“, sunt azi mai adevărate ca niciodată. Spiritul Solidarităţii, care îi uneşte pe polonezi cu popoarele libere de pretutindeni, nu a fost niciodată mai puternic.“[188]

O lună mai târziu, Jaruzelski a ordonat suprimarea legii marţiale şi, pe 5 octombrie, Lech Wałęsa a fost distins în Norvegia cu Premiul Nobel pentru Pace. Temându-se că nu i se va permite să se întoarcă în ţară, soţia lui, Danuta, a zburat la Oslo ca să accepte premiul în numele său. La slujba de Crăciun, cardinalul Josef Glemp a anunţat că regimul va elibera 30 de deţinuţi politici, iar biserica a negociat eliberarea a 11 rebeli anticomunişti

de seamă şi a foştilor activişti principali ai sindicatului Solidaritatea, scos în afara legii.

181 Stasi Hauptabteilung XX / 4 document nr. 1057 / 83, datat 6 aprilie 1983. BSTU nr. 000665-000668
182 Document Stasi / KBG 3636 / 86, datat 9 mai 1983. BSTU nr. 000089
183 Raport al MfS Zentrale Auswertungs-und Informationsgruppe nr. 13371, datat 14–20 iunie1983. BSTU Nr. 000001-7
184 Revista *Time*, 27 iunie 1983, citând agenţia sovietică de ştiri TASS
185 Raport al MfS Zentrale Auswertungs-und Informationsgruppe nr. 13371, datat 20 iunie 1983. BSTU nr. 00001-7
186 Raport al MfS Zentrale Auswertungs-und Informationsgruppe nr. 13372, datat 27 iunie 1983. BSTU nr. 00001-12
187 *New York Times*, 24 iunie 1983
188 Arhiva Reagan, Universitatea din Texas

Capitolul 12

Se lasă cortina peste spionii roşii

Consternarea Moscovei legată de creşterea puterii opoziţiei anticomuniste ca urmare a celei de-a doua vizite a papei în Polonia, coroborată cu succesul agentului de contraspionaj al Vaticanului, părintele Robert A. Graham, iezuitul din San Francisco[189], a determinat organizarea unei conferinţe extraordinare, în iunie 1984. KGB-ul a convocat conducerea poliţiei secrete şi pe şefii agenţiilor din Bulgaria, Ungaria, Cehoslovacia, Cuba, Germania de Est, Polonia şi România. Scopul? „Pregătirea măsurilor comune de combatere a activităţilor subversive ale Vaticanului.“[190] Raportul de după acţiune spunea că, „în conformitate cu evaluarea generală a tuturor participanţilor, reuniunea s-a ridicat la un nivel înalt, atât politic cât şi operaţional“. Cu alte cuvinte, aşa cum se întâmpla de obicei în relaţiile cu Moscova, toată lumea ajungea să fie pe aceeaşi lungime de undă.

Conferinţa a stabilit că, „odată cu alegerea lui Ioan Paul al II-lea ca papă, politica Vaticanului faţă de statele socialiste a căpătat o atitudine semnificativ mai agresivă. Sub acoperirea **infamei** [sublinierea ne aparţine] devize a „apărării drepturilor credincioşilor“, Vaticanul încearcă să se amestece în afacerile interne ale statelor socialiste.“ Vaticanul a fost acuzat de iniţierea campaniei de propagandă antisocialistă. „Aşa-numita „Ostpolitik“ promovată de Vatican are ca scop discreditarea ordinii socialiste în ochii credincioşilor şi îndemnul la revoltă deschisă contra organelor puterii statelor socialiste. Vaticanul face eforturi să creeze o amalgamare a diferitelor elemente ale societăţii, pe baza antisocialismului.“

Recentele activităţi antisocialiste ale Vaticanului, în conformitate cu raportul KGB-ului despre conferinţă, sunt „strâns legate de politica statelor imperialiste şi de sprijinul activ al celor mai reacţionare elemente pregătite împotriva muncitorilor comunişti şi mişcărilor naţionale de eliberare“. Deşi temerile Moscovei faţă de influenţa politică a Vaticanului se puteau observa de mulţi ani, scopul conferinţei din 1984 a fost obţinerea certitudinii că aliaţii ei înţeleseseră că existenţa lor se baza pe hotărârea de a se alătura luptei, fără ezitare. Uimitor a fost faptul că, înainte de a elabora detaliile privind modul în care „lupta“ trebuia să fie întărită, KGB-ul a considerat că este necesar să reitereze „ororile“ cu care se confrunta. „Curia Romană sprijină în special poziţia agresivă a administraţiei SUA în America Latină. Această atitudine îi afectează pe preoţii care reprezintă „Teologia Eliberării“ şi aşa-numita „Biserică a Popoarelor“ şi încearcă să-i împiedice pe catolicii din această regiune să participe la procesul revoluţionar.“

Având în vedere „atitudinea ostilă a Vaticanului“, participanţii la conferinţă au recomandat următoarele „măsuri concrete“ pentru combaterea activităţilor subversive. Serviciile de securitate din blocul comunist au convenit să-şi intensifice eforturile pentru a obţine informaţii privind planurile, formele şi metodele Vaticanului şi ale organizaţiilor afiliate, care se opuneau statelor comuniste. Spionajul comunist a primit ordin să se concentreze asupra obţinerii de informaţii mai amănunţite despre:

1. Poziţia papei şi a consilierilor săi cei mai apropiaţi cu privire la problemele internaţionale curente, de maximă importanţă, cum ar fi dialogul Est-Vest, reducerea tensiunilor politice şi militare, precum şi cursa înarmării şi dezarmării.

2. Relaţiile Vaticanului cu „cele mai mari state din lumea capitalistă, precum şi cu Republica Populară Chineză“ şi coordonarea politicilor, cooperarea Statelor Unite ale Americii, în special, cu celelalte ţări membre NATO în subminarea poziţiilor socialismului, inclusiv serviciile lor secrete.

3. Activitatea Vaticanului pentru extinderea şi întărirea influenţei catolicismului în ţările aflate în curs de dezvoltare, din Asia, Africa şi America Latină.

Participanţii au convenit că vor trebui întărite eforturile comune în „activitatea operaţională“, spionajul şi contrapropaganda trebuie să vizeze descoperirea şi lichidarea activităţilor subversive ale Vaticanului. „În acest scop, trebuie să existe o întărire a penetrării neoficiale [de pildă, prin spioni] şi o penetrare tehnic-operaţională [de exemplu, instalarea de dispozitive secrete de ascultare]. Printre obiectivele enumerate ca ţinte s-au numărat biroul Secretariatului de Stat, Radio Vatican, organizaţiile catolice naţionale şi internaţionale, instituţiile de învăţământ, cum este Universitatea Gregoriană, „unde se nasc politicile Curiei Romane faţă de statele socialiste“.

Raportul a dedicat o atenţie deosebită unor zvonuri persistente conform cărora cardinali influenţi şi-au exprimat „dezacordul şi insatisfacţia“ faţă de politica papei Ioan Paul al II-lea, referin-du-se la activităţile bisericii din ţările comuniste. „Aceste dife-renţe de opinie, în special cele dintre susţinătorii poziţiei dure în aşa-numita Ostpolitik a papei şi opoziţie, trebuie să fie exploatate. Activităţile reacţionare ale aripii de dreapta a catolicismului şi legăturile Vaticanului cu CIA, cu serviciile secrete ale altor state NATO şi cu elementele antisocialiste subversive din Occident trebuie demascate.“ Raportul îndemna la declanşarea unei campanii de defăimare „a activităţii trădătoare a Vaticanului şi a clerului catolic“ şi recomanda folosirea „editorilor maleabili din ţările capitaliste şi în curs de dezvoltare“ pentru tipărirea „materialelor despre Inchiziţie, legăturile cu fascismul în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, susţinerea acelor regimuri reacţionare, ca de pildă, regimul lui Franco, legătura cu monopolurile capitaliste etc.“

Nimic surprinzător, şantajul a fost mult timp unul dintre cele mai mârşave instrumente ale comuniştilor, ca să-i forţeze pe oficialii bisericii să coopereze cu ei în eforturile de a submina eficienţa liderilor religioşi. Participanţii la conferinţă au convenit să continue să-i urmărească pe reprezentanţii de frunte ai Curiei Romane şi ai postului Radio Vatican, ca să-i oblige să renunţe la propaganda antisocialistă făcută prin intermediul radioului. „Astfel, concentrarea pe adunarea unor materiale

compromiţătoare privitoare la membrii postului Radio Vatican este vitală, în scopul de a demonstra falsitatea campaniei de denigrare cu privire la „presupusa participare“ a cetăţeanului bulgar [Serghei] Antonov[191] la tentativa de asasinat asupra papei şi poziţia reprobabilă a Vaticanului în ochii întregii lumi“.

Oricine ar fi citit raportul şi-ar fi dat seama că se ajunsese la o stare de panică, mai ales ţinând cont de faptul că de-a lungul celor cinci pagini ale documentului se repetă acţiunile necesare pentru a submina influenţa Bisericii Catolice în blocul comunist. În sprijinul acestei constatări vorbesc invectivele folosite la adresa papei Ioan Paul al II-lea, considerat „protejatul mincinos al majorităţii cercurilor reacţionare din Vest, cu manifestările lui feroce anticomuniste şi antisovietice“. Furia comuniştilor cheamă la „intensificarea presiunii asupra emisarilor, curierilor şi misionarilor Vaticanului şi a altor catolici care călătoresc sub diferite deghizări spre ţările noastre ca să-şi desfăşoare activităţile subversive. Printre ei se află agenţi ai inamicului. Aceştia trebuie să fie găsiţi şi, dacă e posibil, transformaţi [în agenţi dubli].“ Cum Polonia era cuprinsă de vacarm, iar manifestările anticomuniste se intensificau peste tot în Europa de Est, iar contraspionajul papei era tot timpul în acţiune, s-ar putea spune cu destulă certitudine că recrutarea de agenţi dubli era în zadar.

În cele din urmă, gazdele KGB au solicitat îmbunătăţirea schimbului de informaţii între serviciile de securitate ale ţărilor comuniste, în scopul de a pregăti operaţiunile comune de „neutralizare a acţiunilor inamicului“ în timpul sărbătorilor sau aniversărilor speciale, cum ar fi şase sute de ani de creştinism, în Lituania (programată pentru 1985) şi o mie de ani de creştinism în Rusia (planificată pentru 1988). În încheiere, se stipula că „eforturile serviciilor de securitate individuale pentru neutralizarea principalelor obiective discutate vor depinde în mod necesar de situaţia politică existentă în ţările lor“. Evident, ultima declaraţie se baza pe situaţiile dificile în care se aflau guvernele din diferitele ţări ce se confruntau cu adversarii care recurgeau la demonstraţii şi violenţe de stradă şi asupra cărora biserica avea o influenţă redusă sau inexistentă. Studiind

raportul, se constată că întâlnirea a reprezentat un ultim efort de a salva pielea Moscovei, atâta timp cât tonul discuţiilor nu mai oglindea încrederea afişată în timpul tratativelor purtate în trecut.

Întâlnirea de la Moscova şi dezastrul continuu din Polonia au determinat conducerea est-germană să ordone Ministerului pentru Securitatea Statului să realizeze o analiză de 31 de pagini, actualizată, a politicilor duse de Biserica Catolică faţă de comunism.[192] La fel ca în trecut, Stasi s-a bazat pe informaţiile secrete primite de la „cârtiţele“ infiltrate la Vatican. În trecut, analizele Stasi se concentrau în primul rând pe activităţile Vaticanului în ţările europene comuniste, dar acum se exprima îngrijorarea faţă de modul în care papa Ioan Paul al II-lea îşi urma tot mai hotărât obiectivul. „Acum a devenit evident faptul că poziţia anticomunistă şi antisovietică a papei Ioan Paul al II-lea este nu numai o componentă vitală a Ostpolitik, ci a căpătat un caracter global.“ Atitudinea lui viza America Latină şi Africa, unde acest aspect devenise cât se poate de evident. „Sub acoperirea unei dorinţe legitime de a consolida poziţia Bisericii Catolice în întreaga lume, toate resursele sunt angajate împotriva forţelor progresiste de pretutindeni, împotriva socialismului şi a comunismului. Tot mai mult, astfel de organizaţii anticomuniste laice, cum ar fi Opus Dei, cunoscută de duşmanii ei ca „Sfânta Mafie“, sunt folosite în aceste demersuri.“ Cea mai mare parte a evaluării se ocupa de istoria bisericii de opoziţie anticomunistă.

Cardinalul Casaroli, secretarul de stat al Vaticanului, nu era străin de Washington, unde s-a întâlnit cu preşedintele Reagan şi s-a consultat cu Consiliul Naţional de Securitate, precum şi cu oficiali ai Departamentului de Stat. În noiembrie şi decembrie 1983 a fost la Washington, unde a colaborat cu Casa Albă şi Departamentul de Stat în vederea reluării relaţiilor diplomatice dintre Statele Unite şi Sfântul Scaun, până la 10 ianuarie 1984. Trei zile mai târziu, serviciul de informaţii maghiar a raportat: „În urma vizitei în America a lui Casaroli, Vaticanul este de părere că, în anii 1970, Uniunea Sovietică, precum şi state din Europa Occidentală au apreciat greşit intenţiile SUA.“[193] Spionul a mai raportat: „Obiectivele strategice americane nu s-au schimbat. Semnele de disponibilitate pentru

negocieri pe care SUA le-a dat în anii 1970 nu au fost rezultatul unei noi strategii de negociere a SUA, ci doar o manifestare a crizei superputerii de la Washington, după Războiul din Vietnam. SUA vor să devină din nou prima putere a lumii şi au stabilit un curs de la care nu se vor abate în viitorul apropiat, indiferent dacă preşedintele Reagan este reales sau nu.“

Referitor la negocierile americano-sovietice din toamna anului 1983, legate de armele nucleare şi decizia Washingtonului de a instala rachete Pershing 2 în Germania de Vest, ca răspuns la instalarea de către Moscova a rachetelor cu rază medie de acţiune SS 20 îndreptate spre Europa de Vest, raportul afirma:

„Potrivit unei evaluari a Vaticanului, Uniunea Sovietică, într-un fel sau altul, trebuie să continue să refuze participarea la discuţii, câtă vreme, după părerea sovieticilor, staţionarea rachetelor americane a încălcat balanţa strategică de putere între cei doi principali adversari. Într-o asemenea situaţie, Vaticanul este foarte atent când vine vorba să servească drept mediator între cele două superputeri şi, în acest moment, probabil că nu a simţit că este oportun să ofere sugestii concrete. Astfel, Vaticanul şi-a limitat activităţile la a încerca să afle cât de înclinate sunt statele vest-europene să contribuie la restabilirea încrederii şi în ce măsură este Europa de Vest capabilă să exercite presiuni asupra SUA. Vaticanul este deosebit de îngrijorat de faptul că, din cauza creşterii preciziei armelor nucleare, în cercurile militare din SUA există un număr tot mai mare de persoane care consideră că ar fi posibilă o victorie într-un război termonuclear limitat. Din cauza ameninţării crescânde la adresa păcii, poziţia lui Casaroli s-a consolidat oarecum, dar activităţile lui sunt încă restrânse, din cauza atitudinii proamericane a papei.“ În urma studierii acestui raport, se poate trage concluzia că ofiţerii serviciilor de informaţii comuniste îşi pierduseră complet instinctul profesional, de vreme ce continuau să creadă că simpatia sărmanului cardinal Casaroli pentru socialismul de la Moscova fusese suprimată de un papă anticomunist, extrem de versat. Operaţiunile de dezinformare ale Vaticanului funcţionau bine. Presupusele maşinaţiuni ale unui grup de cardinali importanţi menite să „slăbească poziţia“ cardinalului

Casaroli au continuat să figureze în rapoartele de spionaj scrise în primăvara anului 1984.[194] Cea mai mare atenţie s-a concentrat asupra cardinalului Achille Silvestrini, despre care se spunea că ar fi încercat să preia departamentul de politică externă din cadrul Secretariatului de Stat şi să-l împingă pe Casaroli în planul secund. „Casaroli este conştient de acest lucru. Se crede că el i-ar fi cerut papei să-l numească pe Silvestrini arhiepiscop de Bologna.“ Nimic din toate acestea nu s-a întâmplat, iar Casaroli a rămas un consilier apreciat al papei Ioan Paul al II-lea. De asemenea, spionul a raportat că *Zo Giorni*, publicaţia organizaţiei laicilor catolici Communione e Liberazione, a devenit „purtătorul de cuvânt“ al papei. „Secretarul polonez [Stanisław] Dziwisz menţine contacte regulate cu această publicaţie. El transmite personal directivele politice, articolele fiind din ce în ce mai mult axate pe ţările socialiste. Ediţia din martie va conţine articolul care atacă regimul din Cehoslovacia în legătură cu tratamentul aplicat disidenţilor.“ Organizaţia ultraconservatoare Communione e Liberazione a fost fondată de monseniorul Luigi Guissani, profesor de teologie şi una dintre personalităţile de vârf ale catolicismului italian contemporan. Organizaţia de stânga Acţiunea Catolică, apropiată de papa Paul al VI-lea, a fost un duşman crâncen al grupării monseniorului Guissani. În 1978, cu numai un an înainte de moartea sa, papa Paul al VI-lea a primit o delegaţie de la Liberazione. În 1982, papa Ioan Paul al II-lea a însărcinat Consiliul Pontifical pentru Laici să recunoască organizaţia ca fiind aprobată oficial de biserică.

Papa Ioan Paul al II-lea a făcut o nouă încercare de a stabili relaţii diplomatice oficiale cu Polonia. „Papa l-a ales pe arhiepiscopul Luigi Poggi ca nunţiu papal în Polonia, pentru situaţia în care relaţiile se vor stabili în acest an, pe baza unor acorduri anterioare“, raporta spionul comunist.[195] „Cu toate acestea, Vaticanul a devenit precaut, ca urmare a deteriorării tot mai puternice a situaţiei din Polonia şi din cauză că Episcopatul Polonez nu intenţionează să-l sprijine pe generalul Jaruzelski în scopul de a grăbi relaţiile diplomatice.“ Raportul adăuga că papa intenţiona în continuare să stabilească relaţii diplomatice cu ţările comuniste, „inclusiv cu Praga, în

ciuda atacurilor cehoslovacilor împotriva lui“. Spionul îşi încheia raportul spunând că reluarea discuţiilor dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică, preconizate pentru 1985, ar putea crea la Moscova atmosfera necesară în vederea acceptării unei „propuneri pentru vizita papei în Uniunea Sovietică“. Vizita aceasta n-a avut loc niciodată, din cauza adversităţii guvernului sovietic faţă de Biserica Catolică şi a disputelor de zeci de ani dintre Biserica Ortodoxă Rusă şi Vatican, care au fost puternic resimţite în regiune.

În 1984, călugărul german Eugen Brammertz[196] a devenit din nou spion activ. Din păcate, dosarele cu date amănunţite despre contribuţiile lui din 7, 9 şi 26 septembrie la serviciile de informaţii est-germane au fost distruse când Stasi a fost desfiinţat, la începutul anilor 1990. Cu toate acestea, din dosarele înregistrate, depozitate la aşa-numita bancă de date SIRA, se poate stabili tipul de informaţii pe care spionul călugăr le transmitea Berlinului de Est, de unde erau apoi trimise KGB-ului. Unul dintre rapoarte a fost intitulat „Informaţii despre câteva aspecte ale colaborării dintre administraţia Reagan şi grupurile catolice tradiţionale [conservatoare] şi relaţia episcopilor americani cu administraţia SUA.“ Un alt raport se referă la consecinţele tentativei de asasinat asupra papei Ioan Paul al II-lea şi modificările „în lucrările politice ale Vaticanului, mai ales în privinţa Ostpolitik, după [tentativa de] asasinat, condiţiile şi urmările ei“. O a treia contribuţie era una pe care Berlinul de Est şi Moscova cu siguranţă ar fi vrut s-o folosească cu ani înainte. Este vorba despre „poziţiile şi metodele operaţionale ale BND şi ale CIA la Vatican şi legăturile dintre Biserica Catolică şi aceste servicii secrete.“

Deşi serviciile de informaţii comuniste au continuat să se concentreze în principal pe activităţile şi politicile Vaticanului în legătură cu tulburările din Polonia, relaţiile Sfântului Scaun cu regimul maghiar erau şi ele ţinute sub control strict de către spioni. La fel ca în majoritatea ţărilor din Europa de Est, persecutarea Bisericii Catolice din Ungaria se practica de zeci de ani. S-a intensificat în timpul perioadei naziste şi a devenit chiar mai gravă când comuniştii au preluat frâiele puterii, la începutul anilor 1940. Părintele

Guyla Havas, preot paroh din Nagysáp, şi-a petrecut mulţi ani adunând dovezi ale acţiunilor brutale de opresiune. A scris despre arestarea a şase sute de preoţi, despre trimiterea la închisoare a opt sute de călugări şi două mii de călugăriţe şi despre desfiinţarea a peste cincizeci de ordine religioase, care a dus la dispersarea a zece mii de călugăriţe şi o mie cinci sute de călugări.[197] Atrocităţile l-au îndemnat pe părintele Gyorgy Bulanyi să fondeze la jumătatea anilor 1940 o mişcare nonviolentă, care să lupte paşnic împotriva persecuţiilor la care erau supuse biserica şi clerul. A numit-o „Bokor“ sau „Rugul aprins“ (Ieşirea 3:2-4). Mişcarea pacifistă a preotului a fost atacată de guvern ca fiind ilegală. Autorităţile maghiare comuniste l-au arestat pe părintele Bulanyi, l-au „judecat“ şi l-au condamnat la închisoare pe viaţă. În 1961 a fost eliberat, iar gruparea a fost reînfiinţată. Preocupat de posibilitatea ca tulburările din Polonia să nu dea un nou avânt rebeliunii din Ungaria, cu posibile urmări grave, papa Ioan Paul al II-lea l-a trimis pe arhiepiscopul Luigi Poggi, un colaborator apropiat al cardinalului Casaroli, la Budapesta, în vederea consultării cu capii bisericii. Arhiepiscopul, care a fost însoţit de secretarul său, monseniorul John Bukowsky, conducea Consiliul Vaticanului pentru Afaceri Publice, responsabil cu sarcini speciale. Prima întâlnire a fost cu cardinalul László Lékai. Primatul maghiar era un apropiat al guvernului şi a participat activ la reconcilierea diferendelor dintre regimul comunist şi biserică, în conformitate cu Ostpolitik, aşa cum a fost ea imaginată de fostul papă Paul al VI-lea, dar al cărui succesor, Ioan Paul al II-lea, a abandonat-o curând după numire. Cunoscând îndeaproape suferinţele poporului polonez sub regimul totalitar, papa Ioan Paul al II-lea nu a fost dispus să continue eforturile de reconciliere cu cel mai aprig duşman al bisericii, din Polonia sau de oriunde altundeva.

Cum era de aşteptat, întâlnirile lui Poggi cu cardinalul Lékai, cu membrii episcopatului şi cu diverşi teologi au fost supravegheate fie electronic, fie un informator al poliţiei secrete maghiare era de faţă, iar raportul lui cuprinzând circa 500 de cuvinte era trimis către KGB şi Stasi.[198] „În timpul discuţiilor cu oficialii guvernamentali, reprezentanţii Vaticanului au evitat

întrebările care ar fi putut declanşa conflicte şi s-au străduit să demonstreze continuitatea unor relaţii corecte, bazate pe încredere reciprocă. În cadrul discuţiilor cu personalităţile religioase este de remarcat faptul că reprezentanţii Vaticanului nu erau pregătiţi, ci au improvizat şi au aşteptat ca interlocutorii lor să deschidă subiectele pe care voiau să le trateze.“ Evident, emisarii papei au fost trimişi în Ungaria „să ia pulsul“ fraţilor lor catolici, dintre care mulţi, inclusiv înalţii prelaţi, deveniseră prea supuşi autorităţilor. Sfântul Scaun trebuia să ştie care era atitudinea lor faţă de regimul comunist, dacă poporul maghiar decidea să reia acţiunile din 1956. Este remarcabil faptul că „ascultătorii“ au fost prea obtuzi ca să înţeleagă acest lucru. Raportul continua astfel:

„Cu toate acestea, reprezentanţii Vaticanului au adresat întrebări cu privire la problemele curente ale bisericii naţionale. În acest cadru, au întrebat despre situaţia mişcării ilegale Bulanyi [Bokor], despre relaţiile din interiorul bisericii, despre problema educaţiei religioase şi participarea laicilor la viaţa religioasă. O atenţie specială s-a acordat activităţii episcopatului şi clarificării poziţiei anumitor episcopi. Reprezentanţii Vaticanului au arătat un interes special pentru problema unităţii episcopatului şi devotamentul cardinalul Lékai faţă de stat. Analiza investigaţiei noastre a conchis că reprezentanţii Vaticanului nu au încercat stabilirea unor contacte ilegale. Cu toate acestea, în timpul discuţiilor cu omologii lor, s-au străduit din răsputeri să fenteze controalele tehnice [microfoane ascunse]. Stabilirea relaţiilor diplomatice şi a unei vizite a papei Ioan Paul al II-lea nu au fost menţionate în cadrul discuţiilor.“ Fără îndoială, cardinalul Poggi şi monseniorul Bukowsky şi-au îndeplinit bine sarcina de recunoaştere.

Ca urmare a ridicării legii marţiale în Polonia, în anul 1983, ţara s-a bucurat de un calm relativ, care nu mai fusese cunoscut de mai bine de un deceniu, cu toate că Solidaritatea, care era scoasă în afara legii, continua să funcţioneze în secret. Activităţile sale erau în continuare finanţate de CIA şi de Vatican. Tipografii ilegale continuau să producă pliante antiguvernamentale şi un post clandestin de radio emitea periodic.

Cardinalul Józef Glemp, negociind cu prudenţă, a menţinut relaţia cu generalul Jaruzelski, care a promis coexistenţa paşnică cu biserica, atenuarea măsurilor de represiune şi chiar acordarea unei mai mari libertăţi pentru oamenii de ştiinţă, academicieni şi chiar pentru artişti.

Un raport strict secret bazat pe activitatea spionilor serviciilor de informaţii maghiare de la Vatican şi a informatorilor Stasi spunea, pe 29 februarie 1984, că disponibilitatea capilor bisericii poloneze de a coopera cu guvernul va putea permite bisericii să-şi consolideze influenţa asupra guvernului.[199] Aprecierea aceasta, spunea raportul, se baza pe o evaluare a cercurilor guvernamentale vest-germane. „Punctul de vedere al Occidentului este că o creştere a influenţei bisericii în ţară este importantă, deoarece ar putea afecta statele socialiste vecine.“ Raportul spunea că „buna“ cooperare a cardinalului cu guvernul a fost atribuită deciziei înaltului prelat de a vizita Brazilia şi Argentina în locul Statelor Unite. „Glemp a planificat călătoria în SUA în funcţie de ridicarea sancţiunilor Washingtonului împotriva Poloniei. Întrucât acest lucru nu s-a întâmplat, se pare că nu va mai avea loc o deplasare în acest an.“ Oricine a dat această informaţie poliţiei secrete s-a înşelat. Cardinalul Glemp a vizitat Statele Unite în septembrie 1985. Sancţiunea nu a fost ridicată până în 1987.

În încheiere, poliţia secretă spunea: „Vaticanul este interesat în principal de menţinerea şi consolidarea relaţiilor cu episcopii polonezi şi populaţia catolică din ţară. Papa şi Casaroli au continuat să-l susţină pe cardinalul Glemp, deşi poziţia lui printre episcopii polonezi este relativ izolată. Cu ajutorul lui Glemp, Vaticanul doreşte să găsească o cale de legătură cu conducerea URSS. Un prim pas în această direcţie va fi stabilirea, prin intermediul lui Glemp, a unor relaţii cu Biserica Ortodoxă Rusă. Pentru a evita o respingere din partea credincioşilor catolici care trăiesc în Uniunea Sovietică, Sfântul Scaun l-a îndemnat pe Glemp să se întâlnească cu reprezentanţi ai Bisericii Catolice, fie şi *proforma*, în special cu cei din Lituania. Vaticanul speră că aceste contacte cu Biserica Ortodoxă vor avea un efect pozitiv asupra situaţiei catolicilor. În privinţa importanţei creării canalelor de legătură cu URSS, nu există diferenţe de opinie între papă şi

Casaroli.“ Dacă această informaţie era corectă, este mai mult decât probabil că Vaticanul a încercat să profite de calmarea tulburărilor din Polonia pentru a întări convingerea catolicilor din Uniunea Sovietică, care rezistaseră represiunii dure timp de aproape şapte decenii, că aveau să urmeze şi zile mai bune.

Falsa acalmie din Polonia a fost spulberată în noaptea de 19 octombrie 1984, prin asasinarea părintelui Jerzy Popiełuszko. Preotul, în vârstă de treizeci şi şapte de ani, aduna mii de oameni la slujbele lui, în care predica împotriva tiranilor comunişti, ceea ce i-a adus faima printre credincioşii din Polonia. Popiełuszko se îndrepta spre casă după ce îi vizitase pe minerii din Bydgoszcz, când maşina lui a fost oprită de patru ofiţeri de securitate. A fost bătut cu bestialitate, iar trupul său neînsufleţit a fost aruncat într-un canal din apropierea fluviului Vistula, unde a fost găsit după două zile. Trupul a fost înapoiat bisericii sale, Sfântul Stanisław, din suburbia Varşoviei, Żoliborz, unde, conform BBC, 250 000 de oameni au participat la funeralii şi au cântat imnul naţional bisericesc „Fie ca Domnul să vegheze asupra Poloniei“. Furia oamenilor a fost atât de mare, încât plana ameninţarea unor noi revolte. Ca să restabilească într-o oarecare măsură calmul în ţară, guvernul a fost nevoit să facă investigaţii şi să-i aresteze pe cei patru ofiţeri din poliţia secretă. Au fost judecaţi şi condamnaţi, primind sentinţe de la paisprezece la douăzeci şi cinci de ani de închisoare. Jurnalistul Krzysztof Tomaszewski[200] din Varşovia a declarat că cei mai mulţi polonezi credeau că, în afară de scopul de a menţine pacea, oricât de instabilă ar fi fost, „poliţiştii au fost condamnaţi ca ţapi ispăşitori în locul superiorilor din Ministerul de Interne, care au ordonat crima“.

Recunoscând enorma influenţă exercitată de papă asupra situaţiei din Polonia şi în efortul de a a preveni repetarea evenimentelor în ţara lui, Erich Honecker, puternicul lider comunist est-german, a solicitat o întâlnire cu Sfântul Părinte la Roma, după uciderea părintelui Popiełuszko. Vaticanul şi-a anunţat acceptul pe 11 februarie, stabilind o audienţă în data de 4 aprilie. În pregătirea acestei prime întâlniri dintre papă şi un şef de stat est-european, poliţia secretă a lui Honecker, Stasi, a pregătit un raport de patru

pagini, pe baza informaţiilor furnizate de „cârtiţele“ de la Vatican.[201] „Mai mulţi cardinali, arhiepiscopi, episcopi şi alţi membri de conducere ai biroului Secretariatului de Stat al Vaticanului au purtat discuţii confidenţiale pentru a pregăti întâlnirea dintre tovarăşul Erich Honecker şi papă“, se arăta în raport. „Prin urmare, papa a fost bine pregătit în vederea întâlnirii. Papa este de neclintit în privinţa discutării responsabilităţii comune în menţinerea păcii omenirii. În plus, tot conform unor informaţii strict interne, papa a primit materiale detaliate privind biserica din RDG, după Conferinţa Episcopală de la Berlin, ce se ocupă de problemele cu care se confruntă biserica.“ Aceste probleme se refereau la construirea de noi biserici, la creşterea numărului de magazine care vindeau tipărituri bisericeşti şi la obţinerea permiselor de călătorie pentru tinerii care voiau să facă studii teologice la Roma. „Conform relatărilor, papa nu se va ocupa cu aceste probleme şi va lăsa în seama conducerii est-germane soluţionarea lor.“

Lui Honecker i s-a spus că Secretariatul de Stat al Vaticanului, judecând după relaţiile statului cu Biserica Catolică din Germania de Est, a observat următoarele: „În contrast cu alte state socialiste, acolo nu au existat acţiuni în justiţie împotriva bisericii, preoţii catolici nu au fost închişi şi nici nu s-a observat vreun amestec al statului în prerogativele papei de a numi episcopi.“ Este adevărat că regimul est-german a devenit mai puţin opresiv faţă de biserică şi faţă de cei trei sute cincizeci de membri ai ei, după ce a fost construit Zidul Berlinului, în 1961, pentru a împiedica fuga în masă, fenomen care scăzuse populaţia ţării de la 18 388 de milioane în 1950 la 16 624 de milioane în 1985. Dar înainte de acest moment, preoţii fuseseră închişi şi organizaţiile care aveau legătură cu biserica fuseseră interzise. Pentru a evita şicanele guvernului, aproape cinci sute de mii de catolici s-au alăturat celorlalţi un milion de concetăţeni care fugiseră în Occident. Acelaşi om, care cândva ceruse invadarea Poloniei ca să-şi scape guvernul comunist, se îndrepta acum spre Sfântul Scaun, ca să facă frumos în faţa papei, într-un efort de a-şi cosmetiza reputaţia în ochii naţiunilor. Ca un gest de mărinimie, guvernul a anunţat că zeci de est-germani care au căutat refugiu la Ambasada Germaniei de Vest de la Praga vor putea să revină

acasă şi să solicite permisiunea de a emigra fără să se teamă de obişnuita pedeapsă cu închisoarea. În timp ce făcea presiuni pentru o audienţă la papa Ioan Paul al II-lea, regimul din Berlinul de Est lucra intens şi pentru a obţine o invitaţie în Statele Unite şi o „vizită la Reagan“.[202] Doctorul William L. Stearman, membru al Consiliului de Securitate Naţională la acel moment, a declarat că preşedintele n-a avut niciodată intenţia să creeze o mai bună imagine internaţională a lui Honecker, întâlnindu-se cu el. Cu toate acestea, programul audienţei la papă, din 24 aprilie, a rămas neschimbat. Spre exasperarea regimului, cu şapte zile înainte de întâlnire, ziarul vest-german *Die Welt* a publicat pe prima pagină un articol în care se spunea că, înainte de întâlnirea cu Honecker, Sfântul Părinte se va întâlni cu un grup de pelerini din care făceau parte şi trei femei care fuseseră deţinute politic în Germania de Est şi, ulterior, expulzate în Vest. „Femeile vor cere ajutor papei pentru a obţine acordul guvernului în vederea întregirii familiilor“, declara un raport Stasi, adăugând că această întâlnire va avea loc înainte de sosirea lui Honecker.[203] Poliţia secretă al lui Honecker comenta:

„Raportul, judecând după conţinutul lui, provine cu siguranţă din RFG. Dacă anumite persoane de la Vatican au jucat vreun rol în povestea aceasta rămâne de discutat. Raportul se potriveşte oarecum cu campania maliţioasă condusă de Springer Company [care deţinea ziarul *Die Welt*] ca o provocare împotriva rezultatelor evidente ale politicii noastre pentru pace şi a politicii bisericii, demarată în ultimele săptămâni. Ziua de 11 februarie [a anunţării audienţei] a fost o grea lovitură pentru aceste cercuri, iar pentru noi a avut imediat urmări pozitive. Iată de ce respectivele cercuri din RFG încearcă să împiedice această evoluţie cu confruntări şi provocări. Articolul se potriveşte perfect în cadrul acestor acţiuni coordonate. Un astfel de editorial încearcă să-i sugereze papei ce ar trebui să discute cu tovarăşul secretar general. În acelaşi timp, raportul are ca rol discreditarea semnificaţiei acestei vizite de stat.“ După ce s-a discutat dacă trebuie reacţionat public la „această provocare scandaloasă“, decizia a fost împotrivă, considerându-se

că „este puţin probabil ca Vaticanul să lanseze o dezminţire publică într-o astfel de situaţie“.

Într-o luare de poziţie, în vederea pregătirii pentru întâlnire, Honecker afirma că este „puţin probabil ca papa să aducă în discuţie problema relaţiilor stat-biserică“. Cu toate acestea, s-a subliniat faptul că papa „este o personalitate atât de imprevizibilă, încât trebuie să fii pregătit pentru orice şi este posibil să aducă vorba despre o vizită în ţara noastră în următorii ani“. O astfel de vizită a fost considerată „inoportună“. Ultima remarcă făcută de Honecker a fost aproape comică, atâta vreme cât el ştia mai bine decât oricine cât de instabilă era feuda lui, unde celulele anticomuniste secrete înfloriseră încă de la începutul anilor 1970. Şi poliţia secretă a lui Honecker arestase mii de cetăţeni doar pentru că îşi exprimaseră dorinţa de a emigra în Occident. Oamenii erau încă împuşcaţi mortal când încercau să sară Zidul Berlinului. De când a fost ridicat, în 1961, au existat cel puţin trei sute de mii de persecuţii politice.[204]

Un raport concis al discuţiilor dintre papă şi liderul comunist al Germaniei de Est remarca faptul că printre subiecte s-a numărat şi „găsirea unor soluţii rezonabile, constructive pentru problemele internaţionale, care să creeze condiţiile necesare continuării procesului de securitate şi cooperare în Europa.“ La întoarcerea lui Honecker în Berlinul de Est, Secretariatul de Stat pentru Problemele Bisericii, condus de Klaus Gysi, a organizat ceea ce s-a pretins a fi un sondaj naţional de opinie pentru conducerea regimului comunist.[205] „Majoritatea celor chestionaţi [câţi dintre ei au refuzat să răspundă?] au evaluat vizita ca pe o expresie a eforturilor depuse de statele socialiste pentru a include Biserica Catolică în lupta la nivel mondial pentru menţinerea păcii şi au făcut trimitere la vizitele anterioare pe care politicieni din alte state socialiste le-au făcut la papă. Vizita a fost în mod repetat descrisă ca fiind un act „de curtoazie“.“

Cu toate că numărul rapoartelor provenite de la spionii din interiorul Vaticanului scăzuse semnificativ după 1984 şi nu s-a găsit nici unul care să se refere la discuţiile din interiorul Vaticanului cu privire la vizita lui Honecker, este foarte posibil ca acestea să fi fost distruse la Berlin, mai ales

dacă erau critice la adresa liderului comunist. În orice caz, aşa-numitul sondaj al secretarului de stat Gysi, care s-a bazat pe întrebări pentru cetăţeni obişnuiţi şi oficiali ai Bisericii Catolice, raporta aceste opinii: „Din punct de vedere politic, a fost înţelept din partea papei că a discutat şi cu necredincioşii. Funcţionarii Bisericii Catolice şi cetăţenii catolici, referindu-se la vizita tovarăşului Honecker la papă, şi-au exprimat în mod repetat speranţa că statul, în special în domeniul educaţiei publice, va deveni mai tolerant şi mai înţelegător faţă de creştini. În anumite cercuri progresiste [membri ai Partidului Comunist], vizita a fost primită cu uimire, ba chiar a fost contestată pe motiv că de pe urma ei ar fi beneficiat mai mult Biserica Catolică din RDG decât partidul nostru, deoarece: starea Bisericii Catolice din RDG s-a îmbunătăţit semnificativ; clericii vor putea fi încurajaţi să se implice în treburile societăţii; secretarul general al Comitetului Central al Partidului Comunist a discutat cu suveranul pontif, în timp ce partidul doreşte ca membrii lui să stea departe de biserică.“

Având în vedere comportamentul lui din trecut faţă de anticomunişti, ploconirea lui Honecker a fost un moment de fătărnicie care mai mult ca sigur nu i-a scăpat papei, atât de experimentat în duplicitatea comuniştilor. La câteva luni de la întâlnirea cu papa, care a avut ca scop îmbunătăţirea imaginii internaţionale a lui Honecker, comunistul de frunte al Germaniei de Est a aprobat o cooperare reciprocă între şeful poliţiei sale secrete, Erich Mielke, şi directorul KGB-ului, Victor M. Cebrikov.[206] Înţelegerea strict secretă, de 24 de pagini, a fost intitulată: „Combaterea politicii imperialiste de confruntare, descoperirea în timp util a planurilor subversive, a intenţiilor şi a activităţilor duşmanului şi zădărnicirea lor.“ Cu toate că lista entităţilor care trebuiau atacate includea diverse grupuri, cum ar fi Organizaţia pentru Refugiaţi, diferite publicaţii, postul american de radio Europa Liberă şi Radio Liberty, aceasta viza în egală măsură şi grupurile religioase, în special Biserica Catolică, „care sunt activ implicate în activităţile subversive împotriva statelor socialiste“. Maleabilă până în acel moment, Biserica Evanghelică din Germania de Est a început să se alăture tot mai mult mişcării antiguvernamentale şi, ca atare, a fost şi ea supusă

celei mai intense activităţi de supraveghere, ceea ce reafirma ostilitatea comuniştilor faţă de orice religie organizată, care încerca să-şi afirme propriul punct de vedere şi să-şi păstreze credinţa. Obiectivele vizau „demascarea caracterului lor subversiv, în special pentru colaborarea cu serviciile de informaţii din statele membre NATO, precum şi descoperirea şi eliminarea canalelor de comunicare şi a bazelor din RDG şi URSS“. Sunt apoi înşirate 16 organizaţii din Germania de Vest, Marea Britanie, Olanda şi Suedia. Printre acestea, Misiunea Creştină din Est; Centrul pentru Studiul Religiei şi al Comunismului; Misiunea Evanghelică; Misiunea Suedeză Slavă; Misiunea pentru Răspândirea Luminii Religiei în Est şi Ajutorul Creştin pentru Est. În cele din urmă, Stasi a selectat 18 IM, colaboratori neoficiali sau informatori, care să se infiltreze în diferite organisme, enumeraţi numai după numele de cod.

În pofida multor ani prolifici ai spionajului comunist la Vatican, Mielke şi Cebrikov s-au angajat să intensifice eforturile de infiltrare a Sfântului Scaun, fără îndoială ca reacţie faţă de atitudinea vădit anticomunistă a papei Ioan Paul al II-lea şi faţă de repercusiunile acestei atitudini în Polonia, de unde afectau tot mai mulţi sateliţi ai Moscovei. În plus, experţii în contrainformaţii din Uniunea Sovietică şi din ţările-satelit ale acesteia au observat că rapoartele de la Sfântul Scaun au devenit insuficiente, mai ales de la agenţii care raportau serviciului polonez, dovadă a eficienţei contraspionajului papei. „Activităţile contraspionajului operaţional al Vaticanului împotriva acţiunilor subversive au prioritate în legătură cu „Ostpolitik“; cu descoperirea şi documentarea datelor compromiţătoare în privinţa politicilor trecute şi prezente ale Vaticanului (printre altele, relaţiile cu regimurile fasciste, cu serviciile secrete ale statelor NATO; influenţarea organizaţiilor internaţionale religioase care au ca scop consolidarea sentimentelor anticatolice; creşterea presiunii asupra emisarilor, curierilor şi misionarilor Vaticanului şi asupra altor centre catolice şi penetrarea neoficială a postului de radio al Vaticanului şi a organizaţiei Opus Dei).“ Ce i-a determinat pe est-germani şi pe sovietici să caute să intensifice acţiunile de spionaj asupra Vaticanului, la această dată târzie? Aşa cum s-a arătat mai

înainte, avea loc o vizibilă scădere a numărului rapoartelor de spionaj care ajungeau la serviciile comuniste, în special de la „cârtiţele“ poloneze care, cel mai probabil, fuseseră descoperite şi distruse de contraspionajul american al papei. Astfel, chiar şi în momentul când supravieţuirea comunismului în Europa de Est era mai degrabă un vis al activiştilor decât un obiectiv realist, aceştia acţionau aproape ca naziştii în 1945, aşteptând să se inventeze o *Wunderwaffe*, o armă magică. Pentru că arma aceasta nu a apărut, a început *Kämpfen bis zum bitteren Ende*, „lupta până în pânzele albe“.

În jurul datei când a fost semnat acordul Stasi-KGB, un raport strict secret a fost trimis tovarăşului Honecker.[207] Raportul a fost intitulat „Observaţii despre reprezentanţii Vaticanului privind relaţiile cu statele socialiste“. Având în vedere valul de extremă nemulţumire a marii majorităţi a populaţiei est-europene faţă de regimurile tiranice, oricine îşi poate pune întrebări în legătură cu sănătatea mintală a autorilor. Pentru a-i înţelege mai bine pe aceşti funcţionari, există câteva capitole importante ale documentului care se pare că a fost trimis de un spion Stasi de la Vatican: „De aici [din observaţii] reiese clar că un număr de reprezentanţi au început să înţeleagă că prezentul traseu urmat de conducerea Bisericii Catolice în relaţiile cu statele socialiste afectează poziţia Bisericii Catolice. Astfel, ei spun că trebuie să se străduiască să revină la un dialog reciproc avantajos cu URSS şi cu alte state socialiste. Acestui fapt i se opune poziţia contradictorie a papei. Pe de o parte, acesta nu este pregătit să-şi schimbe în mod semnificativ atitudinea actuală, lipsită de compromisuri faţă de statele socialiste, dar pe de altă parte, trebuie, din motive tactice, să aibă în vedere o modificare a poziţiei sale, pentru a duce la bun sfârşit călătoriile planificate în statele socialiste. Potrivit observaţiilor menţionate anterior, primele speculaţii vizează călătoria planificată a papei în URSS şi întâlnirea cu secretarul general al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, tovarăşul Mihail Gorbaciov. Scopul papei este să îmbine această călătorie cu o vizită în Lituania, pentru a participa la celebrarea recunoaşterii creştinismului în această ţară şi în Letonia. Partea sovietică

este gata să accepte vizita, cu condiţia să nu fie combinată cu o vizită în Polonia, ceea ce ar lăsa impresia că papa declară Vilnius [centrul unei regiuni care, cu cîteva secole în urmă, a făcut parte din Polonia] oraş polonez. Alte condiţii prestabilite vizează interdicţia de a vizita oraşul Sagorsk, unde sunt concentrate facţiunile progresiste [anticomuniste] şi interdicţia de a se acorda vizitei sale caracterul unei vizite de stat.[208]

„În legătură cu călătoria papei în Polonia, planificată pentru luna iunie 1987, oficialii Vaticanului spun că papa va fi foarte atent cu afirmaţiile politice sau cu afirmaţiile care pot fi interpretate politic. În acest sens, trebuie notat faptul că alte surse susţin că papa intenţionează ca această vizită în Republica Populară Polonă să fie o bază pentru stabilirea legăturilor diplomatice şi pentru procesul de normalizare a relaţiilor, conform principiilor dreptului internaţional. Mai mult decât atât, papa consideră că stabilirea relaţiilor cu Polonia va putea deveni un impuls serios pentru realizarea unor progrese în dialogul cu alte ţări socialiste. Potrivit observaţiilor făcute în continuare de alţi demnitari ai Vaticanului, relaţiile dintre Vatican şi RDG sunt în general privite ca fiind pozitive. Poziţia Bisericii Catolice din RDG este considerată ca un „semn de normalitate“.“

Mentalitatea funcţionarilor comunişti nu încetează niciodată să ne uimească. Când s-a întâlnit cu papa Ioan Paul al II-lea, Honecker i-a dăruit Sfântului Părinte o statuetă din porţelan de Meissen, reprezentând-o pe Fecioara Maria, de data asta fără un dispozitiv de ascultare, aşa cum s-a întîmplat în cazul unui „dar“ asemănător făcut cardinalului Casaroli, fapt prezentat într-un capitol anterior. Iată cum s-au folosit linguşitorii din Stasi de acest cadou ca să satisfacă vanitatea fostului dulgher: „Vizita preşedintelui Consiliului de Stat al RDG, tovarăşul Erich Honecker, a fost atunci, şi este şi acum, importantă. Darul său – o statuetă a Fecioarei Maria, din porţelan de Meissen – a fost primit mult mai bine în comparaţie cu darul preşedintelui federal, von Weizsäcker, un ceas de mână din aur [în timpul vizitei papei în Germania de Vest]. **Gestul a dovedit perspicacitatea şi clarviziunea omului de stat**“ (sublinierea ne aparţine). În cele din urmă, Honecker a fost informat că papa ar fi declarat că „era gata“ să accepte

invitaţia de a vizita Germania de Est în timpul Adunării Catolice din iulie 1987, „pentru că a fost foarte plăcut impresionat de întâlnirea cu Erich Honecker“. Papa Ioan Paul al II-lea n-a vizitat niciodată Germania de Est. Trebuie notat faptul că acest raport făcut pentru Honecker nu era doar marcat „strict secret“, dar era totodată numai pentru „informare personală, deoarece prezintă un risc maxim pentru sursă“, cu alte cuvinte era o „informaţie confidenţială“. După datele pe care le conţinea raportul, cel mai probabil sursa a fost fie „Lichtblick“, numele de cod al călugărului german trădător Eugen Brammertz, fie subalternul său, „Antonius“, corespondentul Agenţiei de Ştiri Catolice, Alfons Waschbiisch. Desigur, având în vedere că protestele publice de nemulţumire faţă de regim creşteau, raportul putea fi şi *aus den Fingern gesogen*, astfel spus, o dezinformare. Muncitorii polonezi, intimidaţi încă de brutala opresiune din timpul legii marţiale, menţineau pacea în fabrici şi pe străzi. Dar facţiunile de rezistenţă ale Solidarităţii îşi continuau acţiunile prin distribuirea de pliante şi difuzarea emisiunilor clandestine de radio. Au existat o serie de arestări la nivelul comitetului regional de coordonare NSZZ „S“, care l-au inclus pe Lech Wałęsa, alături de alţi opt membri. În cele din urmă, cinci dintre ei au fost eliberaţi. Ceilalţi trei au fost condamnaţi la doi-trei ani de închisoare. Dar comitetul şi-a continuat munca în fabrici şi în străinătate unde, în cele din urmă, a obţinut recunoaşterea Confederaţiei Internaţionale a Sindicatelor Libere. Peste Atlantic, preşedintele Ronald Reagan a ordonat ridicarea sancţiunilor economice împotriva Poloniei, în data de 19 februarie, menţionând că regimul a început să facă paşii necesari în vederea respectării drepturilor omului. Între timp, Vaticanul şi guvernul polonez au anunţat că papa Ioan Paul al II-lea va face o a treia vizită în ţara sa natală, între 8 şi 14 iunie 1987.

Anunţul a determinat convocarea unei întruniri de două zile între Stasi şi funcţionarii serviciilor de securitate poloneze, fiecare reprezentate de departamentele pe probleme religioase.[209] Partea poloneză, condusă de un general-maior, şi-a înştiinţat colegii în legătură cu starea Bisericii Catolice din Polonia. Din cele 38 de milioane de polonezi, 90% erau catolici,

(„numai“ 75% după datele guvernului). La acea vreme existau în Republica Populară Polonă 98 de episcopi catolici, din care 50% numiţi de papa Ioan Paul al II-lea, 22 000 de preoţi şi 50 000 de predicatori. Est-germanilor li s-a spus că, „iniţial, papa Ioan Paul al II-lea a dus o politică făţiş agresivă faţă de statele socialiste. Acum, schimbarea de atitudine a devenit evidentă, atâta timp cât papa susţine multe strategii de pace ale tovarăşului Gorbaciov. În ceea ce-l priveşte pe tovarăşul Gorbaciov, acesta a susţinut călătoria papei în America de Sud“. Mihail Gorbaciov, care a venit la putere după moartea lui Konstantin Cernenko, a fost ales Secretar General al Partidului Comunist Sovietic în martie 1985, devenind astfel conducătorul de facto al ţării. Atunci când au avut loc aceste consultări est-germano-polone, Gorbaciov introdusese deja politica de *glasnost*, „deschidere“, şi *perestroika*, „restructurare“, şi era pe cale să facă schimbări în demersurile de salvare a economiei ţării. În timp ce funcţionarii tradiţionalişti ai partidului descriau politica lui ca fiind prea radicală, în Occident a fost salutată ca fiind salvatoare. Nu mai este nevoie să spunem că nici conducerea poloneză, nici ultradoctrinara conducere est-germană nu au primit cu entuziasm această evoluţie.

Cu cât întâlnirea avansa, cu atât tovarăşii polonezi insistau asupra aşteptărilor pe care le avea regimul de la vizita papei:

1. Continuarea procesului de stabilizare a situaţiei politice;

2. Dobândirea unei stabilităţi politice şi a unor efecte împotriva boicotului politic şi economic al Republicii Populare Polone; consolidarea activităţilor şi a obiectivelor economice pentru a depăşi criza economică şi pentru a confirma credibilitatea Republicii Populare Polone;

3. Diminuarea activităţilor de propagandă împotriva Republicii Populare Polone a centrelor de diversiune politico-ideologică;

4. Influenţarea celor şase milioane de emigranţi polonezi în scopul îmbunătăţirii relaţiilor lor cu patria;

5. Disciplinarea preoţilor care sunt activi din punct de vedere politic împotriva Republicii Populare Polone.

În legătură cu vizita papei, agenţii poliţiei secrete poloneze le-au spus colegilor est-germani că „opoziţia intenţionează să folosească vizita pentru a se opune regimului prin distribuirea copiilor unor scrisori, a listelor cu „presupuşi“ deţinuţi, persoane supuse torturii şi alte defăimări. Vizita papei va fi folosită de opoziţie ca să-şi intensifice activităţile anticomuniste.“ Est-germanilor li s-a cerut să dea orice informaţie cu privire la planurile şi intenţiile grupurilor „inamice“, să interzică vizitele organizate din şi de-a lungul Germaniei spre Polonia, în timpul vizitei papei, şi să întărească securitatea frontierelor. În efortul evident de a evita agravarea nemulţumirilor populaţiei faţă de regimul comunist, guvernul a decis să nu facă arestări şi să încerce să-i ţină pe agitatori, „pentru moment“, la nivelul „pedepselor financiare“ şi a confiscării tiparniţelor şi maşinilor. **„Nu vor exista deţinuţi din motive religioase“** (sublinierea ne aparţine). Agenţii poliţiei secrete est-germane i-au informat pe omologii lor polonezi că activităţile preoţilor polonezi din Germania de Est au fost controlate, cerându-se să fie înregistraţi la guvern. Misiunile informatorilor, „IM“, în Polonia vor fi intensificate, şi ofiţerii angajaţi ai Stasi trebuie să fie în stare să monitorizeze atent misiunile. În ceea ce-i priveşte pe cei din urmă, est-germanii, se puteau baza pe experienţa căpătată în timpul vizitelor anterioare ale papei Ioan Paul al II-lea, când mai multe sute de „Spitzel“ („turnători“) est-germani (aşa cum erau numiţi, peiorativ, IM) au fost răspândiţi în toată ţara. În încheiere, cele două părţi au convenit că orice acţiune „suplimentară întreprinsă faţă de Vatican se va baza pe consultări cu serviciul înfrăţit de la Moscova“. În acest context, a devenit clar că spionii de la Vatican au fost neutralizaţi, descoperiţi sau că cei care au fost „transformaţi“, ca să-i alimenteze cu dezinformări pe ofiţerii de legătură din Est, au devenit inutili. În perioada anterioară, existau nenumărate rapoarte de spionaj de la Vatican, în special în ultimii ani, când papa Ioan Paul al II-lea îşi pregătea vizitele în ţări ostile bisericii. Cortina de Fier s-a lăsat peste spionii roşii.

Papa Ioan Paul al II-lea a sosit pe aeroportul din Varşovia în iunie 1987 şi a fost întâmpinat de capii bisericii şi de oficiali ai guvernului, precum şi de

obişnuita mulţime entuziastă de catolici polonezi. În aceeaşi zi, berlinezii din Est au fost martori la prima confruntare de proporţii dintre miliţia înarmată cu bastoane şi gaze lacrimogene şi câteva mii de tineri care voiau să asculte un concert rock, de cealaltă parte a zidului. Mulţi au fost răniţi sau arestaţi. Ca de obicei, autorităţile au păstrat secret numărul acestora. Fără îndoială, guvernul polonez a fost ţinut la curent de regimul est-german cu privire la situaţia tensionată, dar, de data aceasta, lipseau rapoartele spionilor care le furnizau înainte funcţionarilor indicii despre ce gândea Sfântul Părinte în legătură cu situaţia din Polonia. Acesta poate fi motivul pentru care generalul Wojciech Jaruzelski, care s-a întâlnit cu papa imediat după sosire, l-a avertizat pe Sfântul Părinte să nu pună la îndoială „bunăvoinţa conducătorilor socialişti ai statului nostru“. Cu alte cuvinte, să nu se folosească de prilejul vizitei pentru a stârni poporul, care, în anii de după legea marţială, fusese supus prin ample acţiuni de intimidare. Dar liniştea era una aparentă, şi opresorii ştiau că nu va dura mult până la o nouă izbucnire. Pentru a se evita demonstraţiile antiguvernamentale, Sfântul Părinte a fost înconjurat pe parcursul vizitei sale de o săptămână de zeci de miliţieni în uniformă şi de indivizi în civil, membri ai poliţiei secrete. La Lublin, un oraş situat la 80 de kilometri vest de frontieră, papa Ioan Paul al II-lea a ţinut o slujbă în care l-a dat ca exemplu, pentru preoţii proaspăt hirotonisiţi, pe părintele Jerzy Popiełuszko, ucis de poliţia secretă poloneză în 1984. A vorbit despre „confratele nostru, care s-a sacrificat până la moarte, tânărul părinte Popiełuszko“. Cei care ascultau slujba de afară, circa un milion de oameni, aşa cum a apreciat ulterior purtătorul de cuvânt al Vaticanului, Joaquin Navarro-Vals, au izbucnit în ropote de aplauze. Mai înainte, le spusese tinerilor preoţi că vocaţia lor „impune o datorie şi, astfel, eliberează. Trebuie să serviţi demnitatea omului, eliberarea lui“. După slujbă, suveranul pontif s-a adresat cadrelor didactice de la Universitatea Catolică din Lublin, unde a predat etica timp de douăzeci şi patru de ani, până a fost ales papă. „Este grăitor faptul că la Lublin a existat singura universitate liberă“ a spus el, din întregul bloc sovietic. Referindu-se la poziţia Poloniei în Europa, papa a spus că Lublinul „reflectă întregul proces

măreţ al întâlnirii dintre Est şi Vest. Nimeni nu-i poate scuti pe oamenii care locuiesc aici de răspunderea faţă de rezultatul final al acestui proces istoric, în acest loc al Europei şi în lume, în lumina acestei provocări dificile“. Papa a cuvântat în aula clădirii din secolul al XVIII-lea, iar vorbele sale răsunau în difuzoare, pentru cei trei mii de oameni, majoritatea studenţi, aflaţi în curtea interioară. Când a ieşit ca să se adreseze adunării, o pancartă a Solidarităţii s-a arătat pentru o clipă în mulţime. Câteva minute mai târziu, a apărut un afiş pe care scria „Drepturile omului, condiţii pentru pace“, dar a dispărut prea repede ca să dea cea mai mică şansă poliţiei secrete să-i prindă pe „vinovaţi“. În cursul aceleiaşi zile, papa a făcut o scurtă oprire la fostul lagăr nazist al morţii de la Majdanek, în apropiere de Lublin. Timp de şapte minute s-a rugat în tăcere lângă mormanul de cenuşă şi de oase ale victimelor lagărului. Apoi a vorbit cu o supravieţuitoare a lagărului, Wanda Ossowski. „Omul nu poate fi asupritorul omului“, i-a spus suveranul pontif femeii de şaptezeci şi cinci de ani. Aceasta, împreună cu alţi supravieţuitori, reprezentau adevărate „simboluri pentru generaţiile viitoare“.[210] Înainte de sosirea papei la fosta lui arhiepiscopie din Cracovia, între patru sute şi şase sute de poliţişti polonezi au apărut în zorii zilei la locuinţele a 40 de persoane, pe care le-au arestat şi le-au aruncat în închisoare. Aceştia erau suspectaţi că ar fi jucat un rol important într-o demonstraţie la care, după spusele martorilor, au participat trei mii de oameni, în timp ce purtătorul de cuvânt al guvernului, Jerzy Urban, a declarat nu au fost decâ două mii de manifestanţi şi că nu au fost făcute decât 22 de arestări la faţa locului, deşi martorii susţineau că a fost vorba de 56 de oameni. Revoltele din Cracovia au fost modeste în comparaţie cu cele care au avut loc în alte oraşe vizitate de papă. Încrezător în faptul că papa îşi va stăpâni atitudinea anticomunistă cel puţin în măsura în care o făcuse şi până atunci în timpul pelerinajului, generalul Jaruzelski i-a permis să viziteze oraşele cu şantiere navale Gdynia, Gdansk şi Szcecin, pe coasta Mării Baltice, unde s-a născut mişcarea sindicală Solidaritatea. În timpul vizitei anterioare, vizitarea acestor oraşe îi fusese interzisă. În Gdynia, trei sute de mii de oameni au aclamat cu înflăcărare când papa a declarat că „Solidaritatea este esenţială

în lupta pentru libertate“. Când şi-a încheiat alocuţiunea, mulţimea a scandat „Rămâi cu noi, rămâi cu noi“ şi mulţi schiţau „V“-ul victoriei, în timp ce alţii agitau steagurile roşu cu alb ale Solidarităţii, sfidând faptul că puteau fi arestaţi. Chiar menţionarea numelui Solidarităţii era un act ilegal, dar papa Ioan Paul al II-lea a folosit cuvântul cu înţelepciune, în aşa fel încât să nu-şi incite ascultătorii, dar să se ştie totuşi de partea cui era. La o slujbă în aer liber ţinută în Gdansk, papa a adresat un discurs mulţimii de peste un milion de credincioşi, spunându-le că „solidaritatea este un mod de viaţă… da, solidaritatea purifică lupta… o luptă pentru drepturile omului, pentru ca progresul lui să fie autentic… este o luptă pentru un mod de a trăi mai bine gândit“. Încurajat de aclamaţiile dezlănţuite ale oamenilor, suveranul pontif a continuat: „Aici, pe malul Mării Baltice, pronunţ şi cuvântul „Solidaritate“, deoarece este o parte esenţială a mesajului învăţăturilor sociale ale bisericii. În numele viitorului omenirii şi al umanităţii, cuvântul „solidaritate“ trebuie pronunţat. Cuvântul a fost rostit exact aici, într-un mod nou şi într-un context nou. Iar lumea nu poate uita asta.“ În cursul dimineţii, papa Ioan Paul al II-lea a avut o întâlnire de 40 de minute cu Lech Wałęsa, liderul Solidarităţii, care nu a dezvăluit ulterior subiectele tratate, spunând doar că „întâlnirea a fost extraordinară“. La slujba care a urmat, zece mii de susţinători ai Solidarităţii au purtat steaguri roşu cu alb, îndreptându-se spre monumentul ridicat în onoarea muncitorilor, în centrul oraşului Gdansk. După un marş de o oră, poliţia i-a oprit la un pod şi le-a cerut să se împrăştie. Când două mii dintre ei au îngenuncheat şi au început să se roage, trupele de jandarmi i-au atacat cu bâte şi bastoane. „Nu-l bate pe fratele tău, fii polonez“, strigau protestatarii. Dar poliţia a continuat să-i lovească.[211]

În timpul vizitei papei la mănăstirea Jasna Góra, unde Sfântul Părinte a adus un omagiu celei mai venerate icoane din Polonia, Madona Neagră, nu au existat incidente. Aproximativ o sută de mii de persoane şi-au manifestat bucuria alături de Sfântul Părinte şi au scandat „Rămâi cu noi!“ şi „Trăiască papa!“. Suveranul pontif s-a oprit pe treptele mănăstirii şi s-a întors către oameni. „Cât timp mă va lăsa Dumnezeu să trăiesc, voi fi aici cu mintea şi

cu sufletul“, a spus el. Şi a adăugat cu un zâmbet: „Abia am reuşit să ajung până aici şi deja îmi cereţi să mai rămân.“ După rugăciuni, Sfântul Părinte le-a spus fraţilor săi: „Pământul Poloniei are mare nevoie de speranţă. Mă rog ca toţi compatrioţii mei să poată nutri acea speranţă care să aducă victoria. Îmi doresc să-i chem aici pe toţi fraţii şi surorile mele care suferă, a căror sete de libertate nu este ostoită, care nu văd nici o cale de a descoperi adevărul.“[212] Ascultătorii au înţeles sensul cuvintelor papei şi au răspuns cu ropote de aplauze. Sensul nu le-a scăpat nici membrilor regimului. Părintele Jerzy Tomzinski, un purtător de cuvânt al Sfântului Scaun, a declarat pentru Associated Press că doi înalţi oficiali ai Partidului Comunist s-au întâlnit cu suveranul pontif exprimându-şi îngrijorarea faţă de susţinerea deschisă vizavi de sindicatul ilegal Solidaritatea. Oficialii, Kazimierz Barcikowski şi Stanisław Ciosek, i-au spus papei că sunt „îngrijoraţi de tonul discursurilor lui“, a afirmat părintele Tomzinski, adăugând că remarcile Sfântului Părinte, inclusiv laudele la adresa mişcării Solidaritatea, au fost „numai expresia învăţăturilor sociale ale bisericii“. Barcikowski era membru al Biroului Politic şi mâna dreaptă a generalului Jaruzelski, iar Ciosek fusese ministru al Muncii şi negociase cu Solidaritatea, cât timp sindicatul a funcţionat legal, în perioada 1980–1981.

În seara dinaintea plecării sale, duminică, 14 iunie, papa Ioan Paul al II-lea a dat o recepţie impresionantă la care au participat peste două mii de artişti şi de intelectuali, la biserica Sfânta Cruce din Varşovia. Mulţi erau membri ai Solidarităţii. „Vă oferim, Sfinte Părinte, inimile noastre care bat la unison“, a declarat Andrzej Łapicki, actor şi rector al Academiei de Teatru din oraş. În discursul său, papa a spus: „Munca este ameninţată atunci când libertatea omului nu este lăsată să funcţioneze corect.“ Afirmaţia a fost urmată de cinci minute de aplauze frenetice. Mulţimea a ridicat steagurile roşu cu alb ale Solidarităţii, pe care se putea citi: „Editorii din Varşovia sunt solidari în numele Adevărului şi al Speranţei“. În cursul aceleiaşi zile, liderul activiştilor împotriva regimului din Varşovia a trimis o scrisoare papei Ioan Paul al II-lea, semnată de douăsprezece mii de muncitori din fabrici, care cereau dreptul de a reface sindicatul liber, ce

fusese scos în afara legii în 1981. Înainte de plecarea la Roma, suveranul pontif s-a întâlnit cu peste 90 de episcopi polonezi cărora le-a spus că favoriza stabilirea unor relaţii diplomatice cu regimul comunist. „În cazul unei ţări catolice, Sfântul Scaun consideră că relaţiile cu statul sunt un lucru normal şi corect“, a spus el. Era pentru prima oară când papa aducea în discuţie subiectul relaţiilor publice dintre biserică şi stat, cu toate că nici adjuncţii papei, nici guvernul nu aveau să dezvăluie detalii cu privire la întâlnirea dintre papă şi generalul Jaruzelski. Într-un raport de cinci pagini, serviciul polonez de informaţii comunica tovarăşilor lor est-germani informaţii despre „probleme actuale“ în relaţiile dintre Vatican şi polonezi.[213] „Aşteptarea generală de a se realiza un acord în privinţa instituirii relaţiilor diplomatice în timpul celei de-a treia vizite a papei în Polonia nu a fost îndeplinită“, se arăta în raport. „Partidul şi guvernul au tras concluzia că stabilirea unor legături diplomatice cu Vaticanul va lua mult mai mult timp, din cauza pretenţiilor papei în privinţa acestor legături, pretenţii pe care papa le-a făcut cunoscute Episcopatului Polonez în data de 12 iunie 1987.“ În plus, regimul polonez a obiectat faţă de implicarea clerului polonez în tratarea acestei probleme, cel mai probabil pentru că aproape toţi capii Bisericii Polone erau anticomunişti declaraţi şi susţinători ai Solidarităţii. „După vizita papei, guvernul a abandonat toate discuţiile oficiale cu Vaticanul în legătură cu acest subiect, pentru că papa a avut îndrăzneala de a emite pretenţii care corespund practicii internaţionale total greşite şi care nu pot fi acceptate de Republica Populară Polonă. Vaticanul nu a aplicat astfel de măsuri faţă de nici un alt guvern. Deşi Vaticanul ştie că, din motive politice, Republica Populară Polonă este cu adevărat interesată de astfel de relaţii, totuşi, nu este pregătit să plătească orice preţ.“ Deşi raportul nu menţionează condiţiile specifice pe care papa le-a impus pentru stabilirea relaţiilor diplomatice, era clar că regimul polonez nu dorea înfiinţarea unei misiuni diplomatice cu drepturi depline a bisericii, cu toate privilegiile şi imunitatea care derivă de aici, pentru că „practica diplomatică a Sfântului Scaun dovedeşte în mod limpede faptul că relaţiile lui cu alte state nu au nimic în comun cu Biserica Catolică „naţională“. Era clar că

guvernul polonez se temea că o ambasadă a Vaticanului în Polonia ar putea exercita o mai mare influenţă asupra Episcopatului Polonez în opoziţia lui faţă de comunism şi o mai mare protec-ţie – de exemplu, un adăpost sigur – pentru preoţii urmăriţi de poliţia secretă pentru „acţiuni ilegale contra statului“, reale sau contrafăcute. De asemenea, într-o ţară predominant catolică, cum este Polonia, nunţiul apostolic devine automat decan al corpului diplomatic, indiferent de vechimea lui în ţara în care este acreditat. „O posibilitate ar fi acceptarea unui pronunţiu[214]“, spunea raportul, arătând că Vaticanul putea întreţine totuşi nişte cvasirelaţii diplomatice, neaprobând o ambasadă cu puteri depline, dar aprobând un adăpost sigur pentru cei persecu-taţi politic.

Restul raportului le sugera est-germanilor că guvernul polonez nu avea intenţia să facă nici o concesie Bisericii Catolice în cererea ei de a-şi asuma asistenţa socială în armată, spitale şi închisori, precum şi în activităţile de misionariat şi în cele caritabile, sau în asigurarea unei libertăţi mai mari pentru publicaţiile bisericii. Cu alte cuvinte, guvernul va menţine toate restricţiile pe care le-a impus bisericii după preluarea puterii de către comunişti, la sfârşitul anilor 1940. Intransigenţa regimului comunist nu a trecut neobservată de muncitorii din ţară. Nemulţumirea faţă de condiţiile de muncă a clocotit tot timpul, dar, în primăvara lui 1988, tulburările au izbucnit din nou în locul unde s-a născut Solidaritatea, şantierul naval Lenin din Gdansk. Chiar înainte de izbucnirea unor noi greve, Securitatea poloneză, SB, a mai avut o întâlnire cu omologii est-germani.[215] Avea să fie ultima înainte de revoltele anticomuniste din ţările lor şi din restul blocului estic, considerate de dimensiuni greu de stăpânit. În urma celor două zile de discuţii de la sfârşitul lui martie a rezultat o analiză asupra vizitei pe care papa a făcut-o cu un an înainte. Această analiză a fost trimisă conducerii Germaniei de Est. „Sub motivaţie religioasă, vizita a avut în primul rând un caracter politic îndreptat împotriva ideologiei comuniste şi a urmărit schimbarea condiţiilor socialismului în RPP. Dialogul cu RPP, aşa cum l-a practicat papa, a vizat în primul rând consolidarea poziţiei bisericii din Polonia şi atragerea poporului care a părăsit biserica.“ Astfel, guvernul

polonez a recunoscut că a eşuat în încercarea de a-l determina pe papă să se abţină de la politizarea poporului. Instalând dispozitive secrete de ascultare în locul unde Sfântul Părinte s-a întâlnit cu preoţi din conducere, SB a aflat că „papa polonez a cerut conducătorilor bisericii să pună la punct diferite organizaţii de asistenţă socială, cu scopul de a face din biserică un bastion al libertăţii, democraţiei şi dreptăţii“. În această privinţă, SB a adăugat că mitingurile poloneze nu se vor opri niciodată. Toţi ştiau că sfârşitul era aproape. În Polonia, cererile greviştilor au continuat din cauza salariilor şi a condiţiilor de muncă. Acum, muncitorii cereau vehement să se ridice interdicţia faţă de sindicatul Solidaritatea şi organizarea de alegeri libere. În şase luni, grevele s-au extins în toate centrele industriale din întreaga ţară, în timp ce liderii activişti, inclusiv Lech Wałęsa, se întâlneau cu funcţionarii guvernului solicitând tratative despre alegeri.

În această atmosferă de noi tensiuni şi-a început premierul britanic Margaret Thatcher, pe 2 noiembrie, vizita de o săptămână în Polonia. Nu era numai un gest de solidaritate cu poporul polonez, ci şi o acţiune de susţinere a eforturilor papei Ioan Paul al II-lea şi ale preşedintelui SUA, Ronald Reagan, în combaterea comunismului. Serviciile secrete ale „Doamnei de Fier“ operau în Polonia mână în mână cu CIA-ul. După ce a participat la un banchet dat de liderul Partidului Comunist, generalul Jaruzelski, unde şi-a proclamat susţinerea pentru „libertatea de exprimare, de asociere şi dreptul de a forma sindicate libere şi independente“, a făcut o emoţionantă vizită la mormântul părintelui Jerzy Popiełuszko. A doua zi, a vizitat oraşul Gdansk, unde peste zece mii de muncitori s-au adunat să protesteze faţă de închiderea – anunţată numai cu trei zile înainte – a şantierelor navale Lenin, unde s-a născut mişcarea Solidaritatea. În mod surprinzător, din cauza noii revolte, Thatcher a fost primul lider occidental căruia i s-a permis să viziteze oraşul asediat de pe coasta Mării Baltice. Deşi pierderile suferite necesitau subvenţii de peste 18 milioane dolari, măsura avea evident intenţia de a distruge Solidaritatea prin dispersarea muncitorilor care să lucreze în alte părţi. Doamna Thatcher era pregătită pentru eventuale critici vizavi de încercarea ei de a controla sindicatele din

Marea Britanie. Cu toate acestea, în loc de critici, jurnalistul Tomasz Pompowski mi-a spus că muncitorii şi mulţi intelectuali s-au dovedit conştienţi de faptul că atribuţiile de prim-ministru i-au fost acordate prin alegeri libere, democratice, şi nu de către dictatori.[216] Cazul a rămas deschis, dar dificultăţile financiare au continuat. În timp ce mii de oameni scandau „Solidarność, Solidarność“, doamna Thatcher se întâlnea cu Lech Wałęsa şi cu alţi lideri ai Solidarităţii, în prezbiteriul de la Sfânta Brigita. Acolo, şi-a reiterat sprijinul pentru libertate, în special pentru organizarea de alegeri democratice. Jurnalistul polonez Pompowski a descris vizita premierului britanic ca pe „o minunată încurajare morală“.

Între timp, a devenit evident faptul că generalul Jaruzelski şi acoliţii lui nu mai puteau conta pe Moscova ca să-şi reînnoiască tacticile de intimidare. Mihail Gorbaciov, care a devenit conducătorul Uniunii Sovietice în 1985, se străduia să capete acceptul grupului fanaticilor pentru politica lui de *glasnost,* deschiderea spre o mai mare libertate a poporului, şi *perestroika,* restructurarea economiei, care era într-o situaţie disperată. Războiul Moscovei în Afghanistan nu ducea nicăieri şi s-a ordonat retragerea (ultima unitate sovietică s-a retras pe 15 februarie 1989, la zece ani după ce Leonid Brejnev a ordonat invazia). Dar mult mai important a fost faptul că Gorbaciov i-a încurajat pe cei dornici de libertate din blocul sovietic când a renunţat la Doctrina Brejnev, care impunea intervenţia în forţă de către Uniunea Sovietică, în cazul în care orice ţară membră a Pactului de la Varşovia încerca să renunţe la comunism.

După dezbateri aprinse cu numeroşi colegi de cabinet, generalul Czesław Kiszcak, ministrul de Interne care răspundea de poliţia secretă, s-a întâlnit cu Lech Wałęsa, pe 31 august. Faptul că generalul a acceptat să poarte tratative pe tema viitorului politic al Poloniei a devenit un eveniment istoric. În decembrie, Partidul Comunist s-a adunat în şedinţă plenară, dar numai după ce Jaruzelski a ameninţat ferm facţiunea dură cu demisia lui şi a majorităţii miniştrilor. Discuţiile de la aşa-zisa masă rotundă au început în februarie 1989 şi s-au încheiat în aprilie, după 94 de şedinţe, cu înţelegerea ca puterea politică să revină unui corp legislativ bicameral, cu un preşedinte

care să fie şef executiv al naţiunii. Sindicatul Solidaritatea a intrat din nou în legalitate, dar, mai important, s-au decretat alegeri libere şi democratice. La alegerile din iunie, Solidaritatea a câştigat 99 din cele 100 de locuri în Senat şi 35% din cele 460 de locuri în Parlament. Tadeusz Mazowiecki a devenit cel dintâi premier democratic. Lech Wałęsa a fost ales preşedinte cu o victorie covârşitoare. Din acest moment, nimic nu mai putea opri prăbuşirea comunismului în Europa de Est. Faptul a fost întărit de către preşedintele sovietic Gorbaciov, care a spus în Consiliul Europei de la Strasbourg, pe 5 iulie, că armata sovietică nu va fi folosită pentru „represiuni interne“, aşa cum s-a întâmplat în timpul reprimării revoltelor antiguvernamentale din Germania de Est. Existenţa lui *Herr* Honecker nu mai era garantată. După Polonia, moartea comunismului est-german a fost cea mai spectaculoasă. Pe 13 august, la a 28-a aniversare de la construirea Zidului Berlinului, Honecker a declarat cu aroganţă că regimul lui nu are nevoie de reformă şi că „zidul va rămâne acolo încă cincizeci sau poate o sută de ani dacă motivele pentru care a fost ridicat nu sunt eliminate“. Reacţia poporului la aceste cuvinte a fost ca un bulgăre de zăpadă care se rostogoleşte pe o pantă abruptă, stârnind o avalanşă de neoprit. Trei săptămâni mai târziu, într-o zi de luni, o mie de oameni s-au adunat la biserica Nikolai din oraşul Leipzig. După ce s-au rugat pentru pace, au început să scandeze lozinci, cerând ridicarea restricţiilor de călătorie spre Occident. Acest fapt a fost un impuls pentru „Montags Demonstrationen“ la care, de la o săptămână la alta, s-au alăturat zeci de mii de oameni. Cererile lor au fost ignorate, determinând mii de est-germani, bărbaţi, femei şi copii să plece în Cehoslovacia şi să caute refugiu la ambasada vest-germană din Praga. În timp ce poliţia cehă încerca să ţină mulţimea la distanţă de clădire, presiunea a fost atât de mare, încât refugiaţii au spart apărarea şi au escaladat zidul. În mai puţin de o săptămână, aproximativ patru mii de oameni s-au instalat în grădina ambasadei. La sfârşitul lui septembrie, au fost urcaţi în trenuri speciale spre Germania de Vest, care avea graniţă comună cu Cehoslovacia. Refugiaţii au continuat să vină. În câteva zile, aproximativ opt mii de oameni s-au instalat pe peluzele ambasadei.

Honecker, sub presiunea cehilor şi a autorităţilor Germaniei de Vest, precum şi a demonstranţilor din întreaga Germanie de Est, a autorizat încă două trenuri speciale. Autorităţile est-germane au cerut ca trenurile, în loc să meargă direct spre Germania de Vest, să facă un ocol prin Germania de Est. Încă o decizie care probabil că a ridicat întrebări în legătură cu lipsa de discernământ a autorităţilor. Când trenurile au trecut prin oraşul Dresda, a izbucnit o luptă crâncenă între oamenii care au vrut să sară în tren din mers şi „agenţii Securităţii“. Au fost împinşi cu miile între şine de agenţii care îşi agitau aşa-numitele Stahlruten, bastoane făcute din arcuri de oţel, cu vârfuri de plumb. Au fost mulţi răniţi şi sute de oameni au fost înghesuiţi în camioane şi trimişi în lagăre. Şi dacă tot a venit vorba, aceste bastoane au fost prima oară folosite de comunişti în luptele lor de stradă cu Cămăşile Verzi naziste şi trupele SS, în anii 1920 şi 1930. La scurt timp după ce trenurile au ajuns în Occident, guvernul maghiar a deschis graniţa cu Austria, permiţând unui număr de cincisprezece mii de est-germani să ajungă în libertate. Acesta a fost începutul sfârşitului pentru regimul comunist maghiar.

În timp ce regimurile comuniste erau pe cale să devină amintire, tovarăşul Honecker insista să sărbătorească cu pompă cea de-a 40-a aniversare a RDG, pe 7 octombrie, printr-o uriaşă paradă a Armatei Poporului. Infanteriştii au trecut în pas de defilare prin faţa demnitarilor, printre care se afla şi liderul sovietic Gorbaciov, oaspete de onoare. Între timp, se întâlnise de trei ori cu preşedintele Ronald Reagan. În timp ce parada era în plină desfăşurare, zona a fost înconjurată de poliţie, care avea rolul să împiedice zecile de mii de berlinezi să ia cu asalt locul paradei. Mai devreme, în timpul zilei, cetăţenii batjocoriţi au asediat clădirea Consiliului de Stat. Când şeful poliţiei secrete, Erich Mielke, a ajuns la faţa locului, a fost salutat de un general, pe care nici nu l-a băgat în seamă, şi a ordonat poliţiei: „Loviţi-i pe porcii ăştia până se potolesc.“[217] Ordinul a fost ignorat. La venirea lui Gorbaciov, mii de demonstranţi au fluturat din mâini şi au strigat: „Gorby, salvează-ne!“ Oamenii ştiau că „liderul“ lor nu era de acord cu politica de *glasnost* şi *perestroika* a lui Gorbaciov şi că a interzis

vânzarea publicaţiilor sovietice ca fiind subversive.[218] Înăuntru, Honecker s-a adresat oaspeţilor, lăudând virtuţile RDG, care era „un dig împotriva neonazismului şi a şovinismului şi că RDG nu poate fi smulsă din legătura ei strânsă cu Pactul de la Varşovia“. Având în vedere agitaţia de pe străzile ţării lui şi din ţările comuniste din jur, existau motive destul de serioase ca să i se pună la îndoială sănătatea mintală. După discurs, Gorbaciov i-a spus lui Honecker că trebuie să instituie neapărat reforme. Honecker a respins sfatul cu aroganţă, ceea ce l-a făcut pe liderul sovietic să spună: „Viaţa îi va pedepsi pe cei care ajung prea târziu.“[219] Unsprezece zile mai târziu, Honecker era obligat să demisioneze. Biroul Politic a supravieţuit până la 8 noiembrie. A doua zi, Zidul Berlinului a căzut, şi o euforie fără precedent i-a cuprins pe berlinezii din Est. În timp, mulţimile de oameni treceau prin fostele puncte de control, berlinezii din Vest îi primeau cu urale şi lacrimi în ochi. La mai puţin de un an, Germania de Est a părăsit Pactul de la Varşovia şi, după înfrângerea comuniştilor, ţara s-a unificat. Ceilalţi sateliţi ai Moscovei s-au prăbuşit rapid, unii după alţii. Cu toate acestea, Gorbaciov era decis să păstreze comunismul la putere în Uniunea Sovietică, deşi, prin politica de *glasnost* şi *perestroika*, prin restructurări economice şi prin deschidere, i-a dat o „faţă mai blândă şi mai umană“.

În drumul spre Malta, pentru primul lui summit cu preşedintele SUA, George H.W. Bush, din 3 decembrie, liderul sovietic s-a oprit la Roma pentru o întâlnire cu papa Ioan Paul al II-lea. A fost prima întâlnire a papei cu un lider sovietic. Cei doi au stat de vorbă o oră, în primele zece minute fiind singuri. La acea vreme, Sovietul Suprem încă nu abrogase legea inumană a lui Stalin de represiune religioasă, iniţiată în 1924, ceea ce Sfântul Părinte ceruse în mod expres într-o scrisoare din 1988, adresată lui Gorbaciov, pe care i-o înmânase cardinalul Casaroli când vizitase Moscova ca şef al unei delegaţii a Vaticanului. Această întâlnire istorică a fost prima pentru care KGB-ul nu i-a înaintat lui Gorbaciov un raport trimis de spionul de la Vatican cu privire la opiniile papei.

Într-o declaraţie dată după întâlnire, papa a spus că vizita preşedintelui sovietic „ne permite să privim cu mai multă încredere spre viitorul

comunităţilor de credincioşi din Uniunea Sovietică“. Deşi Sfântul Părinte nu a fost niciodată lipsit de încredere, cu siguranţă a devenit şi mai încrezător după ce un sondaj făcut cu un an înainte arăta că 40% din cei 286 717 000 de cetăţeni sovietici cred în Dumnezeu.[220] Papa a continuat: „Evenimentele din deceniile trecute şi procesele dureroase la care au fost supuşi mulţi cetăţeni din cauza credinţei lor sunt bine cunoscute. Evoluţia recentă şi noile perspective care ni s-au deschis ne fac să sperăm că situaţia se va schimba, datorită faptului că guvernul dumneavoastră şi-a afirmat în repetate rânduri decizia de a continua reînnoirea legislaţiei interne, în scopul de a aduce în deplină armonie angajamentul solemn la care lumea sovietică a subscris. Domnule preşedinte, întâlnirea noastră de astăzi va avea un puternic impact asupra opiniei publice mondiale. Nu numai că este ceva nou şi neobişnuit, dar va fi interpretată şi ca având o importanţă deosebită: un semn că, treptat, vremurile s-au schimbat… un semn încărcat de promisiuni.“ Gorbaciov a răspuns că intenţiile şi preocupările lui au fost „corect apreciate“, şi tot aşa asigurarea că „problemele existente în prezent în ţara noastră, inclusiv divergenţele dintre stat şi diferitele biserici, sunt rezolvate **în spiritul democraţiei şi umanismului în cadrul efortului perestroikăi**“ (sublinierea ne aparţine). Şi a adăugat: „Respectul pentru identitatea naţională, statală, spirituală şi culturală a poporului este o condiţie indispensabilă pentru un mediu internaţional echilibrat, de care Europa şi lumea au acum nevoie, ca să depăşească momentul istoric de cotitură şi să intre într-o nouă epocă a păcii. De pe această poziţie am pornit, iniţiind dialogul cu Sfântul Scaun – dialog care acum a fost consfinţit de această întâlnire la nivel înalt.“ După întâlnire, papa a invitat-o pe doamna Gorbaciov să li se alăture. Liderul sovietic, născut într-o familie de ţărani credincioşi din Stavropol, i-a făcut gazdei sale un compliment care probabil că i-a zguduit pe tovarăşii săi comunişti până în străfunduri. „Raisa, te prezint Sanctităţii Sale, papa Ioan Paul al II-lea, care este cea mai mare autoritate morală pe pământ, pe lângă faptul că este slav, la fel ca noi.“ Într-adevăr, era un compliment uimitor din partea unui om care fusese cândva unul dintre semnatarii ordinului dat KGB-ului, în care se cerea ca

papa să fie eliminat fizic, „dacă este necesar“. Epifanie. Thomas P. Melady, americanul care a fost ambasador pe lângă Sfântul Scaun din 1989 până în 1993, i-a reamintit cardinalului Casaroli de povestea întâlnirii lui cu Gorbaciov din 1987.[221] „În timp ce se plimbau amândoi în jurul Kremlinului, Gorbaciov i-a spus că mama lui fusese diaconeasă în Biserica Ortodoxă Rusă şi că îl botezase“, a povestit ambasadorul Melady. „Mi-a spus că mama lui avea portretele liderilor comunişti agăţate pe perete în casa familiei şi, când rămâneau numai ei doi, dădea jos un portret sub care ascundea o icoană, lua pictura sfântă şi îl binecuvânta.“ Revelaţia nu era cunoscută de Departamentul de Stat sau de CIA, aşa că ambasadorului i s-a cerut să ofere detalii despre discuţia dintre papă şi liderul sovietic „pentru că administraţia Bush nu era încă sigură dacă putea să-i acorde toată încrederea lui Gorbaciov“.

Înainte de despărţire, papa a amintit de întâlnirea lui Gorbaciov cu preşedintele american. „Mâine vă veţi întâlni cu preşedintele Statelor Unite ale Americii, domnul George Bush. În ceea ce mă priveşte, exprim cele mai cordiale urări de bine şi mă rog ca viitoarele discuţii să ducă la o nouă înţelegere, una bazată pe o atentă ascultare a nevoilor şi aspiraţiilor popoarelor.“ Întrucât contactele apropiate ale papei cu Casa Albă au continuat şi după plecarea preşedintelui Reagan, ambasadorul Melady l-a informat că a fost inclus pe agenda preşedintelui Bush la întâlnirea de la Malta. Cei doi lideri au semnat un tratat pentru reducerea armamentului special, convenind să lucreze la adoptarea unui tratat care să se ocupe de armele nucleare cu rază lungă de acţiune şi să declare Războiul Rece încheiat. Şi, după un an, după o lovitură de stat nereuşită dată de linia dură a partidului sub presiunea naţionaliştilor, tulburări de stradă şi revolte în republicile sovietice, Gorbaciov a demisionat din funcţia de conducător al Partidului Comunist, pe 24 august 1991. Duşmanul lui, Boris Elţîn, a devenit preşedinteleui Republicii Ruse. Pe 17 decembrie, cei doi au convenit destrămarea Uniunii Sovietice. În ziua de Crăciun, Gorbaciov a demisionat din funcţia de preşedinte. La 1 ianuarie 1992, Uniunea Sovietică a devenit istorie. Întregul bloc comunist din Europa de Est, cu o populaţie

de peste 409 milioane de oameni, era acum gata să se alăture lumii libere. Spionii comunişti ai Vaticanului au fost daţi uitării.

„Încercarea de a construi o lume fără Dumnezeu s-a dovedit a fi o iluzie.“

Papa Ioan Paul al II-lea
Praga, 21 aprilie 1990

189 *Vezi* capitolul 6
190 Traducerea MfS, XX / VK / 5085 / 85, a raportului secret al KGB-ului. BSTU nr. 000240-247. Acest document nu mi-a parvenit până în noiembrie 2007.
191 *Vezi* capitolul 7. Antonov, în vârstă de cincizeci şi nouă de ani, a fost găsit mort în apartamentul lui din Sofia, în august 2007. De la întoarcerea din Italia, în 1986, a suferit de diverse afecţiuni fizice şi mintale şi a dus o viaţă solitară.
192 Evaluare Stasi din 1984. Pagina de gardă lipseşte. BSTU nr. 000002-31
193 Copie Stasi a raportului KGB nr. 9026 / 84, clasificat ca strict secret şi provenind de la serviciile maghiare de informaţii. BSTU nr. 000158-9
194 Traducere Stasi a rapoartelor serviciilor de informaţii KGB / maghiare, clasificate ca strict secrete. Nr. 9221 / 84 şi 9227 / 84, datate 9 şi 14 martie 1984. BSTU nr. 000186-87 şi 000188-89
195 Raport KGB către Stasi, strict secret, nr. 9476 / 84, datat 5 mai 1984. BSTU nr. 000222
196 *Vezi* capitolul 8
197 Dintre persecutaţi figura cea mai marcantă a fost cardinalul József Mindszenty care, în 1948, a fost supus unui proces fictiv şi condamnat la închisoare pe viaţă. În timpul represiunii sângeroase din 1956, noul premier Imre Nagy a ordonat eliberarea prelatului. Când a fost trimisă Armata Sovietică să înăbuşe revolta, Mindszenty a primit azil politic la ambasada SUA din Budapesta, până în 1971, când, printr-un acord cu guvernul, i s-a permis să părăsească ţara. A murit la Viena în 1975.
198 Traducere Stasi nr. 9604 / 84 datată 21 iunie 1984, a unui raport strict secret al KGB-ului. BSTU nr. 000226
199 Raport Stasi nr. 9174 / 84 al Departamentului X. BSTU nr. 000185
200 Pseudonim
201 Raport strict secret al Zentrale Auswertung und Informationsgruppe 172 / 85, datat 17 februarie 1985. BSTU nr. 000001-4
202 Scrisoare a lui Klaus Gysi, secretar de stat pentru Afacerile Bisericii, către Erich Honecker, secretarul general al Partidului Comunist şi preşedintele Consiliului de Stat, datată 15 ianuarie 1985. BSTU nr. 000007
203 Raport Stasi, datat 19 aprilie 1985. BSTU nr. 000029-30
204 John O. Koehler, *Stasi: The Untold Story of the East German Police*, Westview Press, Boulder CO, 1999
205 Sondaj al Secretariatului de Stat pentru Problemele Bisericii, datat 6 mai 1985. BSTU nr. 000019-25
206 Plan für die Zusammenarbeit zwischen HA XX des MfS der DDR und der V. HA des KfS (KGB) der Sowjetrepubliken für den Zeitraum 1986–1990. Copie BSTU AR 8. Notă: HA XX care se ocupa

cu organizaţiile guvernamentale, religioase şi culturale, numit şi Direcţia a V-a a KGB-ului.
207 Document al Zentrale Auswertungs und Informationsgruppe, MfS, nr. Z 3527, 326 / 86, datat 11 iulie 1986. BSTU nr. 000001-4
208 Papa Ioan Paul al II-lea n-a căpătat niciodată permisiunea Uniunii Sovietice şi, nici mai târziu, pe cea a Federaţiei Ruse. Nu a putut vizita statele baltice – Lituania, Letonia şi Estonia – până în 1993, la doi ani după prăbuşirea Uniunii Sovietice, când statele şi-au recăpătat independenţa. Vizita, la fel de triumfătoare cum a fost şi pelerinajul lui din Polonia, a fost întâmpinată cu aceeaşi bucurie ca şi eliberarea, după cincizeci de ani, de sub dominaţia sovietică.
209 Raport Stasi: Consultări cu serviciile poloneze de securitate din 15 / 16 aprilie 1987, în Varşovia, datat 21 aprilie 1987. BSTU nr. 000001-7
210 *Ibid*.
211 *Ibid.*
212 *Ibid.*
213 Raport al MfS Zentrale Auswertung-Informations Gruppe 13627, din 2 octombrie 1987. BSTU nr. 000031-35
214 Legat papal cu rang de ambasador, dar care nu este decan al corpului diplomatic.
215 Direcţia MfS pentru Probleme Religioase XX / 4. „Consultări în Varşovia, 29-31 martie 1988“, la care au luat parte generalul-maior Paul Kienberg şi colonelul Joachim Wiegand, alături de oficiali ai serviciilor de securitate poloneze. BSTU nr. 000150-56
216 Şantierul naval nu a fost închis, dar pierderile au continuat să fie grave şi, în 2007, a fost vândut firmei ucrainiene Donbuss.
217 John O. Koehler, *Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police*, Westview Press, Boulder, Co., 1999
218 Ibid.
219 *Ibid.*
220 *Time*, 13 aprilie 1998
221 Interviu cu ambasadorul Melady, 16 octombrie 2006

Epilog

În dimineaţa zilei de 7 ianuarie 2007, sute de credincioşi catolici au înfruntat rafalele de ploaie în faţa catedralei Sfântul Ioan, din secolul al XIV-lea, situată în centrul vechi al Varşoviei. În interiorul bisericii aglomerate, la ora 11 avea să fie celebrată liturghia de către recent numitul arhiepiscop metropolitan Stanisław Wiełgus, înlocuitorul primatului polonez care se retrăsese, cardinalul Józef Glemp. Dar departe de a fi prilej de bucurie, evenimentul a fost încă un pumnal înfipt în inimile catolicilor polonezi. Flancat de cardinalul Glemp, arhiepiscopul Wiełgus a anunţat cu mare solemnitate, ştergându-şi o lacrimă din colţul ochiului: „După o îndelungă gândire şi o evaluare temeinică a situaţiei personale, mi-am pus slujba în mâinile Sfântului Părinte.“ Cuvintele lui au stârnit în rândul celor din interiorul catedralei o reacţie zgomotoasă. Preşedintele polonez Lech Kaczyński[222] a aplaudat plin de entuziasm, apoi s-a oprit brusc, ca şi cum s-ar fi temut că a nesocotit atmosfera solemnă a bisericii. Pentru sutele de oameni adunaţi afară părea că ploaia era asemenea lacrimilor căzute din ceruri. Mulţimea striga „Nu, nu!“ şi „Rămâi cu noi“. Păcătuise arhiepiscopul atât de grav încât trebuia să plece? Da. Fusese informator al comuniştilor, îşi spionase poporul, biserica. Nu se poate imagina o lovitură mai grea dată celei mai venerate instituţii religioase din Polonia, care luptase vitejeşte pentru libertatea oamenilor, stătuse pavăză ţării împotriva comunismului.

Pe 6 decembrie 2006, Vaticanul a anunţat că papa Benedict al XVI-lea l-a ales pe fiul unor agricultori săraci din estul Poloniei, arhiepiscopul Wiełgus, în vârstă de şaizeci şi şapte de ani, să-l înlocuiască pe cardinalul Glemp. În câteva zile, ziarul conservator *Gazeta Polska* a publicat o bombă

de presă care a făcut istorie. Arhiepiscopul, scria ziarul, a fost ani de zile informator pentru Służba Bezpieczeństwa (SB), poliţia secretă a ţării, timp de mai bine de două decenii. Arhiepiscopul Wiełgus a negat imediat acuzaţia. A spus că, la fel ca mulţi clerici polonezi, şi el a fost abordat de SB, dar că niciodată nu a divulgat informaţii care „să afecteze pe cineva“. A fost citat de ziarul de stânga *Gazeta Wyborcza*, reafirmând că „se temea foarte tare de publicarea dosarelor“, adăugând: „Jurnaliştii au demarat această campanie media ca să-mi ştirbească reputaţia şi să mă distrugă.“ A declarat că este de acord ca Vaticanul să vadă dosarele poliţiei secrete despre o persoană, dosare care pot fi publicate numai la cincizeci de ani după moartea acesteia. „În caz contrar, se vor crea îngrijorare, derută şi temeri.“ A mai spus ziarului că „a dezvăluit totul“ papei Benedict al XVI-lea despre contactele lui cu poliţia secretă. Când a devenit rector al Universităţii Catolice, a mărturisit el ziarului, a fost „vizitat din când în când de nişte domni“. A recunoscut că ar fi trebuit să pună capăt acestei situaţii de la început. „Dar la vremea aceea m-am gândit că nu voi mai putea călători în străinătate. A fost o naivitate pe care o regret şi astăzi.“ Papa Ioan Paul al II-lea l-a numit pe Wiełgus la conducerea diocezei din Płock, un orăşel de lângă Varşovia.

Serviciul Catolic de Ştiri a pus în circulaţie o declaraţie emisă de biroul de presă al Vaticanului, în care spunea că Sfântul Scaun „a luat în considerare toate împrejurările vieţii lui, inclusiv cele referitoare la trecut“. Asta însemna, spunea declaraţia, că „Sfântul Părinte a avut deplină încredere în Excelenţa Sa, monseniorul Stanisław Wiełgus, şi, pe deplin conştient, i-a încredinţat misiunea de arhiepiscop al Varşoviei“. La fel ca Vaticanul, şi capii bisericii poloneze l-au apărat pe noul arhiepiscop în funcţie.

Arhiepiscopul Wiełgus era, evident, foarte încrezător în faptul că documentele incriminatorii nu vor ieşi la lumină. Se baza pe asigurările date oficialilor bisericii, cu mulţi ani în urmă, de către generalul Czesław Kiszcak, ministrul de Interne, că toate dosarele clerului fuseseră distruse. Generalul a subestimat eficienţa agenţilor săi, care au stocat dosarele pe

microfilme, descoperite mai târziu de cercetătorii de la Institutul Memoriei Naţionale. Incredibil, dar aceeaşi greşeală a făcut-o şi generalul Markus Wolf, responsabilul cu spionajul est-german din cadrul Stasi. La discuţiile de la masa rotundă întrunită pentru dizolvarea Stasi, în 1990, Wolf a declarat vesel în faţa disidenţilor anticomunişti şi a politicienilor că toate dosarele HVA fuseseră tocate. Un an mai târziu, Armata Germaniei de Vest a preluat o bază a fostei armate a Germaniei de Est de lângă Berlin şi a găsit casetele cu microfilme stocate într-un buncăr. Microfilmele reprezentau duplicatele dosarelor complete ale HVA despre agenţii ei, printre care şi dosarul unui călugăr catolic şi cel al unui reporter al Agenţiei Catolice de Ştiri, despre a căror implicare se vorbeşte în capitolul 9. Generalul Kiszczak a refuzat să comenteze, la fel şi Markus Wolf, care a decedat în anul 2006. Negările lui Wiełgus n-au ţinut prea mult. Vineri, 5 ianuarie, cu trei zile înainte de ceremonia de iniţiere programată, Wiełgus s-a întâlnit cu capii bisericii, informaţi de două comisii independente, care au prezentat 68 de pagini de documente dovedind complicitatea arhiepiscopului. Contactele lui au început la sfârşitul anilor 1960, pe când studia la Universitatea Catolică din Lublin. A fost hirotonisit în 1962, la douăzeci şi trei de ani, şi, când a fost recrutat de SB, la început s-a ocupat de starea de spirit a studenţilor. Iniţial, a furnizat rapoarte despre studenţi. În 1969 a început să studieze istoria religiei şi filosofia la Lublin. A devenit expert în grafologie medievală şi asistent ştiinţific. Patru ani mai târziu, tânărul preot a primit o bursă de la prestigioasa fundaţie Alexander von Humboldt, ca să studieze la Universitatea din München. Acesta a fost momentul când şi-a început colaborarea mai serioasă cu poliţia secretă. Ca să primească un paşaport şi permisiunea de a părăsi Polonia, i s-a pus condiţia să semneze angajamentul de a deveni spion SB. Între 1973–1975 şi apoi din nou în 1978, Wiełgus a urmat universitatea bavareză unde l-a cunoscut pe profesorul Josef Ratzinger, care avea să devină papa Benedict al XVI-lea. SB a considerat contactul atât de fructuos, încât, în 1973, Wiełgus a fost definitiv recrutat ca informator şi a acceptat un acord de cooperare pe care l-a semnat cu numele de cod „Grey“. După câţiva ani a căpătat un alt pseudonim, „Adam

Wysocki“. La întâlnirea cu oficialii bisericii, i s-a înmânat documentul de numire din partea papei Benedict al XVI-lea, dar i s-a comunicat că decizia de a refuza onoarea îi revine. În acel moment, ceremonia de duminică fusese deja anunţată. Oricum, cu o oră înainte de începerea ceremoniei, papa îl anunţase pe cardinalul Glemp de faptul că numirea fusese revocată şi că, pentru moment, trebuia să-şi continue activitatea de prelat.

Nu trebuia să fii clarvăzător ca să înţelegi că Sfântul Scaun se găsea într-o poziţie îngrozitor de stânjenitoare, mai ales de când devenise limpede că aşa-zisul conservator Wiełgus nu fusese deloc sincer în dezvăluiri când fusese chestionat de papa Benedict al XVI-lea. La o zi după demisia fostului preot-spion, un editorial din ziarul *Rzeczpospolita* spunea: „Biserica poloneză nu poate face faţă problemei cu arhiepiscopul Wiełgus – în loc să-i condamne trădarea, unii episcopi, preoţi catolici şi comentatori i-au denigrat pe cei care au avut curajul să dezvăluie adevărul incomod.“ Fără îndoială, ziarul se referea la afirmaţia cardinalului Glemp: „Nevoia reală nu constă în schimbarea structurilor bisericii, ci în schimbarea structurilor statului nostru, care trebuie să se elibereze de sub presiunea mass-media.“ Mai devreme, conform unei informaţii oferite de presă, ziarul *Gazeta Wyborcza* a trimis Sfântului Scaun o traducere a dosarului SB al arhiepiscopului. Ziarul susţinea că preşedintele Kaczyński a purtat „tratative secrete“ cu Vaticanul şi că a vorbit direct cu papa, pe care l-a descris ca fiind „extrem de furios“. Cu toate acestea, purtătorul de cuvânt al Vaticanului, Federico Lombardi, a evaluat demisia lui Wiełgus ca „oportună“, deoarece autoritatea lui a fost „grav compromisă“. A adăugat că Biserica Catolică din Polonia a trecut printr-un „moment de mare suferinţă“. Apoi Sfântul Scaun a reconsiderat comentariile anterioare despre demisia arhiepiscopului şi acuzele care decurgeau de aici. Potrivit postului Radio Vatican şi Agenţiei Catolice de Informaţii din Polonia, ziarul i-a trimis lui Wiełgus o scrisoare, pe 12 februarie, în care papa îl asigura de „apropiere spirituală şi de înţelegere frăţească“. Sfântul Părinte şi-a exprimat, de asemenea, „speranţa“ ca arhiepiscopul „să-şi reia activitatea în slujba lui Hristos, într-un mod care poate că va fi spre binele iubitei biserici

din Polonia“. La o zi după demisie, Wiełgus îi trimitea o scrisoare papei Benedict, care îl determina pe Sfântul Părinte să-şi exprime mulţumirile pentru „încrederea cu care Excelenţa Voastră şi-a deschis inima în faţa mea“, ceea ce, evident, însemna dacă nu o iertare imediată, măcar una posibilă.

Demascarea arhiepiscopului a fost urmată de un şir de dezvăluiri dureroase care au şocat profund o naţiune atât de greu încercată timp de aproape şaptezeci de ani. Pe 8 ianuarie, părintele Janusz Bielański, decanul celebrei catedrale Wawel din Cracovia, a demisionat după ce a fost demascat ca fiind colaborator al poliţiei secrete. Părintele a fost un apropiat al cardinalului Stanisław Dziwisz, arhiepiscop de Cracovia, şi, timp de douăzeci şi şase de ani, asistent personal al papei Ioan Paul al II-lea. Două săptămâni mai târziu, un alt preot al arhiepiscopiei cardinalului Dziwisz, Miecyszysław Łukaszcyk, şi-a înaintat demisia care, la fel ca în cazul lui Bielański, a fost acceptată fără comentarii. Părintele Lukaszcyk a fost decan al parohiei Sfânta Ecaterina din Nowy Targ, un orăşel de la poalele munţilor Tatra. Presupusa lui greşeală a fost raportată pentru prima oară în iunie 2006, de către Jerzy Jurecki, în ziarul *Tygodnik Podhalański*, iar cazul Wiełgus a fost din nou adus în prim-plan. La fel ca şi Wiełgus înaintea lui, părintele Lukaszcyk a negat colaborarea cu SB, cu toate că a admis că a avut contacte cu ofiţerii ei, iar documentele găsite arătau că primise numele de cod „Turysta“. Reporterul Jurecki a scris că, deşi a încercat „să scape din încercuirea poliţiei“, totuşi, părintele Lukaszcyk „a acceptat pachete de cafea, sticle de coniac şi, la aniversarea de douăzeci şi cinci de ani în slujba bisericii, a primit în dar un stilou scump, Pelikan, de producţie germană“. Spre cinstea lui, conform documentelor citate de reporter, în timpul discuţiilor cu ofiţerii SB, a criticat aspru comunismul şi atitudinea Uniunii Sovietice faţă de Biserica Catolică.

În cele din urmă, un alt preot aflat în subordinea cardinalului Dziwisz, părintele Mirosław Drozdek, a fost demascat ca fiind colaborator. Drozdek era fost custode al Sanctuarului Fecioarei de la Fatima din Zakopane, un orăşel pitoresc din munţii Tatra, celebru pentru sporturile de iarnă.

Demascarea a fost deosebit de dureroasă pentru cardinalul Dziwicz, câtă vreme Bielański şi Lukaszczyk erau absolvenţi ai clasei lui de seminarişti. În cele din urmă, un alt preot, care întreţinuse legături foarte strânse cu papa Ioan Paul al II-lea, a fost demascat de autorităţi. Părintele Mieczysław Maliński, conform Institutului Memoriei Naţionale, a făcut spionaj pentru SB începând din anul 1980, sub numele de cod „Delta“. Maliński s-a împrietenit cu Karol Wojtyła, viitorul papă, în 1940, pe când făceau parte din grupul de rugăciune „Rozariul Viu“ din Cracovia. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, amândoi au intrat într-un seminar al rezistenţei. A fost hirotonisit preot şi, după ce a slujit la o parohie, Maliński a devenit redactor al săptămânalului catolic *Trygodnik Powszechny*. A scris prima biografie a papei Ioan Paul al II-lea. Părintele Maliński, acum în vârstă de optzeci şi trei de ani, a negat acuzaţia. În timp ce înalţii prelaţi se luptau cu evenimente atât de dăunătoare imaginii şi demnităţii bisericii, pe 26 februarie 2007 a apărut o carte explozivă, scrisă de părintele Tadeusz Isakowicz-Zaleski şi intitulată *Preoţi faţă în faţă cu serviciile de securitate*. Părintele a demascat treizeci şi nouă de preoţi şi episcopi care au făcut spionaj pentru poliţia secretă a Poloniei comuniste. Unul dintre episcopi a fost identificat ca fiind Juliusz Paetz, recrutat în 1978 cu numele de cod „Fero“. Paetz a fost un alt prelat de rang înalt, apropiat de cardinalul Karol Wojtyła, pe vremea când se afla în Cracovia, înainte să devină papă. Episcopul Paetz a fost trimis la Roma pentru a sluji în Sinodul Episcopilor, din 1967 până în 1976. După întoarcerea în Polonia, a fost episcop de Lomza până în 2003, când a demisionat după ce a fost acuzat de comportament sexual deviant cu preoţi tineri. Paetz a negat acuzaţia de spionaj. Într-o declaraţie scrisă, trimisă autorului, jurnalistul polonez Kryzsztof Tomaczewski spunea: „Cartea este un vulcan care a erupt, cu toate că, până în ultima zi, nu a fost sigur dacă va fi sau nu publicată. Cardinalul Dziwisz a criticat publicarea ei.“ Dar, până la urmă, cardinalul s-a înclinat în faţa protestelor publice. Jurnalistul a făcut observaţia că el şi mulţi alţi colegi şi prieteni de-ai lui considerau că mare parte din scandal a

fost ţinut în frâu până după moartea papei Ioan Paul al II-lea, pentru a nu atrage ruşinea asupra Sfântului Scaun.

Dispreţul părintelui Zaleski faţă de comunism, clerul trădător şi poliţia secretă a fost exacerbat de propria lui experienţă oribilă cu SB, din decembrie 1985. În casa lui au dat buzna o tânără şi doi bărbaţi îmbrăcaţi în uniforme de paramedici. A fost încătuşat, trântit la pământ şi bătut cu bestialitate. Înainte de a pleca, brutele i-au jefuit şi devastat casa. Era al doilea atac asupra preotului. În primăvara lui 1985, la ridicarea legii marţiale, a fost atacat de agenţii poliţiei secrete în apropierea casei mamei sale. Unul dintre ei i-a ars cu ţigara pe piept litera „V“, simbolul sindicatului Solidaritatea, interzis la acea vreme şi pe care preotul îl susţinea public. În 2005, părintelui Zaleski i s-a permis în sfârşit să-şi citească voluminosul dosar secret SB cu numele lui. A aflat astfel că a fost ţinut sub supraveghere nu numai de către un ofiţer al poliţiei secrete, ci şi de preoţi pe care îi credea prieteni, precum şi de alte cunoştinţe. După ce a recitit povestea părintelui Zaleski, jurnalistul mi-a scris: „John, mă trag dintr-o familie de catolici convinşi. Noi şi toţi prietenii şi rudele noastre suntem profund afectaţi de oribilul comportament al preoţilor. Dosarele poliţiei secrete dovedesc că unii au făcut-o de frică, alţii, cum ar fi arhiepiscopul Wiełgus, ca să poată studia şi călători în străinătate. Dar şi alcoolul, banii şi femeile au fost unelte folosite ca să-i recruteze şi să-i păstreze pe informatori. Poloniei îi va trebui mult timp ca să se vindece, dar cred va fi nevoie de un mare efort ca să devină o ţară mai bună.“

Institutul Memoriei Naţionale a dovedit că între 10 şi 15% din preoţii catolici ai naţiunii au colaborat cu poliţia secretă. În 2006, Polonia avea 29 089 de preoţi hirotonisiţi, circa 1 845 de călugări şi 23 105 călugăriţe, de departe cel mai mare număr faţă de orice altă ţară europeană.[223] Cardinalul Dziwisz a solicitat o anchetă atotcuprinzătoare în privinţa problemei colaborării cu poliţia secretă. În acelaşi timp, un tribunal din Varşovia a acceptat să investigheze cazul Wiełgus. Deşi clerul a fost scutit de legea care cerea verificarea persoanelor publice, tribunalul a decis că arhiepiscopul avea dreptul să-şi spele numele. Nimeni nu ştie de cât timp va

fi nevoie pentru restabilirea calmului în rândul populaţiei catolice. Este o vorbă: „Morile Domnului macină încet.“

Optimismul poporului polonez şi fericirea că cel puţin nu mai trebuie să se teamă de tirania comunistă s-au manifestat cu înflăcărare pe 4 iulie 2008. Mii de polonezi şi-au sărbătorit eliberarea izbucnind în ropote de aplauze, în momentul în care a fost dezvelită statuia de bronz, înaltă de trei metri, a bărbatului care, alături de papa Ioan Paul al II-lea şi Margaret Thatcher, a făcut posibilă eliberarea: Ronald Reagan. Cu ceva timp înainte, Comitetul Oraşului pentru Comemorarea Meritelor Preşedintelui Ronald Reagan a votat pentru schimbarea numelui Pieţei Constituţiei în piaţa Ronald Reagan, aşa cum alte pieţe purtau numele lui George Washington şi a lui Woodrow Wilson. Oraşul Katowice a schimbat denumirea Pieţei Libertăţii, numită astfel de comunişti în onoarea Armatei Sovietice care a eliberat oraşul de sub ocupaţia nazistă, în 1945. Acum poartă numele de „Piaţa Libertăţii Ronald Reagan“. Un alt proiect prin care este onorată memoria lui Reagan îl reprezintă statuia preşedintelui american, dezvelită în 2011, pe locul în care s-a aflat un monument închinat soldaţilor sovietici.

Pe 17 iulie 2007, Jacek Klys şi alţi 60 de camarazi ai săi care au luptat pentru libertatea Poloniei s-au adunat la Biblioteca Reagan din Simi Valley, California. Au aclamat când preşedintele polonez Lech Kaczyński i-a oferit cea mai importantă distincţie a naţiunii sale, Ordinul Vulturul Alb, lui Nancy Reagan, care l-a acceptat în numele răposatului ei soţ. Un an mai târziu, doamna Reagan i-a scris primarului Rafał Dutkiewicz, exprimându-şi cea mai „profundă recunoştinţă faţă de locuitorii oraşului Wrocław“, pentru că au dat unei străzi numele fostului preşedintele american. În scrisoarea sa din 21 iulie 2008, fosta primă-doamnă a reamintit cât de important a fost pentru preşedintele Reagan ca polonezii să se bucure de libertate şi democraţie.

222 Lech Kaczynski a murit în 2010, într-un accident de avion. Jaroslaw, fratele geamăn al lui Lech Kaczynski, a fost prim-ministrul Poloniei. Amândoi au fost duşmani înverşunaţi ai comunismului şi au cerut măsuri dure împotriva activiştilor comunişti care s-au îmbogăţit sau au făcut rău în alt fel naţiunii. De exemplu, cei doi au făcut presiuni pentru legea care limita pensia foştilor agenţi SB la

600 de zloţi (circa 220 de dolari) pe lună. Până atunci, aceştia primiseră de trei ori mai mult decât un profesor activ care avea un salariu mediu, în medie, 1200 de zloţi (circa 405 dolari).
223 Agenţia Catolică de Ştiri, 16 martie 2006

Mulţumiri

Doresc să-mi exprim recunoştinţa profundă faţă de anumite surse, pentru sprijinul pe care mi l-au acordat în timpul în care am făcut cercetările pentru această carte. Mulţumirile mele se îndreaptă către: Serghei A. Aleksandricev, persoană de contact din cadrul Bisericii Ortodoxe din Rusia; David Alvarez, autor al cărţii *Spies in the Vatican;* Peter Bartoszek, locotenent în rezervă, detectiv al Poliţiei din New York, cu contacte importante în Polonia; Ferdi Breidbach, fost deputat în Parlamentul Germaniei din partea Partidului Creştin Democrat; general Umberto Capuzzo, senator al Republicii Italiene, fost şef al statului-major al armatei italiene şi fost comandant al corpului de carabinieri; Felix Corley, editor şi expert în persecuţii religioase la Institutul Keston din Marea Britanie; Anne Cron, prieten de încredere, minunat editor şi consilier; Fritz W. Ermarth, ofiţer în rezervă al CIA şi fost preşedinte al Consiliului Naţional de Informaţii al SUA; Prefect Don Raffaele Farina, Biblioteca Apostolica Vaticana; Bernard Ficcara, fost consilier pe probleme medicale al Sfântului Scaun şi preşedinte al Academiei Catolice de Ştiinţe a Americii; Excelenţa Sa cardinalul John P. Foley, fost preşedinte al Consiliului Vaticanului pentru Comunicări Sociale; Excelenţa Sa Franco Fratini, ministru italian de Externe şi fost preşedinte al Comitetului Parlamentar Italian pentru Informaţii şi Servicii de Securitate; Joy Stellato Gabriella, Biroul de Presă al Sfântului Scaun; Theodor Hans, fost ofiţer de contrainformaţii al Armatei SUA; Paul Henze, fost membru senior al conducerii Consiliului Naţional de Securitate al SUA şi autor al cărţii *The Plot to Kill the Pope;* episcopul Michael Hrynchychyn, fost director al Comisiei pentru Martiri a Vaticanului; părintele Vjskoslav Huzjak, secretar general al Conferinţei

Episcopale a Croaţiei; Heteny Varga Karoly, expert în persecuţii comuniste împotriva Bisericii Catolice din Ungaria; Basil Osten, episcop pensionat al Bisericii Ucrainiene din Stamford, Connecticut; colonel în rezervă A.F. „Fritz“ von Marbod, expert în contrainformaţii al Forţelor Aeriene ale SUA şi partener de nădejde în interogarea unui spion comunist; Enrico Marinelli, fost director al Inspectoratului pentru Securitate Publică din cadrul Vaticanului; ambasador Thomas P. Melady, fost preşedinte al Universităţii Seaton şi ambasador plenipotenţiar la Sfântul Scaun între 1989 şi 1993; Stefan Meining, Radio / TV Bavaria, München; bibliograful german Michael M. Miller de la Russian Heritage Collection, Universitatea Dakota de Nord; doctorul Joachin Navarro-Vals, purtător de cuvânt al papei Ioan Paul al II-lea; Christian Osterman, director al Proiectului Internaţional Războiul Rece al Centrului Woodrow Wilson, Washington DC; Francesco Pasanisi, din cadrul Poliţiei Italiene, acreditat la Vatican; Hristo Petrov, fostul editor-şef al Bulgarian Telegraph Agency din Roma; Tomasz Pompowski, renumit jurnalist din Polonia şi un prieten de nădejde; Marco Politi, expert în problemele Vaticanului pentru ziarul *La Reppublica* din Roma; Gerald Praschl, reporter-şef al ziarului *SuperIllu* din Berlin; Christina Ravenda, de la biroul de presă al Vaticanului; Dennis Redmont, fost şef al biroului Associated Press pentru Italia şi zona mediteraneeană; părintele Thomas Reese, membru asociat al Seminarului Teologic Woodstock al Universităţii Georgetown; Herbert Romerstein, unul dintre experţii de vârf ai Americii în privinţa comunismului şi un prieten bun; Robert Royal, preşedintele Faith & Reason Institute din Washington DC şi autor al cărţii *Martirii catolici din secolul al XX-lea*; doctorul Bernd Schaefer, expert de vârf în problemele persecuţiei comuniste şi asuprire a religiei în fosta Germanie de Est; Gustavo Selva, preşedinte al Comitetului pentru Afaceri Externe al Parlamentului Italiei; Rudiger Stang şi funcţionarii asociaţi Gunther Schreiber şi Brigitte Richter, de la arhivele fostului Minister pentru Securitatea Statului al poliţiei secrete est-germane, care au fost de mare ajutor în localizarea documentelor esenţiale; doctorul William L. Stearman, fost diplomat de rang înalt, care a lucrat la Consiliul

Naţional de Securitate timp de şaptesprezece ani şi profesor la Societatea Catolică de Ştiinţe a Americii; părintele John Terletzki, director al Centrului de Cercetare al Bisericii Catolice Ucrainiene din Stamford, Connecticut; Ivan Uspenski, bibliotecar la Goethe Haus din Moscova; episcopul Andras Veres, episcop de Szombathely şi secretar general al Conferinţei Episcopale Maghiare; George Weigel, teolog romano-catolic şi autor al cărţii *Martor al speranţei*, biografia atât de lăudată a papei Ioan Paul al II-lea; părintele Christopher Lawrence Zugger, Albuquerque, New Mexico, pastor al Eparhiei Bisericii Bizantine din Van Nuys şi autor al cărţii *The Forgotten, a masterful chronicle of Soviet persecution of the Catholic Church.* În cele din urmă, aş dori să mulţumesc celor care mi-au fost de un ajutor vital, dar care au cerut să-şi păstrase anonimatul din cauza poziţiei delicate în cadrul serviciilor de informaţii.